

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Jan Kouřimský

Postavení československého Senátu v politickém systému První republiky

The Position of the Czechoslovakia Senate in the Political System
in the First Republic

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Michal Pehr, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Všechny zdroje, prameny a literaturu, které jsem při vypracování používal, nebo z nich čerpal, v práci řádně cituji s uvedením úplného odkazu na příslušný zdroj.

datum

podpis autora práce

Poděkování

Tato diplomová práce by nevznikla bez významné odborné podpory mnoha lidí. Jmenovitě bych rád poděkoval čtyřem z nich. Děkuji Mgr. Marii Malé, pracovníci III. oddělení Národního archivu Praha, která mi výrazně pomohla při orientaci ve fondových sbírkách archivu a odkryla mi neskutečné bohatství místní knihovny, která je studenty totálně opomenuta, za to ale naplněna půl milionem dobrých knih a časopisů a neskonalé ochotným personálem knihovníků. Děkuji PhDr. Václavě Kalvasové a paní Zdeně Garnotové, pracovnícím Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, které spravují veškerý fondový materiál zabývající se československým parlamentarismem období let 1918 až 1992. Pro mě osobně se jednalo o nejpříjemnější čas studijního bádání, kdy jako badatel jsem mohl využít výborné místní pohostinnosti, bohatosti fondového materiálu a dokonalé informační odbornosti daných archivářek. Nelze opomenout, že studentovi politologie se bádá o to lépe, když je archiv umístěn v budově bývalého Federálního shromáždění a během oddechových pauz se tak může dovědět, jak se skutečně žilo a pracovalo v bývalém „Federálu“.

Můj největší dík však náleží mému vedoucímu práce PhDr. Mgr. Michalu Pehrovi, Ph.D. Děkuji mu za jeho ochotu ujmout se vedení této práce, jeho velkou odbornost v dané problematice a přínosné rady, ale zejména mu děkuji za jeho neskonalou trpělivost během těch let a osobní zájem na tom, aby jeho student dobře prospěl v životě. Děkuji, není to samozřejmost u každého vyučujícího na VŠ, vím to a vážím si toho. DG.

Abstrakt

Záměrem této diplomové práce je představit fungování a život v Senátu Národního shromáždění ČSR. Horní komora československého parlamentu fungovala mezi lety 1920 až 1939, kdy v době Protektorátu Čechy a Morava byla oficiálně rozpuštěna. Za sledované období se v komoře vystříдалo na 444 zákonodárců sedmi různých národností. Nejpočetnějšími byli Češi a Němci. Na fungování Senátu je nahlíženo z několika úhlů. Jednak je podrobně sledována debata *pro* a *proti* zřízení druhé komory probíhající před přijetím nové ústavy z roku 1920. Zpracovány jsou též dobové úvahy a nerealizované návrhy o reformě Senátu, které se vedly na konci dvacátých let a navrhovaly vytvoření tzv. hospodářského parlamentu. Je představen volební systém poměrného zastoupení užívaný pro volby do Senátu a jeho výsledky odrážející se ve velkém počtu politických stran s nízkými volebními zisky, které následně znesnadňovaly tvorbu stabilního politického prostředí. Práce sleduje stranické, národnostní, sociální, myšlenkové a výrazové zázemí jednotlivých senátorů a senátorek. Zaznamenává podrobněji osudy některých ze zákonodárců, kteří se v horní komoře pohybovali během doby První republiky a byli též negativně zasaženi německou okupací a válkou. V případové studii je zaznamenán poválečný soud se senátory za Sudetoněmeckou stranu (SdP). Práce vedle posledních okamžiků fungování komory v Druhé republice zachycuje též krátké poválečné úvahy nových politických aktérů o případném fungování Senátu v poválečné republice.

Klíčová slova: Senát, senátoři, horní komora, První republika, Národní shromáždění, Československo, poměrný systém, hospodářský parlament, imunita, ženy, sudetští Němci, Druhá republika, lidový soud.

Abstract

The goal of this thesis is to show the life and functioning of the Senate of the National Assembly of Czechoslovakia. The upper house of the Czechoslovak Parliament functioned between 1920 and 1939 after which it was officially dissolved during the Protectorate of Bohemia and Moravia. In the concerned period, the chamber was gradually saw 444 lawmakers of seven different nationalities. The biggest number consisted of Czechs and Germans. The functioning of the Senate is analyzed from multiple angles. First the debate accompanying the establishment of a second chamber before the adoption of the new Constitution in 1920 is analyzed. Attention is also paid to the period debates and unrealized proposals for a Senate reform at the end the 1920's, linked to the proposed creation of the Economic Parliament. Also shown is the proportional representation electoral system used for elections to the Senate. The results were reflected in a large number of political parties with low electoral gains, which in turn hindered the creation of a stable political environment. The thesis considers the party, ethnic, social, intellectual and oratory activities of individual senators. The lives of some of the lawmakers who held seats in the upper chamber in the First Republic and were negatively affected by the German occupation and the war are also recorded. A case study illustrates the post-war trial with senators for the Sudeten German Party (SDP). Apart from examining the final sessions of both chambers in the Second Republic it also captures the brief post-war considerations of lawmakers about the potential activities of the Senate in the post-war republic.

Key Words: Senate, Senators, the Upper House, the First Republic, the National Assembly, Czechoslovakia, proportional system, economic parliament, immunity, women, Sudeten Germans, the Second Republic, People's Court.

OBSAH:

Abstrakt	4
Abstract	5
Seznam zkratk	8
Úvod	10
Sliby	23
1. Vznik komory	24
1.1 Důvody pro a proti existenci druhé komory	25
1.2 Zvažovaná podoba druhé komory	30
1.3 Představa československé vlády o uspořádání druhé komory	33
1.4 Představa zákonodárců o uspořádání druhé komory	34
1.5 Zahraniční příklady druhých komor a francouzský vzor	39
2. Volební mechanismus	45
2.1 Velikost volebních obvodů	48
2.2 Volební formule	51
2.3 Uzavírací klauzule	58
2.4 Charakteristika kandidátní listiny	59
3. Debata o reformě horní komory	64
3.1 Odlišnost parlamentních komor	65
3.2 Důvod oslabení Senátu a krize československého parlamentarismu jako takového	67
3.3 Možná reforma československého parlamentarismu a případná reforma Senátu	75
3.3.1 Hospodářský parlament	80
4. Senátoři Národního shromáždění	90
4.1 Imunitní přestupky senátorů	102
4.1.1 Imunitní řízení 1920 - 1925	104
4.1.2 Imunitní řízení 1925 - 1929	107
4.1.3 Imunitní řízení 1929 - 1935	109

4.1.4 Imunitní řízení 1935 - 1939	111
4.2 Ženy v Senátu	112
4.3 Národnostní skupiny v Senátu	118
5. Senát v Druhé republice	130
5.1 Zánik československého parlamentarismu a právního pořádku Druhé republiky	139
5.2 Senát po druhé světové válce – rychlý konec naděje	140
6. Hanuš Krebs a spol. – Mimořádný lidový soud 1946-47	146
Závěr	155
Prameny a literatura	162
Příloha č. 1 - obrazová	172
Příloha č. 2. - tabulky	201

Seznam zkratek

AFS	Autonom földmives szövetség /Autonomní strana autochtonů na Podkarpatské Rusi
Ak	Československá strana agrární a konservativní
APS	Archiv Poslanecké sněmovny
AZS	Autonomní zemědělský союз
ČR	Česká republika
ČS/ČSNS	Československá strana socialistická (předseda V. Klofáč) a Karpatoruská strana pracujícího lidu, malozemědělců a bezzemků (trudová)
ČSD/ČSDSD	Československá sociálně-demokratická strana dělnická (Sociálně-demokratická strana na Podkarpatské Rusi)
ČSR	Československá republika
Č-SR	Česko-slovenská republika
DAWG	Deutsche Arbeits - und Wirtschaftsgemeinschaft/Německá pracovní a hospodářská pospolitost
DDF/NDSS	Deutsche demokratische Freiheitspartei/Německá demokratická strana svobodomyšlná
DG	Deutsche Gewerbetarbei/Německá strana živnostenská
DCHS	Deutsche christlich-soziale Volkspartei/Německá křesťansko-sociální strana lidová
DN	Deutsche Nationalpartei/Německá národní strana
DNS	Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei/Německá národně sociální strana dělnická
DSD	Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei/Německá sociálně-demokratická strana dělnická
DW	Deutsche Wahlgemeinschaft der politischen Parteien des Bundes der Landwirte und des ländlichen Gewerbes, der Deutschen Arbeits - und Wirtschaftsgemeinschaft (Dr Rosche und Prof. Dr Kafka) und der Karpathendeutschen Partei)
HL	Hlinkova slovenská ľudová strana a Sdruženie katolíckých roľníkov, domkárov, robotníkov a zamestnancov kresť. soc.
JL	Jurigova slovenská strana ľudová
K/KSČ	Komunistická strana Československa (sekce III. internacionály)
K-L	Komunistická strana Československa (Leninovci)
L	Československá strana lidová (na Slovensku Československá ľudová strana a řecko-katolická národní strana; na Podkarpatské Rusi Křesťansko-národní strana/Christiansko-národnaja partija)
lig.	Liga proti vázaným kandidátním listinám
LW	Bund der Landwirte und der Deutschen Gewerbetarbei, der Deutschen der Slovakei und der ungarischen Nationalen/Svaz německých zemědělců
Ľud.	Slovenská strana ľudová
MAP	Zemská maďarská strana zemědělců a maloroľníků
mk	senátoři mimo klub
MLS	Mimořádný lidový soud
MN	Magyar nemzeteti párt/Maďarská národní strana
MNKS	Magyar és német keresztény-szocialista párt/Maďasko-německá strana křesťansko-sociální
Mod.	Socialistická strana československého lidu pracujícího (Modráčkovci)

MSD	Független magyar szociáldemokrata párt/Neodvislá maďarská strana sociálně-demokratická
MZ	Országos magyar kigazda és földmives párt/Zemská maďarská strana zemědělců a maloročníků
NA	Národní archiv
ND	Československá národní demokracie (předseda dr. Karel Kramář) s Národní rolnickou jednotou, Slovenská národní strana, Russkaja národnaja partija na Slovensku. Ruský blok na Podkarpatské Rusi: Autonomnyj zemledělskij sojuz, Russkoje narodnoje sojediněnije, Karpatorusskaja trudovaja partia malozemelnych i bezzemelnych
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei
NKS	Nyugatszlovenszkói keresztény-szocialista párt/Západoslovenská křesťansko-sociální strana
NS	Národní shromáždění
NSČ	Národní shromáždění československé
NSP	Národní strana práce
OKI	Országos kigazda, iparos és munkás párt/Krajinská strana maloročníků, živnostníků a dělníků
OKS	Országos keresztény-szocialista párt/Krajinská křesťansko-sociální strana
PČR	Parlament České republiky
PNS	Prozatímní Národní shromáždění
PR	Podkarpatská Rus
PS	Poslanecká sněmovna
PŽ	Volební sdružení polských stran a židovských stran
REP/A	Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (Domovina domkářů, Slovenská rolnická jednota, Slovenská domovina, Sdružení ruských zemědělců, Československý domov majitelů domů a domků, Odborová jednota zaměstnanců půdy, Sdružení zemědělců maďarských, Všerobotnické sdružení na Slovensku)
rch	Rusínská chliborobská strana (řecko-katolická)
RNS	Revoluční Národní shromáždění
S	Senát
SA	Sturmabteilung
SdP	Sudetendeutschen Partei
SF	Sudetendeutsches Freikorps
SIN	Slovenská národní strana
SNR	Slovenská národní rada
SNRS	Slovenská národní a rolnická strana
SOA	Státní oblastní archiv
ÚNS	Ústavodárné Národní shromáždění
Ž	Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská
Žid.	Strany židovské
Žid. d.	Židovská demokratická strana
Žid. l.	Občanská strana pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě
Žid. obč.	Židovská strana lidová (strana obchodníků a průmyslníků)

Úvod

„Slavný senáte! Volbou tohoto zákonodárského sboru byl jsem povolán v jeho čelo. Pokládám za svou povinnost vzdáti hluboký dík za toto vysoké vyznamenání, ačkoliv jsem si dobře vědom, že jest to jen výsledek dočasné konstelace politické, a že ve středu tohoto shromáždění mužové, kteří svými vynikajícími vlastnostmi k této funkci nad míru důležité jsou snad způsobilější.“¹

(senátor Cyril Horáček)

Úvodem začínám slovy prvního předsedy Senátu Cyrila Horáčka, univerzitního profesora, který byl zvolen za republikánskou stranu v pražském volebním obvodu. Jeho slovy se započala devatenáctiletá éra senátní komory v československém ústavním a politickém pořádku. Československý Senát byl tehdy těžce porozeným dítětem. Zpočátku nechtěné, následně však přijato do rodiny ústavních institucí První republiky, přesto nikdy plně doceněné. Je pozoruhodné pro novodobé dějiny československého a později českého národa, jak obtížně v těchto končinách vznikají nové parlamentní instituce. Už jenom to, kde pro ně nalézt vhodné reprezentativní umístění, namísto dočasně-stálého provizorního umístění, jakým bylo například Rudolfinum pro Poslaneckou sněmovnu či Peněžní burza pro Ústavodárné Národní shromáždění.

Vedle obtížného zrodu prvorepublikového Senátu, nebyly s velkým nadšením přijímány později ani nové parlamentní komory, které odrážely realitu federalizace Československa z let 1968 až 1969. K čemu je nám Česká národní rada, když už máme jeden parlament v Praze? K čemu čtyři parlamentní komory pro tak malou republiku? Obdobně ani za krátké existence druhé republiky se Češi příliš nehrnuli do budování vlastního sněmu, který měl fungovat vedle toho slovenského a podkarpatoruského. Takové otázky si kladli mnozí Češi, kteří brali Československo bytostně za svůj stát a to od západních českých hranic až po ty východní sousedící s Polskem a Rumunskem, a později trochu bližší, se Sovětským svazem. Obdobné nepochopení u části veřejnosti přišlo i s prvními lety novodobé České republiky, která musela opět řešit tu samou otázku, jakou už před více jak sedmdesáti lety řešila První republika. Senát ano či ne? Pokud ano, tak jaký? Obdobně jako na konci šedesátých let vyvstala otázka proč dvě parlamentní komory

¹ Těsнопisecká zpráva o 1. (ustanovující) schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 26. května 1920, s. 6

pro ještě menší, respektive nejmenší, republiku, kterou jsme tu kdy měli? Vraťme se však do mladého Československa počátku dvacátých let dvacátého století.

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolil téma sahající do historie české, respektive československé republiky. Předmětem mého zájmu zkoumání je postavení československého Senátu v politickém systému První republiky. Toto téma jsem se rozhodl zpracovat nejenom po stránce čistě historické, ale též ho obohatit i o pohled politologický. Mým záměrem však není pouhé technické opsání ústavních pravomocí, jednacního řádu, statistiky odhlasovaných zákonů a výsledků voleb ze statistických ročenek. Dokonce některým těmto věcem, jako je přijímaná legislativa, jednací řád a různé ústavně-právní finesy, které tak fascinují naše kolegy z právnických fakult, se záměrně v této práci vyhýbám, jelikož o nich bylo přeci jenom něco více již napsáno na těchto fakultách.² Chtěl bych spíše poukázat na bohatost a různorodost této komory, která ležela v lidech a myšlenkách, které se v ní rodily, ale také na nedokonalost, kterou si komora nesla díky slabému respektu k ústavnímu pořádku od tehdejších velikánů české politiky (dnes s úctou tak vzpomínaných).

Práce by měla komplexně shrnout celé období fungování druhé komory československého parlamentu. Jedná se o období od roku 1920, kdy byla myšlenka druhé komory vyjádřena v nové ústavě ze dne 29. února téhož roku, až do pohnutých okamžiků pomnichovské republiky, kdy dochází k výraznému omezení československého parlamentarismu a politického života vůbec. Definitivní konec nejenom Senátu jakožto horní komory, ale v podstatě zbytku politického systému První republiky nastává až po březnových událostech roku 1939.³ Činnost celého Parlamentu jako takového byla zastavena až novou okupační mocí na území Protektorátu Čechy a Morava.⁴

² **Eliška Valová:** *Vývoj parlamentu a parlamentarismu u nás od roku 1918.* Diplomová práce. Brno: Katedra státu a práva Masarykovy univerzity, 2010; nebo **Tomáš Dušek:** *Srovnání postavení meziválečného senátu NSRČS a současného Senátu PČR v rámci ústav obou republik.* Bakalářská práce. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2001.

³ Dne 21. 3. 1939 prezident Emil Hácha obě komory Národního shromáždění rozpustil. Kysela (2001): 429

⁴ Místopředseda Senátu **Mořic Hruban** (ČSL) vzpomíná na příjezd nového říšského protektora takto: „Na dopoledne 5. dubna 1939 byla svolána schůze předsednictva poslanecké sněmovny a předsednictva senátu Národního shromáždění. Poslední schůze představitelů demokracie a parlamentarismu. V poslední chvíli však byla odročena na odpoledne, ježto Praha se chystala uvítat říšského protektora Konstantina šlechtice Neuratha. Sledoval jsem bez zvědavosti celou parádu z kavárny „Slavie“. Den byl podmračený a vlhký. Před Národním divadlem a podél nábřeží řadily se školní děti. Ordneři jim rozdávali praporky a poučovali, jak mají na pozdrav zvedat ruku. Obecenstva se scházelo pořádku. Z Národního divadla vlály říšské prapory a uprostřed nich naše státní vlajka. Ač majitelé

Pokud chceme vyjádřit konec prvorepublikového parlamentarismu přesněji, musíme dodat, že posledním dnem, kdy se fyzicky sešlo celé těleso parlamentu na plénu jednotlivých komor, byl 17. prosinec 1938. V roce 1939 se již pouze na formálních schůzkách schází Stálý výbor Národního shromáždění, který v sobě zahrnoval zástupce předsednictev obou komor. Definitivně posledním dnem zdání starých časů První republiky byl 10. říjen 1939, kdy na přímý rozkaz říšského protektora Konstantina von Neuratha byl rozpuštěn i tento Stálý výbor.⁵

Tímto dnem byla uzavřena necelá dvacetiletá historie Senátu na půdě demokratického Československa, respektive Protektorátu Čechy a Morava. Na opětovný zrod demokratického bikameralismu jsme si na českém území museli počkat více jak padesát let, kdy byla přijata nová ústava z prosince roku 1992, konstituující novou republiku a nové instituce včetně druhé komory parlamentu, která byla ovšem reálně vytvořena až o čtyři roku později.

I komunistické Československo mělo svůj bikameralistický systém parlamentního zřízení v podobě Federálního shromáždění. Po formální stránce ústavní zákon o československé federaci z roku 1968⁶ jistě naplňoval zdání klasické parlamentní bikamerální struktury. V socialistickém Československu bylo hodně formálních institutů, které na papíře tvořily zdání normality. Každý, kdo ale žil v tehdejší socialistickém Československu, ví, že život zde měl k normalitě hodně daleko. Toto se jasně promítlo i do socialistického parlamentarismu. Tehdejší složku dvoukomorového federálního parlamentu lze považovat za těleso srovnatelné s Národním shromážděním První republiky a s tím, které vzniklo po roce 1996 na území České republiky, pouze po formální ústavně-právní stránce.⁷ Federální shromáždění bylo pouhým nedokonalým hybridním tělesem,

domů byli vyzváni k výzdobě, většina nechala výzvu bez povšimnutí, a tak jen veřejné budovy vyvěsily německé a naše prapory. Protektorovo auto, provázené oddílem jízdní policie a vojska, rychle projelo, děti hleděly na ně vyjeveně a zdravit zapoměly. Když jsem pak šel do Senátu, šlapal jsem po praporcích s hákovým křížem, kterých všude leželo nahusto. Mládež, asi tuze nadšená příjezdem svobodného pána Neuratha, je zahodila." Drábek (1967): 292-293

⁵ Viz Drábek (1967): 306

⁶ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. teoreticky měnil a doplňoval ústavu z roku 1960, ve skutečnosti však šlo o zásahy natolik zásadní, že vlastně vznikla ústava nová. Rychlík (1998): 264

⁷ Vhodné hodnocení jednotlivých období českého bikameralismu provádí docent ústavního práva **Jan Kysela**: „Zaměříme-li svou pozornost na období od vzniku Československa, seznáme existenci dvoukomorového parlamentu v letech 1920 - 1939, 1968 - 1992 a od roku 1992, resp. 1996 dodnes. Epocha dvoukomorového Federálního shromáždění zvýrazňuje funkce stabilizační a reprezentační - existence dvoukomorového parlamentu je jen dotvrzením často opakované teze o bikameralismu jako imanentním rysu

které mělo budít zdání vyvážené reprezentativnosti obou národů, které mělo být záštitou tvorby a kontroly legislativního procesu, které mělo být nezávislým aktérem na politické scéně. Nic z toho se nenaplnilo, a to ani z poloviny. Federální shromáždění bylo mrtvým tělesem, které dávalo pouhou aklamaci tehdejšímu komunistickému vedení. Žádná z komor parlamentu nevedla svoji samostatnou politiku, ta se dělala na ÚV všemocné strany. Parlament byl vhodným místem pro zasloužilé členy komunistické strany, a pro pár servilních pomocníků z menších povolených nekonkurujících stran, ale především vhodným mramorovým manifestem, který měl dát běžnému občanovi pocit, že právě on jakožto malá atomizovaná částka všezahrnujícího lidu se podílí na správě věcí socialismu. Jednalo se o faleš, kterou komunisté bezelstně šířili s okupačními tanky v zádech a kterou neváhali vystavět na základech bývalé kapitalistické Peněžní burzy.⁸

Z těchto důvodů se zdráhám považovat komunistické Federální shromáždění za řádný orgán, který by si zasloužil být považován za stejně rovný parlamentům První republiky a nové České republiky. Federální shromáždění nám nemůže poskytnout žádný pozitivní vzor pro dnešní vývoj, protože ani ono samo nečerpalo z pozitivních příkladů minulosti. Pokavád se dnes český parlamentarismus chce odvolávat na minulost a dobrou

federativního uspořádání (W. S. Couwenberg, P. Barša, K. von Beyme, J. Syllová aj.). Naproti tomu československý a český senát jsou si blízké důrazem na funkce legislativní a stabilizační, byť s jistým odstíněním. V diskusích z let 1919 - 1920 totiž převládal důraz na zkvalitňování zákonodárství, když se ukázalo, že rozložení politických sil neumožní zcela realizovat představu senátu jako pojistky proti radikalizaci poslanecké sněmovny. Vůdčí obhájci dvoukomorového systému v roce 1992 (T. Ježek, I. Mašek, D. Kroupa, M. Benda) naproti tomu argumentovali právě vyvažováním mocí a zajištěním stability. V úvahách o funkci legislativní převládal rozměr reflexivní nad korektivní (strážení právních zásad atd.). Přes rozličné pokusy neměla nakonec ani jedna z citovaných komor zastupovat zvláštní sociální či profesní zájmy, územní samosprávu apod. Zdůvodněny tedy byly převážně formálně, což lze v mezinárodním srovnání považovat za spíše výjimečné: z evropských zemí do této skupiny druhých komor patří např. Rumunsko a v jisté míře i Itálie, ze zemí mimoevropských zejména bývalé ostrovní britské kolonie." Kysela (2002): 43

⁸ Při konečné korektuře této diplomové práce jsem v Archivu Poslanecké sněmovny náhodou narazil na diplomovou práci kolegy diplomanta Stanislava Fialy, psanou před čtyřiceti roky na Katedře státu a práva Vysoké školy politické ÚV KSČ. Na straně 20 této práce mě zarazila jistá podobnost ve formulaci odsudku tentokrát prvorepublikového parlamentarismu. Dvě generace odstupu, dva režimy po střídání. To vede k zamyšlení, jak jednou budou psát o parlamentarismu let 1993 až 2013 budoucí diplomanti. Provedou stejně odsudky jako já a kolega Fiala? **Stanislav Fiala:** „Parlament nebyl mocenským centrem, z parlamentu nebyla určována politika buržoazního státu. Parlament byl pro buržoazii nástrojem jen k realizaci politiky třídy, způsobem umožňujícím demokratické iluze o charakteru buržoazního státu a tvorbě jeho politiky.“ Fiala (1973): 20

tradici, může ji nalézt pouze na příkladu První republiky, jakkoliv i tento příklad byl plný nedokonalostí.

Důvodem, proč jsem si zvolil toto téma, je velká neznámá, která se pojí se Senátem První republiky. Hledáme-li nějakou komplexní práci zabývající se druhou komorou této doby, nenalezneme ji. Historici a politologové sledující podrobně toto údobí samozřejmě zmiňují existenci Senátu, ale nikterak podstatně. Většinou se jedná o konstatování typu, že druhá komora skutečně existovala, měla sto padesát členů, byla ústavně slabou a stranickou kopií Poslanecké sněmovny, přičemž po válce již nebyla obnovena.⁹ Ti více erudovaní přidají ještě nepřesné konstatování, že žádný senátor současně nikdy nezasedal ve vládě.¹⁰ Faktem zůstává, že parlamentarismus První republiky jako celek, není dodnes plně obsáhnut, pokud nepočítáme odborné práce kolegů z právnické fakulty sledující úzký okruh práva a legislativy První republiky, za což plně může záměrné politické upozadění celého Parlamentu, které bylo zřejmé i tehdejším aktérům politického života.

Ve své práci bych chtěl vrátit hlas všem těmto zapomenutým zákonodárcům, kteří ve své době žili naplno československou politikou, dýchali za svobodu republiky, chtěli být mocní, a kteří jsou dnes totálně zapomenuti. Pouze pár z nich je dnes citováno v historických ročenkách typu *Who is Who*, kde se jejich senátorská funkce uvádí jen tak mimochodem pro vyplnění volného místa na stránce. A přesto je to, podle mého, výborná oblast pro historicko-politologické bádání. Pravda, člověk asi nenalezne zázračný lék,

⁹ Příkladem, a historiky všeobecně přejímaným nelichotivým hodnocením, nám mohou být slova historika **Dušana Uhlíře**: „Třebaže ke zvolení jednoho senátora bylo třeba v průměru dvojnásobku hlasů než ke zvolení poslance, obsazovaly strany místa v senátě vysloužilými politiky nebo politiky druhého řádu... Do senátu byli odkládáni přední straničtí politikové, když zapadla hvězda jejich slávy.“ Uhlíř (1988): 142-143. Nebo slova politoložky **Martiny Lustigové**: „...praktická politika [se] dělala právě ve Sněmovně a do Senátu byli odsouváni nepotřební politikové. Senát byl v očích mnoha prvorepublikových politiků v lepším případě politickým důchodem, v horším politickým hřbitovem. Proto se rozumně uvažující politik zuby nehty bránil odsunutí do této podle soudu mnohých nepotřebné instituce.“ Lustigová (2005): 57. Opravdová klasika mezi kritiky Senátu se nachází v podání **Ferdinanda Peroutky**, kterou všichni rádi užívají: „Proč je tedy senát stále ještě udržován při životě lidmi, kteří od něho nic neočekávají? ...Více váží pro politické strany, že v senátu vidí důstojné zaopatření pro své vysloužilé politiky, o které by se musely s mnohými starostmi postarat jinak, kdyby nebylo tohoto vznešeného pensijního ústavu.“ Peroutka (1991): 957

¹⁰ V druhé vládě **Vlastimila Tusara** zasedal na pozici ministra zemědělství senátor **Karel Prášek**. Pravdou však je, že pouhý jeden měsíc. Sen. **Gejza Fritz** (HL) za volební kraj Prešov zasedal ve slovenské vládě **Karola Sidora**, fungující od 11. 3. 1939 do 14. 3. 1939, jako ministr spravedlnosti.

Sen. **Edmund Bačinský** (REP) za volební kraj Užhorod zasedal jako ministr vnitra v podkarpatoruských vládách **Andreje Brodyho** (od 11. 10. 1938 do 26. 10. 1938) a **Augustina Vološina** (od 26. 10. 1938 do 17. 11. 1938).

nenalezne neobjevenou dimenzi, nevytvoří nádherné umělecké dílo, které druhým vezme veškerý dech při prvním pohledu. A přesto má cenu trávit dlouhé hodiny v Národním archivu ČR a otvírat nekonečné řady krabic fondových materiálů, které sedmdesát, osmdesát či více let žloutnou, postupně podléhají atakům kyselého nekvalitního papíru a občas neoborného zacházení badatelů-studentů.

V porovnání s dneškem je až nepředstavitelné, kdo mohl zasedat v parlamentních lavicích. Dnes se politické strany stydí nominovat někoho „obyčejného“. Kdo nemá vysokoškolský titul, jako by nebyl. Dříve byla důležitá skutečná práce v rámci strany a jistá politická a mravní integrita. Samozřejmě i tehdy byla politická korupce, nelitostné vnitrostranické boje a velké tlaky na to, kdo bude na kandidátce.¹¹ Na druhou stranu ale bylo naprosto běžné, že v senátních lavicích vedle významných pánů profesorů z vysokých škol, advokátů, spisovatelů a duchovních seděli rolníci, domkáři, železničáři, krejčí, skláři či slévač z kladenských hutí. Každý z nich měl samozřejmě svoji vlastní rozumovou kapacitu, kterou mohl omezeně obsáhnout správu tak důležitého organismu, jakým byla svobodná republika. Z dnešního pohledu je až neuvěřitelné, že to mohlo vůbec fungovat. Jak mohl majitel uzenářství adekvátně reagovat a rozhodovat o tak bytostně důležitých věcech, jako jsou mezinárodní smlouvy s Výmarským Německem, nebo hlasovat pro vládní zmocňovací zákony během hospodářské krize třicátých let, diskutovat a hledat řešení národnostních problémů republiky, sledovat vzmach nacismu a fašismu v Evropě či rozhodovat o volbě prezidenta? Samozřejmě, že nemohl. Nelze si představovat tehdejší politiku jako něco, co bylo navýsost povznášející, kde tomu každý rozuměl a vše dělal správně. Tak tomu rozhodně nebylo, stejně jako nebyla éra První republiky tak poklidná a přepychová, jak si ji my dnes nejčastěji vykreslujeme ve svých představách díky výborným prvorepublikovým filmům s Adinou Mandlovou a Oldřichem Novým. Ale nějak to fungovalo, přičemž uzenář a kovodělník spolu s žurnalistou a majitelem banky, společně dokázali udržet po necelých dvacet let chod republiky a zejména demokracii v tomto neklidném středoevropském prostoru.

¹¹ Příkladem budiž sice poválečné, ale přesto v mnohém výmluvné intervence směřující do pražského ústředí strany národních socialistů za předválečné senátory, kteří se již neměli dostat do PNS. Za dlouholetého sen. **Josefa Hubku** se přimlouvala tzv. Hraničářská komise z Plzeňska, která Hubku považovala za „*zkušného politika z pohraničí*“; sen. **Karel Marušák** měl podporu Okresního výkonného výboru ČSNS ve Znojmě s výslovným požadavkem, aby Znojemsko mělo svého poslance; nebo sen. **Otakar Javornický** získal obdobnou podporu od Župního sekretariátu ČSNS v Karlových Varech. NA Praha, f. ČSNS, k. 417

Svou diplomovou prací bych chtěl přidat malý kamínek do pestrobarevné mozaiky české, československé, historie. Přál bych si něco málo osvětlit, něco málo opráší a opravit, někoho obhájit a připomenout. Chci kamínek přidat, ne vydrolit a nechat zboršit to, na čem je postaven náš vývoj, a od čeho bychom měli odvozovat to, kým jsme, co tu děláme a kam tím vším směřujeme. Plně si uvědomuji omezenost své diplomové práce jako takové, která musí zákonitě v některých oblastech doplácet na to, že nejsem studentem oboru historie. Zároveň ale nechci tvořit diplomovou práci jen pro formu, aby bylo popsáno předeepsané množství normostran zkopírovaným textem a následně ohodnoceno průměrnou známkou a založeno v univerzitní knihovně. Chtěl bych probudit tichý hlas lidí, kteří zde byli před námi a předali nám něco, co oni sami dříve dostali.

Proč sledovat problematiku prvorepublikového Senátu dnes? Když pomineme čistě historický zájem na osvětlení části pozapomenuté historie, pak se musíme vrátit o pár let zpět do doby, kdy bylo formováno naše stávající ústavní uspořádání. Výsledkem debat nad rozpadající se československou federací v druhé polovině roku 1992 bylo rozhodnutí o zřízení druhé komory v rámci nového českého Parlamentu. Z jednoho úhlu pohledu můžeme toto rozhodnutí vnímat jako nutný kompromis a odškodné pro federální poslance, kteří měli hlasovat o svém dobrovolném rozpuštění, za což měli právě dostat místo v novém Senátu. Tento kompromis, či pro někoho obchod, měl neblahý dopad do vnímání Senátu u české veřejnosti, který se nepodařilo smýt z mysli lidí dodnes.¹² Zajímavější úhel se nám nabízí, když začneme o Senátu uvažovat jakožto ne o odměně, ale spíše o komoře, která by mohla hrát zajímavou a důležitou roli v politickém systému. Pokud se vydáme po této lince uvažování, pak se neobejdeme bez nutnosti vědět něco o horní komoře První republiky.

Proč tedy takto ne!? Prvorepublikový Senát byl důležitým vzorem jak nepostupovat při tvorbě mechanismů a pravidel pro vymezení se nového českého Senátu vůči ostatním institucím a hráčům na ústavním poli. Právě z neblahé zkušenosti z dob První republiky bylo čerpáno při úvahách, jak by nová komora neměla fungovat. Ústavodárci studovali historii, díky čemuž se vyhnuli opakování chyb a nebáli se zvolit odlišné mechanismy pro konstituování současné komory. Český Senát se liší od svého historického předchůdce a stejně tak i od novodobé Poslanecké sněmovny. Máme odlišný volební systém, volební cyklus, vyváženost pravomocí či dokonce síly v některých případech nutných pro

¹² K základnímu připomenutí tehdejších debat doporučuji sborník vydaný docentem Janem Kyselou *Parlamenty a jejich funkce v 21. století*, který přináší úvahy dobových politických aktérů a odborníků nad smyslem existence Senátu.

rozhodnutí. Senát operuje na odlišných principech a zdá se, že to docela dobře funguje. Vhodným příkladem budiž to, že padl mýtus o „věčné“ pravicové, tedy konzervativní druhé komoře. Senát PČR prokazuje, že i levice může získat druhou komoru pod svoji kontrolu. Plně se tak potvrzují slova prvorepublikového poslance za národní demokraty prof. Jana Kolouška o tom, že není žádného důvodu si myslet, že levice nemůže nikdy v druhé komoře uspět.¹³

I na základě této zkušenosti lze konstatovat, že je opravdu dobré znát i to minulé, čím je náš současný parlamentarismus formován. Právě dobrá znalost a pochopení prvorepublikového Senátu je nejen nezbytné, ale také přínosné. To, co se zdálo již mrtvé a zaváto písmem historie, se ukázalo jako nesmírně živé, když bylo nutné najít klíč k současnému problému. Při vzniku samostatné České republiky jsme tak alespoň na malý okamžik nahlédli do minulosti a v rychlosti si zapsali pár krátkých postřehů. Nešli jsme ale hlouběji. Byla překotná doba a logicky nebyl čas na delší „špekulování“ o co skutečně běželo v době První republiky. Dnes čas máme. Ústavní pořádek byl zakotven a více či méně dobře funguje. Funguje i druhá komora parlamentu. Cesta k rodovým kořenům prvního Senátu může být prospěšná pro pochopení a přijetí dnešní horní komory i u širší veřejnosti.

Svoji práci bych chtěl vedle úvodu a závěru rozčlenit do šesti hlavních kapitol. První kapitola by měla sledovat vznik komory. Zde se chci zaměřit na důvody pro a proti existenci komory. Pokud druhá komora, tak jaká forma komory měla být vybrána a naopak jaké návrhy byly odmítnuty. Důležitým vzorem pro formování poměrů nové komory byla zajisté existence horních komor u našich dvou hlavních vzorů té doby, tedy Spojených států amerických a Francie. Přesto i další příklady evropských parlamentů měly svůj vliv na to, jak byl Senát nakonec vnitřně formován a jak byl právně zakotven v nové Ústavě z roku 1920.

Druhá kapitola by měla postihnout jednotlivé volební akty, které proběhly v době První republiky. V této době jsme svědky celkem čtyř voleb do Národního shromáždění, přičemž v podstatě vždy se jednalo o předčasné volby. Částečnou výjimkou byly volby 1935, kdy Poslanecká sněmovna dokončila celé své funkční období. Naopak funkční období Senátu bylo opět zkráceno bez jakýchkoliv rozpaků a ohledů na ústavní pořádky.¹⁴

¹³ Těsнопisecká zpráva, 126. schůze NSRČ, 28.2.1920, s. 3814

¹⁴ **Ferdinand Peroutka** na příkladu předčasných voleb 1925 dává jedno z možných vysvětlení, proč došlo zároveň k rozpuštění horní komory. Podle něho panovala přílišná obava z přesunu preferencí u voličů do PS, která by vytvořila radikálně jinou většinu, čímž by bylo obtížné udržovat Senát

Druhá kapitola by měla nejsilněji odrážet politologickou stránku celé práce. Chci se zaměřit na volební mechanismus, který byl užíván pro volbu zákonodárců. Rád bych v grafické formě prezentoval volební výsledky a to nejenom z pohledu jednotlivých voleb (1920, 1925, 1929, 1935), ale také z pohledu jednotlivých zemských celků republiky a volebních krajů v nich se nacházejících. Při bližším pohledu se nám totiž jasně ukazuje, že žádná z tehdejších stran neměla absolutní dominanci v celé republice, ale ani například v rámci českých zemí, kdy mnoho záleželo na volebním obvodě, kde jste se právě nacházeli. Díky tomu německé strany jasně ovládaly dva obvody (obvod III. Mladá Boleslav + Česká Lípa a obvod IV. Louny + Karlovy Vary), zatímco v ostatních obvodech byly tyto strany upozaděny na úkor českých stran. Vedle toho i české strany byly jasně územně stratifikovány. Národním socialistům patřil pražský volební obvod, sociálním demokratům plzeňský, lidovci ovládali brněnský a agráři-republikáni dominovali v hradeckém obvodě. Vedle těchto výsledků je nutno upozornit i na situaci celorepublikově. V podstatě nikdy za dobu existence společného státu se nepodařilo vytvořit silnou stranu, natož strukturu více stran, které by dokázaly úspěšně kandidovat ve všech částech republiky.¹⁵ Nepodařilo se to při volbách v době První republiky, ani ve volbách 1946 a v neposledním případě ani v těch demokraticky svobodných, které následovaly po pádu komunismu v Československu. Navzdory tomu nelze tvrdit, že by se jednotlivé zemské celky v rámci republiky vyvíjely volebně naprosto izolovaně. Díky zvolenému volebnímu mechanismu První republiky bylo pro české strany výhodné pronikat i za levý břeh řeky Moravy a stavět vlastní kandidátky na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde čelily tvrdé konkurenci místních národních stran a nikdy nedosáhly významnějších úspěchů. Zvolený volební systém totiž tyto strany motivoval k zisku každého hlasu a to i toho slovenského či rusínského. Důsledkem bylo, že přestože české strany málokdy uspěly v prvním skrutiniu ve slovenských obvodech (výjimkou v některých obvodech byli komunisté, agráři a sociální demokraté v roce 1929 a 1935 v Turčianském Svatém Martině), tak takto nevyužité slovenské a maloruské hlasy se přesouvaly do tzv. druhého skrutinia, což českým stranám následně pomáhalo získávat

ještě po tři roky v chodu s většinou z roku 1920. Senát by již neměl morální podporu, jakou lidé dávali celému parlamentu v roce 1920. Peroutka (1991): 952

Kritikem zkracování funkčního období Senátu byl i **Jiří Hejda**, kdy v jeho vidění se tímto přístupem smysl bikameralismu vytrácel. Sice se nejednalo o protiústavní krok, ale šlo to proti duchu ústavy. Hejda (1928): 375

¹⁵ Výjimku snad lze spatřovat pouze u prvorepublikové Komunistické strany, která dokázala získávat mandáty ve všech třech částech republiky. Nejednalo se však o silnou či jakkoliv významnou stranu pro tehdejší vládní politiku.

nemalé počty z těchto zbylých mandátů z prvního skrutinia. Jasným faktem také je, že opačný průnik, tedy slovenských formací do historických českých zemí, se nekonal. K celkovému pochopení přesunu hlasů v rámci československé republiky je též nezbytně nutné sledovat poměrně komplikovaný stranický systém, který byl nejen formován na ideologické ose Pravice - Levice, ale též (a pro republiku mnohdy fatálnější) národnostní ose Čechoslováci - Ostatní, respektive Němci.

Třetí kapitola by měla zejména sledovat takřka neutuchající debatu o nutnosti tuto druhou komoru parlamentu reformovat či rovnou zrušit. Opět krásná shoda se současnou realitou České republiky.

Čtvrtá kapitola by měla být právě tou, která splní hlavní cíle mé práce. Měla by dát hlas všem těmto pozapomenutým osudům členů Senátu, kteří prošli lavicemi Thunovského paláce na Malé Straně. Měla by poukázat na sociální původ senátorů. Každá ze stran v Senátu měla jistou specifickou podobu senátorského klubu. Některé strany si zakládaly na téměř plebejském původu svých členů, jiné se snažily do svých řad nalákat významné osobnosti tehdejší doby z řad uměleckých a vysokoškolských kruhů. Další strany budovaly svoji charakteristiku na čistě profesní stratifikaci společnosti, což vedlo k výraznému zastoupení jednotlivých profesních proudů v Senátu. Úředníci a učitelé přicházeli od národních socialistů, domkáři a maloročníci od agrárníků, dělníci a pomocníci od sociálních demokratů a později komunistů, duchovenstvo od lidovců, vysokoškolští profesoři od národních demokratů. Co na tomto bylo sympatické, bylo to, že tak jako byla každá strana dominantně spjata s jedním z těchto proudů, a na něm budovala svůj obraz strany, tak neváhala stavět na kandidátní listinu strany lidi právě z tohoto svého proudu. Nestalo se tedy, aby strana, která deklarovala spojení s maloročníky, měla na kandidátce samé inženýry a žádného maloročníka. Kapitola by měla dále sledovat samotný chod komory. Její uspořádání, v neposlední řadě též důležitý obraz v dobovém tisku, či problematiku imunitních záležitostí jednotlivých zákonodárců. Nelze samozřejmě opomenout, že československý Senát byl pestrá směsicí národností, které mnohdy vnášely silné napětí na půdu komory při veřejných vystupováních.

Pátá kapitola by měla primárně zachytit neradostné období mezi lety 1938 až 1939 a zejména to, co se událo na půdě Senátu po traumatizujícím Mnichovu. Následující válečné období bylo těžké pro celý národ, a bylo těžké i pro samotné senátory. Někteří si rychleji než ostatní uvědomili, co bude po vyhlášení Protektorátu následovat. Jedni si zabalili kufry a odešli do emigrace (sen. Karl Heller do Švédska, sen. Josef Wenderlich do Anglie, přičemž oba v emigraci též zemřeli) či alespoň daleko na venkov mimo dosah

protektorátní okupační moci. Jiní pochopili, že v nových podmínkách pro ně již nebude místo a dobrovolně si vzali život. Senátor židovského původu za živnostenskou stranu, a toho času i místopředseda Senátu, Otakar Bas spáchal sebevraždu otrávením již 18. března 1939. V červnu téhož roku ho následoval i bývalý senátor a ministr za sociální demokracii Václav Johanis. Naopak jiní nepřijali žádnou z výše uvedených cest a zůstali aktivními odpůrci nových pořádků. Na ty čekalo v tom lepším případě dlouholeté vězení, na jiné smrt. Národně socialistická senátorka Františka Plamínková byla za své postoje nejprve vězněna a dne 30. června 1942 popravena na kobyliště střílnici. V témže roce v říjnu umírá vězněná sociálnědemokratická senátorka Betty Karpíšková v Osvětimi. V roce 1943 umírají senátoři Arnošt Wintř (bratr významného prvorepublikového ministra a poslance Lva Wintřa) a Zikmund Witt kdesi v polských koncentračních táborech. Doplněním páté kapitoly by mělo být stručné nastínění poválečné debaty o Senátu. Tedy debaty ukazující, jak naděje na znovuoživení komory vzaly rychle za své.

Závěrečná šestá kapitola je malou případovou studií, která sleduje konkrétní poválečné osudy některých ze senátorů za německou menšinu. Navazuje tak částečně na čtvrtou kapitolu, která též sleduje osudy této národnostní skupiny. Kapitola referuje o velkém soudním tribunálu před Mimořádným lidovým soudem probíhající v Praze, jehož účastníky byli zákonodárci prvorepublikové sudetoněmecké strany (SdP). Soud probíhal na přelomu let 1946 a 1947, přičemž z pohledu souzených bývalých senátních zákonodárců je zřejmé, že se jednalo o souzené případy menšího významu a v celkovém pohledu nikterak významných pro chod českých poválečných dějin. Navzdory této jistě „druhořadosti“ poválečných kauz senátorů, byl verdiktem soudu k trestu smrti odsouzen i jeden ze senátorů.

To vše jsou malé velké osudy lidí, kteří se rozhodli budovat malý národ v hranicích nevelkého státu ve středu Evropy. Jak je vidět mnozí za to zaplatili tu nejvyšší cenu. Zdá se mi, že v tomto pohledu lidských a národních tragédií následně hledět na druhou komoru parlamentu stále ze stejné negativní pozice a tvrdit, že vše se Senátem spojené bylo zbytečné, neužitečné, je podle mého přesvědčení dosti cynické a i hloupé. Význam prvorepublikového československého parlamentarismu a parlamentu jako takového byl jistě umenšen v důsledku dominance tehdejších politických stran či všerohodující Pětky. V tomto pohledu československý parlament skutečně prohrává a slábne jeho význam. V této práci si však dovoluji postavit význam parlamentu a jeho senátní komory výše, než by se tomu podle některých odborníků slušelo. Dělam tak proto, že každá doba nese své lidi a jejich příběhy, které následně tvoří šťastné či smutné události celého národa. Senátoři

a senátorky měli také své životní příběhy, které v jeden čas a na jednom místě spojili dohromady a vytvořili tak jednu velkou událost, která nese označení Československá republika. Opravdu nejsem přesvědčen, že to bylo celé nevýznamné, jak se nás někteří snaží přesvědčit.

Informativní podklady pro svoji diplomovou práci jsem čerpal z několika okruhů. Pro teoretickou část zabývající se vznikem komory (1. kap.) a sledující debatu o reformě horní komory (3. kap.) jsem především čerpal z prací teoretiků prezentovaných v dobových tiskových pramenech, jako jsou např. odborné časopisy *Parlament*, *Časopis pro právní a státní vědu*, *Moderní stát*, *Hospodářská politika*. Z novějších zdrojů se pak následně jedná o senátní časopis *Senát*. Dalšími zdroji podstatných informací byly vybrané těsnopisecké zprávy z pléna RNS roku 1920, *Zpráva ústavního výboru k ústavní listině Československé republiky*, *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o složení a pravomoci senátu*. Důležitými zdroji byly i práce význačných teoretiků Bohumila Baxy *Parlament a parlamentarismus*, Zdeňka Pešky *O dvoukomorové soustavě*, Jana Mertla *Ideologie parlamentarismu a naše doba*, Otakara Krouského *Volební zákonodárství v jiných státech a snahy o demokratickou volební reformu v Československé republice* nebo Evy Broklové *První československá ústava*.

V kapitole sledující volební mechanismu užitý pro Senát (2. kap.) jsem čerpal z fondového materiálu NA Praha - fond Ministerstva vnitra, práce Tomáše Lebedy *Volební systémy poměrného zastoupení*, Terezy Novákové *Volební systém První Československé republiky a jeho reformy*, statistických roček Archivu Národního shromáždění, Státního úřadu statistického a Českého statistického úřadu.

V kapitole zabývající se osobnostmi senátorů (4. kap.) jsou neocenitelným zdrojem zejména tisky imunitního výboru za jednotlivá volební období a archivní materiály. Zde jsem především čerpal z fondu Archivu Poslanecké sněmovny, který má ve svém držení kompletní sadu všech 444 osobních složek senátorů a senátorek, kteří se v Senátu vystřídali od roku 1920 až do roku 1939. Obdobně jsem čerpal z fondu ČSNS a výstřížkového archivu Ministerstva zahraničních věcí, které jsou uloženy v NA Praha. Neskonale přínosná je práce dánského historika a politologa Madse Ole Ballinga, který v práci *Von Reval bis Bukarest* mapuje osudy všech německých parlamentních zákonodárců ze střední Evropy, tedy i z Československa. Díky jeho pečlivé práci tak můžeme dobře dohledat, co se stalo s našimi německými senátory a poslanci, kteří po roce 1945 museli opustit Československo. Důležitým zdrojem informací mi dále byly odborné práce Dany Musilové *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního*

shromáždění Československé republiky 1918-1939, Zdeňka Pešky Národnostní menšiny a Československo, Vladimíra Záděry Politické strany v Národním shromáždění a Deset let parlamentní retrospektivy. Velice nápomocným zdrojem informací jsou též dobové práce sledující kompletně dění na půdě Národního shromáždění v prvním desetiletí (1928) a v druhém desetiletí (1938), vydané za společného úsilí obou předsednictev parlamentu, Senátu a Poslanecké sněmovny.

V kapitole pojednávající o Senátu Druhé republiky (5. kap.) jsem čerpal primárně z těsnopiseckých zpráv zachycujících dění na plénu Senátu ve IV. volebním období 8. zasedání a z práce Františka Weyra *Ústavní vývoj československý v roce 1938*. Pro období zachycující poválečné debaty o druhé komoře jsem čerpal především z fondu MZV - VA II., odborné práce Karla Kaplana *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948*, či dobových úvah Vladimíra Procházky a Bohumila Laušmana. V závěrečné kapitole sledující soudní proces se zákonodárci SdP (6. kap.) jsem využil dokumentů vázaných přímo k soudnímu přelíčení uložených ve Státním oblastním archivu v Praze. Pro dokreslení atmosféry doby, v které proces probíhal, jsem vybral dobové zprávy z novin *Lidová demokracie, Národní osvobození, Právo lidu, Rudé právo* a *Svobodné slovo*, uložených v knihovně Národního archivu.

Slibuji, že budu věren republice Československé a že budu zachovávatí zákony a mandát svůj zastávati podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

Sľubujem, že budem verný Československej republike a že budem zachovávať zákony a svoj mandát zastávať podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia.

Ich gelobe, der Čechaslovakischen Republik treu zu sein und die Gesetze zu beobachten sowie mein Mandat nach bestem Wissen und Gewissen auszuüben.

Fogadom, hogy hű leszek a Csehoszlovák köztársasághoz és hogy a, törvényeket megtartani és mandátumomat legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint gyakorolni fogom.

Объцяю, що вѣрний буду Ческословацкой републиць и що законы буду подержовати та свой мандат заставати по своѣм найльпшом знаню и свѣдомости.

Объцяю, что вѣрний буду республиць Чехословацкой, и что буду соблюдать законы и мандатъ свой исполнять по наилучшомъ вѣднїю и совѣсти.

1. Vznik komory

„Pánové, tento senát dle mého soudu bude mrtvě narozeným děckem ne proto, že by nebyl schopen práce, ale poněvadž nebude mít v žádné vrstvě společenské opory ani sympatií.“¹⁶

(poslanec Josef Stivín)

„Jest možno jistě diskutovat o způsobu složení senátu, ale o jeho významu pro státní život pochybovat nelze. Senát je tu zárukou občanských svobod a ochráncem ústavnosti.“¹⁷

(senátor František Veselý)

„Pan kolega Brabec prohlašuje, že když hranice věku bude 26. rok, oni [Národní demokracie] zmaří senát. Já zase prohlašuji, že když bude přijat 30. rok, naše strana [Sociální demokracie] zmaří senát.“¹⁸

(poslanec Alfred Meissner)

O komplikovanosti vzniku Senátu První republiky je psáno v každé seriózní historické práci, která sleduje danou problematiku.¹⁹ Fakt o komplikovanosti skutečně platí. Tehdejší ústavodárci a teoretici velice pečlivě diskutovali všechna pro a proti této nové instituci. Žádná ze stran, ať už podporovatelů či odpůrců druhé komory, neslavila triumfální úspěch. Tehdejší druhá komora byla výsledkem pečlivého politického kompromisu, který vážily všechny strany zapojené do tehdejšího Revolučního Národního shromáždění. Ač této debatě byla věnována velká pozornost díky své spornosti a snadnosti vytvoření si názoru na danou věc i u široké veřejnosti, nelze si představit, že formování Senátu bylo jediným tématem pro tehdejší porevoluční dobu, která se postupně připravovala na přerod do časů klasického demokratického parlamentarismu. Dobová politika žila mnoha dalšími věcnými debatami, přičemž některé z nich spolehlivě přesahovaly problematiku Senátu.

¹⁶ Těsnopisecká zpráva o 125. schůzi Národního shromáždění československého v Praze v pátek dne 27. února 1920, s. 3758

¹⁷ Veselý (1921): 238

¹⁸ Broklová (1992): 131

¹⁹ Viz práce **Zdeňka Kárníka** *České země v éře První republiky*, kapitola *Parametry definitivní ústavy a její tvůrci*, s. 101. Nebo práce **Antonína Klimka** *Velké dějiny země Koruny české*, kapitola *Ústava a s ní přijímané zákony*, s. 142-143.

Nejdůležitějším tématem byla bezesporu otázka nové ústavy. Tento základní zákon státu měl na dlouhá desetiletí vytyčit mantinely rozvoje republiky a tak není divu, že všichni zainteresovaní politici měli svůj eminentní zájem na prosazení svých vizí o novém republikanismu pro Československo. Ústavodárná debata byla úhelným kamenem všeho a všech, přičemž v tomto světle ústavní paragrafy 13 až 18 pojednávající o Senátu byly stejně snadno vymazatelné, jako ponechatelné v ústavní listině.²⁰ Velké debaty si samozřejmě vysloužila i problematika postavení jednotlivých národnostních menšin na území Československa a s tím následně spojen i nový jazykový zákon. Taktéž vnitřní členění státu strhávalo na svoji stranu velkou pozornost a budilo emoce ohledně nového systému žup, které byly na území českých zemí přijímány s chladným nadšením, a nakonec docela vřele neuvedeny v život. Tedy otázka založení Senátu byla jenom jednou z mnoha, které provázely bouřlivý porevoluční vývoj a formování československého politického systému mezi lety 1918 až 1920.

1.1 Důvody pro a proti existenci druhé komory

Snaha inkorporovat druhou komoru do parlamentního systému narážela na tuhý odpor. Dvacátá léta dvacátého století ve střední Evropě byla formována především dvěma faktory. Rozpadem velkých monarchistických říší a s tím spojený nástup malých států a sílicího socialistického vlivu na život lidových vrstev v těchto nových státech. Ani Československo nestálo mimo tyto tendence.²¹ Historická zkušenost s nedemokratickou praxí Panské sněmovny z dob Rakouska-Uherska silně podlamovala jakoukoliv snahu o vytvoření druhé komory. Taktéž vlna demokratizace v nové republice s sebou přinášela prvek přímé všelidové volby, který nešel snadno skloubit s představou jakéhosi typu povýšené panské komory. Politika prošla kardinální změnou. Ze záliby určené pro úzkou a urozenou vrstvu bohatých se stala každodenní praxe vtahující do dění politiky všechny vrstvy společnosti bez ohledu na pohlaví, urozenost či majetek. Hlas ženy dělnice z podhorské textilky měl nově stejnou váhu jako hlas aristokrata s univerzitním vzděláním.

²⁰ **Zdeněk Peška:** „Při vzniku této ústavy byla otázka dvoukomorového zřízení právě jednou z nejspornějších a nejvíce rozčilujících myslí ústavodárců i širší veřejnosti.“ Peška (1926): 186

²¹ **František Weyr:** „Z teoreticky a autoritářsky zabarvené monarchie měla se státi demokratická republika, ovládaná ústřední politickou ideologií a svrchovaností lidu. Lid jako suverén měl nastoupiti na místo dřívějšího svrchovaného zeměpána.“ Weyr (1939): 33

Převratná to novinka v životě celé společnosti, která měla za následek redefinici celé dosavadní politické scény a směřování budoucího vývoje československé společnosti.

Právě evidentní posílení vlivu socialismu v československé společnosti s sebou neslo striktní odmítání druhé komory. Senát byl považován za trojského koně konzervativních pravicových sil, který měl zabránit šíření socialistické myšlenky. Nejhlasitějším odpůrcem jakékoliv formy druhé komory byla právě sociální demokracie, která v nových demokratických poměrech výrazně posílila. Díky svému vládnímu angažmá měla strana nespornou sílu věc Senátu ovlivnit a směřovat k definitivnímu odmítnutí. Důvod, proč se tomu tak nakonec nestalo, lze jednoznačně vysledovat u tehdejšího koaličního partnera sociálních demokratů. Republikánská strana v čele se svým geniálním politickým stratégem Antonínem Švehlou stála proti pohřbení myšlenky Senátu jako takové.²² Avšak ani síla této strany a genialita jejího předsedy nemohly zajistit bezproblémový vznik dvoukomorového systému. Bylo nutno velkého politického kompromisu u všech tehdejších politických aktérů.

Bojová fronta příznivců a odpůrců Senátu byla klikatá. Silně proti vystupovala již výše zmíněná sociální demokracie, která našla podivného spojence ve straně lidové.²³ Lidovci usilovali shodně se sociálními demokraty o co největší posílení lidové sněmovny, tedy Poslanecké sněmovny, ale též jednoznačných prvků přímé demokracie jako byly referendum a plebiscit. Naopak pro Senát plédovali zástupci republikánské strany, národních demokratů a poslanci slovenského klubu. Někde mezi podporou a ne-podporou se pohybovali národní socialisté, kteří v zásadě nebyli proti druhé komoře jako takové, ale odmítali tehdejší diskutované návrhy s poukazem na svoji představu tzv. hospodářského parlamentu.²⁴ Celý stav diskuse dále znejasňovali sami členové jednotlivých politických stran, kdy všechny strany v sobě zahrnovali větší či menší odpůrce navenek zastávaných stanovisek jednotlivých stran. Fundovanou debatu pro a proti existenci druhé komory v parlamentním systému ČSR můžeme nalézt u teoretiků Jiřího Hoetzela a Václava

²² **Vladimír Dostál:** „[Švehla] Nasadil veškerou svou známou pracovitost a energii, aby proti soupeření stran i jednotlivců prosadil svou myšlenku přednosti státního zájmu a demokratické správy republiky. Dokázal získat koaliční partnery, kteří se zdráhali dát souhlas ke kompromisu, když marxistická levice pokračovala ve volání po diktatuře proletariátu. Ústavní výbor zvláštním oceněním uznal Švehlův podíl na dohodě o ústavě; pracoval na ní až do smrtelné únavy.“ Dostál (1998): 70

²³ Těšnopisecká zpráva, 126. schůze NSČ, 28.2.1920, s. 3747

²⁴ Těšnopisecká zpráva, 125. schůze NSČ, 27.2.1920, s. 3737

Boučka, kteří vypracovali důležité důvodové zprávy ozřejmující danou problematiku a v konečném důsledku podporující zavedení dvoukomorového systému.²⁵

Argument podporující myšlenku pouze jedné komory přicházel především z oblasti reagující na učení o suverenitě lidu. Z tohoto pohledu totiž „*svrchovanost lidu, jsouc projevem národní vůle, jest jediná a nedílná, proto jest též nutno, aby ona na jevo přicházela pouze v jediném činiteli, tudíž jen v jediném sboru zákonodárném*“²⁶. Proti tomuto pohledu na nedělitelnost suverenity bylo namítáno, že utvoření dvou komor ještě neznamená rozštěpení projevu národní vůle, neboť parlament stále zůstával jednotným v projevu své vůle při konečném rozhodnutí.²⁷ Pokud bychom naopak přijali teorii o dvou komorách a dvou suverenitách, pak bychom museli souhlasit s představou, že suverenita se musí zákonitě štěpit na takový počet, kolik má parlament členů, uvádí Hoetzel. Sám Hoetzel toto své přesvědčení opírá o dalšího důležitého dobového teoretika, předního učitele německého veřejného práva Georga Jellinka.²⁸

Další odpor proti principu dvou komor se koncentroval v přesvědčení, že horní komory nikdy nereprezentovaly vůli celého národa, ale jen určitou kastu, tedy aristokracii. Bouček toto přesvědčení ilustruje vedle slavné analogie Benjamina Franklina o dvouhlavém hadu, který pro svoji nerozhodnost, kterým směrem se vydat nakonec pojde žízni, v bytostném přesvědčení tohoto otce zakladatele americké státnosti, který se silně vymezoval proti systému dvou komor. Franklinovu demokratickému smýšlení se přičilo samo názvosloví „horní“ a „dolní“ sněmovna. Odmítal stav, kdy by jedna sněmovna měla být volena bohatými a druhá lidovými vrstvami, přičemž zastáncům tohoto dělení vytýkal jejich přesvědčení, že bohatství a moudrost jdou ruku v ruce. Skvělým případem selhání

²⁵ Václav Bouček je autorem *Zprávy ústavního výboru k ústavní listině Československé republiky, usnesené ústavním výborem podle §14. a §17. jednacího řádu* (tisk 2421)

Jiří Hoetzel je autorem *Důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o složení a pravomoci senátu* (tisk 2423)

²⁶ Tisk 2423, s. 11

²⁷ Jiří Hoetzel: „Utvořením parlamentu o dvou komorách nerozlišují se dvě vůle lidu, nýbrž dává se jedinému orgánu, který vůli tuto reprezentuje, takové vnitřní složení, aby mohl co nejlépe vyplnit svůj úkol.“ Tisk 2423, s. 11

²⁸ Georg Jellinek: „Politický požadavek, aby jednotnost státu se zračila i v jednotě nejvyššího orgánu, svádí často k falešnému závěru, že i právně musí být koncentrována celá státní moc v jediném orgánu. Správně jest, že stát vyžaduje, aby měl jednotnou vůli, nesprávně, že to musí být vůle jen jediného orgánu. Je-li přípustno, aby v republikách státní moc byla koncentrována v kolegiu, jehož jednotná vůle vzniká z projevů vůle jednotlivých individuí, není patrné, proč by tato jednotná vůle nemohla být konstruována z projevů vůle několika orgánů na sobě nezávislých. Při systému dvou komor jest vůle parlamentu vůle prvé a druhé komory, jež odděleně vzniká, avšak jest sloučena v jednotu.“ Tisk 2423, s. 12

dvoukomorového systému byla pro Franklina tehdejší Pennsylvánie, v jejíž druhé komoře byli zastoupeni příslušníci aristokracie a velkostatkářských rodin, a která často vystupovala proti vůli místního lidu.

V levicovém spektru oprávněně panovala obava, že pokud by se měla tvořit nová komora, pak vliv by v ní mohly získat silné hospodářské kruhy, které by preferovaly zájmy kapitálu proti zájmům práce. Proti tomuto všeobecně rozšířenému skeptickému vidění Senátu u levice, vystupoval profesor a poslanec za národní demokraty Jan Koloušek, který si při podrobné rozpravě na plénu NS kladl otázku, zda je oprávněná myšlenka trvalé nadvlády pravice v horní komoře.²⁹ Sám dochází k přesvědčení, že tomu tak nebude navěky, přičemž odkazoval na současný stav v Národním shromáždění a především na výsledky voleb do obecního zastupitelstva. Pokud levicové síly mohou uspět v obcích a lidové sněmovně, uspějí v československém případě i u voleb do horní komory, jelikož podmínky pro volby do obou komor jsou téměř totožné. V důsledku toho je levicové odmítání Senátu zbytečné, domníval se Koloušek.

Praktické námitky proti druhé komoře opírající se o fungování parlamentarismu se koncentrovaly zejména do dvou bodů. První výtky stavěla na přesvědčení, že systém dvou komor zpomaluje legislativní proces. Druhá výtky upozorňovala na stav, kdy mezi komorami mohou vznikat závažné rozpory, které mohou vést k ochromení celého ústavního systému v republice. Hoetzel se ve své důvodové zprávě vypořádává s oběma námitkami. U první výtky si klade otázku, co je pro zákon podstatnější? Zda to, aby byl rychle „promrskán“³⁰ parlamentem, nebo aby o něm byla vedena řádná debata a provedeno řádné zvažování více zákonodárců? Právě druhá komora jednoznačně podporuje uváženost v legislativním procesu.³¹ K druhé výtce podotýká, že konflikty mezi komorami, které by vzájemnou pří ohrožovaly ústavnost země, nejsou nikterak časté. Samozřejmě, na případný konflikt mezi parlamentními komorami musí být v ústavní listině pamatováno skrze popsání jasné cesty, jak případný konflikt řešit. Příkladem řešení mohou být společné schůze komor, kde se snadněji dohodne společné stanovisko a zmírní se rozpory mezi zákonodárci obou táborů.

Zastánci dvou komor nalézali silnou podporu v příkladech ze zahraničí. Právě na zahraničí stavěli svůj silný argument, že státy s demokratickým rázem nade vši pochybnost

²⁹ Revoluční NS, Těšnopisecká zpráva o 126. schůzi, s. 3814

³⁰ Jedná se o skutečný dobový termín, který byl s velkou oblibou užíván zejména v dobovém prvorepublikovém tisku.

³¹ **Jiří Hoetzel:** „ Důležité je pro zemi míti zákony dobré, nikoliv míti zákonů mnoho.“ Tisk 2423, s. 13

jsou právě ty, které mají zaveden systém dvou komor. Pokavád zůstaneme u Boučkovy americké analogie s Benjaminem Franklinem, který byl řazen do čela odpůrců, tak nakonec vítězný směr prosazující bikameralismus v americkém politickém životě zaštiťuje neméně výrazná osobnost Johna Adamse. V jeho přesvědčení správný dvoukomorový systém měl sestávat z jedné komory plně obsazované skrze lidovou volbu, zatímco druhá komora či rada, zhruba o 12 až 28 členech, měla být nominována buď ze zástupců vládních řad, nebo z veřejnosti. Kandidáti do komory-rady měli být vybíráni lidovou komorou.

Proč dvě komory? Adamsova argumentace stavěla na tom, že jedna komora podléhá neřestem, nerozvážnostem a křehkostem jako jednotlivec. Jedna komora jedná ukvapeně, dá se strhnout vášní, je hrabivá, vyvinuje se z břemen, která uvaluje na jiné, je chtivá moci, mohla by se prohlásit za trvalou a zbavit tak voliče kontroly.³²

I sami stoupenci československého Senátu uváděli řadu výhod dvoukomorového systému, které opět čerpali z amerického případu, konkrétně ze slavných *Listů federalistů*. Zprv, druhá komora zajišťuje bezpečnost státu proti případnému nedobrému rozhodnutí v dolní sněmovně. K tomuto bodu byl uváděn případ Revolučního NS, které díky své přílišné zákonodárné vytiženosti nemělo dostatek času a sil pro pečlivé projednávání jednotlivých zákonodárných představ. Následkem bylo snížení kvality některých přijímaných zákonů.³³ Pro skutečnou efektivitu druhé komory a posílení bezpečnosti státu však bylo nutno zajistit, aby složení obou komor bylo co nejvíce rozdílné. Zadruhé, dvoukomorový systém brání vzniku nebezpečí, že by sbor založený na lidové volbě, silný co do počtu zákonodárců, mohl snadno podlehnout vůli jednoho demagoga. Pevné zakotvení Senátu skrze delší periodu vládnutí či svoji nepočetnost zaručuje, že komora bude mít sílu čelit těmto případným demagogickým výzvám. Zatřetí, druhá komora může nahradit neznalost postupů a poměrů v zákonodárném procesu, které se mohou vyskytnout u všelidové a široké dolní komory.

Začtvrté, druhá komora zajišťuje čitelnější kontinuitu oproti dolní komoře, kde probíhají rychlejší výměny zákonodárců a lídrů, které mohou vést k legislativní nejistotě uvnitř státu, nečitelnosti kroků státu navenek, prosazení se spekulantů, kteří chtějí posílit svůj zisk skrze parlamentní legislativu. Podle zastánců druhé komory tomu historie vždy

³² Tisk 2421, s. 6

³³ **Václav Bouček:** „...není divu, že mnohé a mnohé naše zákony nedopadly dobře. Ovšem mohly leckteré dopadnouti lépe. O to se starat je povinností a hlavním úkolem sněmovny druhé.“ Tisk 2421, s. 7

nasvědčuje, jelikož ustanovení zákonodárského sboru o jedné komoře je skoro vždy důsledkem toho, že daný politický systém a státní život nejsou ještě zdaleka ustáleny.³⁴

Zapáté, druhá komora má smysl pro národní důstojnost, díky své delší době zasedání a užšímu složení. Taktéž má jasnější představu o vizi správného směřování celého státu. Zašesté, druhá komora je zodpovědnější při rozhodování, protože si je vědoma své zodpovědnosti nejenom před lidem, ale i samotnou historií daného státu. A konečně závěrem, druhá komora je více imunní proti momentálním náladám voličů, které by snad mohly ohrozit ústavní vývoj státu.

O nerozvinutosti naší společnosti mluvil na plénu RNS taktéž předseda národních demokratů Karel Kramář, když obhajoval myšlenku druhé komory. Byl přesvědčen, že československý parlamentarismus si nemůže vystačit pouze s jednou komorou. Druhá komora byla pro něj minimálně nutná z toho důvodu, že tu bude nějaká instituce, která zajistí nápravu „právních paskvilů“ vycházejících z Poslanecké sněmovny.³⁵ Taktéž senátor František Veselý po téměř ročním fungování horní komory konstatoval, že bylo velice moudré, že v mladých a neustálených poměrech republiky ústava neuložila veškerou moc do rukou jedné komory. Každá moc ničím neomezená podle Veselého brzy vede k oligarchii a tyranii. Právě zřízením druhé komory má být zabráněno „degeneraci“ státu, kterou zákonitě přináší každá oligarchie.³⁶

1.2 Zvažovaná podoba druhé komory

Jak známo, odpor hlavní síly proti vzniku Senátu, sociální demokracie, se nakonec podařilo zlomit a cesta k druhé komoře byla otevřená. Jestliže první krok byl riskantní ohledně celého bytí Senátu, druhý krok zvažující formu dané komory byl krajně rozčilující. Rozčílení pramenilo z toho, že nikomu se nepodařilo plně prosadit svoji představu o formě Senátu, tak jak by měl fungovat. Každý, ať už samostatný politik, strana nebo ústavní

³⁴ **Jiří Hoetzel:** „...parlamenty jednokomorové osvědčily se v dobách revolučních převratů, nikoliv však v periodách klidného rozvoje státního, mnohé vymoženosti revoluce byly zachráněny jen tím, že se včas přešlo k systému dvou komor.“ Tisk 2423, s. 15

³⁵ Posl. **Karel Kramář:** „Kdo chce blaho republiky musí po mém soudě chtít jedno: zjednáání vážnosti našemu zákonodárskému sboru, a ta se zjednáá jedině tím, poněvadž sami bohužel té síly ještě nemáme, když uděláme druhou instituci, která bude protiváhou a něčím klidnějším, nad boj stran povýšenějším, než jest první sněmovna.“ Těsnopisecká zpráva o 125. schůzi RNS ČSR, s. 3710

³⁶ Veselý (1921): 238

teoretik, musel čelit pocitu, že nevyhrál a nezískal to, co si skutečně přál.³⁷ V lepším případě se jednalo o pocit, že sice něco bylo prosazeno, ale v tak nepřijatelné formě, že nemá smyslu od toho nově prosazeného něco kloudného očekávat. Československý Senát opravdu nevcházal na svět s lehkostí a s láskou od svých tvůrců. I tak však jisté pozitivní očekávání bylo možno cítit, zejména z debat o budoucí podobě komory. Kdyby byl celý projekt druhé komory považován za nepotřebný a slabý, debata o něm by probíhala více formálně a rychleji, politické strany by neinvestovaly spoustu času a politického kapitálu do vzájemného kompromisu a vůbec by celá myšlenka horní komory stála mimo zájem všech, včetně občanů. Naštěstí tomu tak však nebylo.

Hned zpočátku měl Senát na své straně důležitý podpůrný argument zmíněný již výše, a který mocně ochraňoval komoru před předčasným zrušením. Československá republika se snažila plně splynout s vyspělými západními demokraciemi a k tomu chtě nechtě patřily i některé z postupů vedoucích k uspořádání odpovídajícímu rozvinutému demokratickému parlamentarismu. Dvě komory parlamentu prostě patřily k dobovému bontonu každé vyspělé demokracie a českoslovenští politici rozhodně chtěli patřit mezi ty, co přicházejí do pařížských salónů s kreditem správných demokratů nové doby poválečné. Tento fakt pomohl Senátu ke vzniku a umenšení nedobrych vzpomínek na císařskou Panskou sněmovnu. Na druhou stranu Senát nebyl tímto dobovým bontonech ochráněn od zásahů umenšujících jeho vliv a sílu na dění ve společnosti. Jak bylo konstatováno výše, Senát ano, ale s pořádným kompromisem pro všechny strany.

Otázka po typu dvoukomorového systému byla logicky nasnadě, když se představitelům sociální demokracie a strany lidové, Alfredu Meissnerovi a Josefu Dolanskému, nepodařilo prosadit myšlenku jednokomorového parlamentu, kde by lidová sněmovna podléhala jistému korektivu ze strany prezidentského veta či sboru odborníků jmenovaných prezidentem republiky. Teoretik Zdeněk Peška ve své práci *O dvoukomorové soustavě* shrnuje v té době debatované čtyři možné přístupy, jak budoucí horní komoru

³⁷ Komentář posl. **Alfreda Meissnera** na půdě ústavního výboru, kde se snažil zamezit opětovnému otevírání jednou uzavřené debaty o podobě Senátu, jejíž otevření by mohlo způsobit spuštění nové debaty o Senátu uvnitř sociální demokracie a možné následné pohřbení celé myšlenky Senátu jako takové: „Fakt jest ten, že naše strana stojí zásadně proti senátu a že hnutí jest tak silné, že bychom byli hnáni k tomu, že bychom museli zmařiti jednání o tom. My nemůžeme sněsti to, abychom byli přehlasováni, když senát bude výhradně volen na základě všeobecného rovného práva hlasovacího a jediná úchylka by mohla býti, že by stáří rozhodující pro volební právo bylo zvýšeno, avšak ne výše než na 26. rok. To trvalo dlouho, než jsme k tomu konci došli... Mohu vás ubezpečiti, že je to krajní mez.“ Broklová (1992): 122

naplňovat. Jednak skrze princip plně volené sněmovny na základě všeobecného, rovného, přímého hlasování a s určitou věkovou kvalifikací. Toto prosazovala zejména republikánská strana v čele se svým představitelem v ústavním výboru Janem Malypetrem. Tento přístup byl nakonec skutečně tím úspěšným. Další možností byla komora volená nepřímo podle francouzského vzoru (podporovali František Hnídek za agrárníky a Václav Bouček za pokrokovou stranu), nebo komora plně stavovská, do níž by byli voleni delegáti určitými reprezentativními, stavovskými organizacemi (viz opět Bouček), nebo komora částečně jmenovaná hlavou státu (podporovali zejména František Weyr a Jaroslav Brabec, oba za národní demokraty).

Vítězný první návrh však vůbec nepomohl a spíše vnášel komplikace do řešení druhé neméně důležité otázky a to, jak zapojit do celého procesu odborníky. Od nich bylo očekáváno, že s jejich pomocí se bude dařit odstraňovat technické a legislativní chyby v zákonodárném procesu, které se logicky očekávaly od lidové sněmovny. Prosazení nejspíše nevolených odborníků by však vyžadovalo potlačení principu samotné lidové volby, které však s ohledem na důrazný odmítavý postoj sociální demokracie, nebylo možné. Ve světle tohoto nepřekvapí budoucí debaty na přelomu dvacátých a třicátých let o hospodářském parlamentě, který měl v různých obdobách nahradit československý Senát.

Co tedy mělo přinést dvoukomorové zřízení do života mladé republiky? Jedni si přáli vytvořit jistý korektiv všeobecného hlasovacího práva, který jednoznačně potvrdí demokratičnost celého systému vystavěný na lidové volbě celé společnosti. Pro dosažení účinného korektivu mělo být dbáno na to, aby obě komory doznaly rozdílu ve složení, ale na druhou stranu měly mít vyrovnané kompetence. Například u prvního bodu byl Peška přesvědčen o vhodnosti aktivní volby stanovené na 30 let a doplnění komory i o senátory jmenované prezidentem nebo volených stavovskými organizacemi, což mělo vést v jeho očích k dostatečnému odlišení obou komor. V druhém případě požadoval ustanovení pravidla, že žádný návrh zákona by se nemohl stát zákonem, pokud by nezískal souhlas Senátu.³⁸ Víme, že žádný z návrhů neprošel.

V jiném z pohledů bylo odmítáno, aby se horní komora stala pouhým brzdícím korektorem či kontrolorem legislativního procesu.³⁹ Tím by se Senát dostával do pozice, kdy přijímá ponižující úkol konzervativního činitele v parlamentním uspořádání. To si podle Sýkory československý parlamentarismus nemohl dovolit. Sýkora souhlasil

³⁸ Peška (1926): 188

³⁹ Sýkora (1925): 130

s viděním Františka Weyra, že dvoukomorová soustava zeslabuje bez ohledu na složení komor moc zákonodárnou proti moci výkonné, poněvadž zákonodárny sbor se stává složitějším a těžkopádnějším. V tomto ohledu komora, jako pouhý korektiv jiné komory, nebyla dobrá volba pro Sýkoru.

S obdobnou představou přišel již poslanec doktor Bouček ve své důvodové zprávě pro RNS, kdy vystupoval pro Senát samostatně rozhodující. Forma korektivu měla být spatřována ne v tom, že komora bude vytvářet zdání konkurující neomylnosti vůči Poslanecké sněmovně, ale spíše v tom, že bude komorou přinášející vyšší bezpečnost pro stát.⁴⁰ Sám senátor František Veselý byl později přesvědčen o tom, že moc zákonodárná přísluší oběma komorám a nelze tedy přijmout myšlenku Senátu jako instituce odborné, kontrolující, zbavené dle všeho vlivu politického. Navzdory nemožnosti Senátu zbavit vládu důvěry, nelze tvrdit, že totéž je možno i u otázek zasahujících do politického dění. Senát podle Veselého nemohl být bez politického vlivu.⁴¹

1.3 Představa československé vlády o uspořádání druhé komory

Vládní představu o podobě Senátu nám dobře vykresluje důvodová zpráva Jiřího Hoetzela, shrnující danou problematiku komplexně.⁴² Samotná vláda se nesnažila prosadit do návrhu zákona o podobě a činnosti komory své představy, ale spíše čekala na konečný výsledek komise pracující na nové ústavě. Navzdory tomu československá vláda dávala najevo svůj kladný postoj k myšlence dvou komor, přestože to pro samotnou sociální demokracii nebylo bez komplikací.⁴³ Vzorem byly případy Francie a Spojených států. Vláda souhlasila s tvrzením, že „*systém dvou komor osvědčuje se znamenitě zejména ve*

⁴⁰ **Václav Bouček:** „...senátoři třeba téže politické strany nebudou se chtít spokojovati úkolem ssacího papíru pro koncepty poslaneckou sněmovnou jim předložené. Tisk 2421, s. 7

Analogie sacího papíru byla ve společnosti živá a užívaná v tisku i v dalších letech, viz článek v Českém Slově (11.11.1930) **Co se senátem?:** „Ta otázka je tak stará jako senát sám. Druhá sněmovna prohlašuje se stále za pouhý sací papír toho, na čem se usnesla sněmovna poslanecká a tím se jí vpaluje cejch politické méněcennosti.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2192

⁴¹ Sen. **František Veselý:** „I nejodbornější a nejehospodářštější zákon v životě státním může mít důležitý význam politický a není možno obmezovat senát jen na práci odbornou nebo kontrolující, nebo dokonce jen na parlament hospodářský.“ Veselý (1921): 238

⁴² Tisk 2423 z roku 1920.

⁴³ Příkladem budiž nелеhké postavení samotného premiéra **Tusara**, který v létě roku 1919 skrze vedení své strany získal souhlas se vznikem druhé komory, aby v říjnu téhož roku byl tím samým vedením strany tento souhlas odvolán. Peroutka (1991): 949

*státech se státním zřízením ryze demokratickým, aniž by principy demokratické jakkoliv porušoval*⁴⁴. Přičemž československý Senát měl být „*vskutku důstojným a vážným sborem, který by byl zárukou stability, rovnováhy a kontinuity v zákonodárné činnosti a tím i zárukou svobody a bezpečnosti národa*“⁴⁵.

Hlavní konstituující prvky vládní představy byly čtyři. Senát měl být plně nezávislý na Poslanecké sněmovně. Tím měla být zaručena nezávislost projednávané legislativy, ale i vzájemná kontrola obou sněmoven. Neměla být možnost slučitelnosti mandátů. Zadruhé, složení Senátu mělo být podstatně odlišné od složení Poslanecké sněmovny. Rozdílné složení bylo jedním z hlavních požadavků. Druhá komora neměla být kopií první. Odlišné složení mělo být založeno na přísnějších podmínkách pasivního a aktivního volebního práva, volební okresy do Senátu se měly lišit od volebních okresů do Sněmovny a volební období senátorů mělo odlišné od poslanců. Zatřetí, složení Senátu se mělo obnovovat vždy pouze částečně. Začtvrté, ze všeobecného hlediska by bylo bývalo výhodné, kdyby část jeho členů byla volena přímo a menší část jmenována prezidentem republiky. V tomto bodě vládní zpráva konstatovala, že po vzoru Francie obsadit celý Senát skrze nepřímou volbu nebylo možné z demokratických důvodů. Na druhou stranu, ani cesta plně přímé volby všech senátorů (viz americký Senát) nebyla kvitována s nadšením, jelikož by se nenaplnil požadavek odlišení druhé komory od Poslanecké sněmovny a tím by se nedošlo splnění podmínky pro dobře fungující a odlišitelný systém dvou komor, jak tomu bylo ve standardních demokraciích a jak si to přála sama československá vláda.⁴⁶

1.4 Představa zákonodárců o uspořádání druhé komory

⁴⁴ Tisk 2423, s. 16

⁴⁵ Tisk 2423, s. 16

⁴⁶ V Senátu měly zasedat „*osoby širšího rozhledu a větší znalosti všech potřeb národa, aby v něm nahromaděna byla zkušenost, aby byl sborem v pravdě vážným a důstojným, v něm byl duch pospolitosti, jenž by vedl k opravdové důstojnosti, aby senát byl oním stálým prvkem ve státní správě, jenž mohl by si zachovati svůj ráz v očích ciziny a byl při tom zárukou kontinuity v politice vnitřní i zahraniční*“. Jenže toho všeho nebylo možno dosáhnout pouze skrze přímou volbu, jelikož osoby, které by toto vše naplňovaly, neměly často zájem účastnit se tvrdého politického zápasu. Z tohoto důvodu měl být zaveden princip, který by prezidentovi dával možnost tyto osobnosti jmenovat: „*Pečlivý výběr senátorů z osob vysokých duševních kvalit svěřených prezidentu republiky nepřímo volenému lidem (Národním shromážděním) – za harmonického spolupůsobení ostatních momentů, jež mají být podkladem pro úspěšnou činnost senátu – mohl by zajisté přispěti k tomu, aby také senát republiky Československé stal se „opravdovou zárukou svobody a bezpečnosti národa“ jako senát Spojených států severoamerických...*“ Tisk 2423, s. 18

Jak již bylo zmíněno výše, dohoda na podobě druhé komory byla velice komplikovaná. Žádná z politických stran neslavila stoprocentní úspěch, každá musela udělat kompromis. Zápisy z debat ústavního výboru Národního shromáždění z roku 1920 jsou toho dosti výmluvným důkazem. Debaty ve výboru se točily především o konečném počtu členů komory, kdy kupodivu často padaly návrhy, které počítaly s vyšším číslem, než bylo konečně odsouhlaseno. Například poslanec za národní demokraty Adolf Stránský prosazoval myšlenku 200 stálých senátorů, z čehož mělo být 150 voleno přímo, 50 voleno na základě tří kategorií původu (obchodní komory, zemědělské rady, odborářské rady). K tomuto počtu mělo být následně připočteno ještě několik virilistů.⁴⁷ Naopak Stránský nesouhlasil s myšlenkou, aby prezident republiky měl možnost jmenovat část senátorů. Byl přesvědčen o tom, že prezident by neměl jmenovat lidi, kteří ho budou následně v budoucnu vybírat v prezidentské volbě. Obdobně poslanci Brabec a Weyr počítali se 150 senátory volenými a 25 senátory jmenovanými prezidentem. Přičemž Weyr si plně uvědomoval omezenost této debaty v ústavním výboru a poukazoval na to, že konečné rozhodnutí padne až v klubech samotných stran.⁴⁸

Na půdě výboru bylo též řešeno technické opatření, které by zamezilo kandidovat do obou komor zároveň. Panovala totiž obava z toho, že pokud by tomu nebylo účinně bráněno, mohl by populární kandidát politické strany kandidovat hned do dvou komor zároveň a získat tak straně dva mandáty naráz, přičemž druhého by se následně zřekl pro domácího stranického náhradníka. Debata narážela především na situaci nastávajících voleb v roce 1920, kdy se počítalo s prvními volbami ve stejném termínu, či alespoň těsném termínu. V následujících volbách měl už tento problém odpadnout díky různě dlouhému funkčnímu období jednotlivých komor. Mírně ironickým faktem je, že tomu ve skutečnosti bylo přesně naopak. Pouze první volby v roce 1920 se konaly s týdenním odstupem a jinak všechny ostatní probíhaly vždy ve stejný den pro obě komory. Lze tedy konstatovat, že toto opatření bránící populárním politikům snadno uchvátit druhé křeslo v libovolné druhé sněmovně, bylo skutečným přínosem pro naši demokratickou ústavnost a též jistým nazřením budoucnosti.

⁴⁷ **Adolf Stránský:** „Senát by měl 200 členů a těch rektorů by bylo několik. To by byl kompliment před vědou a uměním, za který se nemusí nikdo styděti.“ Broklová (1992): 119

⁴⁸ **František Weyr** takto mluvil na 127. schůzi výboru: „Nejsem tak prostoduchý, abych mnoho kladl na takové výklady, protože jakmile výklad teoretický se dotýká principů politických, tak ztrácí mnoho na takové přesvědčivosti. Jsou zde usnesení klubů, a to člověk může hráti a zpívat jako Pánbůh, tak to nic nepomůže.“ Broklová (1992): 116

Debata o zavedení Senátu do československého ústavního pořádku vyvrcholila ve dnech 27. až 29. února 1920, kdy na dvou plenárních schůzích NSČ byla projednána sada důležitých zákonů pro budoucí demokratickou ústavnost Československé republiky.⁴⁹ Každá ze stran vyslala po jednom řečníkovi do generální debaty. S výjimkou klubu slovenských poslanců, kdy se jejich řečník plně zaměřil na problematiku jazykového práva, všichni řečníci komentovali do ústavy nově přijímaný Senát. Jako první řečník po zpravodajích k jednotlivým tiskům vystoupil Karel Kramář. Upozornil na to, že národní demokraté byli stoupenci složení Senátu ze zástupců korporací, ale zároveň si uvědomovali nemožnost prosadit momentálně tento zájem, aniž by pohřbili celou myšlenku druhé komory jako takové. Kramář kritizoval socialisty, že všem vnutili slabou formu Senátu, kopírující PS.⁵⁰ Čtyřicet pět let věku pro pasivní právo volební nebylo považováno za dostatečnou záruku, že takto starý senátor bude skutečně rozumným. V případě většinové volby, kde každý kandidát musel jednotlivě předstoupit před své voliče, tomu tak snad mohlo být, ale v systému vázaných kandidátních listin se jednalo o pouhou věkovou formalitu, kdy strana měla za úkol sehnat dostatečný počet starých straníků.⁵¹

Výhodnější pro Senát by též bylo, kdyby nevycházel z okamžité volební nálady a aktuální politické situace, tak jako z těchto poměrů vychází PS. Lepší by bylo, kdyby byl Senát doplňován postupně po částech.⁵² Agráři v koalici se sociální demokracií z těchto požadavků podle mínění Kramáře nakonec nehrdinsky ustoupili, aby Senát vůbec vznikl.⁵³

⁴⁹ Průběh schůzí zaznamenán v *Těsнопisecké zprávě o 125. schůzi Národního shromáždění československého v Praze v pátek dne 27. února 1920* a v *Těsнопisecké zprávě o 126. schůzi Národního shromáždění československého v Praze v sobotu dne 28. února a v neděli dne 29. února 1920*. Během těchto dvou schůzí poslanci projednávali šest důležitých bodů: 1)ústavní listina ČSR, 2)zásady jazykového práva v ČSR, 3)volební řád do Poslanecké sněmovny, 4)zákon o složení a pravomoci Senátu, 5)zákon o volebním soudě, 6)zákon o zřízení župních a okresních úřadů v ČSR.

Národní shromáždění - Těsнопisecké zprávy, 1920, svazek 3, schůze 103-145
⁵⁰ **Karel Kramář:** „A dnes senátor nebude nic jiného než poslanec, který jest o několik let starší.“ Těsнопisecká zpráva, 125. schůze NSČ, 27.2.1920, s. 3710

⁵¹ **Karel Kramář:** „Tedy těch 45 let kombinovaných s vázanými listinami, to jest, pánové, něco, co není žádným darem, žádnou koncesí, kterou nám děláte. To není nic jiného, než jakési útočiště pro vysloužilé předáky stran. Když pak se na některé podíváte a vidíte je ve skutečnosti, - oni mi nezazlí, když to řeknu - nevidím, že by to stáří bylo garancí jejich rozvahy a rozhodnosti.“ Těsнопisecká zpráva, 125. schůze NSČ, 27.2.1920, s. 3711

⁵² **Karel Kramář:** „Když senát doplňuje se ne najednou, nýbrž po částech v jistých obdobích, pak senát tento není obrazem, abych tak řekl, momentkou určité politické situace, nýbrž výrazem smýšlení většího období.“ Těsнопisecká zpráva, 125. schůze NSČ, 27.2.1920, s. 3728

⁵³ Vedle toho agráři ustoupili od jmenování jednotlivých členů Senátu a smířili se se snížením věkové hranice pro aktivní volbu na 26. rok,

Poslanec a předkladatel zprávy ústavního výboru o zřízení Senátu Theodor Bartošek představil vizi Senátu podle vidění národních socialistů. Byli prvními, kdo v té době mluvili o vzniku tzv. hospodářského parlamentu. Socialisté zastávali přesvědčení, že mělo dojít k oddělení státní politické moci od moci hospodářské a vhodným nástrojem k tomu měla být právě specifická hospodářská komora. Víze socialistů v této době, jako ani později, nebyla uskutečnitelná. Důvodem bylo, že by si to vyžadovalo plnou demokratizaci všech hospodářských organizací ve státě, ke které však na počátku 20. let ještě nedošlo.

Přínos Senátu tak pro socialisty ležel především v legislativní kontrole Poslanecké sněmovny, ale to bylo asi tak vše. Nebylo možné, aby se prosadila možnost Senátu blokovat hospodářský a sociální rozvoj společnosti. Právě z tohoto důvodu podle Bartoška nemohla být druhá komora odlišná od Sněmovny. Přímá volba byla samozřejmostí a věk voličů stanovený v kompromisu na 26. rok byl krajní hranicí. Dál už pro socialisty nebylo možno zajít. Už tak bylo dost na tom, že ve volbách do Senátu byli diskriminováni mladí legionáři, kteří vydobyli svobodu republiky. Národní socialisté též slovy doktora Bartoška nesouhlasili s prodloužením volebního období Poslanecké sněmovny na 6 let, souhlasili však se zrušením pravidla obnovy horní komory každé čtyři roky.⁵⁴

Jasně vymezení proti Senátu, které se změnilo v typický lidovecký kompromis pro druhou komoru, prezentoval předseda lidovců Jan Šrámek. Upozornil, že lidová strana odmítala navrhovanou podobu Senátu, jak ji předkládala vládní osnova. Sami lidovci prosazovali co nejvíce zákonodárných pravomocí pro všelidový sněm, tedy Poslaneckou sněmovnu. Případné opravy legislativních rozhodnutí vzešlých z lidové sněmovny se neměly uskutečňovat skrze Senát, ale plně přes referendum a plebiscit. Šrámek též sociálním demokratům vyčetl, že kdyby se nebáli vyjít z vládní koalice a hledat podporu u lidovců proti horní komoře, pravděpodobně by ji získali a Senát by vůbec nemusel být. Pokud přeci jenom druhá komora, pak jediné hospodářsko-sociální. V důsledku přípravy nové ústavní listiny nakonec lidová strana byla svolná pro kompromis ohledně vzniku Senátu.⁵⁵

Generální debatu uzavíral poslanec za sociální demokraty Josef Stivín. Konstatoval známý postoj strany vůči existenci pouze jedné komory. Senát v očích sociálních demokratů nebyl vhodný z toho důvodu, že pro některé politické strany by se stal vhodným

přestože dříve rezolutně trvali na vyšší věkové hranici. Broklová (1992): 124-125

⁵⁴ Těsnopisecká zpráva, 125. schůze NSČ, 27.2.1920, s. 3737

⁵⁵ Těsnopisecká zpráva, 126. schůze NSČ, 28.2.1920, s. 3747

nástrojem, jako kdysi Panská sněmovna, pro brzdění vůle lidu projevenou skrze plně lidovou sněmovnu, která byla považována za jediný skutečný zdroj veškeré státní moci v nové republice.

Pokud tedy nakonec díky velkému politickému kompromisu Senát vznikl, tak pro sociální demokracii bylo jediné dobře, že horní komora nebude silnou institucí v rámci legislativy.⁵⁶ Poslanec Stivín zároveň prorokoval, že Senát nebude mít žádnou dlouhou budoucnost a brzy se bude jednat o jeho zrušení. Vize hospodářského parlamentu byla pro stranu odpovědí na obecně převládající pocit, že klasický parlamentarismus je v krizi. Pro sociální demokracii mohl být jistým možným východiskem, bohužel zřízení československého Senátu jenom dále odsunulo možnost zavedení této komory v Československu, závěrem konstatoval poslanec Stivín.⁵⁷

S posledním významným příspěvkem týkající se problematiky druhé komory vystoupil v podrobné rozpravě poslanec Jan Koloušek za Národní demokracii. Učinil zajímavé poznání ohledně zbytečnosti strachu levice ze Senátu. Nechápal, proč se socialistické strany vyslovují proti návrhu založení Senátu, když bude tato komora plně odrazem lidové vůle. Socialisté se Senátu obávají zbytečně, protože nikde nebylo dáno, že Senát bude vždy v držení pravice.⁵⁸ Naopak profesor Koloušek souhlasil s tvrzením o zbytečnosti Senátu, pokud by tato komora měla být pouhým odrazem Poslanecké sněmovny. Uspokojivá cesta měla vést k tomu, že by obě komory měly bezesporu vycházet ze svobodné lidové vůle, ale měl by zároveň platit jistý korektiv, který by podpořil kontrolní funkci jedné komory vůči druhé a naopak.

Senát měl být tou komorou, která bude korigovat špatnou legislativu vycházející z dolní sněmovny. Příklad dobového RNS to jen potvrzoval. Navzdory tomu, že bylo složeno z mnoha výborných osobností, tvořilo mnoho špatné legislativy, která si následně vyžadovala složitou cestu nápravy poté, co vstoupila v platnost. Senát měl právě tomuto

⁵⁶ **Josef Stivín:** „Jest pravda, že tento senát bude pouhým odvarem lidové sněmovny, jest správné, že nebude žádnou zákonodárnou individualitou, že bude podléhati témuž téměř složení, jako dolní sněmovna, zejména když jsme prosadili, že jenom pětiletá hranice voličstva jest zde stanovena jako rozdíl.“ Těsnopisecká zpráva, 126. schůze NSČ, 28.2.1920, s. 3758

⁵⁷ Navzdory všem těmto názorům uvnitř samotné sociální demokracie byl výsledný kompromis pro stranu výhodný. **Ferdinand Peroutka** tento výhodný kompromis komentuje slovy: „Socialismus, pevně důvěřující, že většina voličských hlasů bude odevzdána pro něj, nepřipustil žádný jiný rozdíl a nedal si instituci senátu vyrvat žádný z výsledků všeobecného hlasovacího práva. Nedovolil, aby o zákonech rozhodoval někdo jiný, než kdo bude poslán do Národního shromáždění lidovou volbou.“ Peroutka (1991): 951

⁵⁸ Těsnopisecká zpráva, 126. schůze NSČ, 28.2.1920, s. 3814

zabránit ještě na legislativní půdě, než by došlo ke konečnému vyhlášení platnosti zákona ve sbírce zákonů.

Profesor Koloušek nebyl přesvědčen, že bylo šťastným rozhodnutím prosazení návrhu, aby obě komory byly téměř totožné. Na druhou stranu se nedomníval, že jedinou správnou cestou by byla ta, která by vedla pouze ke komoře hospodářských či jiných odborníků. V tomto svém vidění se dostával do rozporu i se svou mateřskou stranou. Vzorem nám v tomto spíše měly být plně demokratické republikánské státy, jako Francie, Spojené státy či Švýcarsko. Všechny tyto státy měly druhou komoru, a v každé z nich byly druhé komory zároveň výrazně odlišné od těch prvních, ať už volbou či pravomocemi. Československá republika měla plně napodobit vzor Francie, kdy do tamního senátu byli voleni zástupci na návrh jednotlivých obecních a departementních rad, které byly plně kreovány skrze lidovou volbu. S touto myšlenkou naplnění Senátu by podle Kolouška souhlasili i českoslovenští socialisté, jelikož sami měli v obecních radách silné zastoupení. Takovýto Senát by se nakonec přeci jenom odlišoval od PS volené klasicky, a nebyl by tak pouhým „paskvilem“ pozmeněné Poslanecké sněmovny.⁵⁹ Závěrem Koloušek taktéž odmítá jmenování senátorů prezidentem republiky.

Památné hlasování, které na celou dobu První republiky napevno usadilo druhou komoru do ústavních pořádků, se odehrálo v nočních, respektive velmi brzkých ranních hodinách. Po tříčtvrtěhodinové sněmovní přestávce vyhlášené předsedou Tomáškem se poslanci sešli v neděli v 0.43 ráno k závěrečnému hlasování. Hlasovalo se postupně a bez komplikací o všech šesti bodech. Hlasovalo se povstáním v lavici a rozhodovala optická většina. Ústavní zákon o druhé komoře tuto optickou většinu získal. Druhé čtení o zákonu proběhlo hned v zápětí s týmž výsledkem. Veledůležitá schůze pro budoucí vývoj poměrů v ČSR, započatá předešlého dne v půl deváté ráno a přerušená dvěma přestávkami, byla slavnostně zakončena zpěvem ve 3 hodiny a 35 minut ráno.

1.5 Zahraniční příklady druhých komor a francouzský vzor

Historická zkušenost Čechů s dvoukomorovým parlamentem je poměrně výrazná. Vrátime-li se zpět do počátku roku 1920, máme pár let za sebou jednu z četných revolučních změn na našem území a jsme plně polapeni v debatě o podobě budoucí druhé komory. Ačkoliv se tehdejší levicové strany a proudy ve společnosti vyjadřovaly proti

⁵⁹ Těšnopisecká zpráva, 126. schůze NSČ, 28.2.1920, s. 3816

existenci druhé komory, dovolím si zastávat přesvědčení, že skutečné jádro debaty-problému neleželo v tom, zda mít pouze jednu komoru parlamentu, ale spíše v tom, jaká by druhá komora měla být. S odstupem mnoha desetiletí a s prožitými zkušenostmi ohledně rozličných druhů parlamentarismů zahrnující jednu či dvě komory, ať už na našem území či v zahraničí, jsme tímto vším ovlivněni a představa jednokomorového parlamentu je pro nás ničím nevzrušivá. Nebylo tomu tak však ve dvacátých letech minulého století. Československo, jako nově nastupující stát ve středoevropském prostoru, s tendencí být významným aktérem v tomto prostoru, bedlivě sledovalo zahraniční trendy i v oblasti parlamentarismu. Ustanovení RNS bylo bráno jako neproblematický fakt, který však zároveň nemohl být považován za trvalé řešení. Československo se plně vydalo na demokratizační dráhu po vzoru ze zahraničí. Plné volební právo pro ženy⁶⁰, žádné majetkové či daňové cenzy, přechod k poměrnému systému volby odrážející tehdejší vzmach lidových sociálních vrstev v evropských společnostech, dvě komory parlamentu. Dvoukomorový parlament byl v této době považován za demokratický standard, bez kterého to nejde, pokud má být stát efektivně řízen a vůbec nerozhodovalo, zda šlo o monarchii či republiku.

Kritik Senátu Peroutka viděl v jeho ustanovení snahu tehdejšího politického vedení státu uspokojit tři tendence. Především snahu reagovat na rozpaky vyplývající z ne vždy dokonalé práce jednokomorového RNS, dále snahu upokojit instinktivní nedůvěru konzervativnějších stran a proudů společnosti vůči Poslanecké sněmovně založené na nejširším volebním právu. Třetí motiv se podle Peroutky skrýval v námi již výše zmíněné snaze o napodobení co nejlepších světových vzorů pro naši mladou republiku.⁶¹ Parlamentní systémy o jedné komoře byly tehdy výjimečné. V Evropě se nejvíce projevovaly skrze malé státy, jako byla například Andorra či San Marino. Evropskou monarchií s jednokomorovým parlamentem bylo s dvouletou přestávkou Srbsko, ale též monarchie Bulharska, Řecka, Lucemburska či Lichtenštejnska. Jednokomorový parlament byl též znakem částečně nesvobodných států, jako bylo Finsko, kantony švýcarské konfederace či kanadské provincie.

Na amerických kontinentech jsme se s tímto typem parlamentů mohli setkat v Panamě, Hondurasu, Costa Rice, Nikaraguy, Salvadoru či Guatemale. Tedy opět ve státech rozlohou malých a k tomu ve státech, kde nebylo možno hovořit o ustáleném

⁶⁰ Zde se vyskytovala jedna vada na kráse a to v případě Francie, která toto právo ženám přiznala až po druhé světové válce.

⁶¹ Peroutka (1991): 947

republikánském životě, který by zajišťoval budoucí demokratický vývoj v těchto zemích a mohl být tak vzorem pro mladé Československo. Naopak k systému dvou komor se postupně navrátily státy jako Bolívie, Ekvádor, Mexiko, Peru či San Domingo. Každopádně žádný z těchto výše jmenovaných států nebyl vhodným příkladem pro Československo k následování, ať už svojí teritoriální nevýznamností, monarchismem, nesamostatností či pochybným lavírováním mezi státními převraty a nastoupenou cestou k demokracii. Slovy zpravodaje Jiřího Hoetzela, pouze plně „civilizované státy“ jako jsou Spojené státy, Francie, Belgie či Anglie stojí na dvoukomorovém systému.⁶²

Český parlamentarismus byl formován na podkladě kontinentálního parlamentarismu, přesto však i on přebíral některé základní myšlenky ostrovního anglického parlamentarismu.⁶³ Tehdy platilo jasné řetězení, kdy Francie čerpala vzor z Anglie, Belgie z Francie, Prusko z Belgie a následně ostatní evropské státy z Francie a Belgie zároveň. Anglický parlamentarismus bylo nutno odlišovat od kontinentálního zejména z důvodu existence dvou silných anglických parlamentních stran, které zajišťovaly hladké předávání vlády, kdy se kabinet formoval hned po volbách, a nečekalo se na ustanovení parlamentu, díky čemuž se v anglickém případě mohlo hovořit o tzv. soustavě kabinetní. V českém případě měla politická odpovědnost náležet oběma komorám. Nebylo možné srovnávat československý Senát s anglickou Sněmovnou lordů, na základě čehož by bylo možno konstruovat PS jako komoru politickou, které se vláda musí zodpovídat, a naopak Senátu právo na politickou akci upřít. Nikdo si nepřál Senát v postavení, do kterého se dostala anglická Sněmovna lordů po ústavních změnách roku 1911.

Politická tradice v českém případě mnoho nefungovala. Nemohla volně navazovat na rakousko-uherský parlamentarismus, aniž by to nezpůsobilo krizi důvěry v nový stát. V tomto ohledu rakouský parlamentarismus nebyl nikdy brán vážně, jelikož skutečná moc v monarchii vždy ležela v rukách silné říšské vlády a panovníka. Podle Bohumila Baxy byla slabost Senátu dána, respektive vyvolána představou RNS, že volená horní sněmovna je stejně jistou formou skryté „Panské sněmovny“ starého Rakouska, která se z tohoto důvodu musí do budoucna krotit či rovnou omezit.⁶⁴

⁶² Tisk 2423, s. 10

⁶³ Baxa (1921): 129-131

⁶⁴ Navzdory tomu byl **Bohumil Baxa** přesvědčen o tom, že postupem času si i Senát po vzoru zahraničních komor, zejména v USA, Francii a Belgii, vydobude hlavní postavení a stane se komorou váženější, populárnější nežli PS a se skutečnou politickou mocí. Baxa (1921): 131-132

Obecná inspirace pro nový československý parlamentarismus, potažmo Senát, přišla jednoznačně z větší části z Francie a Spojených států a v něčem menším též z Belgie a Švýcarska. Z velké většiny se jednalo o přirozenou inspiraci a pro republiku prospěšnou. Ne vše bylo akceptovatelné, snadno zasaditelné do nových československých poměrů. Faktem ale zůstává, že až do mnichovského otřesu byl zvolený celkový koncept československého parlamentarismu a ústavnosti všeobecně přijímán. Mnichovský otřes a zhroutil První republiky s sebou přineslo i změnu pohledu na základy prvorepublikové státnosti. Zajímavou reflexi tímto směrem přináší jeden z „otců zakladatelů“ československých parlamentních poměrů ve své, s ohledem na politicko-právní situaci počátku roku 1939, záměrně nedokončené stati, František Weyr.⁶⁵ Jak již napovídá název článku *Česko-slovenská ústava z r. 1920 a její francouzský vliv*, Weyr se snaží analyzovat tehdejší okouzlení vším francouzským, a tedy též světovým, především se však na omezeném prostoru snaží nalézt právě to přesné místo „kde se stala domnělá chyba“.

Podle Weyra bylo chybou, že jsme při tvorbě naší ústavy čerpali plně ze vzoru francouzského, což nás následně vedlo k nedůvěře k silné a samostatné moci výkonné. Problém s poměrným systémem byl v tom, že jsme sice daný princip přijali, avšak nikoliv do důsledků naplnili při jeho ustanovení a užívání.⁶⁶ Neblahým důsledkem byla neoficiální vláda politických stran v našem státě.

Primárním vzorem pro československý případ byla francouzská ústava z roku 1875. Hlavní důvody pro přijetí této Ústavy ležely jednak v tom, že pro Čechy se zkušeností z rakousko-uherské monarchie byl sympatický její „duch svobody“ a jednak nevadilo ani to, že měla za sebou příliš krátký čas necelých šedesáti let existence, což podle Weyra pro státní ústavu není mnoho, na osvědčení v praxi. Zákonodárná složka díky tomuto přebranému vzoru tak snadno mohla triumfovat nad tou výkonnou. Zákonodárný orgán byl prosazován nad výkonný z toho důvodu, že panovala ještě obecná vzpomínka na to, jak předrevoluční orgán výkonné moci byl prodlouženou rukou monarchie. V tomto ležela pravá příčina po snaze omezit tuto moc, a proto také Češi tak dobře chápali a přijímali tento francouzský duch svobody v novém parlamentarismu.

A přitom francouzská ústava nebyla žádným dokonalým dítkem Velké revoluce. Jenom v období mezi lety 1789 až 1875 francouzská republika, nebo restaurovaná

⁶⁵ Weyr (1939)

⁶⁶ **František Weyr:** „Dnes – po tragickém osudu, jenž stihl náš stát – nutno dodat, že nekritické napodobování francouzského vzoru na jedné straně a polovičaté zavedení proporcionality na straně druhé nám neprospělo.“ Weyr (1939): 33

monarchie, postupně slavnostně svolala a následně neslavně negovala devět ústavních listin. V čem tedy ústava z roku 1875 skýtala pro Československo záruku toho skutečně dobrého, co má smysl hájit, a podle čeho nutit národ a sebe sama žít? Ústava 1875 byla po legislativní a technické stránce v mnohém nedokonalé dílo. Příkladem budiž její přílišná stručnost, kdy ústavní principy země byly vyloženy v pouhých 26 článcích, které logicky nemohly postihnout vše důležité (nebyla stanovena zásada republikanismu, katalog základních práv, deklarována přednost ústavních zákonů před ostatními, atd.). Sami tvůrci ústavy z roku 1875 považovali toto dílo pouze za dočasné, jakýsi předstupeň k definitivní monarchistické ústavě, který však nikdy nepřišel, připomíná Weyr.

Mezery francouzského ústavního uspořádání byly doplněny tzv. ústavním obyčejem, nezměnitelným rituálem, který dovedl ústavní pořádek ve Francii v onen typický parlamentně-demokratický režim, jenž se následně po revoluci 1918 a nastolení svobodné republiky, stal naším vzorem. Naopak český případ se již tolik neztotožnil v oblasti volební politiky a koncepce individualismu. Politika byla zatlačena na úkor „kolektivisticky orientované demokracie“⁶⁷, která mezi celkový stát a jednotlivce vsouvá střední články, tedy stavy, třídy či politické strany. Někde v tomto všem lze podle Weyra nalézt důsledky slabosti našeho parlamentarismu. Slabosti, která vedla k neschopnosti reagovat a správně řešit jednotlivé výzvy v domácí a zahraniční politice První republiky. Slabosti, která vedla ke ztrátě odvahy v krizi roku 1938.

Zahraničních vzorů s dvoukomorovým systémem mělo Československo pro komparaci opravdu mnoho. Jenom Bohumil Baxa ve své velké práci *Parlament a parlamentarismus* z roku 1924 uvádí detailní případy 14 evropských států s tímto systémem fungujícím již před první světovou válkou. K tomuto číslu je nutno připočítat též velké bývalé anglosaské kolonie Velké Británie, které po svém vyhlášení formální nezávislosti na britské koruně, s naprostou samozřejmostí implementovaly systém dvou komor do svého ústavního pořádku. Nelze opomenout ani státy jihoamerického kontinentu, které v mnohém plně čerpaly ze vzorů severovýchodních Spojených států a přijaly do svých ústav prezidentský systém s dvoukomorovým Kongresem. Vzorů pro to, jak ano a jak ne, bylo tedy opravdu mnoho. Sázka na francouzský případ byla z dobového pohledu sázkou na jistotu. Francie patřila k vítězným státům první světové války, byla plnohodnotnou světovou mocností, nejsilnějším státem na evropském kontinentu, zemí, jež dokázala prosadit svoji řeč jako jazyk diplomatů. Francie byla místem skutečné kultury a vzdělání

⁶⁷ Weyr (1939) : 38

pro mnohé z poválečných československých elit. Francie byla mladému Československu skutečnou inspirací, jak naplnit nový stát něčím novým, něčím neněmeckým, něčím, co na území českých zemí skutečně dosud nikdy nebylo.

2. Volební mechanismus

„Jsme sice v začátcích a každé začátky jsou těžké. Ale ani anglický parlament nevznikl bez bolestí a bojů... Až také u nás zapustí strom ústavy své kořeny hluboko do domácí půdy, pak rozloží se široko i jeho větvoví a přetrvá všechny politické bouře i odolá vichřicím.“⁶⁸

(Hanuš Sýkora)

Jaký volební systém zvolit pro mladou republiku? To byla jedna z mnoha důležitých otázek, které si žádaly nalézt odpověď hned poté, co opadla prvotní vlna euforie ze znovunabyté svobody pro český národ. Řešení o to složitější, čím více nový stát nemohl počítat s bezproblémovým přijetím jak na mezinárodní scéně (viz vážné hraniční spory s Polskem a Maďarskem), či musel čelit vzdoru německé skupiny obyvatel, která nebyla ochotna akceptovat nové poměry, které z této skupiny po dlouhá století vládnoucí, učinily menšinu převážně žijící na hranicích se státy, kde jejich „bratři v krvi“ plně vládli. Vyřešení problematiky volebního systému bylo důležité i pro samotné Čechy. Právě na jejím úspěšném zvládnutí, či naopak nezvládnutí, závisela budoucnost dalšího rozvoje myšlenek a cílů Čechů ve středoevropském a potažmo i světovém prostoru. Nová republika měla rozhodně chuť vstoupit na mezinárodní scénu, přičemž alespoň na evropské půdě o této své ambici nepochybovala.

Formování nových pořádků v československé republice pomyslně vrcholilo přijetím Ústavy z 29. února 1920. Jednalo se o důležitý milník, i když budoucnost měla ukázat, že ne jediný, který formoval další vývoj ve státě. Ústavní zákon byl ve Sbírce zákonů republiky československé vyhlášen pod číslem 121, a hned s nepatrným odstupem následovaly dva důležité zákony, které se právě týkaly budoucího formování volebního a následně i stranického systému na území Československa. Jednalo se o *Zákon, kterým vydává se řád volební do poslanecké sněmovny* (123/1920 Sb.) a o *Zákon o složení a pravomoci senátu* (124/1920 Sb.).

Právě tyto dva zákony přijaté ve stejný den s ústavní listinou, měly v sobě zakombinována veškerá pravidla a postupy, jak přetavit hlasy voličů na mandáty. Vedle přesného vydefinování jednotlivých volebních krajů, aktivního a pasivního práva volit, jednotlivých volebních komisí dohlížejících na správný postup volby, formy kandidátních

⁶⁸ Sýkora (1921): 8

listin, skrutinií, atd., zákony obsahovaly důležitou právní formulaci, která byla pro české volební prostředí skutečně revoluční. Nové volební poměry umožňovaly každému občanovi účastnit se voleb, pokud splňoval podmínky nařízené státem. Z voleb již nebyl nikdo vyloučen na základě svého majetkového statusu či pohlaví. Československý volební řád dokonce obsahoval nařízení o povinnosti volební pro všechny občany, s možností několika výjimek.⁶⁹ Rozhodně se jednalo o převratnou věc ve společnosti, která po dlouhá údobí svých dějin musela bojovat o právo na zastoupení a vyrovnávat se s jednotlivými nerovnostmi typu daňových volebních cenů a kurií.⁷⁰

⁶⁹ Ministerstvo vnitra ČSR k tomuto vydalo tzv. úřední připomenutí č. j. 24071/1920 o Stíhání pro nesplnění povinnosti volební ze dne 22. dubna 1920, kde byly tyto výjimky z volební povinnosti přesně dány. Z voleb byli omluveni občané: a) starší 70 let, b) pro nemoc nebo vadu tělesnou nemohou se dostavit do místnosti volební, c) pro neodkladné povinnosti svého úřadu nebo povolání nemohou včas přijít k volbě, d) jsou v den voleb vzdáleni od místa volby nejméně 100km, e) jsou zdrženi přerušáním dopravy nebo jinými nepřekonatelnými překážkami. Občanům, kteří nespádali do žádné skupiny omluvených, hrozila pokuta od 20 do 5000 Kč, nebo vězení od 24 hodin do 1 měsíce.

Samotná vymahatelnost ministerského nařízení nebyla vůbec jednoduchá, jak ukazuje volební zpráva ministerstva vnitra hodnotící volby 1920 pro české země ohledně potrestání nevoličů.

- zapsaní voliči za české země v seznamech (bez okresů: Karlovy Vary, Rokycany, Klatovy, Kaplice) - Senát 3,292.983 -> k volbě se nedostavilo 269.743 (PS 3,642.602 -> 349.719)

- omluveno: Senát 213.748 (PS 269.154)

- trestní stíhání zastaveno: Senát 52.179 (PS 75.196)

- potrestáno: Senát 3.816 (PS 5.269)

- odvolání proti rozsudkům: 940 celkem

- průměrná pokuta pro nevoliče za obě volby se pohybovala kolem 25 korun
NA Praha, f. MV - SR 1919-1944, k. 1247

Reakce Města Smíchov na nemožnost potrestání nevoličů ze dne 28. 5. 1920

- radnice Města Smíchov posílá odůvodnění Okresní politické správě na Smíchově, proč jeho úřad nemůže provést důkladné vyšetření všech nevoličů do Senátu a PS v jejich obvodech: „Těch, kdož se k volbám nedostavili jest na 7-8 tisíc a počítali se, že vyhledání a vypsání jejich ze seznamů, vyhotovení obsílky, dále výslech strany, výslech a obeslání svědků, sepsání protokolu s příslušnými podpisy a předložení zprávy bude vyžadovati přiměřeně aspoň 20-25 minut u každého případu trvala by veškerá práce 3333 hodin čili 417 dní a kdyby bylo lze 10 úředních sil výlučně práci té přiděliti nejméně 42 dní při 8 hod. době pracovní denně. Tuto práci však městský úřad provést nemůže, neboť jest prací zatížen. Úřední apparatus více napjat býti vůbec nemůže. Sil přibíratí nelze prostě proto, že jich není aspoň jen poněkud způsobilých a nezpůsobilé nejsou nic platné.“ NA Praha, f. MV - SR 1919-1944, k. 1247

⁷⁰ Viz zákon č. 123/1290 Sb. §1: Právo voliti poslance přísluší všem státním občanům Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří v den vyložení seznamů voličů překročili 21. rok (pro Senát 26. rok) věku svého, mají bydliště v některé obci Československé republiky alespoň tři měsíce, počítajíc zpět ode dne vyložení voličských seznamů, a kteří nejsou tímto zákonem výslovně vyloučeni z práva voliti. Doba strávená ve vojenské službě, při válečných úkonech nebo v zajetí nepřetrhuje bydlení. Pro vojíny podmínka tříměsíčního bydliště neplatí.

Volební problematika Československé republiky byla v následujících letech dále doplňována dalšími zákony reagujícími na potřeby změn a posuny v československé společnosti. Jednalo se především o tyto zákony: zákon o volebním soudu (125/1920 Sb.), doplňující zákon o volbách do Národního shromáždění (208/1920 Sb.), vládní nařízení o volbách na Podkarpatské Rusi (18/1924 Sb.), úprava volebních pravidel pro zákony o volbách do Poslanecké sněmovny a Senátu z roku 1920 (205/1925 Sb. a 206/1925 Sb.), úprava volebního práva pro příslušníky bezpečnostních a armádních složek (56/1927 Sb. a 67/1927 Sb.), zpřísnění volebních řádů pro všechny volby na území republiky (58/1935 Sb.). Dopad na volební pořádky měly i státoprávní změny z krizového roku 1938, kdy území Slovenska a Podkarpatské Rusi obdržely autonomii v rámci Československé republiky. Oba ústavní zákony ze dne 22. listopadu 1938 vedle vyhlášení autonomie těchto území nově upravovaly pořádky volebního uspořádání pro nové místní zákonodárné sbory, ale i stávající zástupce z celorepublikového parlamentu (299/1938 Sb. a 328/1938 Sb.).

V ústavodárném a volebním roce 1920, jak již bylo zmíněno výše, byl přijat základ nového volebního pořádku pro české země a Slovensko. Po zrovna ne jednoduchém zvažování českoslovenští ústavodárci sáhli po modelu dvoukomorového parlamentu, doplňovaného na základě principu poměrného zastoupení. Obdobně volba principu poměrného zastoupení pro obě komory Parlamentu byla kompromisem ve složitém národnostním uspořádání republiky. Poměrné zastoupení mělo zajistit politická práva národnostních menšin, odbourat nešvary volební geometrie známé z většinového systému Rakouska-Uherska a v konečném důsledku měl tento princip aplikovaný na obě komory parlamentu „ochránit“ obyvatelstvo před „radikálními“ socialistickými proudy v politice a společnosti.⁷¹

Vedle všech kompromisů a odbourávání jednotlivých nešvarů doby, dobová odborná veřejnost poměrnému zastoupení připisovala veškeré prvky moderní demokracie. Bohuslav Michalík je ve svém pojednání o poměrném zastoupení pregnantně shrnuje do několika základních principů.⁷² *Princip dělené suverenity* upozorňuje na to, že suverenity státu je rozdělena mezi voliče stejným dílem. Proto i voliči-suveréni, kteří jsou v menšině, mají nárok na poměrné zastoupení v parlamentě, nemá-li být jejich suverenity porušena. *Princip osobního zastoupení* konstatuje, že poslanci jsou osobními zástupci svých voličů, a proto mají být v parlamentě zastoupeny všechny názorové proudy, jako je tomu v přímé demokracii. *Princip reprezentace názorů* staví na tom, že parlament má být zrcadlem

⁷¹ Krejčí (2006): 206

⁷² Michalík (1924): 100-102

smýšlení národa, zastupitelským sborem všech politických stran a názorových skupin, jejich vůli má přesně plnit. *Princip zastoupení při tvorbě zákonů* požaduje nastolit stav, kdy každý občan musí sice poslouchat zákonů, má však právo rozhodovat, hlavně při normotvorném procesu. Právě toho je ale menšina zbavena při většinové volbě. *Princip rozhodující většiny* vyžaduje po demokracii, aby většina vždy rozhodovala, a právě proto většina v Parlamentě má být též většinou v národě, což zajišťuje jedině poměrné zastoupení. A konečně *princip rovnosti* dává všem voličům stejné právo k účasti ve vládě, v parlamentě. Majoritní systém toho není schopen u menšin.

V debatě o poměrném zastoupení bylo poukazováno též na zápory tohoto principu (posílení vlivu stran, příliš mnoho volebních stran, nákladnost agitace na celém území republiky, přílišná volnost zákonodárce na obvod, atd.), navzdory tomu klady systému převážily a princip poměrného zastoupení byl v Československu aplikován. Stěžejním krokem bylo přijetí volebního zákona pro volby do Poslanecké sněmovny (123/1920 Sb.). Na tento zákon zároveň odkazoval následný volební zákon pro volby do Senátu (124/1920 Sb.). Pro bezprostřední popis si zde vyberme principy určené pro volby do Senátu.⁷³

2.1 Velikost volebních obvodů

Území Československé republiky bylo rozděleno do třinácti, respektive dvanácti volebních krajů pro volby do Senátu.⁷⁴ České země se členily na sedm volebních krajů, Slovensko na čtyři, Podkarpatská Rus měla po jednom volebním kraji, který zahrnoval celé její území. Zvláštní vyčlenění díky stále ještě nejasnému vymezení hranic mezi Polskou republikou a ČSR měla oblast Těšínska se svým vlastním volebním krajem. Na základě dnes přijímané terminologie a postupů v hodnocení velikosti volebních obvodů (magnitude) u Nohlena či Shugarta a Taagepera, můžeme konstatovat, že velikost jednotlivých obvodů zajišťovala dostatečnou reprezentativnost pro všechny národnosti

⁷³ Samozřejmě nelze opomenout fungování a pravidla pro dolní komoru parlamentu Národního shromáždění. Vedle toho, že se v textu budou objevovat jednotlivé komparativní poznámky se Senátem, na konci práce bude v příloze uvedeno několik vysvětlujících fakt týkajících se Poslanecké sněmovny v podobě tabulek.

⁷⁴ V roce 1925 došlo k úpravě velikosti volebních krajů a snížení jejich počtu na 22 z 23 u voleb do Poslanecké sněmovny a na 12 ze 13 u Senátu. Podrobněji viz *Zákon ze dne 15. října 1925, kterým se mění řád volení do poslanecké sněmovny ze dne 29. února 1920, č. 123 Sb. z. a n.* (obdobně pro komoru Senátu).

skupiny na území československé republiky.⁷⁵ Na základě počtu volených senátorů za jednotlivé volební kraje můžeme jasně vidět, že volební kraje První republiky patřily ke středně velkým a velkým. K jistým přesunům z pohledu Taagepera a Shugarta docházelo pouze u dvou krajů, které spadaly do kategorie tzv. malých volebních krajů. Jednalo se o Prešov, který během voleb 1920 měl 5 senátorů a byl tedy středním volebním krajem, ale po volební reformě a volbách v roce 1925 měl již pouze 4 senátory a nově spadl mezi malé volební kraje. Obdobně Užhorod, který při volbách 1925 prodělal přesun do kategorie středních volebních obvodů s pěti zástupci v Senátu. Specifikem byl malý volební kraj Těšín, který ale po prvních volbách zanikl.

U volebních krajů českých zemí jednoznačně převládaly velké volební obvody (viz I. Praha - 24 senátorů, II. Hradec Králové - 11, III. Mladá Boleslav - 15, IV. Louny - 14, V. Plzeň - 15, VI. Brno - 17, VII. Moravská Ostrava - 19). Kritéria pro zařazení mezi obvody střední velikosti nespĺňoval žádný český volební kraj. Z výše uvedeného přehledu se jednoznačně vymyká velikost volebního kraje hlavního města Prahy se čtyřadvaceti senátory. Nutno si ale uvědomit, že nelze tento volební kraj První republiky porovnávat například s volebním krajem Praha známým ze současné České republiky. Tehdy tento kraj zahrnoval území a města, která dnes spadají do katastrů volebních obvodů středočeského, jihočeského kraje a kraje Vysočina (viz města tehdy zahrnutá pod volební kraj Praha, jako jsou například Beroun, Kolín, Kutná Hora, Tábor, Soběslav, Milevsko, Ledec nad Sázavou či Pelhřimov). Na druhou stranu lze plně užít slov Shugarta pro tento obvod, že obvody s M 20 a více již plně zrcadlově odrážejí proporcionalitu voličů a zastoupení stran.

Ze slovenských volebních krajů lze plně označit za velký obvod pouze jeden. Jedná se o kraj VIII. Turčanský Svatý Martin (zahrnující části žup nitranská, trenčianská, turčianská a oravská) s 10 senátory. Volebními obvody střední velikosti byly kraje č. IX. Liptovský Svatý Mikuláš se 7 senátory a XI. Nové Zámky s 9 senátory. Při následném porovnání s českými kraji je naplno zřejmé, že české volební kraje jsou početně na mandáty bohatší a proporcionalnější nežli ty slovenské, což je také logicky dáno větší koncentrací obyvatelstva v západní části státu oproti jeho východním územím.

Zbylé dva volební kraje, jak již bylo zmíněno výše, přecházejí mezi malou a střední velikostí u jedněch autorů či se plně řadí do kategorie malých obvodů (Nohlen). Celkově lze konstatovat, že takto nastavená volební geografie primárně neměla za cíl konstruovat

⁷⁵ Rozdělení obvodů podle velikosti:

Dieter Nohlen malé 2-5 mandátů, středně velké 6-10 mandátů, velké: 10 a více mandátů

Rein Taagepera a **Matthew Shugart** malé 2-4, střední 5-9, velké: 10 a více

uměle vytvořené většiny (manufactured majorities), kdy některá ze stran mohla získat nadpoloviční většinu mandátů, přestože její zisk mandátů ani zdaleka nedosahoval padesáti procent, a tímto tak například záměrně podporovat dominanci české složky nad německou.⁷⁶

V komplikované národnostní situaci, ve které se nacházelo tehdejší Československo, v podstatě ani nemělo smysl pro české ústavodárce konstruovat mechanismus volebních krajů založených na příliš malém počtu rozdělovaných mandátů. Díky velikosti a především jednoznačné koncentrovanosti německé menšiny, potažmo i maďarské, do jistých regionů, by malé obvody komplikovaly průnik československých stran do parlamentu na tomto území více, nežli tomu bylo v konečné fázi při takto konstruovaných středních a velkých volebních obvodech. Navíc by takto konstruované malé obvody ještě více zvýrazňovaly hranice oblastí s dominantním vlivem jednotlivých menšin, které se nehlásily k československé národnosti, a mohly tak podporovat iredentistické snahy těchto skupin, které by z jejich malých regionů zastupovali pouze „jejich“ zákonodárci.⁷⁷

Zákon vedle vymezení velikosti a počtu jednotlivých volebních krajů v Článku I., zároveň odkazoval v Článku II. na jisté výjimky, které se budou dotýkat historicky prvních voleb na území samostatného Československa, které měly poprvé a naposledy proběhnout odděleně pro Poslaneckou sněmovnu dne 18. dubna 1920 a pro Senát dne 25. dubna 1920. Pro obě komory platilo, že první volby se odehrají na celém území mimo senátní volební kraje XII. Těšín a XIII. Užhorod, dále mimo okresu Hlučínského, Vitorazska, území Valčic a plebiscitních území ve Spiši a Oravě. Druhé a třetí skrutinium se při volbách mělo provést bez ohledu na tato vyloučená území. Vyloučená území měla dovolit své zástupce později a vláda měla zajistit mandáty pro navrátilivší se legionáře.⁷⁸ Případné přebytečné mandáty měly být přiděleny některému z volebních krajů.

⁷⁶ Podrobněji **Shugart** a **Taagepera** In: **Tomáš Lebeda**: *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha, Karolinum 2008, s. 64-66.

⁷⁷ Podle sčítání lidu v roce 1921 byli Češi ve většině na 53 tisících km², Slováci 36 tisíc km², Němci 27,5 tisíc km², Maďaři 8,5 tisíc km², Ukrajinci 2,5 tisíc km² a Poláci na 0,5 tisíc km². Podrobněji viz Krejčí (2006): 206.

⁷⁸ Volby sibiřských legionářů do Poslanecké sněmovny, kde jim byly ústavním zákonem 234/1920 Sb. zaručeny 4 mandáty pro prvé volební období, byly vypsaný na den 26. června 1921. Jelikož byla podána pouze jedna kandidátní listina, volby se nekonaly a první čtyři kandidáti byli prohlášeni za zvolené. Volby na Podkarpatské Rusi pro zbytek prvního volebního období byly provedeny současně do obou komor dne 16. března 1924.

2.2 Volební formule

Pro volební formuli, tedy metodu, s jejíž pomocí poměrný systém převádí počty hlasů od voličů na počty mandátů do zákonodárního sboru, byl za První republiky zvolen přístup skrze tzv. volební kvótu. Definicí Arenda Lijpharta, Československo přistoupilo na metodu největších zbytků (largest remainders) dvojího typu. Záleželo totiž na pořadí skrutinia, ve kterém docházelo k přerozdělování mandátů stranám. Zvolený systém počítal celkem se třemi skrutinii při volbách do Senátu a Poslanecké sněmovny.

Volební zákon z roku 1920 postup přepočítávání hlasů na mandáty řeší v páté hlavě, která nese označení *O zajištění a prohlášení výsledku volby*. Problematiku prvního skrutinia řeší konkrétně v § 46, který popisuje princip Hareovy kvóty, též známé jako tzv. jednoduché kvóty. Součet všech platných hlasů, všem stranám odevzdaných, byl vydělen počtem mandátů, které se v dotčeném volebním kraji měly obsadit. Celé číslo takto vzniklé bylo považováno za číslo volební. Následně tímto volebním číslem byl vydělen součet všech platných hlasů pro každou kandidátní listinu, načež volební komise přidělila každé straně tolik mandátů, kolikrát bylo toto volební číslo obsaženo v součtu hlasů pro danou stranu v daném obvodu odevzdáno.

Z jednotlivých volebních stran obdrželi mandáty přidělené straně kandidáti podle pořadí, v jakém byli uvedeni na kandidátní listině. Nejmenovala-li některá strana tolik kandidátů, kolik mandátů jí podle výsledků prvního skrutinia příslušelo, obdržela jen tolik mandátů, kolik osob kandidovala.

Dohled nad přidělováním mandátů v prvním skrutiniu měla tzv. krajská volební komise, do které každá ze stran, která předložila kandidátní listinu, mohla jmenovat dva své pověřence, přičemž předsedu komise a jeho zástupce jmenoval ministr vnitra za pravidla, že tyto dva vrcholné posty nemohli obsadit zástupci za stejnou stranu.⁷⁹ Jako velkou bolestí se při použití Hareovy kvóty v československém systému ukázala neschopnost této kvóty dostatečně rozdělit všechny jí poskytnuté mandáty hned v prvním skrutiniu. Běžnou praxí se stalo, že tato metoda dokázala rozdělit pouze necelé dvě třetiny všech přidělených mandátů, jak ukazuje například výsledek voleb z roku 1929, kdy po prvním skrutiniu bylo obsazeno pouze 93 senátorských mandátů ze 150, respektive 189 poslaneckých mandátů ze 300. Velkou diskusí nevyvolávala ani tak neschopnost dané

Volby pro druhé volební období Národního shromáždění, které se již konaly na celém území státu, proběhly dne 15. listopadu 1925.

⁷⁹ Podrobněji k jednotlivým volebním komisím paragrafy 8 až 11 téhož zákona.

kvóty rozdělit hned všechny mandáty v prvním kole, jako spíše postup, který byl zvolen pro druhé a třetí skrutinium, který v konečném důsledku dával jednotlivým politickým stranám významnou pravomoc pro následnou úpravu kandidátní listiny a popření vlivu samotných voličů na to, kdo bude do zákonodárného sboru nakonec zvolen.⁸⁰

Druhé a třetí skrutinium prováděla tzv. Ústřední volební komise, přičemž postupovala následně s užitím tzv. Hagenbach-Bischoffovy kvóty. Mandáty, jež zůstaly po prvním skrutiniu neobsazeny, byly rozděleny osmý den po volbách. Nejpozději před zahájením druhého skrutinia měli členové ústřední volební komise odevzdat předsedovi komise kandidátní listiny svých stran, jež mohly obsahovat libovolný počet jmen kandidátů, avšak jen těch, kteří byli těmito stranami v některém volebním kraji kandidováni a nebyli při prvním skrutiniu zvoleni. Po podání těchto nových kandidátních listin v nich již strany nemohly provádět změny.

Do druhého skrutinia byly připuštěny pouze ty strany, které získaly alespoň v jednom volebním kraji 20.000 platných hlasů nebo dosáhly volebního čísla, bylo-li nižší než požadovaných dvacet tisíc hlasů. Strany musely předložit nové kandidátky a nejmenovala-li strana v některém volebním kraji tolik kandidátů, kolik mandátů by jí podle výsledků prvního skrutinia příslušelo, nepřihlíželo se ke zbytku jejích hlasů z tohoto volebního kraje.

Následně komise sečetla zbytky hlasů, ke kterým se přihlíželo, a to u každé strany ze všech volebních krajů celé republiky dohromady, a určila volební číslo. Volebním číslem bylo myšleno celé číslo bez zlomků, vyšlé dělením součtu těchto zbytků počtem ještě neobsazených mandátů, zvětšeným o jednu. Komise přikázala každé straně tolik mandátů, kolikrát bylo volební číslo obsaženo v součtu zbytků hlasů pro tu kterou stranu určených.

Pokud bylo rozděleno o jeden mandát více, než se mělo obsadit, odečetl se přebývající mandát té straně, která vykazala nejmenší zbytek dělení při druhém skrutiniu, při stejném zbytku menší počet hlasů v celé republice. Byl-li i tento počet hlasů stejný, rozhodl los. Neohlásila-li strana tolik kandidátů, kolik mandátů na ni podle výsledků

⁸⁰ Historik **Dušan Uhlíř** tyto příslušníky zákulisní stranické politiky v případě Agrární strany popisuje jako „*příslušníky skryté hierarchie*“ (straničtí sekretáři, tajemníci, redaktoři, vedoucí hospodářští činitelé, atd.). Pokud nebylo možno prosadit příslušníky skryté hierarchie přímo ve volbách, byli do Parlamentu dosazováni skrze II. a III. skrutinium, viz případ z voleb 1929, který vyvolal silný nesouhlas a protesty u veřejnosti, kdy ústředí strany přidělilo několik poslaneckých mandátů lidem ze stranického aparátu, přičemž ti byli širší veřejnosti neznámí. Uhlíř (1988): 58-60

druhého skrutinia mělo připadnout, přikázaly se nadbytečné mandáty podle §53 daného zákona dalším stranám ve třetím skrutiniu.

V tomto posledním skrutiniu byly všechny zbylé volné mandáty komisí postupně přikázány po jednom těm stranám, které po předchozím dělení vykazaly největší zbytky. Pokud byly zbytky dělení u několika stran sobě rovny, přidělil se mandát té straně, která dosáhla celkem většího počtu hlasů v celé republice a zároveň byl-li počet hlasů stejný, rozhodoval opět los. Strana, která nedosáhla ani při prvním ani při druhém skrutiniu volebního čísla, neměla nárok na mandát z tohoto skrutinia. Na druhou stranu ale platilo, že strana, která při prvním skrutiniu dosáhla volebního čísla, mohla obdržet mandát, i když při druhém skrutiniu volebního čísla nedosáhla.

Stejného přístupu při užití jednotlivých skrutinií bylo užito při volbách do obou komor parlamentu. Po celou dobu První republiky zůstal základní princip tří skrutinií a dvou volebních kvót zachován. Pouze v průběhu let proběhlo několik novelizací volebního řádu pro obě komory, které vesměs vždy přinesly ujasnění a zpřísnění dílčích postupů při přepočtu hlasů na mandáty, ale nikoliv radikální odklon od nastavené metody z roku 1920. Několik specifických voleb se přesto na území Československa objevilo. Jednalo se zejména o volby v roce 1924, kdy proběhla „dovolba“ do Národního shromáždění na Podkarpatské Rusi a změny, které přineslo vyhlášení autonomie pro Slovensko a Podkarpatskou Rus v roce 1938.

Volby na Podkarpatské Rusi v roce 1924 upravovalo *Vládní nařízení ze dne 7. ledna 1924 o volbách do Národního shromáždění za Podkarpatskou Rus na první volební období*, vyhlášené ve sbírce zákonů pod č. 18/1924 Sb.

Volby proběhly 16. března podle zjednodušeného klíče. Vedle toho, že se očekávalo, že zvolení zástupci řádně dokončí celé funkční období daných komor (poslanci 2 roky, senátoři až do roku 1928), akt hlasování proběhl naráz v jeden den pro obě komory a na základě pouze jednoho skrutinia. Pro skrutinium byla užita Hagenbach-Bischoffova formule, přičemž neobsazené mandáty měly připadnout stranám s největšími zbytky po dělení.

Do Senátu kandidovalo 12 politických stran, do Poslanecké sněmovny 13. Jasným favoritem doplňovacích voleb se stala Komunistická strana Československa, která získala 82.273 hlasů do Senátu a 100.242 hlasů do PS. S velkým odstupem zůstala druhá Autonomní strana autochtonů (maďarská spojená opozice) s necelými pětadvaceti tisíci, respektive třiceti tisíci hlasy. Konečný výsledek přisuzoval KSČ 2 senátory a 4 poslanecké mandáty, Autonomní straně po jednom mandátu v každé z komor a ostatním malým

stranám po jednom mandátu do Poslanecké sněmovny. Jeden senátorský mandát zůstal neobsazen až do voleb v roce 1925.

Jako podstatnější se ukázaly úpravy volebního řádu z roku 1925, které měly dopad na následné volby do Národního shromáždění, jež proběhly v listopadu téhož roku. *Zákon ze dne 15. října 1925, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 29. února 1920, č. 124 sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu* (zákon č. 206/1925 Sb.) přinášel jisté parametrické změny do fungování volebních pořádků. Jednak došlo ke snížení volebních krajů ze třinácti na 12 (zrušen XII. Těšín), Praha získala jeden mandát navíc (VII. kraj Moravská Ostrava zbylé tři po Těšínu). Ve východní části republiky došlo k přeskupení jednoho mandátu od volebního kraje X. (Prešov) ve prospěch užhorodského volebního kraje.⁸¹ Podstatnější pro samotné politické strany byly změny v oblasti přepočtu hlasů na mandáty v jednotlivých skrutiniích.

Nově začala platit podmínka o nutnosti získat alespoň jeden mandát v jednom z volebních krajů pro stranu, aby tato strana byla připuštěna do druhého skrutinia.⁸² Tedy již nestačilo pouhých 20.000 hlasů či hodnota volebního čísla z některého z krajů. Nové pravidlo pomáhalo především větším stranám, které neměly problém díky své přirozené síle získat mandát hned v prvním kole. Naopak pro menší stranu, která mnohdy skončila těsně pod přirozenou hranicí, která přidělovala mandát v prvním kole, ale přesáhla dvacetitísícovou hranicí a byla tak díky svému velkému „zbytku“ přenesenému z prvního kola připravena inkasovat mandáty z druhého skrutinia mezi prvními, to byla závažná komplikace.

Změny se rovněž dotkly třetího skrutinia, které zavedlo členění stran na základě národnostního klíče.⁸³ Ústřední volební komise rozdělila postupující strany na dvě skupiny. První skupinu tvořily strany, na jejichž kandidátních listinách byla nadpoloviční většina kandidátů jedné nebo více národnostních menšin (německé, maďarské, polské). Při rozhodnutí, ke které skupině kandidátní listinu přičíst se hledělo k národnosti většiny členů uvedených na listině, ke které se přihlásili na počátku. Pokud se kandidáti přihlásili k různým národnostním menšinám ve stejném počtu, rozhodoval los. Druhou skupinu tvořily všechny ostatní strany.

Podle stejných pravidel komise rozdělila všechny strany, k nimž se při druhém skrutiniu nepřihlíželo, a to ve skupiny s označením A a B. Přitom platilo, že do skupiny

⁸¹ Podrobněji viz tabulka **Volební obvody První republiky**

⁸² Podrobněji viz §51 a §52 zákona č. 205/1925 Sb.

⁸³ Podrobněji viz §53 zákona č. 205/1925 Sb.

A se započítávaly pouze strany, s nimiž národnostně stejné strany byly zařazeny do skupiny První, ostatní strany se zařazovaly do skupiny B.

Postup při rozdělování mandátů ve třetím skrutiniu byl následovný. Ústřední volební komise sečetla všechny platné hlasy všech stran, k nimž se ve druhém skrutiniu nepřihlíželo, pokud patřily do skupiny A nebo B, z celé republiky dohromady. Tento součet byl vydělen počtem neobsazených mandátů a tím určeno nové volební číslo. Mandáty se dělily mezi První a Druhou skupinu a na to mezi strany každé příslušné skupiny A či B zvlášť.⁸⁴

Poslední zpřísnění pro vstup stran do druhého skrutinia přináší novelizace zákonů č. 123 a 205 v podobě *zákona ze dne 11. dubna 1935, kterým se mění a doplňují řády volení do poslanecké sněmovny, senátu, zemských a okresních zastupitelstev a do obcí (zákon č. 58/1935 Sb.)*. Nově musela strana pro další postup do druhého skrutinia získat aspoň v jednom volebním kraji nebo jeho části nejméně 20.000 hlasů a v celém státě alespoň 120.000 platných hlasů.

Vhodnou případovou studií navrhuující transformaci tehdejšího poměrného systému nám může být ta od teoretika Bedřicha Bobka, kterou představil ve svém článku *Obtíže poměrného zastoupení*.⁸⁵ Jeho studie potvrzuje plné oprávnění užití poměrného systému pro Československo, jelikož na jeho zavedení se shodlo celé RNS a nikdo z tehdejších poslanců se nevyslovil proti. Vážnější debatu vzbudila jen úvaha, jak upozornil, zda měl mít volič možnost škrtnat v kandidátce nebo sestavovat z kandidátů různých stran novou listinu, přičemž nakonec byl prosazen názor, že pro stabilitu jednotlivých vlád a politických stran je nutno zavést vázané kandidátní listiny. Problém systému spatřoval Bobek jinde. Problém nebyl v systému samém, ale v jeho důsledcích. Dva z nich byly silně markantní. Jednak systém podporoval tvorbu mnoha stran, jelikož každé z nich stačilo k volebnímu úspěchu, zisku mandátu, když alespoň daná strana dosáhla volebního čísla. Bobek nepovažoval za dobré, aby byl stát zahlcen přílišným množstvím malých a slabých stran. Zadruhé, systém podporující úspěch mnoha malých stran komplikuje formování spolehlivých vládních většin. Průměr 14-16 stran na každou ze sněmoven Parlamentu bylo opravdu hodně. Bobek požadoval korekci systému skrze změnu volebního řádu, která by

⁸⁴ Podrobněji případ prvního užití při volbách v roce 1925, viz tabulka **Rozdělení politických stran do skupin pro volby 1925 - Senát**

⁸⁵ **Bedřich Bobek**: *Obtíže poměrného zastoupení*. In: *Moderní stát*, 1928, ročník I., s. 33-41

jednoznačně zachovala poměrné zastoupení, zároveň však zvýšil vládní stabilitu.⁸⁶ Řešení spatřoval v úpravě přepočtů hlasů na mandáty u II. a III. skrutinia.

Praxe tří skrutinií měla být zachována. Pouze se mělo jinak nakládat se zbytky hlasů, které tyto skrutinia produkovaly. Počet zbytkových hlasů, se výrazně lišil obvod od obvodu. Například volby v roce 1925 vyprodukovaly na volební obvod Praha A 15% zbytkových hlasů, a naopak na plzeňský volební obvod připadlo až 69% zbytkových hlasů. Podle Bobka tyto rozdílné zbytky rozhodně nebylo možno průměrovat, jelikož při každých volbách by byl průměr silně odlišný, což by výrazně komplikovalo skrutinium. Klíčem k řešení měli být *nevoliči*, jejichž neodevzdané hlasy, měly mít svoji váhu a být nově zapojeny do přepočtů volebních čísel.

Nový postup při přepočtu na mandáty. První skrutinium by proběhlo podle stávajících pravidel. Při II. skrutiniu by se však od všech zbytkových hlasů odečetl počet nevoličů, přičemž výpočet volebního čísla z průměru všech krajů by zůstal stejný. Tím by počet mandátů určených pro rozdělení ve II. skrutiniu klesl ve prospěch III. skrutinia. Následně by se opět vzal celý počet zbytkových hlasů pro II. skrutinium a vydělil by se novým počtem mandátů pro politické strany, čímž by stouplo nově volební číslo. Pozitivní důsledek by se projevil v tom, že na mandát by nově dosáhly pouze strany s větší podporou voličů. Poměrné zastoupení by tímto krokem nebylo ohroženo.

Zbylé hlasy v III. skrutiniu by se rozdělovaly též poměrně, ale pouze těm stranám, které by předložily společné písemné prohlášení o tom, že se budou spolu sdružovat do budoucího vládnoucího bloku a dosáhly zároveň více než polovice všech hlasů. Lze tento princip označit pro snazší pochopení jako tzv. *bonus pro vítěze*. Mandáty by v rámci tohoto bloku byly rozděleny poměrně, čímž by se zachovala reprezentace i pro případné malé menšinové, německé, strany, které jsou ochotné spolupracovat s československými. Zároveň by platilo, že pokud by součet zbytků byl menší než počet nevoličů, II. skrutinium by bylo zrušeno a celý součet zbytků by se odkázal rovnou do III. skrutinia, kde by se rozhodovalo podle výše zmíněného návrhu pro III. skrutinium. Bobek byl přesvědčen, že takto navržený systém by jistě podpořil vládnoucí strany, ale zároveň by přinesl tolik požadovanou stabilitu pro vlády a poměrné zastoupení by bylo rozhodně zachováno.

⁸⁶ **Bedřich Bobek:** „*Náš volební řád pro sněmovnu poslaneckou i senát byl vypracován jistě v dobré snaze, aby výsledky voleb odpovídaly co nej přesněji výsledku voleb odevzdaných hlasů, my podle mého přesvědčení vypracovali nejspravedlivější volební řád, abychom celému světu dokázali svůj smysl pro politickou spravedlnost a pro ochranu menšin.*“ Bobek (1928): 34

Většinový systém by toho nebyl schopen. Zajistil by sice stabilitu vládě, ale už ne zastoupení menšinám v parlamentě.

V neposlední řadě měl Bobek řešení i otázku kvora. Byla by totiž zachována zásada pro kvorum ustanovená novelou z roku 1925, tedy nutnosti dosažení alespoň volebního čísla v jednom kraji. Pro malé strany však měla platit změna. Tyto politické strany by byly vpuštěny do II. skrutinia pokud by dosáhly alespoň v jednom kraji 20.000 hlasů, a ve všech ostatních součtu alespoň 40.000 hlasů, tedy celkem minimálně 60.000 platných hlasů voličů. Poměrnost systému by opět byla zachována. Naopak, byly by eliminovány čistě lokální kandidatury, které neměly smyslu pro celek republiky.⁸⁷

Právě volební technika První republiky byla podrobena vážné kritice již v době jejího fungování, přestože nepochybně tento nově zavedený systém byl daleko více demokratičtější a spravedlivější oproti všem jiným technikám, které formovaly volební systém starého rakouského mocnářství. Jako velký problém se u mnoha teoretiků a politiků jevílo užití Hareovy kvóty pro první skrutinium. Podle tehdejšího významného teoretika Otakara Krouského bylo užití Hareovy kvóty při výpočtu volebního čísla v prvním skrutiniu výjimkou z tehdejších volebních systémů ve světě, a to i mezi státy, které používaly přísně vázané kandidátní listiny. Podstata problému vězela v tom, že použití této metody vytvářelo velké přebytky do druhého skrutinia, což následně podle Krouského umožňovalo, že „vedoucí činitelé stran mohou libovolně ve druhém a třetím skrutiniu obsadit o dvacet mandátů více, než by jim dovolila metoda Hagenbach-Bischoffova a původci československých volebních zákonů učinili tudíž tuto ojedinělou výjimku k tomu cíli, aby zvýšili rozhodující vliv stranických aparátů na udělování mandátů.“⁸⁸

Krouský dále argumentuje, že užitím například D'Hondtova dělitele lze rozdělit všechny mandáty již v prvním kole, byť ne s takovou přesností jako při užití Hagenbach-Bischoffovy kvóty a dvou dalších skrutinií. Navzdory tomu, že D'Hondt pomáhá velkým stranám na úkor malým, se Krouský domnívá, že představitelům velkých stran šlo

⁸⁷ **Bobkuv** navrhovaný postup přepočtu mandátů na podkladě skutečných výsledků voleb z roku 1925 do Poslanecké sněmovny.

Skutečný stav: Rozdělení mandátů - 184 pro I.skr., 102 pro II.skr., 14 pro III.skr. Zbytek hlasů pro II. skrutinium: 2,432.170. Nevoličů: 679.207. Průměr všech volebních čísel z krajů: 23.834, což při počítání $2432170 : 23834 = 102$ mandátů pro II.skr.

Nově: 1.krok: $2432170 - 679207 = 1752963$ -> 2.krok: $1752963 : 23834 = 74$ mandátů pro II.skr. -> 3.krok: $2432170 : 74 = 32867$, tedy nové volební číslo nutné pro získání mandátu v II.skr. -> 4.krok: zbude 43 nerozdělených mandátů pro III.skr., které se plně přidělí budoucímu vládnoucímu bloku.

⁸⁸ Otakar Krouský: *Volební reforma*, Praha, Svaz národního obrození 1933, In: Krejčí (2006): 212-213

především o možnost udělovat mandáty v druhém a třetím skrutiniu, a to bez jakéhokoliv omezení.

2.3 Uzavírací klauzule

Volební systém První republiky tuto bariéru nepraktikoval na žádné z úrovní územních jednotek (celostátní, jednotlivé země či volební kraje) a ani pro postup do jednotlivých skrutinií. Zavedený volební systém stavěl na volebním kvoru. Záleželo pouze na překonání přirozeného prahu u každé strany zvlášť a daného volebního kraje. Následkem toho bylo pro První republiku charakteristické silné stranické tříštění v obou komorách parlamentu.⁸⁹ Při komparaci tehdejšího počtu stran v parlamentu s dnešním stavem v České republice je nutno jednak mít na mysli vedle existence uzavírací klauzule i výraznou homogennost současného českého prostředí, oproti stavu za První republiky. Ne náhodou po prvních volbách při prvním zasedání komor v květnu 1920 noví senátoři a poslanci skládali slib věrnosti republice vedle češtiny a slovenštiny (oficiálně jeden jazyk československý) též i německy, maďarsky, rusínsky a rusky (po následujících volbách i polsky).

Důsledkem působení přirozených prahů a především existencí druhých skrutinií, své zastoupení v parlamentu získalo mnoho malých stran se ziskem hluboko pod 5% uzavírací klauzuli, tak jak ji praktikujeme dnes například v ČR. Pozoruhodností tehdejšího stranického systému též zůstává fakt, že v podstatě žádná ze stran (ať už československé většiny či jednotlivých národnostních menšin) nedosahovala „úchvatných“ volebních zisků. Nejvyšší volební zisk se podařil sociální demokracii v roce 1920 s 25,7% do Poslanecké sněmovny. Od té doby sice volby vyhrávala vždy agrární strana, ale její průměrný vítězný zisk se pohyboval mezi 13-15% všech odevzdaných hlasů! Z dnešního

⁸⁹ Počty stran:

Senát: Volby **1920** - 14 stran (7 českých a slovenských, 5 německých, 1 maďarská, 1 maďarsko-německá); Volby **1925** - 14 stran (7 českých a slovenských, 5 německých, 1 maďarská, 1 mezinárodní->KSČ); Volby **1929** - 14 stran (8 českých a slovenských, 4 německé, 1 maďarská, 1 mezinárodní); Volby **1935** - 12 stran (7 českých a slovenských, 3 německé, 1 maďarská, 1 mezinárodní);

Poslanecká sněmovna: Volby **1920** - 16 stran (8 českých a slovenských, 5 německých, 1 maďarská, 2 maďarsko-německá); Volby **1925** - 16 stran (7 českých a slovenských, 5 německých, 1 maďarská, 1 polská, 1 rusínská, 1 mezinárodní->KSČ); Volby **1929** - 16 stran (8 českých a slovenských, 5 německých, 1 maďarská, 1 polsko-židovská, 1 mezinárodní); Volby **1935** - 14 stran (8 českých a slovenských, 3 německé, 1 maďarská, 1 polsko-židovská, 1 mezinárodní).

pohledu bychom takovou stranu měli problém označit za velkou a spíše bychom se museli ubírat někam k označení agrárníků za typ tzv. mezistrany (nad 15%), ale spíše bychom museli použít označení agrárníků za malou stranu, tedy více jak 10% hlasů (viz Blondel). Ostatní strany systému bychom mohly označit za malé strany či velmi malé strany, tedy strany pod 10%, což například ve volbách 1920 znamenalo 13 stran ze šestnácti, kdy k zisku alespoň jednoho mandátu stačilo 0,4%!⁹⁰

Tento stav přetrvává až do posledních voleb v roce 1935, kdy výrazného úspěchu dosahuje Sudetoněmecká strana se ziskem 15,01% a 23 senátorů (pro PS 15,2% a 44 křesel), před druhou agrární stranou se ziskem 14,33%. Z určitého pohledu nelze tuto stranickou rozdrobenost hodnotit pouze negativně a jako slabost celého politického systému První republiky. Jak již bylo několikrát výše zmíněno, nové uspořádání pro Československou republiku muselo reflektovat národnostní heterogenitu uvnitř daných hranic a pokud nechtěla vytvářet systém jdoucí pregnantně proti demokratickým principům, musela volit jistý druh volební metodiky podchyťující i jednotlivé menšiny ve státě. Volba poměrného systému byla z tohoto pohledu logickým závěrem. Stejně tak neustanovování žádné uzavírací klauzule. Pokud by nějaká její obdoba fungovala (třeba 5%), československý parlament by to výrazně proměnilo a mnohé národnostní skupiny by neměly vůbec žádnou šanci na reprezentaci, což by v konečném důsledku jenom dále zotřovalo jednotlivá národnostní napětí, se kterými se už tak dost těžce musela mladá republika vyrovnávat.

2.4 Charakteristika kandidátní listiny

Ze tří možných typů kandidátních listin (closed/rigid list, free list, flexible list),⁹¹ prvorepubliková realita znala pouze systém tzv. přísně vázané kandidátní listiny. Volič

⁹⁰ Jednalo se o *Zemskou maďarskou stranu zemědělců a maloročníků (Országos magyar kiskazda és földmives párt)*, které k zisku jednoho mandátu stačilo 26.520 hlasů, z celkového počtu 6.200.032 platných hlasů odevzdaných všem stranám v Poslanecké sněmovně.

⁹¹ **closed/rigid list - přísně vázané kandidátní listiny:** volič nemůže žádným způsobem měnit pořadí volených osob a mandáty jsou přiznávány na základě pořadí určeného kandidátní listinou

free list - volná kandidátní listina: voliči si mohou sestavovat vlastní pořadí kandidátů, systém ponechává prostor pro větší oslabení role stran při výběru budoucích zákonodárců

flexible list/open list - vázaná kandidátní listina: způsob řazení a výběr kandidátů může být buď stanoven, nebo nestanoven s ohledem na získané preferenční hlasy, kdy je nutno získat jeden nebo více u daného

nemohl žádným způsobem měnit pořadí volených zástupců a mandáty byly přidělovány na základě pořadí určeného kandidátní listinou. Takto tvořené volební kandidátní listiny dávaly velkou moc jednotlivým stranickým sekretariátům v tom, kdo bude zasedat v parlamentě.⁹² Praxe jednoznačně kritizovaná již za samotné První republiky (viz např. výše zmíněný Krouský), byla dále vyhrocena faktickou existencí imperativního mandátu, kdy v politickém, ale i právním, vnímání samotný mandát nepatřil danému zastupiteli, ale straně.⁹³

Praktickou podobou a fungováním kandidátní listiny se zabývala *Hlava Třetí - O přípravném řízení volebním zákona č. 123/1920 Sb.*, v paragrafech 21 až 29. Kandidátní listiny jednotlivých stran byly předkládány nejpozději dvacátý první den před dnem volby do dvanácté hodiny polední předsedovy krajské volební komise. Platnost kandidátní listiny byla dána nejméně 100 úředně ověřených podpisů voličů, kteří byli zapsáni do voličských seznamů v obcích volebního kraje, ve kterém probíhala volba. V zákoně se opět počítalo s jistými výjimkami, kdy až do 1. ledna 1935 platila pro všechny strany kandidující ve slovenských volebních krajích nutnost získání nejméně jednoho tisíce podpisů voličů daného kraje, přičemž tyto podpisy musely být ověřeny přímo přednostou politického úřadu druhé stolice (županem) oné župy-kraje.

Každá volební listina nesla řádné označení strany, jména a příjmení kandidátů, jejich bydliště a zaměstnání. Dále obsahovaly označení zmocněnce strany a jeho

kandidáta, či se preferenční hlasy udělují jen straně. Podrobněji dělení u M. S. Shugarta.

⁹² Viz. článek deníku *Role* (24.3.1923) **Zrušte ihned vázané kandidátní listiny!**, který vyjadřoval nespokojenost s tím, že volič nemá právo rozhodovat se podle své vůle a svého přání, nýbrž „on musí jen kývat, on musí dělat sluhu, jemuž vedení strany rozkazuje, aby kandidátku bez odmluvy a protestu odvedl do volební urny.“ Nebo kritika v periodiku *Čech* z 23.5.1923: „Zejména jsou to vázané kandidátní listiny, které dusí všecku individualitu a stupňují význam stranickosti, která vybudela již nade všecky ohledy státní.“ NA Praha, f. MZV-VA I., k. 2171

⁹³ Pro doklad předkládám znění odstavce b) paragrafu 13 zákona č. 125/1920 Sb. o volebním soudě, který byl ušit přímo na míru stranickým vedením jednotlivých stran pro pacifikaci vlastních členů, kde se explicitně praví: „Volební soud rozhoduje, že člen NS nebo župního zastupitelstva pozbývá mandátu proto, že přestal býti z důvodů nízkých a nečestných (v novelizaci z roku 1924 přitvrzeno do podoby „...z důvodů nízkých nebo nečestných...“) příslušníkem strany, z jejíž kandidátní listiny byl zvolen. V případě odstavce b) může se domáhati rozhodnutí i volební strana, z jejíž kandidátní listiny byl ten který člen NS zvolen.“ Straně stačilo předložit tuto svou námitku soudu, přičemž ztráta členství přinášela v dobovém kontextu i ztrátu nároku na vykonávání mandátu. Další nechvalnou praxí První republiky byla praxe předem podepsaných rezignačních listin všech poslanců či senátorů, kteří za danou stranu kandidovali a které měl daný stranický sekretariát vždy připraveny pro pacifikaci či přímo vyhození neposlušných poslanců/senátorů z parlamentu.

náhradníků s udáním přesné adresy. Strana mohla kandidovat nejvýše o třetinu více osob, než kolik mělo být v daném volebním kraji zvoleno senátorů či poslanců. Přičemž platilo, že župani a okresní náčelníci nemohli být nominováni (mění se s vyhlášením autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi, kdy na těchto územích mohli být nově tito lidé kandidováni). Zároveň ke každé kandidátní listině muselo být připojeno písemné, vlastnoručně podepsané prohlášení všech kandidátů, že kandidaturu přijímají a nekandidují někde jinde.

Zajímavé bylo i samotné hrazení nákladů za kandidátní listiny. Náklady tisku kandidátních listin podle výše zmíněného zákona do 31. prosince 1924 hradil ze 2/3 stát a z 1/3 strany (poměrně rozpočteno mezi strany podle jejich skutečně vytištěných listin), po tomto datu tomu bylo 50% na 50%. Pokud strana k určenému datu neuhradila zálohu na náklady za tisk, považovala se její kandidátní listina za odvolanou. Další novelizaci v této oblasti přinesl už zákon č. 205/1925 Sb. (respektive 206/1925 Sb.), který stanovil, že strana, která nedosáhla v žádném volebním kraji mandátu, hradila celý náklad spojený s množením svých kandidátních listin. K tomu bylo dodáno, že za částku určenou na úhradu solidárně ručí kandidáti a voliči této strany, kteří podepsali kandidátní listinu. Částka měla být vymáhána skrze politickou exekuci.

Zvolený přístup přísně vázaných kandidátních listin propojený s praxí, kdy strany pro druhé skrutinium mohly tvořit nové kandidátky podle své libosti a za ně získávat mandáty bez ohledu na mínění voličů, jistě nebyl ideální. Například Václav Joachim, vysokoškolský profesor a vedoucí legislativního odboru na ministerstvu vnitra, odmítal představu, že mandát dává pouze strana.⁹⁴ Naopak podle něj strana byla pouhým prostředníkem mezi voliči a kandidáty, respektive zvolenými. Strana byla pouhou organizační pomůckou, zástupcem kandidátů vůči úřadům a voličům. Zde se střetával jeho pohled s pohledem volebního soudu. Zatímco volební soud praktikoval teorii, že pouze volební strana je tou, kdo jedinečně vstupuje do vztahu s voliči, nikoliv kandidát sám, tak Joachim to viděl přesně opačně. Jedině voliči jsou těmi, kdo dávají mandáty. Přičemž nemůže být tvrzeno, že strana dává mandáty, když mnohý ze straníků volí jinak, než chce strana, a většinou skutečnou volbu, rozdělení mandátů, svými hlasy rozhodnou na stranách neorganizovaní voliči.⁹⁵

⁹⁴ **Václav Joachim:** *Volič-strana-poslanec (Dává mandát strana?)*. In: *Moderní stát, 1928, ročník I., s. 163-174*

⁹⁵ Naopak vázané kandidátní listiny Joachim nepovažoval ani za špatné, ani za dobré. Vadilo mu však, „že voličstvo prakticky při výběru kandidátů nemá býti ničím a strany vším.“

V dnešní době již není představitelné, aby strany v demokratických poměrech mohly tvořit takto „zajištěná křesla“ pro své straníky poté, co již vědí, kolik křesel jim připadne na základě následného skrutinia, jak tomu bylo v praxi První republiky. Joachim považoval II. skrutinium jednoznačně za nevhodný stav, kdy vůle stran převažovala nad vůlí voličů. Přesto i tento tehdejší přístup ke kandidátním listinám znamenal výrazný posun v politické praxi oproti předrevolučním časům. Zároveň tento systém výhodný pro jednotlivá stranická ústředí nesl v sobě základy možného rozkladu. Voliči-občané rychle poznali nevýhody nového systému, který jim neumožňoval plně formovat politickou scénu, což časem zákonitě vedlo ke zklamání a k znechucení z partijních tahanic o místa na kandidátkách.⁹⁶

Dobové volební zákonodárství vedle již výše zmíněného zákona o volebním soudu dokreslovaly především zákony týkající se příslušníků branné moci a četnictva. Zatímco branný zákon ČSR z 19. dubna 1920 ještě umožňoval účast ve volbách příslušníkům armády a četnictva, nový zákon z 8. dubna 1927 již výrazně omezoval-zakazoval účast těchto složek ve volební soutěži. Konkrétně odstavec 2 paragrafu 1 zmíněného zákona č. 56/1927 Sb. jasně hovořil o tom, že „...vojenské osoby v činné službě a aktivní osoby četnictva nezapisují se do stálých seznamů voličských, nemohou voliti a býti voleny...“. Vládní nařízení č. 67/1927 Sb. konkretizovalo předešlý zákon taxativním vyjmenováním osob činných v armádě, které nemohou být zapsány do seznamů voličů. Vedle klasických brančů a armádních důstojníků omezení zasahovalo například i jednotlivé příslušníky vojenských záloh, kteří vykonávali dvanáctinedělní vojenský výcvik nebo byli povoláni k přechodné činné vojenské službě v době míru.

Poslední výraznou změnu do volebního zákonodárství ČSR přinesl neklidný rok 1938, který zároveň věštil i zánik celého prvorepublikového volebního kontextu. Do té doby všemožně posilovaná centralizace státu opírající se o myšlenku čechoslovakismu je podrobena tvrdému nátlaku zvenčí (viz Karlovarské požadavky, jednání v Mnichově), který přináší nutnost decentralizace. Unitární celek státu se začíná pomalu drolit. Listopad 1938 přináší vyhlášení nového uspořádání státu, kdy území Slovenska a Podkarpatské Rusi získávají svoji vlastní autonomii.

Joachim (1928): 167

⁹⁶ Viz trefná dobová kritika od slovenského dramatika **Ivana Stodoly**, který ve své divadelní hře „**Čaj u pana senátora**“ z roku 1934 sleduje na osudu smyšlené *Strany všeobecného blahobytu* urputný boj o post senátora udělený straně prostřednictvím třetího skrutinia. Po tvrdých zákulisních intrikách, do kterých voliči vůbec nevstupují, vítězí a post získává jistý Baltazar Slíva, majitel pohřebního ústavu. Stodola (2010)

Změny jsou stvrzeny ústavním zákonem č. 299/1938 Sb. o autonomii Slovenské krajiny a následně i ústavním zákonem č. 328/1938 Sb. o autonomii Podkarpatské Rusi. Oba zákony byly přijaty ve stejný den, 22. listopadu 1938. Nově došlo k členění zastupitelské moci na novou centrální moc (tj. Národní shromáždění v Praze) s působností na celém území státu a nové autonomní sněmy (viz Sněm slovenské krajiny pro Slovensko s 63 poslanci).⁹⁷ Určen byl i postup pro volby do lokálních sněmů. V případě slovenského sněmu měly volby proběhnout do dvou měsíců od vyhlášení ústavního zákona. Aktivní právo bylo určeno na 21 let. Pro obsazení jednoho mandátu potřebovala daná strana získat 20.000 odevzdaných platných hlasů. Mandát byl straně udělen také za zbytek hlasů, pokud tento zbytek přesahoval hodnotu $\frac{3}{4}$ výše vedeného počtu nutného pro získání řádného mandátu. Voleb se nově mohli účastnit zastupitelé žup a okresních výborů.

Pro volby do autonomního Sněmu Podkarpatské Rusi (32 členů) platila stejná pravidla, jako v případě slovenského sněmu. Významným úspěchem pro slovenskou stranu bylo zakomponování a následné přijetí §6, který jasně určoval vymezení moci centrálnímu zákonodárnému sboru na území Slovenska. Poslanci a senátoři zvolení za NS ČSR nově nemohli zasahovat do věcí týkajících se primárně života Slovenské krajiny a zůstala jim pouze oblast zahrnující celonárodní působnost (ústavní pořádek, zahraniční vztahy Č-SR, obrana, daně, cla, doprava, atd.).

⁹⁷ V případě autonomie Podkarpatské Rusi panovalo mnoho nejasností, které reflektoval už samotný ústavní zákon. Jednalo se například o problematiku určení hlavního města, kam měl být sněm svolán, měla teprve rozhodnout nová karpatoruská vláda či panující nejasnost ohledně názvu samotného autonomního území karpatských Rusínů, stejně tak i problematika úředního jazyka.

3. Debata o reformě horní komory

„Nestává se jen z Šavla Pavel, nýbrž i z Pavla Šavel. To stalo se mně ve příčině zásady poměrného zastoupení, kterou zaváděli jsme u nás po převratu. Byl jsem - jako mnozí jiní - jejím nadšeným ctitelem a jsem jím obecně, tj. theoreticky, dosud. Co však po krušných sedmiletých zkušenostech přivedlo změnu ve mně, jest bolestné přesvědčení, že se tato zásada pro národ, jako je náš, nehodí. Toto přesvědčení vzniklo v bolestech, poněvadž jinakým způsobem neztrácíme své staré ideály.“⁹⁸

(ústavní právník a poslanec František Weyr)

„Poslanec neb senátor, to jsou dnes v očích voličských mas jen exponenti politických stran, bez většího osobního vlivu, lidé které jejich sekretariáty vysílají na schůze, kteří mají povinnost sbírat a vyřizovati různé intervence a kteří byli na svá místa dosazeni nikoliv z vůle voličů, nýbrž z vůle těch, kdož tyto politické strany ovládají.“⁹⁹

(*Národní Listy*, 20.10.1932, článek **Úpadek parlamentarismu**)

Debata na toto téma byla pro československou veřejnost stejně plodná, komplikovaná a úmorná, jako ta o zavedení druhé komory do nově vznikajícího parlamentarismu Československé republiky. Odlišovala se od té první jenom v časové délce, ale jinak obdobně řádně plnila vášněmi mnohé ústavní právníky, samotné zákonodárce a skrze tisk i občany. Zvažování, zda pro naši republiku zvolený mechanismus pro fungování dvoukomorového systému byl vhodný či ne, se objevuje v tisku již na počátku února roku 1921 a v odborném periodiku *Parlament* v tomtéž roce.¹⁰⁰ Tedy docela brzy.

Intenzita debaty procházela několika vlnami, které odrážely aktuální problémy republiky a momentální nálady obyvatelstva. Schopnost Senátu adekvátně reagovat byla spíše reakcí na dění v Poslanecké sněmovně, vládě a v sekretariátech politických stran. Málodky totiž Senát mohl vystoupit ze stínu těchto institucí, za což byl následně kritizován svými odpůrci, veřejností a za co je dnes opomíjen současnými historiky. A přeci nelze tvrdit, že chyba byla pouze v horní komoře samé. Tehdejší situace je v jistém ohledu shodná s naší dnešní debatou, zda je či není současný Senát České republiky potřebný a pokud ano, tak co udělat pro to, aby byl více v širší veřejnosti akceptován.

⁹⁸ Weyr (1926): 1

⁹⁹ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2171

¹⁰⁰ Článek v levicovém tisku *Právo Lidu* (11.2.1921): **Nové „otázky“** a úvahová studie senátorů **Horáčka, Fáčka, Spiegela** a poslance **Pika** v revue věnované otázkám politickým a státním: **Úkol a postavení senátu.**

Prvorepublikový Senát primárně nemusel doplácet na své ústavní zakotvení. Spíše doplácel na to, že tehdejší vedoucí političtí činitelé, přestože dozajista v srdci čirými demokraty, nekladli příliš velký důraz na plné znění ústavy a raději prosazovali takové kroky, které podpořily jejich momentální zájmy nad zájmy ústavy a následně logicky i jejich politických protivníků. Tento přístup vedoucích politiků v republice nepoškozoval pouze Senát, ale i tehdejší Poslaneckou sněmovnu a vládní kabinet. Proto rozhodneme-li se zhodnotit tehdejší Senát jako neefektivní a zbytečnou komoru, pak musíme pro správnost uvést celý dobový kontext, ve kterém se též musela pohybovat vláda a Poslanecká sněmovna, a který poškozoval všechny aktéry zapojené do československého parlamentarismu.

3.1 Odlišnost parlamentních komor

Jistá ústavněprávní odlišnost obou komor se projevovala pouze v několika oblastech. Senátor Horáček viděl především ty, kdy zákon o rozpočtu a branný zákon musel být nejdříve předložen do Poslanecké sněmovny (§41, ods.3 Ústavy), usnesení v Poslanecké sněmovně se i přes odpor Senátu mohlo stát zákonem (§44, ods.1 Ústavy), nebo že Poslanecká sněmovna mohla přinutit vládu k demisi (§75 až §78 Ústavy). V ostatních oblastech práv a rozhodování však mají obě komory postavení vyrovnané.¹⁰¹

Stejně tak podle vidění senátora Ludwiga Spiegela za Německou demokratickou svobodnou stranu a zároveň univerzitního profesora na tehdejší německé univerzitě, nebylo odlišení obou komor nikterak výrazné. Požadavek vyššího věku jak voličů, tak kandidátů do Senátu nemělo podle jeho mínění žádného většího významu. Větší problém spatřoval v tom, že politické špičky stran byly posílány na kandidátky do Poslanecké sněmovny a naopak na kandidátky do Senátu se dostávaly „*klidnější a váženější elementy*“.¹⁰²

Jasnou představu o potřebnosti Senátu a jeho silném postavení měl tehdejší ústavní odborník dr. Hanuš Sýkora. Z jeho pohledu Senát rozhodně nebyl méněcenným tím, že Poslanecká sněmovna jako první měla rozhodovat o zákonu o rozpočtu či o zákonu o branné moci. Naopak Senát by méněcenný rozhodně byl, kdyby o těchto zákonech nemohl rozhodovat vůbec, což ale nebylo skutečností. Taktéž Senát nebyl ústavně ani politicky degradován tím, jestliže se usnesení dolní komory stalo zákonem i přes odpor

¹⁰¹ Horáček (1921): 193

¹⁰² Spiegel (1921): 195

horní komory. Ano, Sněmovna podle ústavy mohla donutit vládu k odstoupení, ale podle názoru Hanuše by tuto sílu i bez písemného zmocnění měl Senát taktéž. Navzdory těmto faktům, i sám Hanuš konstatuje již v roce 1925, že upozadění horní komory se bohužel stalo realitou.¹⁰³

Upozadění mělo být odmítnuto tím, že dojde k jasnému uznání rovnocenného postavení obou komor. Rovnocenného postavení nemohlo být ale dosaženo přeměnou současného Senátu v jakousi komoru hospodářského typu či komoru s korektivní pravomocí. Senát podle mínění Sýkory nemohl hrát roli pouhého brzdícího korektora či kontrolora legislativního procesu. Tím by se naopak dostával do pozice, kdy přijímá ponižující úkol konzervativního činitele v tehdejší parlamentním uspořádání. To si československý parlamentarismus nemohl dovolit a v tomto ohledu se Sýkora shodoval s postojem dalšího významného dobového ústavního právníka Františka Weyra, který upozorňoval na to, že dvoukomorová soustava (ve srovnání s jednokomorovou) zeslabuje, bez ohledu na složení komor, moc zákonodárnou oproti moci výkonné, jelikož zákonodárny sbor se stává složitějším a těžkopádnějším při svém jednání.¹⁰⁴

Prvorepublikoví senátoři nepovažovali za dobré, aby vývoj Senátu směřoval ke komoře pouze korektivní.¹⁰⁵ Zatímco my dnes vnímáme stejnost obou komor jako jejich slabost, tak naopak v době První republiky, kdy se utvářel nový parlamentní systém, tato stejnost byla brána jako přednost a vzor pro plnohodnotné následování západní Evropy. Nikdo si nepřál slabou, podřadnou druhou komoru, za jejíž vzor se v té době mohla považovat anglická Sněmovna lordů po reformách z roku 1911. Anglický stav se naopak považoval za ne-normalitu narušující správný chod parlamentarismu. Neštěstím pro československý Senát bylo již výše zmíněné nedodržování postavení horní komory jakožto rovnocenného partnera dolní sněmovně a dalším hráčům v ústavním systému.

¹⁰³ Sýkora (1925): 129–130

¹⁰⁴ Sýkora (1925): 130

¹⁰⁵ Sen. **Cyril Horáček**: „Vyvinula se pak v některých politických stranách teorie, že prý nikoliv sice dle písmeny, ale dle „duchu“ ústavy senát vůbec nemá „dělati politiku“, že má býti jakýmsi korektivním činitelem v oboru techniky zákonodárné.“ Horáček (1921): 193

3.2 Důvod oslabení Senátu a krize československého parlamentarismu jako takového

Tehdejší aktéři vzniklé oslabení Senátu fakticky přičítali dlouhému fungování jednotlivých úřednických vlád. Tento druh úřednické správy sice zpočátku posiloval postavení poslanců, ale následně veškeré rozhodování spadlo do rukou představitelů hlavních vládnoucích stran, kteří po vytvoření tzv. Pětky¹⁰⁶, koncentrovali veškeré rozhodování o tom, co se bude v parlamentu přijímat pouze do svých rukou. Tímto byla Poslanecká sněmovna oslabena, budoucí řádné vlády umenšeny, a Senát naprosto odstrčen, když už jeho zástupci nebyli přizváni ani na porady o tom, co za legislativu se bude na parlamentní půdě projednávat. Nelze ani opomenout časté vládní krize a pády vlád vedoucí

¹⁰⁶ Fenomén Pětky byl široce rozebírán a kritizován i v dobovém opozičním tisku. Hlavní kritika směřovala k tomu, že moc ve státě na sebe strhlo politické těleso, které nemá vůbec žádné právní ukotvení v ústavě, což nebylo v ustálených demokratických režimech přípustné. Pětka byla tiskem běžně označována za jakési direktorium či nadvládu. Němečtí senátoři v čele se senátorem Spiegelem vedle kritiky na její přílišný vliv na chod státu, vyjadřovali zejména své přesvědčení, že Pětka je tu především proto, aby si Češi udrželi svůj národní stát (viz noviny *Tribuna* ze dne 3.1.1922 a článek **300 contra 5**). Na druhou stranu i samotní představitelé této skupiny si uvědomovali vnější kritiku a projevovali snahu o odčinění negativního pohledu na své fungování a pro jarní zasedání parlamentu v roce 1922 neměla být Pětka už „druhou vládou“, která činí rozhodnutí, ale měla se primárně zaměřovat na prosazování vládních kompromisů uvnitř daných vládních stran a Parlament již neměl být pouhým hlasovacím strojem Pětky (viz noviny *28. Říjen* ze dne 20.1.1922).

Kritika Pětky v dobovém tisku:

Rudé Právo (1.1.1922): „[Pětka] Stala se skutečnou hlavní vládou, kdežto oficiální vláda jest jen vládou vedlejší. Vznikl z toho jakýsi parlamentní absolutismus, poněvadž vedle ní plenum a výbory sněmovny hrají vlastně jen úlohu formální. ...poslanci Bechyně, Stříbrný, Rašín, Šrámek a Švehla. Těchto pět lidí vládne tedy absolutisticky Československem. ...demokracie v Československu není nic jiného, než absolutismus pěti lidí.“

28. Říjen (20.1.1922) v článku **Pětka a parlamentarismus**: „Pětka, ač jest institucí právnímu řádu úplně neznámou, strhla na sebe pouvoir na úkor autority presidenta republiky, vlády i Národního shromáždění. ...Jest tudíž naše pětka typickou zvláštností našich ústavních poměrů, či lépe řečeno nedostatkem našeho smyslu pro ústavnost. Instituce pětky za současného trvání parlamentní vlády je největším výstřelkem nepochopeného parlamentarismu.“

28. Říjen (5.7.1922) v článku **Pětka sedí**, který reaguje na jednání o nové vládě, ve které podle spekulací mohl zasedat i senátor a lékař **Wilhelm Wiechowski** za německou sociální demokracii: „S nastávající rekonstrukcí vlády nastává novinářům zase nepříjemný úkol sledovati pětku, kde se peče nová vláda. Pětka s obvyklou pečlivostí svoje úmysly tají. Jsou to svého druhu závody mezi zpravodaji a členy pětky. Kdosi o poslanci Švehlovi řekl, že svoje věrně ukrývá, jako když kočka přenáší kočata. Jednou je schůze na dně Macochy, jindy v Janově na slunném břehu ligurského zálivu.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2170

k předčasnému rozpuštění dolní sněmovny, které s sebou strhávalo k předčasným volbám i horní komoru.

Nutno však připomenout k debatě týkající se kritiky prvorepublikové Pětky, že ne všichni současní teoretikové vidí její roli pouze negativně. Profesor politologie Jiří Kunc ve své práci *Stranické systémy v re/konstrukci* upozorňuje na Arenda Lijpharta, který princip československé Pětky vnímal jako jeden z vhodných příkladů pro svoji teorii konsociační demokracie. Lijphart si je samozřejmě vědom nedemokratičnosti tohoto prvku v politice, ale s ohledem na dobové možnosti, kdy v Itálii ve stejné době nastupoval k moci fašismus a ve Španělsku se moci ujímala vláda generála Miguela Primo de Rivery, byl československý model Pětky „originálním pokusem“, který byl v daných mezích přijatelný a účinný, i když samozřejmě ne ideální a demokratický zároveň.¹⁰⁷

Senát se nikdy nestal nástrojem vskutku platné korektivní pojistky. Československé vlády málokdy dbaly na korektivní připomínky ze strany Senátu k procházející legislativě. Ústřední myšlenkou celé debaty o zřízení či nezřízení druhé komory bylo, aby se Senát stal vhodnou brzdou-pojistkou v ústavním pořádku proti případnému nevhodnému rozhodnutí Poslanecké sněmovny, kdyby se vláda lidu skrze lidovou volbu ukazovala jako hrozba pro stát. Senát tak skutečně byl zřízen, ale bez skutečných nástrojů, které by podpořily tuto ústavní pojistku.¹⁰⁸

Další ignorace a oslabení komory nastalo rozhodnutím hlavních politických představitelů odmítnout jmenovat senátory do československých vlád, což členové Senátu těžce nesli po celou dobu fungování komory.¹⁰⁹ Oslabující vliv na Senát mělo též chování

¹⁰⁷ Kunc (2000): 176-177

¹⁰⁸ Nejenom tyto, ale i další nezamýšlené slabosti, vedly tehdejšího slavného žurnalistu a komentátora politického dění v republice, **Ferdinanda Peroutku**, k tvrdým odsudkům zvoleného systému dvou komor: „...[Tvůrci ústavy] utvořili nikoliv poslaneckou sněmovnu a senát, nýbrž dvě poslanecké sněmovny, z nichž jedné se říká z úcty k teorii senát.“ A dále: „Aby senát splnil poslání, které se od něho očekávalo - at' už z konzervativnosti a celkové nepřízně k změnám nebo z upřímného politování nad nedostatky poslanců -, neměl být utvořen jako druhá poslanecká sněmovna, nýbrž jako cosi zcela jiného. Nemá smyslu pořizovat dvoje ústa, aby pronášela táž slova, a dva mozky, aby myslely v týchž kolejích.“ Peroutka (1991): 954-955

¹⁰⁹ Viz rozhovor mezi prezidentem **Masarykem** a senátorem **Mořicem Hrubanem** (ČSL) poté, co se stal předsedou komory, ve kterém si prezidentovi stěžoval na stav, kdy strany odmítají senátory jmenovat za členy vlád. Hruban v tom viděl jednak porušování rovnocennosti druhé komory a též jistou politickou diskvalifikaci senátorů. Masaryk v tomto souhlasil s Hrubanem, přičemž problém viděl ve vedení politických stran, které toto blokovalo (viz Švehla či Šrámek). Na druhou stranu sám Hruban neměl v tomto směru ambice ke změně a nechtěl nic veřejně měnit, jak uvádí ve svých pamětech. Drábek (1967): 212-213

Poslanecké sněmovny, která svá usnesení nad návrhy zákonů (často záměrně) předkládala do Senátu na poslední chvíli, aby bylo vše ve spěchu a bez možnosti komplikujících obstrukčních dotazů senátorů, projednáno. Oblíbený časem pro tuto strategii byla doba před parlamentními prázdninami, kdy v Senátu docházelo k často kritizovanému „promrskávání“ zákonů.¹¹⁰ Jakmile Senát přestal být mocenskou doménou stavovských žvlů, ztratil svou funkci protiváhy lidové Poslanecké sněmovny.¹¹¹

Pod kritiku fungování se dostal i zvolený mechanismus pro vybírání zástupců do Parlamentu. Mechanismus poměrného zastoupení byl shledáván jako jedna z hlavních příčin komplikací parlamentního života. Podle Weyra nebyl systém poměrného zastoupení dobře pochopen, zároveň nebyly plně pochopeny ani možné důsledky jeho zavedení.¹¹² Teoretická rovina fungování byla známa i díky mnoha příkladům zavedení a fungování z kontinentální Evropy (Belgie 1899, Švýcarsko 1906, Finsko 1906, Švédsko 1909, Dánsko 1915, Nizozemí 1917, Rakousko 1918, Itálie 1919, Německo 1920). Přesto plně nebyly doceněny některé aspekty, které ve veřejnosti následně vzbudily pochyby a někdy i silnou nevoli ke zvolenému přístupu, které dále doplňovalo i jednání samotných politických představitelů.

Veřejnost a někteří odborníci těžko nesli existenci tzv. vázaných kandidátních listin, která dopadala i na dění v Senátu. Kritika vázaných listin stavěla například na tom, že krajské kandidátky zeslabují propojení kandidovaného s místem, které má zastupovat a je též více pod stranickým vlivem, než vlivem voličů v daném kraji a místě žijících. Následně i samotná nominace na kandidátky odrážela spíše než lokální a krajové zájmy,

Na druhou stranu není pravda, že žádný senátor nikdy nezasedal v československé vládě. Konkrétně senátor **Karel Prášek** za agrární stranu byl v dubnových volbách 1920 zvolen do horní komory, kde 26. května složil slib. Zároveň v této době působil na ministerstvu zemědělství v druhé Tusarově vládě. Post ministra zastával až do červnové krize ve vládě, která vypukla kolem sporu o výši zemědělského kontingentu pro vázané hospodářství, jehož výši chtěli agrárníci v čele s Práškem výrazně snížit a sám senátor Prášek podal ultimátum rezignace, pokud nedojde k požadovanému snížení. Vládní krize byla nakonec koaliční dohodou urovnána a pro uklidnění silného odporu socialistických zástupců ve vládě byla prezidentem republiky dne 24. června 1920 přijata Prášková demise.

¹¹⁰ Viz jeden z mnoha článků na obdobné téma při projednávání státního rozpočtu v Národním shromáždění v *Národní Politice* (18.12.1930) **Kdo poškozujie parlamentarismus?** od dr. Kačera, který konstatoval, že chyba nebyla na straně Senátu, který má v důsledku jednání PS vždy málo času ke skutečnému projednání jednotlivých návrhů zákonů. Od Senátu se díky vžitě praxi vždy očekávalo pouhé formální schválení, což ale poškozovalo vážnost horní komory jako takové.

¹¹¹ **Jan Mertl**: „V našem státě, kde se senát téměř vůbec neliší svým složením od sněmovny poslanců, stala se skutečně tato instituce zcela zbytečnou.“ Mertl (1933): 33

¹¹² Weyr (1926): 1-5

zájmy profesních skupin a zasloužilých činovníků strany. Volič nemohl svobodně podpořit či popřít dané kandidáty stran na volebních lístcích. Zřejmým důvodem, proč byly nadále drženy vázané kandidátky, byla „*obava ze snadné dekapitace delegace strany*“¹¹³, jelikož vedení strany by mohlo být snadno vyškrtáno a nahrazeno neznámými kandidáty ze spodní části listiny.¹¹⁴ Československé vázané kandidátky byly nejvíce vázané ze všech států, kde se tohoto principu užívalo. Pouze v Československu voliči neznali kandidátní listiny pro II. a III. skrutinium, přičemž ostatní státy je vyhlašovaly již před volbou a též s přesným vyznačením postavení kandidátů.

Jasně shrnutí svého odmítavého stanoviska k vázaným kandidátním listinám vyslovil ve čtyřech bodech Bohumil Baxa v odborné práci *Parlament a parlamentarismus*.¹¹⁵ Odpor zpočátku nebyl výrazný, ale postupem času se ve veřejnosti dařilo posilovat přesvědčení, že vázanost kandidátních listin je fakticky škodlivá pro demokratičnost našeho mladého parlamentarismu, a co bylo horší, odpor proti vázaným listinám se nakonec transformoval v celkový odpor k poměrnému zastoupení.

Další krizi důvěry ve zvolený systém představovalo přesvědčení, že sami voliči jsou nevyspělými aktéry v celém procesu výběru zákonodárců. Kladla se otázka, jak mohou mladí voliči v 21 letech, dostatečně nesledující skutečné zájmy politických stran, kvalifikovaně rozhodovat o svých zástupcích. Samotné strany vnášely oslabení do volebního pořádku tím, že si mnoho nelámaly hlavu s volebním programem a příliš často

¹¹³ Peška (1933): 62

¹¹⁴ **František Weyr**: „...místo aby se domáhalo úpravy skutečných voleb uvnitř stran, domáhá se [voličstvo] ubohého práva škrtání a panašování!“ Weyr (1923): 250

¹¹⁵ Vázané kandidátní listiny podle **Bohumila Baxy**: 1)Přehlíží pravou podstatu volebního aktu - volba znamená projev určité politické myšlenky, kdežto princip vázaných kandidátek činí z tohoto projevu vůle jen bezobsažný formální akt záležející v odevzdání jedné z tištěných kandidátních listin. 2)Brání voliči projevit vlastní vůli - volič může odevzdat jen úřední kandidátní listinu, na jejíž tvorbu neměl žádný vliv. 3)Vytváří stav, aby každý státní občan byl povinně organizován v některé z politických stran - což se ale přičítá základům občanské svobody. 4)Propůjčují při volbě zákonnou ochranu činiteli, kterému tato ochrana vůbec nepřísluší - politické strany jsou mimoústavní a mimozákonné organizace, neboť ani ústava, ani zákon neupravují jejich organizaci, program či úkoly; čímž zákon politické strany jako také nezná a přece jim dovoluje, aby sestavovaly kandidátní listiny, které dostávají ráz víceméně úřední a hájí jejich zájmy potud, že voliči jinou kandidátní listinu odevzdat nemohou. Baxa (1924): 165-166

Na druhou stranu **Zdeněk Peška** byl zastáncem principu vázaných kandidátních listin, protože jedině ty mohly zabránit tomu, aby nedošlo k „vyhazování“ stranického vedení z kandidátních listin, což by podle jeho přesvědčení následně vedlo k chaosu v politickém řízení země a nebylo by to vůbec dobré a žádoucí pro politiku jako takovou. (In: **Jak reformovati náš volební řád?**, s. 62-63)

sáhly k recyklaci již dříve použitých programů, bez ohledu na to, o jaký typ voleb se momentálně jednalo. Sami voliči si těžko zvykali na princip volby upřednostňující strany, před volbou osobností, jak tomu bylo před revolucí. To vedlo k stavu, kdy pro voliče bylo důležité, kdo je na kandidátce a podle toho se primárně rozhodovali, a méně či vůbec své rozhodnutí korigovali skrze volební program strany.

Řádný princip fungování poměrného systému byl narušen podle mínění tehdejších teoretiků i tím, že voliči byli příliš benevolentní k tomu, jak kandidáti do zastupitelských sborů dodržovali svoji loajalitu vůči stranickým sekretariátům. Voličům příliš nevadilo, a nebylo z jejich strany trestáno, že mnozí politici přecházejí mezi jednotlivými stranami. Když se strany proti tomu snažily vystupovat aktivní snahou vedoucí až k žalobám u volebního soudu a následným odebráním mandátů, byly strany pod kritikou tisku a veřejnosti, že se jedná o neoprávněné kroky poškozující nezávislost senátorů i poslanců a demokratičnost československého systému zákonodárného zastoupení.¹¹⁶

Poměrný volební systém jako takový nebyl pouze odsuzován.¹¹⁷ Jeho zastánci vyslovovali přesvědčení, že poměrný systém oproti většinovému je výhodnější pro stabilitu vlád v tom smyslu, že když odejde jeden partner z koalice, může se doplnit jiným, který při volbách získal určitý dostatečný poměr hlasů a nemusí se vypisovat nové volby.¹¹⁸ Lze konstatovat, že tento princip v československých podmínkách nebyl vůbec zjevný. Další podporou pro zvolený princip bylo to, že poměrný systém nepřináší převratné změny do rozvržení sil na parlamentní půdě. Jedna politická strana či směr, nemohl nečekaně ovládnout celou parlamentní scénu, nebo naopak vše prohrát v jedněch volbách. Toto bylo naopak v našich podmínkách skutečné. V neposlední řadě bylo kladně hodnoceno, že zvolený systém umožňoval širokou reprezentaci jednotlivých myšlenkových a národnostních proudů.

Svoji důležitou úlohu v (de)stabilizaci československého parlamentarismu sehrály též politické strany. Díky zaváděnému všeobecnému a rovnému hlasovacímu právu, které do politiky přivádělo masu lidí, se strany staly nezbytným nástrojem parlamentního státu

¹¹⁶ Odborník na ústavní právo **František Weyr** to komentoval slovy: „...ukázala se zde opět hluboce zakořeněná sympatie našeho národa k rebelantům všeho druh.“ Weyr (1926): 3

¹¹⁷ Známým stoupencem poměrného systému v této době byl i **František Weyr**. Byl jeho jasným stoupencem, zároveň ale požadoval zřejmé vyjasnění toho, jak mají probíhat volební procesy při výběru kandidátů uvnitř samotných politických stran. Přijímal též i zásadu *imperativního mandátu* a neviděl v něm žádné neštěstí pro stávající politický stav a demokratičnost v Československu.

¹¹⁸ Č.S.R. (13.2.1924) v článku **Vliv parlamentní soustavy na běh politických událostí.**

při tvoření politické moci. Z původních volných sdružení lidí příbuzných politických názorů se strany nově staly organizačními aparáty s velkou mocí ve státě. Strany získaly moc a vliv nejenom v čistě politické oblasti, ale úspěšně prodloužily svůj stín vlivu i do občanské sféry, skrze formování jednotlivých občanských a ekonomických organizací, které sdružovaly lidi na základě jejich politických orientací a sympatií. Na druhou stranu přišla též kritika stranického života.

Stranám bylo vyčítáno monopolní postavení ve společnosti, které nebylo ničím omezeno. Jejich potlačující vliv na mimostranickou organizovanost ve společnosti. Zřejmě nejzávažnější výtkou bylo, že nepovolují odchylnost od svých myšlenek a pěstují nepřátelství vůči straníkům a lidem s jiným přístupem ve straně.¹¹⁹ Z jednoho úhlu pohledu jsou politické strany potřebné pro udržení pořádku a podpory pro vládní návrhy, z jiného úhlu pohledu ale jsou tyto strany silně ovládnuty svým ústředím, které může dusit jakoukoliv aktivitu zákonodárce, která by jen trochu mohla omezit či odklonit směřování hlavní idey strany. Nejjednodušším způsobem, jak zabránit odklonu od cíle strany, bylo samozřejmě pevné „menežování“ toho, kdo bude stranu reprezentovat ve volbách. Výsledkem tohoto přístupu byla často volba dávající přednost poslušnějším a schopnějším stranickým agitátorům zajistit hlasy pro stranu. Opačný pohled na fungování stran můžeme nalézt u teoretika Klimka, podle něhož strany nemají být považovány za nejmocnější a jediné, kdo ve státě rozhodují. Strany plně nemohou ovládnout aktivitu v celém státě, lidé ovlivňují činnost státu skrze mnoho jiných mechanismů, viz odborné spolky, vědecké společnosti. Strana má být pomocným orgánem politika, nikoli naopak politik bezmocným nástrojem strany.¹²⁰

V tomto světle vnímání strany jakožto podpory pro zákonodárce a platformy pro otázky politické, bylo pro Klimka naprosto nepřijatelné, aby jednotlivé politické strany měly možnost zbavovat své zákonodárce mandátu skrze princip tzv. imperativního mandátu.¹²¹ O odebrání mandátu nerozhodovala pouze daná zainteresovaná politická strana, ale též volební soud, jehož přísedící a náhradníci byli delegováni a následně schvalováni jednotlivými politickými stranami v Poslanecké sněmovně (145/1924 Sb.,

¹¹⁹ Mertl (1933): 40

¹²⁰ Klimek (1933): 85-87

¹²¹ Původ vzniku institutu *imperativního mandátu* v českém parlamentarismu podle **Václava Pavlíčka**: Podle §1 zákona č. 37/1918 Sb. o prozatímní ústavě bylo stanoveno, že *Národní shromáždění se rozšiřuje způsobem a dle klíče, jak vznikl Národní výbor*. Právě výraz *způsob* a *klíč* znamenaly, že výkonné výbory českých politických stran vysílaly své představitele do tohoto Národního shromáždění. Z toho se dovozovalo, že politické strany mají právo je i odvolat. Pavlíček (2002): 150

článek II.). V důsledku toho se v prvorepublikovém systému ustálil princip tzv. reversů, jejichž podpisem se kandidáti ještě před zapsáním, a případným zvolením, na stranickou kandidátku zavazovali vzdát se mandátu, pokud se odchýlí od smýšlení své strany. Díky těmto reversům a přijatým zákonům (125/1920 Sb., respektive novelizace z roku 1924) se prvorepublikoví zákonodárci s odlišnými idejemi dostali do pastí neustále hrozící odebráním mandátu.¹²² Tím se podle Klimka Československo stalo státem korporacním, jenž spočívá na korporacích, žijících mimo zákon.¹²³

Spor o to, komu vlastně patří mandát a koho volič volí, byl v době První republiky zjevný minimálně u odborné veřejnosti. Případ z poloviny roku 1923, kdy volební soud zbavil poslance Vrbenského a jeho další tři kolegy za národní socialisty mandátů, zavedl další impuls k vyjasnění stanovisek. Například ústavní právník Jaroslav Stránský na stránkách *Časopisu pro právní a státní vědu*¹²⁴ reagoval na dřívější vyjádření Františka Weyra k této kauze na stránkách *Lidový novin* z července téhož roku. Stránský byl přesvědčen, že nemá smysl se ptát, zdali mandát patří poslanci (můžeme též jednoznačně vztáhnout i na senátory) či straně. Zákonodárce totiž nemůže být zvolen bez strany a politická strana se zase musí řídit volební kandidátkou. Naopak podle Weyra volič vůbec nevolí jména kandidátů, ale pouze jméno dané preferované politické strany. Podle jeho mínění volba po jménech je možná pouze u většinového systému, ne tak u poměrného s pevnou kandidátkou. Tato nejasnost v očích Weyra byla dána již od dob Revolučního Národního shromáždění, kdy i tehdejší parlament sice považoval potíštěné plachty jmény kandidátů za zbytečné, ale s ohledem na revolučnost doby a voliče, byly zachovány, a tím byla vzbuzena falešná představa, že voliči volí i jednotlivé kandidáty.

Velmi diskutovanou problematiku paragrafu 22 Ústavy, ods. 1., který hovoří o tom, že „členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně; nesmějí od nikoho

¹²² K reversům a existenci volebního soudu **Josef Klimek**: „Tímto okamžikem nastala u nás na místo ústavní éry volených poslanců doba nevolených delegátů politických stran. ...Tím okamžikem založena byla také moc politických stran, ničím nebržděná, která poněmáhle obsáhla veškeré obory našeho života. Neústavní cestou nastolen byl stát stran.“ Klimek (1933): 89-90

Obdobně k tématu *Národní Politika* (6.1.1929) v článku **O svobodu „nejsvobodnějších“ občanů** od **Stanislava Nikolaula**: „Tím se dostáváme k smutné kapitole našeho politického života, jenž z poslanců a senátorů učinil bezmocné mátohy, které nesmějí míti odchýlného mínění od klubu. ...Tak ti mužové, kteří mají hájiti svobodu mínění až do krajnosti, jsou při hlasování jen figurami, jež řídí výkonný výbor strany.“

¹²³ Klimek (1933): 90

¹²⁴ Stránský (1923): **K otázce ztráty poslaneckého mandátu výrokem volebního soudu**. V reakci na tento článek **František Weyr** na stránkách téhož periodika podává své vidění dané problematiky. Pro svůj článek volí stejný název jako je Stránského.

přijímati příkazů“, Stránský vysvětluje v tehdejší všeobecně přijímaném diskursu. Tento paragraf podle něj pouze vysvětluje to, že se vylučuje přípustnost zastoupení zákonodárce při výkonu mandátu, tedy, že by orgán strany či klub mohly rozhodovat a hlasovat za zákonodárce. To, že zákonodárce hlasuje v souladu s klubem, přestože může být opačného názoru, vůbec neznamená, že by bylo porušeno jeho právo nepřijímat od nikoho příkazů, jak stanovuje ústavní listina z roku 1920.

V neposlední řadě velmi debatovanou prvorepublikovou praxí byla i ztráta mandátu zákonodárce, pokud se on rozhodl opustit svoji stranu, za kterou byl úspěšně kandidován do parlamentu. Z našeho dnešního pohledu kritizovaná praxe, která vyvolává dojem nespravedlnosti a všemocnosti tehdejšího mocenského stranického aparátu, který si dokázal zajistit udržení svého místa v zákonodárném sboru i přes nesouhlas některých svých domácích aktérů ve straně.

Především platilo, což je pro nás s odstupem času snadno přehlédnutelné, že odchod ze strany tehdy neznamenal automaticky ztrátu mandátu. Podle zákonné úpravy platilo omezení v tom smyslu, „že opuštění strany nemá samo o sobě a vždy již po zákonu za následek ztrátu mandátu, nýbrž jen tehdy, když důvod jeho byl nízký a nečestný“.¹²⁵ Stránský upozorňuje na fakt, že pokud se zákonodárce (kandidát) ještě před samotnou volbou dobrovolně zaváže, že i tak se vzdá mandátu, pokud by se rozešel s míněním své strany, a nenaplnila by se tak zásada z *důvodů nízkých a nečestných*, může navrhujejí politická strana tento závazek vymáhat. Tím zákonodárce oprávněně přichází o svůj mandát, i kdyby následně s tímto svým předvolebním závazkem nesouhlasil.¹²⁶ Právě s tímto souhlasem, který byl uzavřen mezi kandidátem a stranou za dveřmi stranického sekretariátu ještě před průběhem samotné volby, si strany udržovaly svoji soudržnost a zároveň obstarávaly kritiku od tisku a širší veřejnosti.

¹²⁵ Stránský (1923):183

¹²⁶ Všeobecně přijímané důvody, které mimo jiné opodstatňovaly volebnímu soudu jeho rozhodnutí o zbavení zákonodárce mandátu: 1)Vůči voličstvu vystupuje v právním vztahu pouze volební strana s platnou kandidátní listinou. 2)Voličstvo své hlasy neodevzdává jednotlivým osobám, ale pouze volebním stranám, následkem čehož jim patří přidělené mandáty. 3)Mandát obdrží určitá osoba z vůle volební strany, která dala tuto osobu v určitém pořadí na kandidátní listinu. 4)Každý uprázdněný mandát se navrácí zpět straně, na jejíž konto byl mandát přiznán. Stránský (1923): 176-177

3.3 Možná reforma československého parlamentarismu a případná reforma Senátu

Přání reformy československého parlamentarismu bylo vyslovováno ve všech oblastech politického, ale i občanského života. K tématu se vyjadřovali jednotliví ústavní odborníci, politici či novináři skrze každodenní články v tisku. Poměrně snadno byly definovány problémy současného stavu, i možná jeho řešení, ale problém nastával v situaci, kdy mělo dojít k jeho uspokojivému vyřešení. Z krátkého pohledu na dějiny První republiky následně snadno pochopíme, že na jeho uspokojivé vyřešení nebylo dostatek klidné doby a ani sil politických aktérů.

Problém fungování československého parlamentarismu se zřetelně projevoval již v polovině dvacátých let, ale následně byl zatlačen do pozadí probíhající hospodářskou krizí. Po jejím odeznění a krátkém čase však nastupuje další problém v podobě vzrůstajícího se německého nacionalismu za hranicemi a v příhraničí republiky. Tento problém postupně přerůstá v regulérní hrozbu, která logicky od poloviny 30. let zatlačuje debatu o reformě soudobého parlamentarismu do pozadí. Navzdory všem těmto okolnostem polemika ohledně problematiky československého parlamentarismu, jeho reformy i skrze druhou komoru, produkuje jisté výsledky, které jsou následně v daných kruzích vážně debatovány. Politické instituce mají více dozrát a dbát přímého rozhodnutí voliče¹²⁷, vliv politických stran na chod společnosti má být omezen, taktéž imunita a hmotné ohodnocení zákonodárců má projít redukcí, parlamentním komorám se má dostat vyváženějšího postavení v poměru k sobě navzájem, přičemž podoba a funkčnost Senátu může být pozměněna.

František Weyr je přesvědčen o nutnosti změn zejména ve volebním řádu, právním postavením členů parlamentu, omezení privilegia imunity, výše diet, které mají být „slušné, ale ne příliš vysoké“, přičemž nemají nadále podléhat principu nezdanitelnosti a vynětí z exekuce.¹²⁸ Josef Kliment vnímal případnou reformu jako nastolení rovnováhy, kdy se poslanec či senátor opět stane svobodným reprezentantem voličů, čili že reversy stran budou zrušeny. Přesto politickým stranám měla být ponechána možnost odvolání svých zákonodárců *z důvodů nízkých a nečestných*. Mělo být zváženo, zda dokonce nezrušit celý volební soud, či měla být provedena alespoň řádná reforma tohoto soudu.

¹²⁷ **Jan Mertl:** „Ony stále častější stesky do krise parlamentu, jeho nevykonnosti, nesamostatnosti apod. plynou právě z pocitu rychlé změny společenského života, již se dosud nevyrovnaly platné politické instituce.“ Mertl (1933): 4

¹²⁸ Weyr (1926): 4

Volební kandidátky měly být uvolněny pro zásahy voličů. Individuální reprezentace občanů-voličů měla být posílena skrze tzv. stavovskou reprezentaci, kdy Kliment uvádí jako vhodný příklad transformaci tehdejší druhé komory do komory stavů, viz tehdy v tisku hojně zvažovaný tzv. hospodářský parlament.¹²⁹

Nový parlamentarismus v pohledu Mertla se musel vyrovnávat zejména se třemi změnami, které byly důsledkem dané doby. Změnil se sociální podklad, který přinesl širší reprezentaci všech vrstev společnosti, politických stran, volební právo všem a silnou organizovanost voličů. Přičemž podle Mertla platilo, že ideologicky nebylo mezi parlamentarismem a demokracií rozporů, jakmile parlament otevřel volebními reformami své brány obrovským masám voličů. Zadruhé došlo ke změně světového názoru reprezentovaný odklonem od individualismu ke kolektivismu. V neposlední řadě došlo k samotnému podkopání ideologie starého parlamentarismu, kdy reprezentace „národa“ se změnila na reprezentaci strany a jejího programu, přičemž tvorba jednotlivých politických rozhodnutí mimo parlamentní půdu silně oslabilu parlamentu vůči vládě a tím byla narušena rovnováha jednotlivých mocí ve státě.¹³⁰

Z pohledu Pešky krizi parlamentarismu způsobovala přílišná dominance politických stran. Stát byl složen z mnoha národnostních skupin, které logicky ve fungující demokracii žádaly své parlamentní zastoupení. Tyto menšiny následkem toho vytvářely několik ideových proudů, které nebylo jednoduché skloubit do jednoho pohledu na optimální vládnutí. Vedle stranického-politického roztržitého měl výrazný vliv na československý parlamentarismus i nerovnoměrný společenský vývoj, který byl zřejmý mezi zeměmi bývalého Předlitavska a Zalitavska. Slovensko spolu s Podkarpatskou Rusí po celou dobu trvání První republiky pracovaly na smazání těchto rozdílů i skrze desetitisícové pracovní síly přicházející z Čech a Moravy.

Bylo potřeba odstranit vliv stran na tvorbu nových kandidátních listin pro II. a III. skrutinium. Pokud měla být skrutinia zachována, pak mandáty měly být přiděleny kandidátům, kteří získali největší procento hlasů, s čímž se Peška shodoval s Krouským. Na uvolněný mandát se měla vyhlásit nová volba a ne doplňovat náhradníky ze stranických

¹²⁹ Kliment (1933): 91–97

Výběr novinových článků sledující téma tzv. hospodářského parlamentu: *Venkov* (5.4.1925) **Senát hospodářský?**; *Lidové Noviny* (1.5.1930) **Senát se má nahraditi komorou práce**; *Lidové Noviny* (3.5.1930) **Pro reformu senátu**; *Lidové noviny* (19.10.1932) **Potřebujeme senát?**; *Národní Listy* (20.12.1932) **Hospodářský parlament**; *Národní Osvobození* (6.5.1934) **Senát odborníků**; *České Slovo* (4.4.1936) **Senát hospodářský parlament?**

¹³⁰ Mertl (1933): 41–42

kandidátních listin. Přičemž jedna kandidátní listina neměla obsahovat členy jiných politických stran, aby se tak zabránilo tříštění stran v Parlamentu.

Radikálnější změny hlásal tehdejší *enfant terrible* české politiky Jiří Stříbrný. Na základě jeho požadavku na změnu mělo být nově umožněno ohlašovat tzv. *samostatné kandidatury* bez nutnosti organizace v politické straně. Tento požadavek byl opravdu radikální na tehdejší poměry a sám poslanec Stříbrný se snažil tuto praxi prosadit skrze své nové politické hnutí nesoucí název *Liga proti vázaným kandidátním listinám*.¹³¹ Volič měl mít dále možnost poslat do zastupitelského sboru taktéž kandidáta, který zpočátku sice oficiálně neohlásil svoji kandidaturu, ale díky přízni voličů a splnění požadovaného volebního čísla pro daný kraj, naplnil tyto podmínky. Naprosté zmatení do volebního systému by však přineslo splnění posledního požadavku, kdy jednotliví kandidáti měli mít možnost kandidovat ve více obvodech najednou či v několika krajích zároveň, přičemž voliči by tyto kandidáty mohli podpořit skrze volbu i tam, kde by případně vůbec nekandidovali.

Známým odborníkem v dané problematice byl tehdejší ústavní teoretik a dlouholetý zákonodárce Otakar Krouský, narozen roku 1873 v Nymburku.¹³² Jako poslanec Revolučního Národního shromáždění za realisty a následně senátor za národní socialisty zastupoval tuto stranu v československém parlamentu až do roku 1929. V důsledku tohoto dlouhodobého působení v zákonodárném sboru byl jistě jedním z nejvíce povolaných mezi těmi, kteří volali po změně dosavadního systému.¹³³ Zřetelnou nevýhodou Krouského však byla jeho následná politická marginalizace, kdy po senátních volbách v roce 1929 již

¹³¹ Nutno podotknout, že toto hnutí při volbách v roce 1929 slavilo úspěch i v Senátu, kdy se získalo 51.617 hlasů, což mimo jiné představovalo 0,80% platných hlasů, obsadilo díky úspěchu ve volebním kraji I. Praha i jeden senátorský mandát. Zvoleným senátorem se stal **Jindřich Trnobranský**.

¹³² Sen. **Otakar Krouský** (ČSNS); NA Praha, fond 1302 - ČSNS, krabice č. 502

¹³³ Se změnou systému měla napomoci též **Společnost pro svobodné volby** (vydávající tiskovinu **Hlasatel svobody voleb**), jejímž předsedou byl univerzitní profesor dr. **Václav Hora** a členem též Krouský. Společnost prosazovala namísto listinného poměrného systému tzv. *system jednoho přenosného hlasu (single transferable vote - STV)*, v té době užíván v Irsku při volbě prezidenta či od roku 1909 na území Tasmánie při volbě do místního parlamentu. Hlavní problém viděla Společnost v tom, že občané neměli plné právo rozhodovat se svobodně, poslanci a senátoři se nezodpovídali za svá rozhodnutí voličstvu a kromě Německa a svobodného území Gdaňsk, byla ČSR už jediným státem, kde se volilo skrze soustavu přísně vázaných kandidátních listin. Požadavkem Společnosti bylo zrušení vázaných kandidátních listin, zrušení potupných reversů poslanců a senátorů, uzákonění nové volební soustavy. Forma voleb měla být nově založena na třech bodech: volbě osob a ne listin, zachování poměrného zastoupení, obsazování uprázdněných mandátů doplňovacími volbami. Hlavní motto bylo: „*Svoboda a spravedlnost je základ demokracie. Usilujme o svobodu vždy větší a větší!*“

neobhájil svůj mandát, v důsledku čehož se v nedobrému rozešel s touto významnou politickou stranou. Přesto v roce 1933 publikoval svoji významnou práci pod názvem „*Volební reforma*“, která se přesně zabývala tím, co hlásala v titulu. Jím navrhované reformy však nedošly uplatnění.

Volební řád měl být transformován v následné podobě.¹³⁴ Vázané kandidátní listiny měly být zachovány. Ve střeoevropském regionu měly své vzory např. v Rakousku, Polsku, svobodném státě Gdaňsk či litevském autonomním území Klajpeda. Hlavním vzorem pro československé přísně vázané kandidátní listiny však byl německý systém, nově však s primárním zaměřením na saský postup při volbách do zemského sněmu. Listinný systém měl být zachován i jako kompromis, protože snaha prosadit většinovou volbu nebyla tehdy uskutečnitelná, i když sám Krouský by si tuto změnu přál. Nepřipouštěla se kandidatura v několika okrscích (viz návrhy Jiřího Stříbrného). Voliči, zapsaní v seznamech volebního okrsku, se měli rozhodovat pro kandidáta řádně vyhlášeného stranou v daném okrsku. Tímto měl volič jasný dohled na to, kdo je volen.

Volič odevzdával hlas předem pro osobu kandidáta a teprve prostřednictvím vyvoleného kandidáta té straně, jež navrhovaného kandidáta kandidovala. Druhé a třetí skrutinium bylo zachováno. Přičemž více okrsků mělo přinést více kvalitních kandidátů, čímž by se stranám zabránilo v praxi, kdy nasazením jedné populární osoby stáhly více hlasů-mandátů na sebe, takže do parlamentu se dostávali i méně schopní kandidáti. Okrsky měly mít co možná nejvíce stejný počet voličů, aby nedocházelo ke zvýhodňování kandidátů z jistých okresů. Pokud nebylo možno dodržet vyrovnaný počet voličů ve všech okresech, pak se měla síla, neboli úspěšnost, jednotlivých kandidátů přepočítávat na procenta.

Hlavní otázkou bylo, jak má být posouzeno právo občana-voliče? Měla jeho volba absolutní přednost a svobodu, a mohl tedy kombinovat jednotlivé kandidáty různých stran svobodně, nebo by se měl spíše rozhodovat v rámci listinných seznamů, ať už otevřených či uzavřených? Kritika uzavřených listinných kandidátek, kdy bylo plus minus předem známo kolik strana dostane mandátů z voleb, byla zřejmá i u Krouského, který se v tomto ztotožňoval s myšlenkou tvůrce švýcarského federálního zákonodárství, Françoise de Mentona.¹³⁵ Podle Krouského není nic špatného na tom, že náš porevoluční systém dal tak

¹³⁴ Není-li uvedeno jinak, pochází následující myšlenky a citace plně z práce Otakara Krouského (1933).

¹³⁵ **François de Menton:** „*Výbor strany jest tedy pán voleb; on ve skutečnosti dělá poslance. Volby nejsou pak nic více, než jakási na lidu vynucená ratifikace toho, jak rozhodli členové výboru.*“ Krouský (1933): 75

velké pravomoci stranám při tvorbě volebního zákonodárství a volebních kandidátek. Na druhou stranu s postupem času bylo oprávněno žádat změnu a dosáhnout větší svobody pro voliče v tom, koho opravdu chtějí, aby je v parlamentu zastupoval.

Cesta případné změny měla podle Krouského vypadat takto. Pokud přímá volba zákonodárců, pak skrze systém jednoho přenosného hlasu, který se v té době užíval například v Irsku. Volba osob měla být stěžejním cílem volební reformy. Přesto poměrná volba měla být zachována, protože zajišťovala správnou reprezentaci menšinám ve státě. Poměrný systém neměl být snadno diskvalifikován tím, že užíval vázaných listinných kandidátek, jelikož existovaly i jiné typy kandidátek, které bylo možno užívat.

Výběr vůdců parlamentu patřil voličům. Svoboda výběru dává totiž voličům aktivitu, naopak pevné kandidátky podporují pasivitu a konečně i nezájem o politické dění. Systém však nesmí podporovat tříštění sil a volbu okrajových stran, které nejsou schopny či záměrně komplikují, tvorbu stabilních koaličních vlád. Poslanec či senátor měl mít přímý kontakt s voličem. Mezi kandidátem a voličem neměla do budoucna stát strana a její organizační složky. Na uvolněný mandát nutno vypsát nové volby, nebo sami voliči již při prvních volbách měli určit seznam náhradníků, které si přejí. Volební řád měl být co nejvíce jednoduchý a srozumitelný, aby mu voliči důvěřovali.

Debata o krizi československého parlamentarismu přímo zasahovala i druhou komoru. Senát byl často zmiňován jako úhelný kámen, na kterém rozhodně musí stát případná budoucí změna ústavního uspořádání v Československu. Panovalo všeobecné přesvědčení, že nějaký systém dvou komor by měl být zachován i nadále. Hlasy požadující plné zrušení druhé komory a zavedení jednokomorového systému, byly výjimečné. Nejvíce sluchu jim bylo dopřáno na počátku 20. let 20. století, kdy docházelo k formování novodobé ústavnosti. Přičemž kritika tehdy zaznívala zejména z levicových kruhů, kde panovala silná obava z toho, že dvě komory v systému budou příliš nebezpečnou brzdou pro šíření socialistických myšlenek mezi pracujícími. Tato argumentace však již nezaznívala na konci desetiletí a počátku 30. let, kdy všechny státy světa byly zasaženy celosvětovou hospodářskou krizí a mnohé z nich musely kriticky hodnotit přínos demokratických institucí na svém území.

Upozadění Senátu na úkor Poslanecké sněmovny se stalo bohužel realitou.¹³⁶ Karel Jíše v *Českém Slově* upozorňoval na úpravu tří praktických oblastí nutných pro dosažení

¹³⁶ Sýkora (1925): 130

změny k lepšímu.¹³⁷ Zaprvé mělo dojít k zaktuálnění parlamentního jednání, kdy parlament měl více reflektovat aktuální dění ve společnosti a být jejím odrazem. Dále mělo dojít k oživení parlamentního jednání. Zákonomárci měli být přinuceni k aktivní účasti na schůzi komor vidinou trestu v podobě finanční pokuty 300 Kč za neúčast na jednání, kde se hlasuje. Délka jednání schůzi měla mít rozumnou dobu a nekončit v nesmyslných nočních či ranních hodinách, kdy aktiva zákonodárců byla již stejně dosti pokleslá. Schůze měli dostat pravidelnost, projevy zákonodárců neměly být do budoucna čteny, ale přednášeny maximálně z poznámek, aby se tak zabránilo nezáživným monologům (viz tzv. *mluvící slabikáři*), a měl být zaveden pravidelný den pro interpelace. V neposlední řadě mělo dojít k vymácení všech věcí, které mohly snižovat důstojnost Parlamentu a jeho komor. V tomto případě se nejčastěji jednalo o snahu zabránit obstrukcím, důsledné trestání neslušností a zlořádů či hulvátství na parlamentní půdě. Z předkládaných návrhů však bohužel podle Jiše byl reflektován pouze třetí bod. V následujících diskusích směřovaly všechny argumenty týkající se osudu druhé komory nápadně jedním směrem. Společenskou mantrou se stala dvě slova: hospodářský parlament. Právě tento institut měl odstranit neblahý důsledek upozadění Senátu a zároveň se měl pokusit o nastolení rovnocenného postavení s Poslaneckou sněmovnou.

3.3.1 Hospodářský parlament

Institut hospodářského parlamentu měl podle mínění tehdejších odborníků vyřešit veškeré problémy. Prvotní nástřel, jak by takový hospodářský parlament či komora měly vypadat, a který byl následně též hojně citovaný, se objevil již roku 1921. Senátoři Horáček, Fáček a Spiegel ho společně vyjevili ve stati zabývající se úkolem a postavením Senátu.¹³⁸ Pokud měl být Senát hospodářskou komorou, pak měl nutně splňovat dvě pravidla podle senátora Horáčka. Měl být jiného složení, než jaké měla dolní komora a bylo nezbytně nutné, aby nová hospodářská komora nebyla pouhým poradním sborem. Neblahým základem pro tuto obavu byla historická zkušenost s obdobnými sbory z dob Rakouska-Uherska, které tehdejší vlády užívaly povětšinou k tomu, aby do nich odkládaly různé nepříjemné návrhy opozice, které vlády samotné nechtěly prosazovat.

¹³⁷ *České Slovo* (13.5.1933) **Reformovat, ano! Ale je třeba vědět, co.**
(autor **Karel Jiše**)

¹³⁸ Horáček, Fáček, Spiegel (1921)

Přitažlivost této úvahy z roku 1921 pro období přelomu 20. a 30. let však spočívala především v tom, že již tehdy bylo operováno s možností rozdělení jednotlivých agend. Tedy rozdělení na oblast čistě politickou a čistě hospodářskou. Senátor Spiegel nebyl proti jisté oborové specializaci komor.¹³⁹ Každá komora měla jednat o předlohách jistého druhu. Problém k řešení Spiegel spatřoval v tom, že ne vždy lze jednoznačně rozlišit, co do které oblasti spadá. Příkladem mohl být státní rozpočet, který svou rozvahou byl bytostně předlohou hospodářskou, zároveň však politickou. Na druhou stranu však díky svému klidnějšímu a věkově vyzrálejšímu prostředí s méně zákonodárci byl Senát vhodný pro projednávání otázek převážně právního charakteru, přičemž opět nebylo zcela ohraničitelné, kde končí případná sféra vlivu jedné komory a začíná sféra vlivu druhé. Senátor Fáček tento postřeh potvrzoval svojí souhlasnou poznámkou, že Poslanecká sněmovna by neměla dělat jenom „politickou agendu“ a Senát k tomu nepouštět, a hospodářskou politiku přenechat Senátu. Jen stěží bylo možno tyto dvě složky od sebe oddělit a určit co je co.

Faktem též bylo, že současný Senát nebylo možno v žádném případě považovat za komoru schopnější a povolanejší k řešení hospodářských otázek více, nežli k tomu byla povolána sama Poslanecká sněmovna. Pokud hospodářský Senát, tak jedině podle nových pravidel zřízení či navolení členů. Rizikem však bylo, že se nepodaří sehnat dostatek odborníků na oblast hospodářství.

Právní teoretik Sýkora si všímá dalšího problému spojeného s představou čistě hospodářského parlamentu. Snaha po povolání zástupců jednotlivých hospodářských a sociálních vrstev, a nikoliv zástupců politických stran, nebylo podle jeho názoru nic jiného, než volání po staré rakouské Panské sněmovně.¹⁴⁰ Reforma spíše měla jít skrze dělbu práce, která by nevyžadovala zavádění nového hospodářského parlamentu. Otázky typu zda volit doživotní členy, nebo část členů jmenovat prezidentem a část podle klíče hospodářskými komorami, byly pro Sýkora druhořadé. Komory současného parlamentu prostě neměly dělat stejnou práci, když byly složeny obdobně a měly stejné pravomoci. Z toho plyne, že každá z komor se měla primárně zaměřit na jednu oblast zákonodárství, a o té měla rozhodovat jenom ona sama. Senát v tomto podání měl projednávat

¹³⁹ Sen. **Ludwig Spiegel**: „Když už bylo jednou rozhodnuto pro systém dvou sněmoven, pak nutno existenci dvou domů skutečně využít.“ Spiegel (1921): 194

¹⁴⁰ **Hanuš Sýkora**: „Demokracie potřebuje sice odborníků stejně ne-li víc,... Ale duch demokracie nesnáší se naprosto s duchem odbornictví výrobního a materialistického a nahražovat domnělou hypertrofií politického stranictví hypertrofií hospodářského odbornictví, znamenalo by rozhodně jít zpět.“ Sýkora (1925): 130

hospodářskou agendu a výsledek svého rozhodnutí předat Sněmovně už jenom k schválení. Nutno podotknout, že ani tento Hanušův návrh se nikterak nevypořádává s problémem jasného rozdělení problematiky hospodářské a problematiky čistě politické.

Chybou parlamentarismu jako takového možná bylo to, že byl myšlen pouze jako politický systém. V mínění některých odborníků, byla toto jeho největší vada poškozující ústavu a vnášející brzdicí efekt do našeho dalšího rozvoje. Jiří Hejda byl přesvědčen, že hospodářské zájmy jsou důležité v životě společnosti a měly by mít hlavní postavení.¹⁴¹ Oblasti politiky a hospodářství neměly být ztotožňovány.

Navzdory chybám v daném systému odmítal Hejda mluvit o krizi parlamentarismu jako takové. Nebylo správné odsuzovat za vše špatné politický parlament. Pokud krize, tak její příčina jasně tkvěla v našich zastupitelích delegovaných skrze jednotlivé strany.¹⁴² Byla krize poslanců a senátorů, tedy profesionálních politiků. Řešení mělo přijít skrze přibrání odborníků do rozhodovacího procesu, aniž by tím však byl plně eliminován politický prvek zastupitelstva. Rozhodování, akčnost, politiků měla být korigována v tom smyslu, že zákonodárci budou muset své postoje a projevy v parlamentu činit na základě „odborných podkladů“ od předem určených expertů. Přičemž zákonodárci návrh od odborníků nemuseli přijmout, ale zároveň si ho nemohli upravovat podle svého. Bylo by tak mimo jiné znemožněno politické handlování. Hlavní práce parlamentu se tak měla odehrávat ne na plénu, ale ve výborech, kde by byli přizváni odborníci nejen s právem výkladu, ale i silou k jednání.

Generální sekretář Ústředny čsl. obchodních a živnostenských komor Bohumil Živanský se ztotožňoval s názorem Jiřího Hejdy, že stávající parlament dostatečně nedokázal pochopit nutnost vidění hospodářských a sociálních věcí v dostatečném odstupu od složky čistě politické. Navzdory tomu Živanský nebyl přesvědčen, že zřízením čistě odborně hospodářského parlamentu se vyřeší problémy celé této oblasti. Byl též přesvědčen, že v případě Československa je k zavedení tohoto typu parlamentního uspořádání ještě dlouhá cesta. Na základě toho je lepší než se momentálně upínat k hospodářské komoře, věnovat se posílení současných poradních orgánů, jakým byl např. *Poradní sbor pro otázky hospodářské*, který již v té době sloužil parlamentu a vládě jako poradní orgán. Sbor se svými 150 členy však nebyl ideální. Byl příliš politizovaný a velkou řadu jeho členů tvořili aktivní poslanci a senátoři. Pro větší akceschopnost a vyváženost

¹⁴¹ Hejda (1928): 375

¹⁴² **Jiří Hejda:** „Je krise agitátorů, redaktorů politických rubrik, zemských a krajských tajemníků stran, krise lidí, kteří rozumí všemu a nerozumí vlastně ničemu.“ Hejda (1928): 376

Poradního sboru mělo striktně platit pravidlo inkompability, které by zaručovalo neslučitelnost mandátu v Národním shromáždění s členstvím v Poradním sboru.

Podnětný vhled do problematiky hospodářského parlamentu vnesly především příspěvky od tří autorů, kteří nezůstávali na povrchu úvah rozdělení kompetencí na hospodářskou a politickou část. Avšak s tím důsledkem, že tyto úvahy nedokázaly rozhodnout, kde je ona vytoužená hospodářsko-politická hranice. Naopak Rudolf Hotowetz, právník, národohospodář a bývalý ministr obchodu v první úřednické vládě Jana Černého z let 1920-1921, právníci teoretici Eugen Červinka a Jiří Havelka, sledují všemožné aspekty, které ovlivňují konečnou podobu hospodářského parlamentu, ať už v dobrém či negativním světle. Jejich stati v dobových odborných revuí *Parlament* a *Moderní stát* jsou k této problematice dostatečně vyčerpávající.

Stat' z roku 1928 vyjadřuje Hotowetzovo přesvědčení o nutnosti udržení demokratického vývoje v naší republice. Zároveň je však otevřen myšlence změn, které měly zasáhnout tehdejší vládní a správní aparát. Hotowetz výrazně poukazoval na to, že parlament vzešlý ze svobodných voleb všeho lidu musí i nadále fungovat a nesmí být krácen v rozhodovacím právu.¹⁴³ Změny však mohly vést k různým výsledným podobám parlamentarismu. Mohly se udát pouze změny ve složení parlamentu, nebo dojít k odstranění volby stran a nastolení opětovné volby svobodného a nezávislého zákonodárce, nebo mohl být zcela přeměněn pouze Senát, nebo mohlo dojít jen ke změně volebního řádu a kompetencí parlamentu.¹⁴⁴

Hotowetz měl především obavy z politických zásahů do hospodářské politiky státu a vzhledem ke své bývalé funkci ministra obchodu měl blízko k teorii, že hospodářská složka života československé společnosti si plně zaslouží ochranu v podobě hospodářského parlamentu. Sami politici totiž často hledí pouze na úzké zájmy své skupiny, kterou zastupují, ale ne už na celek a taktéž na hospodářství země. Hospodářské zákonodárství mělo být vymaněno z důsledků proměnlivého politického složení v parlamentě. Zájem hospodářství však reprezentuje zájem celku společnosti a proto musí být tento zájem plně mimo politiku, která vždy zákonitě reprezentuje jen některé části společnosti.

Tedy i mimo zájem jednotlivých politických stran. Nebylo možné se spoléhat na to, že strany budou prosazovat zájmy hospodářství pro posílení celku. Tehdejší strany,

¹⁴³ **Rudolf Hotowetz:** „...representativní demokracie parlamentní je zatím poslední stupeň našeho státního vývoje, vývoje to, který nedovoluje sestoupiti níže, nýbrž žádá stoupati stále výše.“ Hotowetz (1928): 83

¹⁴⁴ Není-li uvedeno jinak, pochází následující myšlenky a citace plně z práce Rudolfa Hotowetze (1928): 84-86

jakkoliv vzešlé z hospodářských kruhů, tak rozhodně nekonaly a prosazovaly své jednostranné hospodářské požadavky bez ohledu na to, že tím poškozovaly celkové hospodářství země. Taktéž *Poradní sbor pro otázky hospodářské* fungující pod vládou byl z pohledu Hotowetze nedokonalý. Skutečný legislativní hospodářský sbor by měl být svobodně volen a jeho členové by nesměli přijmout žádných příkazů ani od svých voličů, ani od svých hospodářských organizací a stran.

Skutečně účinný hospodářský parlament měl fungovat vedle toho politického. Klasický politický parlament neměl být nikterak omezen, nebo částečně rušen ve prospěch hospodářského. Sám Hotowetz se neztotožňoval s myšlenkou, že by hospodářský parlament měl nahradit například tehdy kritizovaný Senát. Hospodářský parlament měl naopak plně fungovat v součinnosti. Měl přijímat a řádně připravovat hospodářské zákony před jejich odesláním do politického parlamentu. Měl mít tedy právo předběžného usnášení. V praxi by to konkrétně znamenalo, že by se hospodářský parlament předběžně usnášel na návrzích hospodářských zákonů a ty následně postupoval do politického parlamentu. Ten by byl fakticky tím, kdo jedine a závazně rozhodne o jejich přijetí. Politici by však nesměli činit žádné změny v předložených návrzích. Měli by pouze možnost návrh zákona jako takový přijmout, nebo zamítnout, nebo vrátit s poznámkami zpět hospodářskému parlamentu k nové úvaze.

Složení by bylo zajištěno skrze poměrnou kuriální volbu, ve které by byly zastoupeny všechny složky hospodářského života přesně podle poměru své hospodářské důležitosti (složky výroby prvotní i průmyslové, obchodu, dopravy, spotřeby, zaměstnavatelů i zaměstnanců). Přičemž žádná z volebních kurií neměla být silná, aby mohla přehlasovat ostatní. Rozhodovat neměla početní síla, ale dohoda všech složek a především váha věcných argumentů. Do takto formované hospodářské komory měli být jmenováni i někteří významní národohospodáři země.

Zajímavý vhled do problematiky vnáší Červinka a Havelka. Jejich úvahy o hospodářském parlamentu spadají do roku 1933, a tedy plně reflektují probíhající těžkou hospodářskou krizi ale především posuny vnímání samotného obsahu parlamentarismu ve fašizujících se společnostech některých evropských států. Oba shodně poukazují na to, že tento typ hospodářského, korporativistického, parlamentu není pro náš parlamentarismus vhodný. Červinka podrobně popisuje situaci ve dvou státech, kde nedávno došlo k výrazné transformaci parlamentních komor. Jedním z příkladů bylo italské království, kde 17. března 1928 začala platit reforma pro tamní zákonodárný sbor. Nově měla italská Sněmovna 400 členů, přičemž návrhy kandidujících podávaly národní svazy odborových

syndikátů postupem času formovaných do *Národní rady korporací*.¹⁴⁵ Z této nabídky kandidátů *Velká fašistická rada* určovala konečnou kandidátku, kterou v následných volbách voliči buďto mohli přijmout jako celek, nebo jako celek odmítnout. Příkladem jsou volby z března 1929, kdy pro předloženou kandidátku se vyslovilo 8,506.570 voličů, proti bylo 136.198 voličů.

Druhým zmiňovaným příkladem bylo Španělsko, kde byla utvořena tzv. *Rada národohospodářská*. Čítala pouhých 82 členů a předsedal jí samotný premiér. Členové této rady měli být částečně jmenováni vládou a z části vybírání velkými sdruženími, obchodními komorami, zemědělskými komorami, atd. Rada se měla primárně soustředit na šest hlavních oblastí hospodářského života. Jednalo se o cla, valorizace, statistiku, obchodní zpravodajství, podporu výroby a obchodní smlouvy. Červinka upozorňoval na to, že případná reforma československého parlamentarismu by neměla rozhodně čerpat z případu fašizující se Itálie.¹⁴⁶

Červinka si ve svém článku klade zajímavou otázku, zda je krize československého parlamentarismu skutečná. Ti, co o této krizi hovoří, totiž podle něho o ní nepředkládají jasné důkazy a fakta, kromě svých domněnek.¹⁴⁷ Nové snahy volající po novém parlamentarismu mohly totiž vést z dobových obav z posilování socialistického tábora stran napříč Evropou. Pokud by totiž socialistické tendence zvítězily i v Československu skrze lidovou volbu, pak by se jako možná obrana hodila forma jisté existence hospodářské komory. Svízelnost debaty o zavedení hospodářského parlamentu vedoucí k zneužití podle Červinky dokazovala například reakce Jana Scheinosta, který v tomto procesu viděl zřetelný počátek fašizace národního hospodářství v Československu.¹⁴⁸

Červinka jasně popisuje případné důsledky zavedení hospodářského parlamentu do života československé společnosti a jeho přesvědčení ohledně tohoto orgánu moci je negativní. Podle jeho mínění nová instituce musela zákonitě omezovat dosavadní kompetenci a vliv demokratického parlamentu. Kdyby totiž neomezovala, pak by byla naprosto zbytečná a úvahy o ní taktéž. Už jen na základě tohoto důvodu by s velkou

¹⁴⁵ Taktéž samotná *Národní rada korporací* byla koncem roku 1938 italskými vládními představiteli reformována. Brzák (1939)

¹⁴⁶ Červinka (1933): 142-144

¹⁴⁷ **Eugen Červinka:** „...není krize demokratického parlamentu uměle, byť s prajednoduchou prostotou vyráběna? Jest domnělá krize demokratického parlamentu pravou pohnutkou snah o zřízení hospodářského parlamentu?“ Červinka (1933): 144

¹⁴⁸ **Jan Scheinost:** „Jdeť o tendenci k aplikaci základní novinky fašistického politického zřízení: instituce korporací.“ Červinka (1933): 145

obezřetností měly být čteny všechny výhrady proti demokratickému parlamentu přednášené stoupenci silného hospodářského parlamentu.

Návrh hospodářského parlamentu byl podle mínění Červinky též útokem na všeobecné hlasovací právo. Přesněji pokus o návrat do rakousko-uherských poměrů před rokem 1907 s tím rozdílem, že před tímto rokem feudální stavy odumíraly, kdežto nyní nová hospodářská aristokracie kráčí k vrcholu rozvoje. Někdo mohl hospodářský parlament nadšeně prosazovat z neinformované nadšenosti pro věc samou, jiní naopak z důvodů prosazení svých osobních egoistických zájmů. Podle Červinky jde o další důvod, proč být na pozoru před nadšeným voláním po tomto typu parlamentu, jakožto plně spásitelného prvku pro naši společnost v nelehkých časech hospodářské krize. Autor každopádně závěrem konstatuje, že návrh hospodářského parlamentu jde proti podstatě demokracie ve státě, svobodné volbě rozhodnutí, kdo nás bude ve skutečnosti zastupovat a kdo bude voliči trestán za případná škodlivá rozhodnutí dopadající na stát a jeho občany.¹⁴⁹

Poměrně smířlivější přístup k hospodářskému parlamentu vyjadřoval Jiří Havelka.¹⁵⁰ I když i on si uvědomuje jisté nevýhody, které by zavedení tohoto druhu komory do naší demokratické soustavy vneslo, neuzavírá se mu v globálu a navrhuje jisté řešení, jak v této delikátní otázce postupovat. Stav debaty v roce 1933 plně ovládala těžká hospodářská situace ve státě. Ve společnosti se vzrážela obava, zda dosavadní uspořádání ústavních institucí bude i nadále schopno čelit novým výzvám přicházejících z okolního světa. To logicky vnášelo návrhy na jistou revizi demokratické myšlenky jako takové. Myšlenka hospodářského parlamentu se sice stala ve společnosti oblíbenou zejména mezi hlavními politickými představiteli, ale do podrobností se pouštěl málokdo. Hospodářský parlament se stal líbivým heslem pro veřejnost.¹⁵¹ Havelka je myšlenku hospodářského parlamentu nakloněn, ale vidí jisté nebezpečí pro naši státnost, pokud nebude navržena skutečně fungující a vyvážená podoba komory.

Kreace hospodářského parlamentu. Havelka považoval představy skrze jmenování členů prezidentem a delegací hospodářských subjektů za naivní, jelikož doposud si nikdo nedal práci s tím, jak by to mělo ve skutečnosti fungovat a především, jak by se právě tento

¹⁴⁹ **Eugen Červinka:** „Návrh hospodářského parlamentu je návrh proti všeobecnému hlasovacímu právu, návrh protidemokratický, návrh fašistický.“ Červinka (1933): 146

¹⁵⁰ **Jiří Havelka** svoji vizi moderního hospodářského parlamentu představuje ve studii pod názvem **Hospodářský parlament jako orgán stavovského zastoupení** na stránkách odborného časopisu *Moderní stát* v roce 1933. Následující postřehy jsou plně čerpány z této studie.

¹⁵¹ Havelka (1933): 81

styl naplňování komory slučoval s tehdejší demokratickým řádem. Nelze totiž snadno odstranit z politického života demokratické země instituci (Senát), která reprezentuje svobodnou vůli občanů, jak si to přáli někteří uskutečnit skrze nahrazení Senátu tzv. Hospodářským parlamentem.

Samotné označení *hospodářský parlament* bylo podle Havelky zavádějící. Nebylo totiž možné vytvořit instituci, která by reprezentovala pouze určité složky ve společnosti a přitom by tato instituce měla právo rozhodovat o celé společnosti. Stejně tak nebylo možné snadno určit, která z povolání jsou pro společnost více nebo méně důležitá, aby ta důležitá byla následně reprezentována v navrhované komoře. Nelze „zmaterializovat“ celou společnost, zastoupení musí mít i duchovní, humanisticko-kulturní, povolání. Pokud přijmeme teorii o nutnosti zastoupení všech složek společnosti, pak se musí podle Havelky zákonitě hospodářský parlament proměnit na *stavovský*, ve smyslu pospolitosti všech lidí téhož povolání.¹⁵²

Jenže do budoucnosti nebylo možno očekávat nástup stavovských stran na úkor ideových stran. Ani by to podle Havelky nebylo dobré pro fungování demokracie jako takové. Jistého stavovství však již obsahovaly i tehdejší politické strany. Už tehdy totiž všechny strany, pokud chtěly ve volbách uspět a udržet si vliv na dění ve státě, musely stejně formovat v rámci svých struktur různé zájmové organizace, které sdružovaly jejich voliče podle jejich povolání. Jedině tak měly tehdejší strany šanci na úspěch ve volebním boji. Z toho však plynulo, že již tehdy jednotlivé profesní svazy měly zájem prosadit své návrhy skrze klasickou cestu ovlivňování legislativního procesu, a to i bez existence jakéhosi hospodářského parlamentu.

Nebezpečí pro stát a společnost bylo zřejmé. Hrozilo, že vliv na stát bude rozdělen mezi několik určitých skupin, které tím pádem nebudou nuceny postupovat demokraticky. Právě z tohoto důvodu měla být těmto skupinám zajištěna jistá forma legální reprezentace, respektive vliv v procesu utváření legislativních poměrů ve státě. Tímto fórem dostatečně nemohl být tehdejší klasický demokratický parlament, jehož základní myšlenkou byla reprezentace celého národa. Otázkou tedy bylo, zda demokratické zřízení země snese stavovský model uspořádání zákonodárné komory, který by reprezentoval jinou myšlenku společnosti, nežli ji reprezentuje demokracie?

Havelka nebyl přesvědčen, že lze od základu přebudovat stát stojící na demokratických principech směr k plnému stavovství. Zároveň však už nebylo možno

¹⁵² Havelka (1933): 82

ignorovat, jaké nové požadavky na stávající demokracii kladla tehdejší nelehká doba. V jeho pohledu proto bylo rozumné podpořit československou demokracii skrze jisté prvky stavovství. Toto stavovství může být vhodným doplňkem demokracie, pokud mu bude určeno přesně stanovené a ohraničené místo v životě společnosti.¹⁵³

Jak skloubit způsob fungování demokracie a stavů? Například skrze to, že zástupcům jednotlivých stavů musí být poskytnuta vhodná platforma, kde se budou scházet a vyměňovat si názory, tvořit výstupy, které by bylo dobré vtělit do života státu. Na druhou stranu, vedle hospodářského parlamentu na stavovském podkladě, který by nahradil Senát, musela zůstat Poslanecká sněmovna volená v přímé volbě, která by plně rozhodovala o politickém směřování země. Hospodářská komora by měla zákonodárnou iniciativu, zároveň by však její výstupy podléhaly konečnému schválení v Poslanecké sněmovně.

Výtky proti zavádění hospodářského parlamentu ovlivňovaly Havelkovy představy o tom, jak by měla komora vypadat. Časté výtky obsahovaly námitku, že hospodářský parlament není ustanoven v přímé volbě, nebo že případné stavy díky svému složení budou dávat podporu spíše pravicovým silám ve společnosti na úkor socialistických tendencí. Stavovský hospodářský parlament podle Havelky neměl být volen, neboť žádná lidová volba nemohla přinést požadovaný odborný rozměr pro toto těleso žádané. Jednotlivá žádaná povolání by měla být koncentrována do hlavních skupin: zemědělství, průmysl a živnosti, obchod, doprava, svobodná povolání (lékaři, advokáti, novináři, atd.), zaměstnanci veřejné správy, školství, věda, umění. Uvnitř každé z výše jmenovaných skupin by fungovalo další rozdělení podle váhy daných profesí. Soudcovský stav a četnicko-policejní stav by byly z reprezentace na hospodářském parlamentu vyloučeny. Přesný počet zástupců za dané funkce a skupiny Havelka neřešil. Navzdory tomu by úhrn všech neměl přesahovat číslo 150. Nebylo řešeno ani vnitřní uspořádání instituce jako takové. Pouze předsednictví komory by se pravidelně střídalo mezi jednotlivými skupinami v určitých časových úsecích.

Otázku jak „*vklobiti*“ novou komoru do soustavy státních orgánů řeší Havelka ke konci své stati. Měla by nahradit současný Senát. Měla fungovat parita mezi Poslaneckou sněmovnou a stavovským hospodářským parlamentem, která by nebyla pouze formální, ale i v materiální oblasti. Otázky čistě politické (zahraniční vztahy, armáda) měly příslušet plně Poslanecké sněmovně a stavovský hospodářský parlament by měl čistě poradní hlas,

¹⁵³ **Jiří Havelka:** „*Demokracie jako pevná hráz ochrany individua bude takto účelně doplněna stavovstvím jako tmelem, který jednotlivá individua spojuje v silná kolektiva.*“ Havelka (1933): 86

na nějž by Sněmovna nebyla vázána. Při sporu, zda jde o věc čistě politickou, by byl vytvořen společný výbor založený na paritě, vedený nestranným předsedou (prezident, předseda vlády), který by hledal řešení sporu. V ostatních oblastech mimo politické otázky by byl hlas obou komor vyrovnán.

Vnitřní jednání stavovské hospodářské komory se mělo řídit odlišnými pravidly od Poslanecké sněmovny lidově volené, neměla-li být myšlenka hospodářského parlamentu vyprázdněna tak, jak se tomu stalo u současného Senátu. Ve stavovské hospodářské komoře neměla nutně vždy vítězit většina skupin stojící za jedním názorem. Při sporu měly jednotlivé skupiny mezi sebou jednat, dokud nebylo dosaženo dohody. Pokud dohody nebylo dosaženo, měly být jednotlivé návrhy předloženy do Poslanecké sněmovny, která z nich měla vybrat ten nejpříjemnější návrh. Naopak, pokud stanovisko stavovské hospodářské komory bylo jednotné, mohla ho Poslanecká sněmovna odmítnout jedině skrze kvalifikovanou většinu.

Sám Havelka optimisticky očekával stav, kdy hospodářský parlament nalezne jednotu ve společné dohodě. Díky tomu, že v něm zasedají spřízněné osobnosti ze stejných oborů a se zájmem dohodnout se na prosazení svých zájmů. Pokud by k prosazení těchto zájmů nedošlo, ještě je zde Poslanecká sněmovna, která může rozhodnout, čehož by se členové stavovského parlamentu měli zaleknout a proto se raději dohodnout mezi sebou navzájem.

Závěrem se Havelka shoduje s Červinkou, že by Československo rozhodně nemělo čerpat z italského příkladu a následovat tak model fašistického korporativismu. Nutno též však odlišovat fašistický korporativismus od stavovství. Havelka byl plně přesvědčen o tom, že se prvkům stavovství v našem budoucím ústavním uspořádání nevyhneme.¹⁵⁴

¹⁵⁴ **Jiří Havelka:** „Budiž však dovoleno projeviti mínění, že hnutí stavovské je v moderní společnosti do té míry mohutné, že dříve či později se přestavbě našeho státního zřízení s použitím elementu stavovského nebude lze vyhnouti.“ Havelka (1933): 89

4. Senátoři Národního shromáždění

Třetí dějství první výstup:

Slíva *Budu potřebovat taky nové kalhoty.*

Slívová *Nač?*

Slíva *Přece do Prahy.*

Slívová *Do Prahy? Čím to vlastně budeš?*

Slíva *No přece tím tento, sakra, hergot, já si nevzpomenu - tím senotářem.*

Slívová *Notářem? Baltazare? Proboha, snad ne dokonce papežským protonotářem?*

Slíva *Ne. Se...*

Slívová *Ale když se říká, že to bylo do senátu?*

Slíva *Richtyk, senátorem.*

Slívová *Cože, co?*

Slíva *Není ti dobře?*

Slívová *Ne, ne počkej chvíli, než si vydechnu, ať se vzpamatuju.*

Slíva *No, jen si vydechni.*

Slívová *Trochu se mi zatmělo před očima. Jenom nevím, jestli dobře rozumím? Co je to ten senátor?*

Slíva *No, víš, vozí se v první třídě.*

Slívová *Já taky?*

Slíva *Ne, ty jen ve třetí.*

Slívová *A co dál?*

Slíva *Budu jezdit do Prahy do senátu.*

Slívová *Tak tedy jsem rozuměla dobře, ty jsi kandidát na senátora. Baltazare! A ty jsi po takové události mohl klidně spát a nechat mě, abych se to dověděla až teď ráno?*

Slíva *Ale no tak, nebuď taková eklatantní.*

Páté dějství jedenáctý výstup:

Motouz *Á, nový pan senátor, srdečně blahopřeju! Krásný úspěch, kariéra.*

Slíva *Nové starosti, nové starosti.*

Motouz *Paní ministrová tě zná už od dřívějšíka? S tvou paní si právě začala tykat. Jo, abych nezapomněl, uvolnilo se jedno místo ve správní radě naší banky, kde sedím taky já. Zvolíme tě. Přijmi to, prosím tě. Paní ministrová má všude velký vliv.*

Slíva *Ó, co bych pro tebe neudělal? A rakve dám se slevou.*

Páté dějství třináctý výstup:

Tajemník *Pane senátore, oficiálně blahopřeji. Těší mě, že takový vynikající člověk bude členem našeho klubu.*

Slíva *Jistě, jistě, člověk vynikne, kde může.*

Tajemník *Pane senátore, když už jste tak mezi námi, dovolil bych si vás ještě upozornit na jednu velmi choulostivou věc.*

Slíva *Ó, jen račte.*

Tajemník *Račte vědět, sluší se, když už jste takhle naším senátorem, víte, na pozvednutí, řekl bych, nimbu strany, abyste jezdil do zahraničních lázní, dále abyste v klubu hrál karty, chodil na hony a popřípadě abyste si ráčil opatřit, zůstane*

*to samosebou politickým tajemstvím, račte vědět, jednu, vašemu stavu
a hodnosti přiměřenou metresu.*

Slíva *Co to bylo, to poslední?*¹⁵⁵

(z divadelní hry **Ivana Stodoly** *Čaj u pana senátora*, 1934)

Naštěstí ne všichni prvorepublikoví senátoři museli procházet takovými obtížemi a plnit takové nelehké oběti v zájmu strany, jako náš fiktivní senátor třetího skrutinia a majitel pohřebního ústavu v jedné osobě, Baltazar Slíva. Pravdou však je, že mnohé z výše nastíněných obtíží tehdejší členy horní komory bezesporu tížily. Mnozí z úspěšných stranických kandidátů přicházeli do velké pražské politiky poprvé v životě a především z daleka svých rodných obcí a vsí. Zdaleka neplatilo, že všichni členové Senátu byli „politickými důchodci“, kteří byli „za odměnu“ odsunuti z vlády či Poslanecké sněmovny do Senátu. Stát se senátorem v době První republiky naopak znamenalo tvrdě pracovat v rámci své domovské strany a nespoléhat se, že kandidatura na volitelném místě spadne sama od sebe z nebe. Kandidátní listiny byly dlouhé a míst v Senátu omezeně. Kandidáti stran na volitelných místech byli v drtivé většině tvrdě pracující straníci ve svých obvodech, kteří politikou aktivně žili a pro stranickou politiku horovali na náměstích, hospodách či v májových průvodech. Nesmíme se nechat zmást tím, co kandidáti do Senátu uváděli do kolonky *povolání*, když se zapisovali k volbám. To, že tam měl někdo zapsanu profesi dělník, cukrář¹⁵⁶, klempíř¹⁵⁷, kotlár¹⁵⁸, řezník¹⁵⁹, dámský krejčí¹⁶⁰ nebo rolník, rozhodně neznamenalo, že se jednalo o politického prostáčka, který k politickému štěstí přišel a byl zvolen do československého parlamentu. V osobních složkách právě těchto senátorů mnohdy nalézáme dlouhé seznamy předsednických a místopředsednických spolkových funkcí, ve kterých se daný kandidát pohyboval.¹⁶¹ Ani druhá či třetí skrutinia,

¹⁵⁵ Stodola (2010): 94, 144 a 146

¹⁵⁶ Sen. **Jan Horák** (Ž)

¹⁵⁷ Sen. **Josef Hocke** (SdP)

¹⁵⁸ Sen. **Juraj Petor** (K)

¹⁵⁹ Sen. **Bohuš Kianička** (Ž)

¹⁶⁰ Sen. **Karel Dědic** (ČSD)

¹⁶¹ Například sen. **Kornel Stodola** (REP) má ve svém senátorském dotazníku uvedeno na 26 funkcí v různých spolcích a radách a to od rumunského generálního konzula, přes předsedu Plodinové burzy v Bratislavě až po člena Železniční rady v Praze. APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, inv. č. 2492

ve kterých politické strany mohly rozdělovat místa v Senátu podle své vůle, nebyla dávána zadarmo a nominant musel prokázat velkou pracovitost a loajalitu ke straně.¹⁶²

Právě mnohdy přílišná koncentrace v různých spolkových funkcích či členství v radách státních podniků nebo soukromých bank, vyvolávala postupem času ve společnosti nespokojenost. Politici obecně byli kritizováni za velkou kumulaci funkcí, která z pohledu veřejnosti způsobovala politikům nedostatek času pro samotné parlamentní úřadování. Dobový tisky posměšně hodnotil dlouhé fronty senátorů a poslanců, v jinak poloprázdných chodbách parlamentních budov, které se tvořily každého prvního v měsíci, kdy byl výplatní den.¹⁶³ Se vzrůstající nespokojeností ve veřejnosti se vystupňoval tlak i v této oblasti a nakonec byl přijat tzv. zákon č. 144/1924 Sb. o inkompatibilitě, který obecně zákonodárcům znemožňoval zasedat v dozorčích radách soukromých bank a podniků, ale i samotné vlastnictví výdělečných podniků, navázaných na stát, poskytovat obchodujícím stranám rady zvýhodňující je v obchodní soutěži či pobírat nadstandardní odměny-plat za práci v daném podniku jenom proto, že je člověk členem NS.¹⁶⁴ Že se jednalo o zákon celospolečensky a politicky ožehavý, dokazuje i to, že Senát dvakrát nesouhlasil s návrhem vzešlým z Poslanecké sněmovny a trval na svých pozměňovacích návrzích.

Veřejnost První republiky se v něčem hodně podobala té naší. Těžko snášela u svých zástupců dvě věci, o kterých byla přesvědčena, že jsou příliš nadhodnocené, tedy neadekvátní. Imunita a plat zákonodárce. Polemiky ohledně imunity byly stejně časté, bouřlivé a užívající obdobné argumenty, které slyšíme i my v dnešní České republice. Již profesor Bohumil Baxa v *Národních Listech* ze 14. 4. 1922 se nechal slyšet, že se sice naše imunita pro zákonodárce neodlišuje od ostatních imunit zavedených v republikách a moderních monarchiích, ale v Baxově přesvědčení platilo, že v pravé demokracii prostě

¹⁶² Názory nazírající na toto opačně byly běžné, viz **V. Kavka** v 28. Říjnu (3.1.1924): „Kolik je tu však také zbytečných statistů, neschopných samostatné a hlubší práce, nerozumějících často vůbec otázkám, o nichž se jedná, plochých stranických agitátorů, spohodlnělých na vavřínech, jimiž je obdařily sekretariáty stran pomocí vázaných kandidátek, a čilých jenom tenkrát, jde-li o gáži, o doutníky nebo o rámus, sněmovní síni mnohdy nedůstojný!“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2171

¹⁶³ Kritika lenosti a obecně nadbytečnosti zákonodárců viz 28. Říjen (3.1.1924), článek **Snižte počet poslanců!** (V. Kavka): „...také zde [v parlamentu] je přebytek do očí bijící! Není lepšího důkazu pro to, než pravidelná a veliká absence jejich při schůzích. Jen kolem 1. v měsíci, kdy se vyplácí gáže, jsou sněmovny kompletní, jindy však musí předsedové často zoufale sháněti součet přítomných v budově (také v restauraci), aby měli jistotu, že je sněmovna vůbec schopna usnášeti se! Kolik schůzí dopadne tak žalostně, že se při nich v zasedací síni „hemží“ jen 13 pánů.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2171

¹⁶⁴ Podrobněji Weyr (1932)

imunita jako taková nemůže existovat, protože se přičí demokratické myšlenky.¹⁶⁵ Obdobně budoucí národnědemokratický senátor Viktor Dyk horoval proti přílišné rozsáhlosti imunity, která se v jeho pohledu zbytečně vztahovala i na běžné delikty typu krádeže či urážky na cti. Neschvaloval především to, že parlament kvůli imunitě svých členů byl příliš častým terčem kritiky veřejnosti už jenom tím, že projednávání jednotlivých případů bylo zdlouhavé díky parlamentním prostojeům mezi jarním a podzimním zasedáním komor. Imunita se měla vztahovat pouze na politické projevy na půdě parlamentu.¹⁶⁶ Eduard Havlák na stránkách *Národní Politiky* k tomu dodává, že imunita je jedním z předpokladů demokratického parlamentarismu, ale v žádném případě by se neměla rozšiřovat o pravomoci typu zastavování vlaků mimo rychlíkové zastávky či snahy přepravovat v I. třídě krmníky pro domácí zvířenu, jak se to někteří z poslanců snažili prosadit.¹⁶⁷ K problematice imunitních záležitostí senátorů a senátorek se vrátíme ve speciální podkapitole této problematice věnované – *4.1 Imunitní přestupky senátorů*.

Finanční ohodnocení zákonodárců za výkon mandátu podléhalo častým odsudkům veřejnosti, ale i stížnosti samotných činitelů jednotlivých komor parlamentu. V době První republiky běžně platilo, že vykonávání funkce zákonodárce nebylo považováno za hlavní zaměstnání, na kterém by mělo stát živobytí a osud nositele mandátu. I z tohoto důvodu prvorepublikoví zákonodárci raději v dotazníkových kolonkách tázajících se na povolání vyplňovali svoji původní profesi či společenský stav, než aby uváděli, že jsou dlouholetými senátory. Například dlouholetý poslanec, ministr a premiér československých vlád, František Udržal (REP), uváděl při svém nástupu do Senátu v roce 1935 do senátního dotazníku jako povolání rolník. Obecně panovala nechuť k tomu, aby se z výkonu mandátu zákonodárce stala hlavní živnost. Každý si měl ideálně podržet svoji původní profesi.¹⁶⁸ Navzdory těmto ideálům, existovaly platové tabulky i pro senátory a poslance. Roční fixní plat byl 60.000 korun pro každého zákonodárce. Plat se navyšoval o příplatky pro zástupce ve vedení jednotlivých komor. Přitom nerozhodovalo, jak často se konaly schůze, jak byly dlouhé, zda byl zákonodárce přítomen na plénu. Pro srovnání, základní fixní plat

¹⁶⁵ Baxa (1924): 285

¹⁶⁶ *Národní Listy* (2.2.1924), článek **Omezme imunitu poslaneckou!** (V. Dyk)

¹⁶⁷ *Národní Politika* (23.6.1926), článek **Parlamentarismus, imunita a osobní bezpečnost poslanců** (Eduard Havlák)

Vůbec udělená možnost cestování zákonodárců I. třídou dobové komentátory silně rozčillovala. Například *Tribuna* (22.11.1922): „Být zvolen do senátu, znamená pravděpodobně u velké části pánů senátorů klidné, nepřilíš unavující zaměstnání s častými prázdninami, s občasnými výježdkami do Prahy, zadarmo a v první třídě.“ NA Praha, f. MZV – VA I., k. 2191

¹⁶⁸ *Lidové Noviny* (29.4.1922), článek **Za politickou očistu** (Fr. Weyr)
NA Praha, f. MZV – VA I., k. 2170

zákonodárce se v té době rovnal platu sekčního šéfa, nejvyššího státního úředníka s vysokoškolským vzděláním, přičemž samozřejmě platilo, že mnozí ze senátorů takového vzdělání vůbec nedosahovali.

I s tímto „královským“ platem mnozí ze senátorů trpěli nedostatkem. Případný nedostatek nebyl spojen s jejich přílišnou osobní rozhozovačností, ale spíše s tím, že podle dobových zvyklostí byli zákonodárci běžně zatíženi až pětinovými platbami ve prospěch strany, respektive svého senátního klubu (1000Kč), plus další platovou srážkou (až 700Kč). Dále jim bylo měsíčně strháváno za roční vlakovou jízdenku (200Kč), za důchodovou daň (50Kč) či za odměny parlamentním zřízencům (10Kč).¹⁶⁹ Vedle toho se od zákonodárců očekávalo, že v rámci možností budou finančně přispívat ze svých platů svým domovským stranickým organizacím, například při slavnostech či volebních agitacích strany. Dále museli ze svých platů hradit provoz místní kanceláře a velkým problémem pro mnohé z nich bylo udržet listovní korespondenci se svými voliči, jelikož dopisů přicházely stovky a odpovědět na každý z nich znamenalo koupit korunovou známku. Že senátoři a senátorky povětšinou neodcházeli do důchodu jakožto boháči, dokazuje i nebyvale otevřená poválečná životopisná črta komunistické senátorky Růženy Sehnalové z pera stranického orgánu Národního výboru Lázně Bělohrad, která poukazuje na její tíživou sociální situaci po odchodu ze Senátu.¹⁷⁰

Veřejnost očekávala od svých zákonodárců vedle umírněných platových nároků také slušnost, pracovitost, výřečnost¹⁷¹ a jistou formu odbornosti pro výkon funkce. Necelé čtyři roky po převratu a dva roky od prvních voleb se objevovaly vážné obavy z toho, že obě komory hrubnou díky slabé výchově zákonodárců. Vzorem slušnosti se pro náš parlament měl stát gentlemanský anglický parlament. Do parlamentu neměl být přinášěn

¹⁶⁹ Rozbor srážek z platu senátora **Jana Rýpara** (L). APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, inv. č. 2301

¹⁷⁰ Životopis (24.8.1978): „Po zproštění senátorské funkce v listopadu 1929 nedostala místo v továrně. Byla krize a ostatně v závodě nebyl o komunisty zájem. Jejím jediným příjmem bylo pár korun po padlém synovi. Našetřeno neměla. Z jejího senátorského platu 5.000 Kč měsíčně jí strana vyplácela 1.800 Kč. Ty se na cestách rozprchly, často na drobných podporách nezaměstnaným a na dárky dětem. Strana jí po dobu senátorské funkce nepojistila a tak jí nevznikl nárok na pensí.“ APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, inv. č. 2333

¹⁷¹ Tisk často rozděloval senátory na tzv. řečníky, jejichž projevy byly zajímavé a pronesené spatra a tzv. čtenáře, kteří nudili své okolí čtením dlouhých, stranickým sekretariátem předem napsaných, elaborátů. **Ernst Müller-Meiningen** k tomu dodává: „Nebezpečím pro parlamentního řečníka je především opakování, plachost a rozvláčnost. 'Chtítí všechno říci, skrývá nebezpečí být nudným (Voltaire).' A nudnost je úhlavním nepřitelem řečníka. ...Prvním příkazem pro parlamentáře je svědomitá, důkladná znalost látky. Bez ní je řeč jen žvavostí.“ Müller-Meiningen (1927): 45

hrubý křik mas a mělo být uspokojivě vyřešeno, jak zabránit tomu, aby nebyl do sněmoven vnášen duch hospody.¹⁷² Z pohledu dobového tisku se měl zastavit neblahý trend, kdy politickou kariéru dělají jenom ukřičení straničtí agitátoři a naopak slušných profesí v parlamentu ubývá. Tento pohled na věc jen dokreslil politický virvál, který způsobil komunistický senátor Vítězslav Mikulíček dva dny poté, co čerstvě složil slib a zasedl do senátní lavice. Vyvalení senátorské lavice z čepů a nedobrovolné vynesení člena Senátu na ramenu parlamentních zřízenců ze sálu, nebylo rozhodně dobrou vizitkou horní komory u veřejnosti.¹⁷³

Pracovitost dobových zákonodárců byla veřejností hodnocena zejména na základě veřejně dostupných informací a osobní zkušeností intervence toho kterého občana u svého zástupce. Zejména v prvních letech samostatnosti věnoval prvorepublikový tisk velký prostor dění na plénu parlamentu. Jen mezi lety 1920 až 1938 bylo publikováno zhruba na 1651 zpráv a komentářů dotýkajících se primárně dění v Senátu. Ve fondovém materiálu Ministerstva zahraničních věcí – výstřížkový archiv Národního archivu, v sekci Senát nalezneme novinové výstřížky článků od 35 dobových českých a německých periodik.

¹⁷² *Tribuna* (28.5.1922) v článku **Politická kariéra** přináší kritiku dělání politiky po hospodách: „A z tohoto prostředí plného provincialismu, naplněného pivním zápachem a tabákovým dýmem, prostředí, v němž nejlepší vlastnosti jsou ostré a pevné lokty, vychází většina politických kariér. Není pak divu, že poslanci a senátoři velmi snadno evokují i v zákonodárných shromážděních prostředí hospody, odkud vyšli.“ NA Praha, f. MZV – VA I., k. 2170

¹⁷³ Obstrukční chování sen. **Mikulíčka** a jeho stranických kolegů při přednesu vládního prohlášení Františka Udržala podrobně na svých stránkách zachycují *Národní Listy* (14.12.1929): „Když sen. Mikulíček odešel ze zasedací síně, rozvinula se scéna trapná, jako rozčilující a jako hnusná. Podle rozkazu zřízenci a členové senátní stráže šli k sen. Mikulíčkovu a vyzvali jej, aby odešel. Pan Mikulíček – o němž někteří senátoři soudili, že není střízliv – se dával se zřízenci do jakési rozprávky o demokracii. Jiní komunisté křičeli na členy stráže kterak je hanba, že jako dělníci znásilňují dělníka. ...[Zřízenci] žádají tudíž p. Mikulíčka, aby odešel. Pan Mikulíček vypjal prsa, usadil se pevně ve své lavici a prohlásil, že se nehne. Když několikerá výzva zřízenců vyzněla na marno, obstoupila jej parlamentní stráž a pomocí zřízence vyzvedla z lavice a vynesla ven. Někteří komunisté drželi Mikulíčka se všech sil a hleděli vyrvatí jej z rukou parlamentní stráže, marně však. Stráž nepovolila a po chvíli nesmírného vzrušení byl senátor Mikulíček vnesen ze zasedací síně („nosiči“ proběhli se svým břemenem neočekávaně rychle kuloár až na hlavní schodiště, kde byl postaven na nohy). Zdá se, že teprve v tomto okamžiku minul jeho vztek, vyměněný v náladu truchlivou.“ článek zakončuje dodatkem: „Jak se pan Mikulíček bránil proti výkonu parlamentní stráže, vyvalil svoji lavici z čepů; patrně bude musit zaplatit tuto škodu.“ V senátní složce senátora Mikulíčka opravdu nalézáme doklad podaný senátní kanceláří účtující senátorovi k proplacení částku do 200 Kč vydaných za opravu jeho lavice. APS PČR, f. APS – Kartotéka poslanců 1918–1992, inv. č. 1739; NA Praha, f. MZV – VA I., k. 2192

Nejaktivnějšími v tomto směru byly *Národní Listy* (276 článků za námi sledované období), *Lidové Noviny* (173), *Právo Lidu* (137), *Prager Presse* (137), *Národní Politika* (122), *České Slovo* (120), *Venkov* (108). Bylo zvykem, že projevy významných senátorů byly přetiskovány téměř vždy v plném znění u toho kterého stranického tisku, ke které straně senátor náležel. Projevy i u méně významných senátorů byly ve zkrácené formě publikovány, takže dobový čtenář si mohl udělat poměrně snadno úsudek o práci svého senátora, potažmo práci celé horní komory, pokud četl správný stranický tisk.

Osobní styk zákonodárců s občany, zdá se z dobových reakcí, nebyl vždy ideální. Běžně se vyskytovaly stížnosti zákonodárců na to, že nemají čas věnovat se projednávání navrhovaných zákonů, protože jsou přetíženi zasílanými intervencemi od občanů. Žádosti intervencí směřovaly povětšinou k tomu, aby jim za asistence daného zákonodárce bylo pomoci s prosazením jejich práv či přání u jiných státních nebo soukromých institucí. Alfred Meissner tak nahlas vyslovil převládající pocit, že voliči nehodnotí svého zákonodárce podle odvedené práce v zákonodárném sboru, ale spíše podle toho, jaký měli úspěch při vyřizování jejich osobních intervencí.¹⁷⁴ Na druhou stranu ani sami zákonodárci se nebáli využívat tohoto postupu, když sami potřebovali prosadit své osobní zájmy. Například odcházející senátor za agrární stranu mezi lety 1920 až 1929 Šimon Roháček v dopise zaslaném ministerskému předsedovi Udržalovi ze dne 9. 10. 1929 a psaného v Bratislavě, žádá o poskytnutí osobního zajištění po skončení svého mandátu v Senátu a prosí konkrétně o dvě věci. Jednak žádá o zvýšení platu za svoji funkci „smluvního“ ředitele státní tiskárny v Bratislavě, která mimo jiné tiskla agrární *Úradné Noviny* z 3.000 na 6.000 korun. A vedle toho žádal o okamžité (!) přijetí za člena do správní komise tiskového odboru, která měla na starosti celý slovenský tisk.¹⁷⁵

¹⁷⁴ *Lidové Listy* (11.4.1937), článek **Jak vrátiti poslance a senátory úplně zákonodárné činnosti?** (Alfréd Meissner)

Nebo článek z přehledu revuálního tisku 24.4.1937 **Roboti pro intervence:** „Občan se domnívá, že poslanec je zprostředkovatelnou práce, chce na něm, aby mu „zatlačil“ tu či onde. Poslání poslancovo či senátorovo zde na zemi se spatřuje v tom, že mají povinnost získávat lepší postup v úřadě, dosáhnouti přeložení na výhodnější místo atd. Činnost zákonodárců se proměnila v nemožnou mašinerii, jejímž působením máme z poslanců automaty, které postrkují pořadová čísla žádosti za přijetí do služeb státu, obce nebo do služeb soukromých. Nejsou pak všední případy, kdy jeden člověk moří asi tři poslance a dva senátory svou žádostí.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2172

¹⁷⁵ Sen. **Roháček** zakončuje dopis milou citovou narážkou (výhrůžkou?) na kladné vyřízení své žádosti: „Pane ministerský předsedo, abych mohl klidně a jako bývalý senátor Rep. strany rodinu uživit, je nutné, abyste mne ani Vy nenechali a nutné, abych naši politiku agrární a ideu československou mohl čestně a na každém místě a vůči každému chránit

Samotná odbornost senátorů, ale nejenom jejich, byla často zvažována a zmiňována. Senátoři byli do této debaty zatahováni už tím, že se o jejich komoře často hovořilo jako o komoře odbornické, která pokud jí není, by jí rozhodně být měla. Václav Chytil ve svém odborném příspěvku toto téma dále rozpracovává.¹⁷⁶ Poznamenává, že stejně jako za absolutismu panovník podepisoval zákony, kterým ne vždy musel rozumět, i nynější parlament v sobě ukrývá členy, kteří jsou v obdobné situaci. Vzdělanost senátorů a senátorek byla rozhodně důležitým atributem pro správný chod parlamentní demokracie, ale mělo být na to nahlíženo i z jiného úhlu pohledu než jen z pohledu chytrosti či hlouposti.¹⁷⁷ Podle Chytila bylo nutno rozlišovat činnost parlamentu, a tedy Senátu, na stránku odbornou a politickou. Pro přijetí zákona tedy bylo nutné, aby byl dobře připraven po odborné stránce, následně předložen parlamentu ke schválení čímž se potvrdila jeho stránka politická. Tím tedy nebylo nutné, aby každý z hlasujících senátorů či senátorek byl odborníkem v dané oblasti, či plně rozuměl všemu, co se v návrhu zákona skrývalo. Šlo primárně o politickou sankci, která měla stvrdit demokratičnost postupu při přijímání zákonného opatření, které mělo ovlivnit životy lidí ve státě.

Chytil se bránil posilování trendu víry hlásající, že všechny neduhy dobové politické a hospodářské scény v Československu vyřeší přivolání odborníci. Takový Senát odborníků by se totiž také potýkal s problémem, jak oddělit u svých členů odbornost a politickou příslušnost. Odborníci by se dostávali do stejných střetů jako běžní politici, takže víra ve vyšší kultivovanost parlamentních poměrů byla nereálná. Žádná z tezí navrhuující zvýšení počtů odborníků na úkor politiků se nakonec nenaplnila a prvorepublikový Senát byl po celou dobu tvořen volenými politiky, kteří přicházeli z celé profesní škály. Projdeme-li celou tuto profesní škálu u našeho vzorku 444 senátorů a senátorek, napočítáme 84 různých profesí a řemesel, které naši zákonodárci vykonávali před vstupem na půdu Senátu. Mnohé z těchto profesí a řemesel se dále dělily do specifických skupin, takže konečné číslo hodně přesahovalo hodnotu jednoho sta úřadů, řemesel a živností.

K nejpočetnější skupině patřili senátoři hlásící se k úřednickému stavu, celkem jich bylo 62. Právě tato skupina v sobě skrývala velkou podmnožinu různých úřednických

a abych nebyl zatlačen někam do koutečka s vzpomínkami." NA Praha, f. PMR 1918-1945, k. 421

¹⁷⁶ Chytil, Václav: Senát odborníků. In: Hospodářská politika, 1934, ročník VIII., č. 23, s. 12 - 14

¹⁷⁷ **Václav Chytil:** „Nelze zajisté ani v nejčernějším pesimismu připustit, že by bylo pravidlem, že zástupci lidu v parlamentu nevyhovují požadavku obecné inteligence a obecného vzdělání.“ Chytil (1934): 13

profesí, jakými byly například tajemníci, správci státních podniků, správci nemocničních pokladen, vrchní finanční radové, účetní radové, zemští či školní radové, finanční prokurátoři a další. Dalšími početnými skupinami byli rolníci (58, plus dalších 6 senátorů považujících se za malorolníky a 7 za velkostatkáře), učitelé (44), advokáti (42), redaktoři-žurnalisté (33), kněží (20, plus další 3 za československou církev evangelickou), dělníci (19) či železničáři (10). Ostatní profese sice nedosahovaly počtu přes deset, ale i tak se jednalo o významné profese, jakými byly například lékaři, obchodníci či spisovatelé. Prvorepublikový Senát obsahoval též mnoho dělnických profesí, které se z dnešního pohledu a zvyklostí současné politiky zdají dosti exotické. Jednalo se například o profese typu brusič skla, cukrář a kavárník, čalouník, dámský krejčí, hostinský, holič, horník, instalatér, klempíř, kotlář, kovář, malíř skla a porcelánu, pekař, řezník a uzenář, sazeč, sklář, slévač, tesař, truhlář, typograf, výrobce sodové vody, zámečnický, zedník nebo zvonolitec. Jednalo se tedy o velkou skupinu lidí s rozdílnými životními a pracovními zkušenostmi, kteří když se sešli na půdě Senátu, museli umět spolu vyjít a nalézt cestu k řešení mnoha problémů, ve kterých se republika nalézala v každém roce svého fungování.¹⁷⁸

Jak bylo poznamenáno již v úvodu této práce, každá politická strana si sebou přinášela specifický oborový stav zaměstnání a řemesel. Nejvíce vysokoškolsky vzdělaných senátorů se nacházelo v řadách národních demokratů, ale též i lidové strany, která ve svých řadách koncentrovala silný stav katolických kněží. Na opačném spektru se nacházeli českoslovenští komunisté, jejichž senátoři se koncentrovali výrazně v dělnických profesích. Socialistické strany a agrární strana byly mixem profesí, kde se dali nalézt senátoři s právnickým vzděláním, ale i normální rolníci, účetní či dělníci z fabrik. Obdobné sociální členění a stranickou vázanost nalézáme i u významných německých stran fungujících v Senátu. Z celkového pohledu na profesní složení všech senátorů a senátorek dále jasně upoutá pozornost síla středního stavu zastoupená v Senátu. Horní komora nebyla aristokratickou komorou¹⁷⁹, zároveň však ani výrazně socialistickou, lidovou komorou, kde

¹⁷⁸ **František Weyr:** „Méně talentovaní doktoři a učené lidé pohlíželi často s vysokou na pouhé „sedláky“ a „dělníky“ atd. jen proto, že těmto lidem chyběly tituly a diplomy. ...To stávalo se často i v našem ústavním výboru, když střetl se bystrý nepravík s méně bystrým právníkem.“ Weyr (1920): 201

¹⁷⁹ Za celou dobu existence komory v ní zasedli pouze dva aristokraté. Oba působili ve 20. letech za německou křesťansko-sociální stranu lidovou (DCHS). Jednalo se o hraběte **Eugena Ledebura-Wichelna** (14.11.1873 Petrohrad, okr. Louny - 12.11.1945 Litoměřice), senátorem mezi lety 1920-29. Druhým byl hrabě **Moric Vetter-Lilie** (22.8.1856 Opava - 20.9.1945 Retz, Rakousko), senátorem mezi lety 1920-25.

by byli přítomni pouze zástupci z nižších vrstev občanské společnosti vybuzených nástupem poválečného socialismu. Bylo hodně dělníků, horníků, rolníků a domkářů, ale též majitelů obchodů, živností, vlastníků průmyslných podniků, tedy lidí, kteří nebyli primárně v nižší sociální skupině, závislí na státu či druhých, ale sami dávali práci a tvořili hodnoty. Senátní komora tak v podstatě pokračovala v trendu české politiky nastoupené od roku 1848. Českou politiku neřídila aristokracie s hlubokými historickými právy, tak jako tomu bylo v případě Polska či Maďarska, ale střední podnikatelský stav vycházející z města či venkova, doplněný o univerzitní vzdělance.

V neposlední řadě je nutno zmínit ještě jeden fenomén vážící se k horní komoře První republiky, a který tíží zejména novodobé debaty historiků a politologů. Nakolik byl skutečně dobový Senát odkladištěm nepotřebných či jenom zasloužilých politiků? Nelze s jistotou tvrdit, že byl a zároveň také nelze tvrdit, že nebyl. Již samotná definice nepotřebného či zasloužilého politika může vzbuzovat různé pohledy a názory na její naplnění. Zvláště pro nás, kteří se snažíme analyzovat politické děje, od kterých uplynulo sedmdesát, osmdesát či devadesát let. Dnes již nelze plně obsáhnout dění a rozhodování tehdejší politické scény, abychom mohli přesně určit, jaké motivy vedly k tomu, že někdo přestoupil či byl přestoupen z jedné komory parlamentu do druhé, nebo se stal trvalým parlamentářem po celou dobu fungování Senátu. Něco málo o důvodech odchodů do Senátu můžeme dohledat u obecně známých senátorů a senátorek, ale i tak je toho stále málo pro konečnou odpověď.¹⁸⁰ Pevné podklady pro své částečné závěry kdo a jak

¹⁸⁰ Například **Jindřich Prouza** v článku **O předsedech našeho parlamentu**, publikovaného v týdeníku *Fronta* (12.9.1935), podrobuje kritice udělování významných ústavních postů politikům za odměnu či jako náhradu za místa ve vládě. V jeho pohledu tím nejvíce trpěl dobový Senát, který i díky těmto „zasloužilým“ předsedům byl slabý: „Dnešní předseda senátu [František Soukup] si libuje v postavení a ve funkcích, které připomínají postavení a funkce oněch vesnických funkcionářů, kteří řečnili na svatbách, dělali odprosny při pohřbech, předříkávali v průvodech a co už tak vůbec přišlo. Když se mu to líbí, ať řeční na pohřbech, ať řeční na oslavách mrtvých i živých po libosti; jemu to dělá dobře a nikomu to neškodí, protože nikdo si z toho nic nedělá. A nepozastavuji se ani nad tím, že předseda senátu je politický polopensista, poněvadž jako na politické pensisty hledí všechny strany na své členy senátu. Do senátu se odstavují poslanci už tak dlouho a tak obecně, že je to možno považovat za tradici naší demokracie. Není tedy divu, že netřeba ani všech prstů jedné ruky na výčet pokusů, kdy senát se chtěl trochu vzchopit. Dopadlo to a dopadne pokaždé asi tak, jako když si právě pensisté brouknou... Dr. Hruban dostal předsednictví senátu jako náhradu za ztracené ministerské křeslo, stejně jako nynější senátní předseda a jako K. Prášek, který politickou smrtí odpykal pokus, udělat ze senátního předsednictví víc než výměnkářskou prebendu. Jak potom došlo na Donáta, netřeba probírat, poněvadž tu rozhodovaly okolnosti, které jsou celkem lhostejny pro to, co bychom nazvali demokraticky ústavním prestyžem senátu a jeho předsedy.“
NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2193

přestoupil, tak můžeme nalézt pouze při pečlivém součtu všech zákonodárců a jejich výkonů mandátů v různých časových údobích a parlamentních komorách.

Z počtu 444¹⁸¹ senátorů a senátorek se mohlo plných 171 zákonodárců vykázat nějakou předešlou zastupitelskou zkušeností před nástupem do Senátu. Přepočteno na procenta, jednalo se o 38,51% parlamentářů se zkušeností nejenom z Poslanecké sněmovny Národního shromáždění, ale i z Revolučního Národního shromáždění, Říšské rady ve Vídni, zemských sněmů v Čechách a na Moravě. Senátor Ján Ružiak (REP) měl zkušenosti i z uherského sněmu z doby před revolucí. Platilo, že senátní zákonodárci zasedali často ve více typech komor, přičemž z výše zmíněných 171 zákonodárců 93 zasedalo v RNS, 41 v Říšské radě, 29 v zemských sněmech. Rozložení porevolučních zkušeností s Poslaneckou sněmovnou bylo následující: Celkem 62 zákonodárců zasedalo v prvním volebním období PS. Pro následující volební období někteří z nich již přešli do Senátu, jiní vytrvali, takže s druhou PS mělo zkušenost 49 budoucích senátorů a senátorek, s třetí celkem 33. Maďarský senátor Endre Korbáth (MN) měl jako jediný ze senátorů zkušenost i se čtvrtou PS, kdy se po intermezzu v Senátu (1929-35) vrátil zpět do Poslanecké sněmovny a strávil tak celou dobu od voleb roku 1920 v zasedacích síních parlamentu.

Transfer prvorepublikových zákonodárců nepostupoval pouze jedním směrem. Naopak pro šest senátorů primární politická zkušenost ze senátních lavic znamenala následný postup do Poslanecké sněmovny.¹⁸² Další senátor přešel ze Senátu do PS, aby se v následujícím volebním období vrátil zpět.¹⁸³ Sedm senátorů zasedalo i v poválečných zákonodárných sněmech,¹⁸⁴ přičemž nejdéle aktivním senátorem-politikem, v té době již poslancem za KSČ, byl Josef Juran působící v Národním shromáždění až do roku 1959.

¹⁸¹ Sen. **Augusta Rozsypalová** (+ 23.11.1925) a sen. **Ferdinand Raiman** (+ 2.12.1929) zemřeli po vykonaných volbách před složením slibu. Dobové prameny tyto zvolené zákonodárce započítávají do dobových statistik a z tohoto důvodu tak budu činit i já a brát v potaz celkové číslo 444. Naopak neberu ohled na zvolené náhradníky, kteří po odstoupení svého předchůdce odmítli přípisem předsedovy Senátu převzít uvolněný mandát a složit slib senátora. Jednalo se konkrétně o dva náhradníky: **Josef Heger** (SdP) a **Josef Taschek** (LW).

¹⁸² Jednalo se o senátory: **Karl Fritscher** (DCHS), **Rudolf Jaroš** (ČSD), **Josef Jelinek** (DFP), **Prokop Ivan Lokota** (K), **Robert Mayr-Harting** (DCHS) a **Johann Prause** (DG)

¹⁸³ Jednalo se o senátora **Józsefa Törkölyho** (LW)

¹⁸⁴ Jednalo se o senátory: **Vojta Beneš** (ČSD) – ÚNS, **Jan Horák** (Ž) – ÚNS, **Josef Juran** (K) – NS2 a NS3, **František Kubač** (K) – PNS, **Karla Pfeifarová** (K) – NS1, **Vavro Šrobár** (REP) – PNS, SNR a NS1, **Antonín Zmrhal** (K) – PNS, ÚNS a NS1

Sedm senátorů prodělalo zkušenost v RNS a v následujících třech funkčních obdobích Poslanecké sněmovny než ve volbách roku 1935 konečně vstoupili na půdu Senátu.¹⁸⁵ Taktéž dalších sedm senátorů zasedalo v PS mezi lety 1920-35 než přešli do Senátu.¹⁸⁶ Takto velké přesuny zákonodárců mezi jednotlivými komorami zákonitě musely ovlivňovat i samotné politické strany. Z celkového počtu 27 stran úspěšně zvolených a působících mezi lety 1920 až 1938 na půdě Senátu, mělo 19 stran ve svých řadách senátory a senátorky znalých života v poslaneckých lavicích. Nejvíce přestupů proběhlo u národních demokratů, kde z 33 senátorů mělo plných 23 senátorů, tedy 69,70%, zkušenost z poslaneckých síní. Druhou významnou a velkou stranou zasaženou přestupy byli agráři, kde 32 z 54 senátorů, 59,26%, bylo předtím poslanci. Lidovci dosahovali hodnoty u svého senátorského klubu 50,00%, čeští sociální demokraté 47,07%, národní socialisté 29,41%, českoslovenští komunisté 17,54%, němečtí lidovci 37,50%, němečtí sociální demokraté 34,48%, senátoři Hlinkovy lidové strany dosahovali hodnoty 32,26%.

Naopak celkem 18 senátorů patřilo mezi matadory senátních kuloárů, v kterých se dokázali pohybovat po všechna funkční období horní komory.¹⁸⁷ Přičemž 11 z nich zažilo památeční slavnostní projev prvního předsedy komory Cyrila Horáčka a zároveň neradostnou předvánoční rozlučku se senátním sborem toho posledního. Jak tedy objektivně hodnotit tyto senátory, parlamentáře? Byli to političtí důchodci odměnění za vykonanou práci pro stranu či odsunutí neúspěšní ministři, nebo šikovní politici, kteří svou délkou setrvání v zákonodárném sboru První republiky jenom prokázali svoji odbornost a prospěšnost pro republiku?

Z mého pohledu platí od každého trochu. Námi sledovaný vzorek 444 senátních zákonodárců rozhodně zahrnuje jak poklidné „penzisty“, kterým naprosto vyhovovalo, že to v životě nové republiky a ve svém vlastním „dotáhli“ takto vysoko a bez další snahy se spokojeně každého prvního v měsíci postavili do řady před sněmovní pokladnu. Jsou tam však také lidé, kteří se nespokojili s pohodlností úzkých senátních lavic, aktivně vstupovali

¹⁸⁵ Jednalo se o senátory: **Vilém Brodecký** (ČSD), **Josef Matoušek** (ND), **Dominik Nejezchleb-Marcha** (REP), **Jan Rýpar** (L), **Václav Sladký** (ČS), **Emil Špatný** (ČS) a **František Tomášek** (ČSD)

¹⁸⁶ Jednalo se o senátory: **Ernst Grünzner** (DSD), **Theodor Hackenber** (DSD), **Josef Chalupník** (ČSD), **Eudevít Labaj** (Lud), **Alois Roudnický** (L), **Georg Scharnagl** (DCHS) a **František Udržal** (REP)

¹⁸⁷ Jednalo se o senátory: **Filip Časný** (ČSD), **Václav Donát** (REP), **Jan Filipínský** (ČSD), **Karl Heller** (DSD), **Karl Hilgenreiner** (DCHS), **Josef Karas** (L), **Václav Klofáč** (ČS), **Antonín Klouda** (ČS), **Jan František Kroihler** (REP), **Wilhelm Niessner** (DSD), **Rudolf Pánek** (ČS), **Josef Reyzl** (DSD), **Václav Sehnal** (REP), **Josef Sechtr** (REP), **František Soukup** (ČSD), **Ferdinand Štastný** (ČS), **Zikmund Witt** (ČSD) a **František Zimák** (ČSD)

do politického dění a svoji politickou pozici v Senátu brali naprosto vážně. Samozřejmě neexistuje žádná dobová sociologická sonda či výzkum přímo mezi senátory a senátkami, ve kterém by tito zákonodárci pravdivě hodnotili své počínání na půdě Senátu. Ve svém hodnotícím postoji senátní komory, který přijímá všechny výše zmíněné typy politiků, se opírám především o zkušenosti z jiných komor a jiných historických období. Vždycky existují političtí lenoši a prospěcháři, kteří uvažují pouze o tom, jak úspěšně a bez úhony prokličkovat dané volební období a včas se protlačit na další volební kandidátku. Stejně tak ale vždycky existují politici, kteří jsou idealisté, cítí „Ducha“ doby a možnost změny, nebojí se riskovat a jít i proti proudu své vlastní strany, dnes bychom cynicky řekli nejsou svázáni hypotékou a milenkou. Tyto osobnostní póly politiků jsou přítomné v každém období a v každé komoře. Zákonodárci v Senátu První republiky nebyli výjimkou, nebyli horší či lepší, byli to prostě lidé, kteří se dali se na politiku ze svých osobních zájmů, které se sice u každého z nich mohly lišit, ale v historickém globálu byly opakující se, stejné a ničím nepřekvapivé. Politiku vždy dělají lenoši i idealisté zároveň. Záleží jenom na voličích, kterého lenocha či idealistu si vyberou, jelikož právě v něm naleznou osobní ztotožnění. Mění se politické režimy, volební a stranické systémy, ale osobnostní typy politiků zůstávají.

4.1 Imunitní přestupky senátorů

Českoslovenští senátoři a senátorky z mnohých historických hodnocení často vycházejí jakožto osoby dosti zralého věku, a tudíž plné ospalé nemohoucnosti, osoby, které v poklidu dožívaly své politické kariéry v mírně ošuntělém avšak historií nabytém paláci krčícím se v malostranském podhradí.¹⁸⁸ Avšak toto generalizující hodnocení dobového Senátu mnoho klame. Ne všichni senátoři a senátorky byli takto klidnými zákonodárci. Při čtení zpráv vycházejících z imunitního výboru odhalujeme daleko živější

¹⁸⁸ *Národní Listy* (14.12.1922), novinový článek: „*Klid a mír vládl včera v senátě. Ticho na všech stranách, dostavují se chvíle, svádějící k zamyšlení a hloubání. Stalo se tak i jednomu z místopředsedů, který právě řídí poklidnou schůzi s předsednického stolce. Zatoulaly se myšlenky, v tom odkudsi zazněl výkřik. Temperamentní místopředseda zapomíná, že jest v té chvíli předsedou a vpadá s odpovědí, hned však se vzpamatuje, hluboká červeň zalévá jeho tvář a zvoncem žádá ticho. Scéna tato vnáší do senátu srdečnou veselost.*“ NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2191

stránky jednotlivých zákonodárců.¹⁸⁹ Mnohý ze senátních zákonodárců se neváhal zuřivě bít za práva svá či své menšiny, za sociální spravedlnost, neváhal házet židle, prát se s četníky a strhávat jim při tom jejich okrasné knoflíky, srážet k zemi tvrdými direkty soudní zřízení snažící se uklidnit bouřící soudní síň, užívat neslušná slovíčka mnohdy přerůstající do velmi slušných vulgarismů, které by jistě našly ocenění i v naší současné politické kultuře. Několik senátorů začalo již v tehdejší době fikaně překreslovat hranice lesních pozemků, aby tak získali pár kubíků dřeva navíc, jiní používali metody kreativního účetnictví řeckého typu při výpočtu co nejnižších daní pro sebe, a dokonce jeden ze senátorů pracoval se speciální obálkovou metodou, když se snažil ve svůj prospěch ovlivnit státní zakázku. Senátoři a senátorky fackovali, plivali, křičeli, stáli neochvějně na stoličkách při městských trzích, házeli kamení, volali po revoluci, volali po bolševismu, volali po Hitlerovi, volali po krvi, psali do novin, hrdě uráželi na cti druhé svými názory, pod přikrovem tmy vylepovali nacionalistické plakáty, prostě všemi možnými prostředky dělali politiku, o které byli přesvědčeni, že je ta správná.

Čtyři funkční období, po která Senát fungoval, se vyznačovala nejenom rozdílnou délkou zasedání, ale i typem kauz, které bylo nutno na půdě imunitního výboru řešit. První období se muselo vypořádávat především s nespokojeností senátorů za německou menšinu, která stále těžko nesla nové soužití. Další dvě období se musela vypořádávat se vzrůstajícím aktivismem komunistického hnutí na našem území, který měl dopad i do řad senátorského klubu KSČ. „Aktivita“ komunistických zákonodárců mezi lety 1929-35 byla opravdu nevídaná a přinesla pro tuto stranu rekordní počty žádostí o vydání a soudní spory, jejichž výsledky stály dva senátory křeslo v parlamentě. Komunistické aktivizaci samozřejmě napomáhala tehdejší neutušená hospodářská situace v republice, na kterou těž reagovali zákonodárci i jiných klubů při svých veřejných projevech na stranických schůzích či táborech lidu. Ani bratrští Slováci se v nemálo případech neuhlídali a dávali najevo své nesympatie ke společnému státu, povětšinou opět v reakci na těžkou hospodářskou situaci. Naopak výrazně milým překvapením je, že se německému nacionalismu v pozdějších letech nedostávalo takové váhy v imunitních řízeních, jaká by odpovídala početnímu zastoupení na půdě Senátu. Vyjma prvotního období se nedostávaly před imunitní výbor žádné významné případy, které by si žádaly vydání k trestnímu stíhání a byly skutečně vydány. To se s ohledem na zhoršující se mezinárodně-bezpečnostní situaci

¹⁸⁹ Podrobněji k výsledným zprávám viz jednotlivé senátní tisky k daným funkčním obdobím. Podrobnou rozpravu nad výstupy imunitního výboru daného období lze dohledat v Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

v Evropě pochopitelně mění v závěrečném čtvrtém období. Senátoři a senátorky bouřili a tak žili, i když je také pravda, že mnozí raději propadli omamně vůni šeríků a klidu krásných dnů, kdy se opravdu těžko dělá revoluce a mění svět.¹⁹⁰

4.1.1 Imunitní řízení 1920 - 1925

Imunitní řízení prvního volebního období výrazně ovlivňovaly případy vycházející ze dvou oblastí. Jednak někteří ze senátorů docházeli k tvrdým odsudkům nově vzniklé republiky. V tomto případě se jednalo především o senátory německé menšiny a v menším počtu též i o slovenské senátory. Druhou oblastí byly přestupky proti bezpečnosti cti spáchané ať už během projevů či skrze novinové články jednotlivých senátorů. Ostatní imunitní případy nedosahovaly významnějších čísel. První oblast přinášející národnostní rozpory mezi Čechy a ostatními národnostmi ve státě byla nejožehavější pro imunitní výbor.

Lze konstatovat, že senátní imunitní výbor se snažil toto napětí mnohdy vznikající přílišnou aktivitu jednotlivých republikových trestních složek krotit a neeskalovat tak ještě více napětí v rámci hranic mladé republiky. O mnohých silně pobuřujících výrocih na adresu ČSR a samotných Čechů bylo ve zprávách výboru konstatováno, že sice překračují všechny meze slušnosti, ale pro klid v republice nebyl dáván souhlas s vydáním senátora či senátorky k trestnímu stíhání.¹⁹¹ Vhodným příkladem za všechny byla žaloba na německou

¹⁹⁰ *Večerní Národní Listy* (24.5.1922), novinový článek: „Dvanáctá hodina polední je jistě málo vhodná doba pro zahájení schůze a tím více, že krásný den lákal do stinných sadů a rozlehlých hájů šeríkových. Přimyslíme-li pak úmorné vedro, horký vzduch vanoucí otevřenými okny do prostor budovy senátní - ký div, že 45 minut marně ozýval se žalostný zvuk zvonku pana presidenta senátu, zvoucí pány senátory do zasedací síně.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2191

¹⁹¹ Vhodným ilustrativním příkladem může být kauza senátora **Hanse Hartla** (DN) za III. volební kraj, jehož vydání bylo požadováno krajským soudem v Liberci za pobuřující projev proti republice a nepravdivý článek o útisku německého obyvatelstva. Imunitní výbor vydal nesouhlas s vydáním a to s odůvodněním, že by to ještě více vyhrotilo vztahy mezi Čechy a Němci, přičemž německé menšině se nevydáním měla ukázat dobrá vůle a taktéž to, že ústavní práva Němců mají stejnou ochranu jako u Čechů. Tisky č. 617 a 1100, I. volební období Senátu NS.

Příklady žalovaných výroků německých senátorů:

Sen. **Franz Jesser** (DN): „Musíme se organizovat, abychom přesně věděli, kde Češi vězí. Ti musí ven. Vývoj Čechů můžeme znemožniti jen tím, když odstraníme všechny české dělníky, české služby, české učně.“ nebo „Střádejte své síly pro rozhodný okamžik. Potom všichni na palubu lodi, která nám přinese svobodu. S československou republikou jsme vázáni jen hospodářsky. Naše srdce a naše city patří Německu. Ať žije císař Vilém,

senátorku Marii Herzigovou (DN) podaná zemským soudem v Opavě za výroky směřující proti bezpečnosti republiky nalézající oporu v novém zákoně č. 50/1923 Sb. přijatém 19. 3. 1923.¹⁹² Právě tento zákon, přijatý v reakci na úspěšný atentát na ministra financí Aloise Rašína, se stal v budoucích letech vhodným nástrojem pro ospravedlnění velké většiny žádostí na vydání senátorů k soudním řízením. Tento zákon byl užit i v případech výroků neněmeckých senátorů Barinky a Bodnára, které taktéž podporovaly napětí mezi národnostmi.¹⁹³

Celkově nebyly tolerovány přestupky senátorů (zejména komunistických), kdy ve svých projevech vyzývali k ozbrojené revoltě proti republice, nebo docházelo k verbálnímu urážení jiných státních úředníků jenom proto, že ti konali svoji povinnost.¹⁹⁴ Nebylo

at' žije Karel!" (veřejná schůze Svitavy, dne 12.5.1921, nevydán) Tisky č. 616 a 1100, I. volební období Senátu NS.

Sen. **Josef Luksch** (LW): „Pro Němce, kteří jsou úplně bez práva, je republika peklem.“ (veřejná schůze Svitavy, dne 29.6.1921, nevydán) Tisk č. 1100, I. volební období Senátu NS.

Nebo též případ sen. **Ignatze Hübnera** (NA), který byl krajským soudem v Liberci viněn ze záměrných rozepří mezi Čechy a Němci, kdy dne 27.8.1922 měl vystupovat proti českým slavnostem v obci Víska (Dörfel), měl požadovat stažení československé vlajky a do slavnostního průvodu vhodit kámen. (nevydán) Tisk č. 1497, I. volební období Senátu NS.

¹⁹² Sen. **Marie Emma Herzigová** (DN) byla žalována konkrétně za svůj výrok: „Při školství lhostejno, kdo sedí v ministerstvu školství, loupež na školství se projevuje a heslem Čechů jest, jen brát a nic nedat.“ Hodnocení žalujícího státního zástupce: „Státní nadvláda vyvozuje z této výpovědi, že dr. Marie Herzigová veřejně způsobem surovým a štvavým hanobila český národ tak, že to může ohroziti obecný mír v republice a její mezinárodní vztahy...“ Imunitní výbor chladil vášně: „[Imunitní výbor] nehodlá se rozhodnouti pro vydání paní dr. Marie Herzigové, poněvadž z povahy jmenované paní senátorky, jakož i z okolností, za kterých řečnila, nesdílí podezření, že by byla měla úmysl rušiti obecný mír, nýbrž že použila pouze řečnických obrátů, jak se vyskytují velice často beztrestně v žurnálech její strany...“ Tisk č. 1824, I. volební období Senátu NS.

¹⁹³ Sen. **Josef Barinka** (LS): „Češi přinesli na Slovensko Husa, odbírají lidu kostely a římsko-katolickou víru, nač bylo Čechů na Slovensku zapotřebí?“ (nevydán) Tisk č. 1881, I. volební období Senátu NS.

Sen. **Ivan Bodnár** (K): „Utiskují nás ještě více než ta monarchie. Naše tak zvaná demokratická republika jest horší než bývalá monarchie, za republiky teklo více krve ruské, než za monarchie. Za nynější vlády se má lépe panský pes než ubohý člověk.“ a dále „President republiky Masaryk jest největší zloděj v republice.“ (vydán) Tisk č. 2081, I. volební období Senátu NS.

¹⁹⁴ Příkladem budiž konflikt sen. **Bodnára** s četnictvem, který se odehrál dne 26.8.1924 v Košicích před cirkusem Hagenbeck. Senátor neuposlechl četnické výzvy k rozpuštění hloučku stojícího před cirkusem a začal slovně, a následně i fyzicky, napadat strážmistra, kterého atakoval pěstí do hrudi. To vše komentoval slovy: „Ic do piči a nežďuchaj do mňa.“, odmítal se legitimovat a následně se odvolával na své postavení senátora. (vydán) Tisk č. 2002, I. volební období Senátu NS.

Nebo slovní výpad sen. **Theodora Matuščáka** (K): „Jak může župan takové voloviny dělat a tak blbě odůvodnit zákaz schůze, kterou chci pořádati.“ (vydán) Tisk č. 1978, I. volební období Senátu NS.

tolerováno fyzické násilí vyvolávané ze strany zákonodárců. Pečlivě se sledovalo, zda pronášení řeči senátorů vzbuzovaly rozruch mezi posluchači, přičemž se rozlišovalo mezi typickou komunistickou „hantýrkou“¹⁹⁵ a skutečným nebezpečným bouřením proti republice a občanům¹⁹⁶. Rozhodování imunitního výboru procházelo svým vývojem. Zpočátku byla snaha výboru klidnit napjaté výroky proti republice, ale s koncem funkčního období již tomu tak nebylo a výroky komunistických senátorů byly považovány za vážné ohrožení republiky a ve většině odhlasovávány k vydání pro trestné stíhání. Je nezbytné podotknout, že zejména komunističtí senátoři, kteří se snažili jasně vymezit nejenom proti své původní domácí straně, tj. sociální demokracii, ale i republice jako celku, mluvili ve svých projevech hodně o násilí a užívání zbraní.

Přečiny proti bezpečnosti cti činily významnou položku všech žádostí o vydání zákonodárců. Rozhodnutí o vydání či nevydání záleželo na povaze dané pronesené či napsané urážky. Pokud se jednalo plně o soukromý spor, který splňoval relevantní kritéria pro žalobu, imunitní výbor ponechal plný průchod spravedlnosti a senátora či senátorku vydal.¹⁹⁷ Naopak pokud bylo vzneseno obvinění urážky, která měla být pronesena na základě politické debaty či psaného článku, imunitní výbor vážil její skutečnou závažnost

¹⁹⁵ Jednotlivé výroky sen. **Václava Chlumeckého** (K) zachycené ve vyšetřovacím spise: „...stojíme před prevratom v našej republike, že príde vláda proletariátu, že pri tom pomôžu aj ruskí bolševici, jestli to nepôjde po dobrom, že si to vydobia násilim, že sú ruskí bolševici za chrbátom, že proletariát celú Európu obsadí.“ (veřejná schůze ve Velké Luce, dne 12.9.1920, nevydán) Tisk č. 1100, I. volební období Senátu NS.

¹⁹⁶ Sen. **Ivan Bodnár** (K): „Jménem veškerého zdejšího lidu bez ohledu na národnost a náboženství prohlašuji, že jako v roce 1919, prohlašujeme nyní opětně připojení se k Ukrajině a chceme toto.“ (veřejný tábor lidu v Chustu, dne 1.5.1925, vydán)

Zdůvodnění imunitního výboru pro vydání bylo obdobné jako v případě kladného rozhodnutí pro vydání sen. **Theodora Matuščáka** (K), který hovořil na veřejné schůzi ve Smolníku dne 18.7.1925 v podobném duchu jako sen. Bodnár: „Nejde o pouhou řečnickou výstřednost, nýbrž o případ útoku na nejcitlivější atribut republiky, na bezpečnost její existence a její hranice, takřka na tepnu jejího života.“ Tisky č. 2159 a 2202, I. volební období Senátu NS.

¹⁹⁷ Žaloba jistého Eleka Péchy na sen. **Juliuse Klimka** (Luď), který se cítil ohrožen na své cti za veřejné výroky senátora, které ho spojovaly s vraždou jistého Františka Majocha. (vydán) Tisk č. 245, I. volební období Senátu NS.

Nebo žaloba opět na sen. Klimka vznesená notářským stavem na Slovensku u soudu v Prešově za výrok vyslovený proti tomuto stavu: „...budem [Klimko] obecenstvo búrit, aby notárov pozabíjeli ako psov.“ (vydán) Tisk č. 1897, I. volební období Senátu NS.

Do vlastních řad cílil sen. **Václav Chlumecký** (K), který se měl dopustit přečinu urážky Národního shromáždění tím, že dne 9.3.1924 na veřejné schůzi voličů v Terešavě pronesl: „Nemyslete si, že to nynější na Národní shromáždění jest představitelem vůle lidu..., ten parlament jest shromážděním zlodějů a lupičů!“ (vydán) Tisk č. 1976, I. volební období Senátu NS.

a často odmítal dát souhlas k vydání, jelikož mnohá tato tvrzení zákonodárců byla spojena s projevem jejich politických myšlenek a postojů, za které z logiky výkonu své funkce senátoři a senátorky nemohli být trestáni. Významná část podání tzv. žalob proti bezpečnosti cti odrážela plně svoji romantickou dobu prvorepublikového republikanismu a dnes by byla jenom těžko představitelná.¹⁹⁸

4.1.2 Imunitní řízení 1925 - 1929

Senát opět vydával všechny senátory a senátorky, kteří se dostali do soukromně právní pře, bez jakékoliv souvislosti s činností v Senátu. Členové Senátu byli často žalováni za své názory, které projevovali skrze tisk, nebo byli hnáni k odpovědnosti jako šéfredaktoři či vydavatelé-vlastníci periodik, kde se tyto články objevovaly. V takových případech imunitní výbor šetřil, kdo daný článek skutečně napsal a povětšinou odkazoval žalobce se žalobou na prvotní autory psaného slova.

Významnou žalovanou skupinou senátorů byli senátoři za komunistickou stranu. Komunističtí senátoři byli často hnáni k soudu za přestupek proti organizování nepovoleného shromáždění. Zde imunitní výbor rozhodoval často podle jejich závažnosti, tedy zda se jednalo o malá shromáždění, bez násilí, s odkazem na tíživou sociální situaci v republice. V takových případech nebyl dáván souhlas s vydáním zákonodárce. Imunitní výbor odkazoval na právní výklad slov „kdo shromáždění chce provádět nebo konat“, která podle něj dokazovala, že zákonodárce měl na mysli nikoli shluk, nebo schůzku lidí nahodilých okolností, nýbrž shromáždění v užším slova smyslu. Typickým příkladem naplňující tento výklad byla komunistická senátorka Růžena Sehnalová, která během čtyř let, co zastávala post senátorky, byla vyžadována k šesti trestním stíháním právě za

¹⁹⁸ Žaloba na sen. **Karla Hellera** (DSD) vznesená soukromým žalobcem dr. Jindřichem Strádačem u okresního soudu v Teplicích-Šanově, kterýžto se cítil uražen na cti tím, že na svoje přání dobrého dne panu senátorovi se mu dostalo následné odpovědi: „že jsem Vám na Váš pozdrav poděkoval, byl jen omyl.“ (nevydán) Tisk č. 1498, I. volební období Senátu NS.
Nebo žaloba jistého Jana Hokeho, o kterém sen. **Josef Reyzl** (DSD) pronesl na veřejné schůzi, že je „politickým lumpem“. (vydán) Tisk č. 348, I. volební období Senátu NS.
Nebo žaloba železničních zřízenců u okresního soudu v Berouně na sen. **Josefa Karase** (L), který měl na perónu v Berouně pronést: „železniční zřízenci pozor na svoji službu dáti neumějí, ale něco ukradnouti, na to jsou čiperní. Já z vlastní zkušenosti vím, když po dráze něco posílám, že mě to obyčejně zřízenci železniční ukradou.“ (nevydán) Tisk č. 308, I. volební období Senátu NS.

nedovolené shromažďování.¹⁹⁹ S žádným z těchto stíhání nebyl imunitním výborem a následně plénem Senátu vydán souhlas.

Objevuje se i první žádost o vydání k trestnímu stíhání za vážnější ekonomickou trestní činnost,²⁰⁰ za přímou urážku prezidenta republiky²⁰¹ či porušení pravidel, která se vážala s volbami do zastupitelských úřadů.²⁰² Zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky byl též hojně užíván, zejména v souvislosti s výroky senátorů zastupující jednotlivé národnostní menšiny.²⁰³

¹⁹⁹ Žádosti o vydání sen. **Sehnalové** doručované do Senátu měly obdobný rys jako ta od okresního soudu na Královských Vinohradech, kde se konstatovalo: „...dne 12. března 1927 před ½ 10. hodinou dopolední na Tylově náměstí na Vinohradech postavila se senátorka Růžena Sehnalová na židli a mluvila asi k 80 tam shromážděným ženám o dnešní drahotě.“ (nevydána) Tisk č. 545, II. volební období Senátu NS.

²⁰⁰ Sen. **Antonín Šolc** (ČS) byl trestním soudem v Praze dvakrát požadován k trestnímu stíhání ve věci podezření ze zločinu padělání listin pro uskutečnění podvodných úpisů čtvrté státní zápůjčky. Tisk č. 340 a 374, II. volební období Senátu NS.

²⁰¹ Žaloba na sen. **Josefa Sochora** (K), který měl při táboru lidu konaném dne 5. 7. 1927 v Břeclavi urazit úřad prezidenta republiky výrokem: „Komunisté by případně vstoupili do vlády. Když však Švehla tvořil vládu, nezeptal se jich na to, a když Masaryk pozval si jednotlivé politické strany, komunisty nepozval. Na toho, kdo před nimi dveře zavírá, pliji, ať je to kdo chce.“ (vydán) Tisk č. 650, II. volební období Senátu NS.

²⁰² Sen. **Franz Scholz** (DCHS) doznal porušení volebního předpisu tím, že den před volbami do NS, které proběhly 15. 11. 1925, ve svém hostinci Katholisches Vercinhaus čepoval pivo. (vydán) Tisk č. 95, II. volební období Senátu NS.

²⁰³ Sen. **Ferenz Egry** (MN-LW): „Koncem léta bude konec Československa, neboť přijdou Maďaři.“ (nevydán) Tisk č. 288, II. volební období Senátu NS.

Sen. **Ivan Bodnár** (K), který na veřejné schůzi v Buštině 2. 8. 1926 pronesl: „Autonomiju majeme pouze na papíře, dnes se nacházíme ještě pod horším jařmem, jako jsme byli za maďarského režimu. Naše inteligence není ve státní službě. Na jejich místo přinesli z ciziny smetja a z Prahy všechny kapesní zloděje, kteří u nás dnes úřadujút.“ (vydán) Tisk č. 294, II. volební období Senátu NS.

Sen. **Heinrich Brunar** (DN): „Versaillský mír odtrhl nás od naší mateřské země a marně jsme volali po sebeurčení. Budeme volat ke své matce Germanii a ta nás jistě neoslyší: Mutter, hilf uns! Mutter hol' uns heim.“ (výborem vydán, ale na plénu nepadlo rozhodnutí) Tisk č. 363, II. volební období Senátu NS.

Sen. **Lajos Franciscy** (OKS-DCHS): „Maďarov, žijúcich v Československej republike, bez opýtania vzali do nej, odtrhli ich od Maďarska, preto si ich dnes aj Maďarsko požaduje. Teda donutili ich byť v Československej republike. Toto v prvom rade nieje v poriadku.“ (nevydán) Tisk č. 742, II. volební období Senátu NS.

4.1.3 Imunitní řízení 1929 - 1935

Imunitní řízení v třetím funkčním období byla typická svým akcentem na sociální problematiku, která tížila republiku stíhanou hospodářskou krizí.²⁰⁴ Levicoví senátoři byli nejčastěji stíháni za nepovolená shromáždění, vedení protestních průvodů a organizování stávek před továrnami, nebo za kritické články odrážející hospodářskou tíži v republice. Vážný případ odrážející tento stav, ve kterém figuroval i člen Senátu, se odehrál v roce 1931. Dne 4. února byla v severočeském Duchcově konána demonstrace, a následně protestní průvod městem, které se zúčastnili místní nezaměstnaní. Demonstrace měla vyvrcholit před okresním úřadem. Cestou z okraje města se však dav demonstrujících vedený komunistickým senátorem Petrem Stránským dostal do násilné potyčky s místním četnickým sborem. V následující střelbě jeden z demonstrujících padl mrtev a další tři následně v nemocnici podlehl následkům divoké střelby.²⁰⁵ Senátor Stránský byl státními orgány shledán jako hlavní organizátor tohoto krvavého neštěstí. Senát vydal souhlas se zajišťovací vazbou svého člena, přičemž v následném procesu byl senátor shledán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody, čímž Stránský ztratil jednu z nutných podmínek pro výkon mandátu senátora a 12. 12. 1931 byl volebním soudem na základě uvěznění zbaven i senátorského mandátu.

Komunističtí senátoři měli ve třetím volebním období vůbec problémy se zákony. Z celkového počtu 19 komunistických senátorů zahrnující i čtyři náhradníky, bylo během šesti let k trestnímu stíhání československými soudy vyžádáno 14 senátorů, tedy celé tři čtvrtiny všech senátorů klubu. Celkem komunističtí senátoři figurovali v 88 kauzách z celkového počtu 159, které byly imunitním výborem mezi lety 1929-35 rozhodovány. Procentuálně na komunistický senátorský klub připadlo 55% všech případů, přičemž o zbylých 45% se muselo podělit 34 senátorů z 11 dalších klubů. První tři místa největších rebelů zastávali právě komunističtí senátoři. Senátor Vítězslav Mikulíček za jihomoravský obvod si mohl připsat 16 trestních stíhání (ale vydán pouze ve čtyřech případech)²⁰⁶,

²⁰⁴ Sen. **Bohuslav Kindl** (K): „V době, kdy jest nadbytek produktů, proletariát hladoví, v době, kdy sklady se naplňují textilními výrobky a obuví, proletariát je nahý a bosý. To je vše možné toliko za kapitalistického režimu, který proto musí býti svržen a dělníci si musí vládu sami převzítí do svých rukou.“ (proneseno 9.12.1930 v Moravské Ostravě v hostinci U Slunce, nevydán) Tisk č. 635, III. volební období Senátu NS.

²⁰⁵ Tisk č. 391, III. volební období Senátu NS.

²⁰⁶ Na počátku 30. let vedl sen. Mikulíček i několik soudních sporů s tehdejší významným zlínským továrníkem **Tomášem Batou**. Byl žalován za své nelichotivé výroky proti továrníkovi, jako například za výroky z veřejné schůze v Praze 5.5.1932, kde o Baťovi mluvil jako

maďarský senátor István Mezö za košický obvod figuroval ve 13 případech (vydán pouze dvakrát). Králem rebelů se však stal senátor z Užhorodu Ivan Prokop Lokota, jeden z mála Rusínů na půdě Senátu, který byl stíhán celkem v 18 případech a Senátem soudu vydán ve třinácti případech. Jeho „rebelantství“ skončilo až výrokem volebního soudu ze dne 28. 4. 1934, kdy v důsledku výkonu trestu pozbyl následně volitelnosti a pozbyl mandátu senátora.²⁰⁷

Před imunitní výbor se dostalo též šest případů týkajících se finančních přestupků či přímo finanční kriminality senátorů. Jednalo se o největší počet tohoto druhu případů ze všech funkčních období druhé komory. Mezi nejzávažnější patřil případ senátora Bély Szilassyho (MN), který byl viněn z výrazného krácení daní, kdy svoji daň z prodejů půdy a stavení vypočetl na částku 76.100 Kč, zatímco ministerstvo financí došlo k číslu 908.970 Kč. Senátor byl vydán k trestnímu stíhání.²⁰⁸ Druhým závažným případem byla dokladovaná přímá korupce zvoleného zákonodárce. Senátor za republikánskou stranu Ferdinand Foit měl korupci projeviti při soutěži o veřejnou zakázku. Foitova firma se 14. prosince 1932 účastnila výběrového řízení na dodatečné kamenické práce na novostavbě Zemského archivu v Praze. Při otevření soutěžních obálek s cenou zakázky vypadla z obálky Foitovy firmy ještě druhá menší, modrá bez nápisu, ve které bylo 1.500 Kč. Soutěžní obálku donesl osobně senátor Foit. Senát též vydal souhlas se zahájením stíhání.²⁰⁹

o zbohatlíkovi, silném jedinci a též měl pronést: „Byl jsem žalován, že jsem urazil jeho veličenstvo, ne římského, nýbrž zlínského Césara.“ (nevydán) Tisk č. 955, III. volební období Senátu NS.

²⁰⁷ Výroky sen. **Lokoty** na adresu orgánů republiky byly opravdu velmi tvrdé, jako například ty pronesené na nepovoleném táboru lidu v Mukačevě 1.8.1931: „Nic vám nedají, hladujete, potřebujeme revoluci a ne vojnu!“ nebo proti bezpečnostním složkám: „Jděte ode mne, vy svině, nebo vám zuby vytluču.“ nebo výzva k lidu: „To jsou vaši zloději [notáři], bijte je!“ (vydán) Tisk č. 471, II. volební období Senátu NS.

Nebo ze stejného roku žádost krajského soudu v Berehově o vydání ke stíhání doplněná vylíčením divokosti jedné ze schůzí, kterou vedl sen. Lokota: „Podle reakce policejního úředníka, který při schůzi intervenoval, počínal si senátor Lokota při své schůzi hrozivě, hulákal a bil pěstí do stolu a to působilo na přítomné tak, že vyskakovali, rukama mávali a nadávali a že, když byla schůze rozpuštěna, nastal v místnosti veliký řev; následkem toho zakročila stráž a když jí přítomní kladli odpor a s ní se prali, užila šavlí na plocho a tak místnost vyklidila.“ (vydán) Tisk č. 384, III. volební období Senátu NS.

²⁰⁸ Tisk č. 774, III. volební období Senátu NS.

²⁰⁹ Tisk č. 1147, III. volební období Senátu NS.

4.1.4 Imunitní řízení 1935 - 1939

Okolnostmi specifické závěrečné období fungování Senátu se odrazilo taktéž v práci imunitního výboru. Oproti očekávání nenalezneme žádné velké plamenné projevy sudetoněmeckých senátorů, za které by byli tito senátoři českými soudními orgány vášnivě požadováni k vydání spravedlnosti. Plné tři pětiny z toho nevelkého množství případů, které imunitní výbor projednával, se dotýká oblasti problematiky bezpečnosti cti a pod známý paragraf 50/1923 Sb. na ochranu republiky se schovalo pouze 14 případů. Tento zdánlivý klid rozhodně neodrážel věrně situaci v československém příhraničí či vzrůstající nacionalismus na slovenském území. Navzdory tomu a s ohledem na vzrůstající krizi v republice je až zarážející, jak málo německých senátorů bylo stíháno. Z celkového počtu 38 žalovaných senátorů bylo pouze devět německé národnosti, z čehož 6 bylo za SdP. Z 50 řešených případů na sudetoněmecké senátory připadlo 12 kauz. Nejviditelnější byl senátor Anton Pfrogner ze Stříbra na Plzeňsku a původní profesí ředitel skladu, který byl žádán v pěti případech, ale pouze v jednom skutečně vydán.²¹⁰ Pozornost v podobě barvitých žádostí o vydání si zaslouží ještě senátor Karl Bock, obchodník z Žatce, který byl očividně nadšen z možných blížících se nových pořádků v Evropě.²¹¹

Charakteristické pro imunitní řízení posledního období je nízký počet projednávaných případů (50) a výrazně nižší ochota vydat senátory k trestnímu stíhání. Za dobu necelých čtyř let byl vydán souhlas se stíháním pouze v 10 případech. Naopak zřejmý je strmý růst případů žádostí, které nedošly konečného rozhodnutí, respektive, kdy imunitní výbor sice vydal souhlas s vydáním senátora (jedinou žádanou a nikdy vydanou senátorkou byla komunistka Karla Pfeiferová), ale kdy konečné rozhodnutí na společném plénu nepadlo (o případech se vůbec nejednalo). Takto do ztracena vyznělo 13 případů. V době posledního osmého krátkého zasedání Senátu během Druhé republiky bylo též viditelné, že komora přestala vydávat své zákonodárce vůbec.²¹²

²¹⁰ Sen. **Anton Pfrogner** (SdP) byl žalován odděleně za dva výroky, které pronesl na veřejné schůzi SdP v Krásném Březně 11.10.1936: „Ve středu Evropy jest čsl. stát sudem prachu všech držitelů moci.“ (nevydán) a druhý výrok: „Es besteht in gew. čechischen Kreisen die Absicht, uns auszurotten.“ (vydán) Tisky č. 413 a 414, IV. volební období Senátu NS.

²¹¹ Sen. **Karl Bock** (SdP): „Češi zradili svůj národ.“...“Od doby vítězného tažení je muž (Hitler) obdivovaný celým světem, muž, který má kormidlo státní lodi pevně v rukách. Radujme se, že tato vládní loď podrží si dosavadní kurz.“ (proneseno 12.2.1936 na veřejné schůzi v obci Hostomice okr. Bilina, nevydán) Tisk č. 344, IV. volební období Senátu NS.

²¹² Z pěti žádostí o vydání nebylo vyhověno žádné.

4.2 Ženy v Senátu

V československém Senátu při bližším pohledu nalézáme taktéž ženský element. Pravdou je, že nebyl nikterak počtem mohutný, nelze ho však snadno opominout. Z celkového počtu 444 senátorů v námi sledovaném období První republiky, můžeme nalézt celkem 16 aktivních senátorek. V procentuálním vyjádření se jedná o hodnotu 3,6%, tedy opravdu stopové množství žen v dlouhém zástupu mužů v černých cylindrech, kterým se podařilo prosadit v tehdejšímu mužském světě politiky. Při rozdělení podílu žen na jednotlivá funkční období docházíme k nevyšším počtům, kdy například mezi lety 1920-1925 v Senátu zasedaly jenom 4 senátorky.²¹³ V dalších volebních obdobích tomu bylo obdobně málo (1925-29: 4 senátorky, 1929-35: 7 senátorek a 1935-39: 5 senátorek). Žádná z žen se neprosadila do vedení Senátu (či Poslanecké sněmovny). Žádná nevedla ani jediný výbor v některé z parlamentních komor.

Ve skupině senátorek jednoznačně převládaly ženy kandidované levicovými stranami. Počty vyznívaly pro levice v poměru 12:4. Nejvíce levicových senátorek kandidovala Komunistická strana Československa. Celkem 5 senátorek za všechna tři volební období, ve kterých strana postavila samostatnou kandidátní listinu. První komunistickou senátkou byla Růžena Sehnalová. Profesí textilní dělnice, která se výrazně zasazovala o nápravu sociálních nerovností v republice během svého výkonu mandátu senátorky. Dalšími komunistickými senátkami byly Marie Stejskalová, Marie Vydrová²¹⁴, Rozálie Hajníková a Karla Pfeifarová. Posledně jmenovaná taktéž drží primát nejdéle žijící senátorky. Zemřela 25. 12. 1969 v Praze.²¹⁵

Druzí byli čeští sociální demokraté, kteří úspěšně kandidovali tři senátorky. Hned v prvním období uspěla Božena Ecksteinová-Hniličková, úřednice z pražského Smíchova, která měla zkušenost již RNS. Svůj mandát obhájila i pro druhé volební období. Výraznou tvář mezi senátkami této strany byla Betty Karpíšková, která se v prvorepublikové politice pohybovala celá dvacátá a třicátá léta. Profesí redaktorka Ženských novin, žijící v Praze, mezi lety 1920 a 1929 zasedala v PS a od roku 1929 v Senátu za tuto stranu. Poslední zástupkyní byla senátkou Emma Koutková, poštovní úřednice z Hronova.

²¹³ V celkovém přepočtu, při kterém započteme všechny senátory, kteří se v prvním volebním období vystřídali, tedy zahrneme i náhradníky za zemřelé či odstoupivší senátory, zjistíme, že z celkového počtu 166 senátorů představovaly ženy pouhých 2,5%.

²¹⁴ Sen. **Marie Vydrová** nastoupila do Senátu ve věku 80 let a stala se tak nejstarší členkou Senátu a celého Národního shromáždění v jeho meziválečné historii. Umírá 1. listopadu 1946 v Českých Budějovicích, v nedožitých 95 letech.

²¹⁵ Musilová (2007): 124

Němečtí sociální demokraté kandidovali úspěšně dvě ženy. První byla Anna Perthenová, soukromnice z obce Podmokly, která zasedala celé první volební období. Druhou byla Barbora Schacková, náhradnice za zesnulého sen. Antona Jarolima. Národní socialisté uspěli až ve volbách 1925, kdy do Senátu prosadili dvě zástupkyně. Obě shodně učitelky, jedna z Prahy, druhá z Prostějova. Růžena Reichstädterová však svůj první mandát nedokončila a umírá 30. 11. 1928 v Prostějově. Daleko významnější a i všeobecně známější političkou První republiky za tuto stranu se stává Františka Ferdinanda Plamínková (přáteli přezdívaná Francie) zasedající v Senátu až do úplného konce.

Pravice byla výrazně skromnější. Národní demokraté v prvním volebním období prosadili jako náhradníci po odstoupivším spisovateli a senátorovi Janu Herbenovi politicky známou a slavnou ženu, Boženu Vikovou-Kunětickou.²¹⁶ Vadou na kráse bylo to, že v Senátu nakonec zasedala pouze jeden měsíc, než došlo k předčasnému rozpuštění parlamentu. Druhou ženou za národní demokraty, respektive Národní sjednocení, byla profesorka Anna Vetterová-Bečvářová, která zasedala ve čtvrtém volebním období. Díky své zkušenosti z Poslanecké sněmovny, kde zasedala předešlé volební období, se též mohla řadit mezi zkušené političky. V podstatě první pravicovou senátorkou byla senátorka německé národnosti Emma Maria Herzigová. Byla zvolena za Německou národní stranu, profesí lékařka, odsloužila celé první volební období. Poslední z žen pravice v Senátu byla senátorka za republikánskou agrární stranu, Anna Chlebounová. Původem rolnice a soukromnice, jediná poslankyně za agrární stranu v letech 1920 až 1929.²¹⁷ Jistou „skrytou“, sedmnáctou, senátorkou byla Augusta Rozsypalová za Československou stranu lidovou. Rozsypalová úspěšně prošla volbami roku 1925 a získala mandát senátorky, avšak umírá osm dní po volbách, 23. listopadu, a nestíhá tak složit senátorský slib. V její osobě

²¹⁶ Sen. **Božena Viková-Kunětická** zasedala již v RNS. Známostou ženou političkou se však stala již v roce 1912, kdy úspěšně kandidovala v doplňovacích volbách za zemřelého poslance Josefa Škardu za Národní stranu svobodomyšlnou v obvodu Mladá Boleslav-Nymburk do českého zemského sněmu. Tehdejší místodržící pro české země kníže František Thun však odmítl respektovat výsledek volby a nevydal Vikové-Kunětické osvědčení o zvolení nutné pro vstup na půdu sněmu.

²¹⁷ Republikánská strana byla charakteristická nesnadností průniku žen do parlamentní politiky za tuto stranu. Sen. **Anna Chlebounová** byla jedinou ženou političkou za tuto stranu v československém parlamentu až do roku 1934, kdy do Poslanecké sněmovny nastoupily další dvě poslankyně náhradnice, **Anna Mrskošová** (od 17.1.1934) a **Marie Tumlířová** (od 26.10.1934), které následně jako jediné zastupovaly největší českou stranu i v posledním volebním období. Posl. Anna Mrskošová se objevuje v československé politice i po druhé světové válce, kdy v roce 1945 vstupuje do KSČ a za tuto stranu úspěšně kandiduje v květnových volbách roku 1948 a stává se komunistickou poslankyní.

lidová strana ztratila jedinou političku, která kdy v První republice za tuto stranu zasedala v parlamentě.²¹⁸

Být političkou v době První republiky nebylo jednoduché.²¹⁹ Ačkoliv platilo všeobecné rovné hlasovací právo, které umožňovalo volit a být volen všem vrstvám společnosti bez ohledu na pohlaví, ženy v dobové politice tahaly evidentně za kratší konec. Již fungování RNS ukazovalo, že nové politické poměry jsou sice schopny akceptovat rozšíření politiky a dělání politiky jako takové i mezi plebejské, nearistokratické uzavřené vrstvy, novum v podobě aktivní účasti žen v politice však nebylo přijato nijak masově. Z celkového počtu 256, respektive 270 zákonodárců revolučního sněmu bylo pouze 8 poslankyň, doplněné o dvě náhradnice.²²⁰ Otázka žen v politice zaujímal ve volebních programech stran okrajové místo. Ženské programy obou sociálnědemokratických stran, komunistické strany a národně socialistické strany kladly výslovně důraz na *rovnost* žen a mužů. Programy ostatních stran zmiňovaly *příležitosti*, jakých se ženám dostává v novém státu. Například republikánská strana věnovala ženské otázce ve svém volebním programu z roku 1919 pouze jednu větu.²²¹

V následujících volebních bojích politické strany nabízely na kandidátkách ženám především nevolitelná místa. Například senátní kandidátní listiny pro I. pražský volební obvod při prvních volbách v roce 1920 ukazují obtížné postavení žen. Z jedenácti politických stran, které kandidovaly, pouze pět stran postavilo kandidátky, kde se nacházela alespoň jedna žena. Národní demokraté ze čtyřiačtyřiceti kandidátů postavili dvě ženy. Na sedmém místě Boženu Vikovou-Kunětickou a na patnáctém místě Marii Vítkovou. Žádná neuspěla. Národní socialisté z 15 jmen na kandidátce nominovali pouze jednu ženu. Na čtvrtém místě neúspěšnou Františku Plamínkovou. Republikánská strana kandidovala jedinou ženu na devátém místě z patnácti, živnostníci ze stejného počtu kandidátů až na jedenáctém místě. Světlou výjimkou byla česká sociální demokracie. Na

²¹⁸ **Augusta Rozsypalová** zastupovala mezi lety 1920–25 jako jediná poslankyně lidovou stranu v Poslanecké sněmovně. Dobové statistiky ji zahrnují do početních stavů členů Senátu bez ohledu na to, že nesložila senátní slib. Přidrží se dobových počtů a i tuto senátorku řadím do celkového součtu 444 členů Senátu za celé období fungování komory.

²¹⁹ Viz nespokojený povzdech v sekci „Ženské slovo“ Českého Slova před chystanými volbami roku 1935: „Do parlamentu půjdou zase jenom kněží a křesťanské ženy půjdou jen do procesí.“
České Slovo (1.5.1935), článek **Ženy ve volbách**

²²⁰ Ženy v RNS: **Božena Ecksteinová-Hniličková** (ČSD), **Anna Chlebounová** (REP), **Františka Kolářová** (ČSD), **Luisa Landová-Štychová** (ČS), **Alice Masaryková** (za slovenský klub, později nahrazena **Irenou Kaňovou**), od 22.1.1920 **Eliška Purkyňová** (ND), **Božena Viková-Kunětická** (ND), **Ludmila Zatloukalová-Coufalová** (REP) a **Františka Zemínová** (ČS).

²²¹ Musilová (2007): 41

čtyřicetčlenné kandidátce měla strana sice také jenom jednu ženu, ale hned na druhém místě, což vedlo k volebnímu úspěchu Boženy Ecksteinové-Hniličkové. Faktem zůstává, že žádná jiná kandidující strana neposkytla v meziválečném období ženám takový prostor jako sociální demokracie. Například ve stejném obvodu ve volbách v roce 1929 vyhradila plnou čtvrtinu z 24 míst na kandidátce ženám.

Spolupráce žen v Senátu nebyla žádnou samozřejmostí. Žádný z tehdejších významných ženských proudů - liberální, sociálně demokratický, komunistický - nenašel cestu ke sjednocení s ostatními. Všechny proudy se držely svých argumentů, které výrazně znesnadňovaly jakoukoliv spolupráci. Katolický ženský proud rovnou odmítal jakoukoliv spolupráci.²²² Samotné politické strany hleděly na případnou nadstranickou spolupráci s pramalým nadšením, a to i v případě, že se jednalo o spolupráci žen z koaličních stran. Hlavním důvodem byla vzájemná konkurence a boj o hlasy voličů. Za obecně nepřijatelnou byla později považována případná spolupráce s komunistickými senátorkami či poslankyněmi.²²³

Mezi nejvýraznější prvorepublikové senátorky a političky bezesporu patřila sen. Františka Plamínková. Pražská rodačka z domu „U tří vlaštovek“ na Karlově náměstí, dcera obuvníka, výborná studentka, která ihned po maturitě nastoupila na dráhu učitelky. Svoji pozdější proslulost si vydobyla především díky svému neutuchajícímu zájmu o ženskou otázku. Nebyla klasickou feministkou, která by bojovala proti mužům. Naopak zastávala názor, že ženy nesmí pracovat bez mužů, nebo dokonce proti nim, ale s nimi a vedle nich. Přes 40 let bojovala za naprosté zrušení povinnosti celibátu učitelek. Zasazovala se za vnitřní svobodu ženy a pro její hospodářskou nezávislost. Roku 1904 pomáhala při zakládání střediska českých žen „Ženský klub český“. Spolu s Fráňou Zemínovou založila „Výbor pro volební právo žen“. Od roku 1908 vedla neúporný boj za prosazení poslanecké kandidatury pro ženy. Spolupodílela se na úspěšné kandidatuře Boženy Vikové-Kunětické do zemského sněmu v roce 1912. Po vzniku Československa se naplno aktivně zapojuje do československé politiky. Nejprve úspěšně kandidovala do pražského zastupitelstva, kde strávila několik let. Její první velká kandidatura do celostátní politiky ve volbách roku 1920 ještě dopadla neúspěchem, ale od následujících voleb 1925 už vždy úspěšně obhájila svůj mandát a v práci senátorky vytrvala až do začátku druhé světové války, která pro ni samotnou byla válkou fatální.

²²² Musilová (2007): 37

²²³ Musilová (2007): 52

Druhá světová válka zastihla 12 žijících senátorek. Z toho šest bylo během války vězněno a vyslýcháno, dvě senátorky zemřely na důsledky tohoto věznění. Senátorky Hajníková, Koutková, Sehnalová a Schacková byly vězněny a brány za rukojmí. Sen. Hajníková za svoji podporu rodinám vězněných byla sama třikrát uvězněna a prošla věznicemi či tábory ve Slaném, Kladnu, na Pankráci a naposledy byla od března do května 1945 vězněna v Malé pevnosti v Terezíně. Sen. Koutková byla zatčena v srpnu 1944 a jako rukojmí vězněna v Terezíně až do konce války. Sen. Sehnalová byla zatčena při velké vlně zatýkání politických oponentů, která se rozpoutala okamžitě po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava 16. března 1939. Sen. Schacková byla po odtržení pohraničí vězněna po dobu pěti měsíců. Naopak komunistické senátorce Pfeiferové se podařilo v květnu 1939 vycestovat přes Polsko do Velké Británie. V emigraci prožila celou válku, působila v Československém červeném kříži a do vlasti se navrátila v dubnu 1945.²²⁴

Válku nepřežily dvě výrazné senátorky a političky První republiky. Sen. Betty Karpíšková, před válkou předsedkyně Ústředního výboru žen sociálně demokratických a místopředsedkyně strany sociálních demokratů, zemřela na následky útrap věznění 31. 10. 1942 v koncentračním táboře v polské Osvětimi. Karpíšková se hned po vyhlášení Protektorátu zapojila do ilegální činnosti. V květnu 1941 však byla její ilegální činnost a činnost dalších sociálnědemokratických funkcionářů prozrazena. V důsledku toho byla spolu s členy své rodiny zatčena a před transportem do Polska po nějakou dobu vězněna na Pankráci a v Terezíně. Druhou senátorkou byla popravená Františka Plamínková.

Plamínková již před vypuknutím války vystupovala proti nacistickým snahám ovlivňovat politické dění nejenom u nás, ale i v Evropě. V napjatých zářijových dnech roku 1938 adresuje říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi osobní dopis, ve kterém ho upozorňuje na omyly, kterých se sám dopouští, když útočí na pozici prezidenta Beneše.²²⁵

²²⁴ Informace o válečných osudech jednotlivých senátorek jsou získané z Archivu Poslanecké sněmovny PČR, konkrétně z lístkové Kartotéky poslanců (1918 - 1992), kde je u každého zákonodárce krátká anotace životopisu.

²²⁵ **Dopis sen. F. F. Plamínkové říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi ze dne 14.8.1938:**

Pane kancléři,

v řadě nesprávností, jež jste vyslovil ve své pondělní řeči a jež jsou vysvětlitelné jen historickými a národopisnými omyly, dotkl jste se těžkou urážkou našeho prezidenta Dr. Beneše.

I tato urážka snad je vysvětlitelnou nedostatkem informací, jimž podléhá diktátor, jehož okolí jej informuje toliko o věcech, které jsou ve směru jeho přání. Proto píši: Letadlem jsem navštívila 13. - 15. května jižní Francii. A tam, nikoliv v ČSR, jsem tiskem a hlasem lidu byla přesvědčena, že německá armáda se pohybuje k hranicím ČSR. Jak lze tedy říci, že to byl výmysl prezidenta Dr. Beneše?

Těžko snášela snahy československého vedení státu, které se snažilo z pozice slabšího nalézt nový *modus operandi* ve vzájemných vztazích s německou říší.²²⁶ Již z těchto kroků bylo zřejmé, že po okupaci a vypuknutí války nebude postavení Plamínkové na domácí půdě bezpečné. Skutečně po vypuknutí války byla 1. 9. 1939 poprvé zatčena a šest týdnů vězněna. Následně nakrátko odchází do zahraničí, ale vrací se zpět do vlasti, kde je poté vystavena dohledu německého gestapa. Dne 11. 6. 1942, v reakci na atentát na zastupujícího říšského protektora Reinhardta Heydricha, je Plamínková zatčena a internována ve věznicí na Pankráci odkud je následně převezena do Malé pevnosti v Terezíně. Zde se na pár okamžiků setkává s další vězenkyní, svojí spolustranicou kolegyní Miladou Horákovou.²²⁷ Po několika dnech, 28. 6., je Františka Plamínková z Terezína opětovně převezena, vozem ředitele pankrácké věznice a člena gestapa Sopa, zpět do Prahy. Zde je 30. června 1942 popravena.

Ženy senátorky nebyly početnou skupinou. Nepůsobily ve vedení horní komory, ani ve vedení jednotlivých výborů. Možná nebyly tak výbojně a rvavé jako poslankyně z dolní komory²²⁸, přesto byly nepostradatelnou součástí Senátu a celé prvorepublikové politiky.

Nikdo by nemohl Dr. Beneše ze lži podezřívati, kdo zná českou historii, hrdinný zápas Čechů v XV. století za pravdu boží, jejich zápas za tutéž pravdu v XVII. století, život Masarykův a vítězství jeho pravdymilovnosti, že na státní znak Čsl. republiky vepsal národní heslo „Pravda vítězí“ a že Dr. Beneš byl jeho nejmilejší spolubojovník a žák.

Jako poctivá demokratka považuji za svoji lidskou povinnost Vám, pane kancléři, napsati tato slova s pevnou vírou, že i proti vojenské přesile „Pravda vítězí“.

F. F. Plamínková, senátorka ČSR

Kubičová (1947): 27

²²⁶ **Citace z části dopisu sen. F. F. Plamínkové poslankyni F. Zeminové ze dne 30.1.1939:**

„Já čtu velmi málo noviny, rozhlas neposlouchám - protože mi to všechno jde na nervy. Když takové České Slovo uveřejní obrázek, jak Hitler podává ruku našemu ministru zahraničí - to už je trochu mnoho. Chci dát svůj život za to, že bychom po roce 1871 nenašli jediného francouzského listu, který by si podobný obrázek uveřejnil. Že se musí ledacos dělat, o čem se nám ani nesnilo, to je možné; ale abychom si z toho dělali čest - na to musí přijít český člověk. Mne to tak dohněvalo, že jsem chtěla Čs. Slovo vypovědět. Máš-li trochu vlivu v redakci, upozorni je na to, abychom byli trochu důstojnější.“ NA Praha, f. ČSNS, k. 503

²²⁷ **Milada Horáková** po válce na toto krátké setkání vzpomíná a cituje slova sen. Plamínkové, která od ní zazněla: *„Pamatujte si, že když se něco má pořádně udělat, musí se to dělat celou bytostí. Tak to bylo také se mnou. Mne práce vždy brala celou sebou. Je dobré, že jsem Vás už mnohé tímto svým pojetím práce nakazila. A proto jsi také tady.“* Kubičová (1947): 21

²²⁸ Bojovnost a rvavost československých poslankyň byla poeticky zachycena na stránkách *Lidových Listů* (23.6.1926) v článku **Libuše a Fráňa**. Článek popisoval neuvěřitelné výjevy mnohých zákonodárkyň, které se rozproudivy na plénu Poslanecké sněmovny při projednávání zákonů o agrárních clech a platech kněží. Krátce citujme: *„U ženy předpokládáme útlejší mravy,*

S odstupem historické doby je více zřejmé, že co ztrácely co do početnosti, zanechávaly v odkazu pro budoucí generace političek. Byly to právě tyto dámy, bez ohledu na stranickou příslušnost či dosažené vzdělání, které daly svým jednáním vzor mnohým dalším následovnicím v politice a především dokázaly, „že ženy nesmí pracovat bez mužů, nebo dokonce proti nim, ale s nimi a vedle nich“.

4.3 Národnostní skupiny v Senátu

Za dobu necelých devatenácti let fungování horní komory úspěšně kandidovalo, mandát přijalo či znovu obhájilo a slib složilo na 444 senátorů a senátorek. Vzhledem k přijaté a dodržované praxi umožňující demokratickou participaci na zastoupení každé skupiny ve státě, výrazně podpořené systémem poměrného zastoupení, bylo zřejmé, že i Senát bude pestrým odrazem národnostní mozaiky ve státě. Nebudeme-li se držet dobové teorie o jednotném národu Čechů a Slováků, počítající obě etnika za jeden národ, shledáme na půdě Senátu celkem sedm různých národností. Nejpočetnější skupinou byli samozřejmě Češi, kteří byli za celou dobu První a Druhé republiky reprezentováni celkem 234 senátory a senátorkami. Druhou nejpočetněji reprezentovanou skupinou bylo německé etnikum. Celkem 119 zákonodárců hlásící se k německému, bylo účastno na dobové politické scéně. Teprve třetí nejpočetnější skupinou byli Slováci. Jejich zákonodárci dosáhli počtu 66 senátorů. S výrazným odstupem byli následováni zástupci maďarského etnika, čítající na 19 zákonodárců. Zbylá tři etnika přicházela z nejmenšího a nejmladšího území nové republiky, z Podkarpatské Rusi. Tři senátoři se hlásili k rusínské národnosti, dva k ruské a jeden senátor se považoval za Ukrajince. Komplikovanost tohoto „tavícího kotlíku“ na východním okraji republiky byla zvláště výrazná i tím, že zde úspěšně kandidovali senátoři

něžnější chování, více umírněnosti, nežli jest u mužů, a každá výtržnost jich protiví se nám, protože se přičí povaze, kterou příroda ženě dala.“ Autor dále pokračuje: *„Všechny poslankyně socialistické a komunistické měly klacky, jimiž bušily a tloukly netoliko na svá místa, nýbrž také vůkol. Pí. Kollaríková myslí, že v parlamentě se bojuje tyčemi. Pí. Landová-Štychová, která ve svém temném oděvu vypadá jako jeptiška, řadí v zasedací síni bez rozvahy a rozmyslu. Pí. Karpíšková, které je již, tušíme, přes 40 let, bušila na pult, jako by se to dělo na výdělek. Jak ošklivá, jak ohyzdná byla pí. Pechmanová, když práskala prknem. Ale výkvět a výběr všech byla pí. Zemínová. Co ta tropila, bylo již nelidské. To byla furie, lítice, čertice, ďáblice v jednom. Jako by měla čtyři ruce a šestero ústa. Sípala, ječela, křičela, řvala, rozpínala údy jako tahací panák...“* Důsledkem těchto obstrukcí kromě odstoupy členů Poslanecké sněmovny před veřejností bylo i následné podání žádosti zemského trestního soudu v Praze ke stíhání 27 poslanců a poslankyň za užití násilí proti ústavním činitelům a za zlomyslné poškozování cizího majetku. NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2171

hlásící se ke slovenské či maďarské národnosti.²²⁹ Jedinou scházející národností na plénu Senátu, byla polská menšina. Oproti Poslanecké sněmovně, kde tato skupina přicházející zejména ze severní Moravy měla své zastoupení, za celou dobu trvání společného státu se Polákům z polských stran nepodařilo překročit nutné kvorum pro získání mandátu v Senátu.²³⁰

Z výše uvedených počtů a známých historických souvislostí je zřejmé, že samotný chod komory byl zatěžkán jednak mnohými historicko-dobovými relikty, a osobním každodenním stýkáním jednotlivých mentalit v lavicích Senátu²³¹, tak také technicko-organizační správou. Už jenom samotné dorozumívání mezi jednotlivými zákonodárci bylo pořádným oříškem, který bylo nutno uspokojivě vyřešit. Zdaleka neplatilo, že i po staletích vzájemného soužití každý Čech mluví německy a každý Němec rozumí česky.²³² Vše se dále komplikovalo příchodem „nových“ národů do společného státu. Jednací řád Senátu byl v jazykové otázce poměrně přátelský. Senátoři jednotlivých národnostních skupin mohli užívat svých jazyků při vystoupení na plénu, skládání slibu, hlasování, podávání a projednávání návrhů zákonů, vyřizování petic či ustanovení dotýkající se v nějaké podobě prezidenta republiky (např. poselství prezidenta adresovaná parlamentu).²³³ Naopak bez výjimky se užívalo české, respektive československé řeči při jednání vlády a při jednání mezi představiteli jednotlivých parlamentních komor (§49, odst. I.). Příslušenství senátora či senátorky k dané národnosti se posuzovalo podle jejich osobního

²²⁹ Prakticky všechny rusínské strany, ať ruské, ukrajinské, nebo samostatné rusínské orientace, pokud dosáhly nějakých výraznějších úspěchů, včetně zastoupení v NS, kandidovaly vždy v koalici s celostátními československými stranami, které na Podkarpatské Rusi uzavíraly s místními subjekty volební koalice a vytvářely společné volební kandidátky. Rusínské politické strany nebyly schopny dohodnout se na nějaké pevnější politické organizaci, ale ani na tom, jakým jazykem se má učit na místních školách, respektive kým vlastně slovanští obyvatelé Podkarpatské Rusi jsou: Rusy, Ukrajinci nebo Rusíny? Tóth (2012): 162

²³⁰ Například při volbách 1929 získalo *Volební sdružení polských stran a židovských stran* pouhých 27.823 hlasů v moravskoslezském volebním obvodu č. VII., což zde představovalo 3,4%, ale v celorepublikovém průměru pouhých 0,43%. Nutné kvorum pro získání mandátu činilo 43.456 hlasů.

²³¹ Čeští senátoři užívali pro své německé kolegy nelichotivého označení „*Teutonští bratři*“.

²³² **Antonín Jarolímek:** „*U nás jsme si už zvykli, že se Němci obyčejně k nám (i ti, co dovedou dobře česky), už odedávna obracejí po německu.*“ Jarolímek (1921): 78

²³³ Podle všeobecného předpisu se projevy členů Národního shromáždění děly v řeči československé, ale příslušníci národnosti německé, ruské (maloruské), maďarské nebo polské mohli činit projevy ve svém jazyku (§29, odst. VI.). Ústní projevy zákonodárců reprezentující národnosti menšiny se v tiskopiseckých zprávách uveřejňovaly pouze ve státním jazyku, v originále jen v příloze přiložené na konci každého zápisu z jednání parlamentní komory (§6). Peška (1932): 167-168

prohlášení²³⁴, které každý člen Senátu stvrdil podpisem, než poprvé vstoupil do jednací síně.

Ne všichni zástupci národnostních skupin byli nadšeni z nového státu. Roztrpčení z nového státu vyvstávala především u německé a maďarské menšiny. Pro české Němce bylo zvláště těžké, když se téměř ze dne na den proměnili z vládnoucího národa v pouhou národnostní menšinu. Václav Gutwirth tento proces popisuje jako naprostou nepřipravenost Němců na změnu, kterou konec války přinesl. Němci nepočítali s možností převratu v říjnu 1918, nevšimli se předcházejících procesů a emancipačních tendencí u Čechů, nesledovali duši českého člověka.²³⁵ Naopak Češi byli na změnu poměrně lépe připraveni. Český stranický systém byl již v podstatě vytvořen, německý se musel teprve formovat. Gutwirth si taktéž všímá rozdělenosti mezi samotnými Němci. Čeští Němci neměli žádné jednotící duchovní centrum. Mezi německou Prahou a německým venkovem často bývalo silné politické napětí, které bylo podporováno vzepjatým regionalismem v německých oblastech. Toto všechno samozřejmě vnášelo napětí i do horní komory.²³⁶

²³⁴ „Přihlášení se k národnosti“ činilo již velký problém za doby rakousko-uherské monarchie, kdy docházelo ze strany státních úřadů k úmyslnému zkreslování národnostních statistik. Sčítání lidu 1920 mělo dát plnou svobodu volbě národnosti každému po vzoru svobody, jaká se mezinárodně dohodla pro Židy, kteří neměli být při své volbě vázáni jenom na jazyk či náboženství. V případě ČSR a judikatury Nejvyššího správního soudu a dalších skutečností, se však tato svoboda volby značně redukovala a opět tendovala k dělení podle určitých objektivních znaků. Mateřský jazyk byl skutečně považován za jeden z objektivních znaků národnosti, dokonce za hlavní, neměl však být výlučným. V pozdějších letech se novým výlučným znakem pro převážnou většinu nejenom českých Němců stává rasa, ke které kdo náležel.

Sen. **Cyřil Horáček** k jazykovému odlišení národnosti dodává: „Samostatně odlišný jazyk, jímž mluví příslušníci národa, není tedy bezpodmínečným předpokladem národnosti, avšak v evropských poměrech, kde selhávají měřítka antropologická, je skoro jediným kritériem spolehlivým.“ Pavlíček (2009): 53-55

²³⁵ Gutwirth (1928): 219

²³⁶ Příkladem budiž slovní přestřelka mezi sen. **Karlem Hilgenreinerem** (DCHS) a sen. **Václavem Křofáčem** (ČS) jak ji zaznamenala *Národní Politika* (9.11.1922):

Sen. Hilgenreiner: „Dejte nám rovnoprávnost! Jsme zde národem druhé třídy!“

Sen. Křofáč: „V každém jiném státě byste byli nemožní. I za hranicemi o vás vědí, že jste nesnášenliví a malicherní.“

Sen. Hilgenreiner: „Máte pro nás jen krásná slova, ale žádné činy!“

Sen. Křofáč: „Váš nacionalismus žije z nenávisti, to je právě jeho hanba. My nenávisti k vám nemáme a pracujeme-li pro konsolidaci republiky, pracujeme i pro německý lid. Chaos je všude kolem nás a díváme-li se na Německo, nevíme, čeho se dožijeme v příštích týdnech. Velikou chybou by bylo, kdybychom si nevšimli toho, co se proti naší republice kutí za hranicemi.“

„Excísař Karel odešel na věčnost a naše veřejnost ukolíbala se v bezstarostný klid, zapomínajíc, že jsme výspa v neklidném, bouřlivém moři.“

Vedle výroků samotných domácích německých senátorů²³⁷, situaci zhoršovaly i reakce německých politiků za hranicemi republiky.²³⁸ Na jednotlivá zasedání československé vlády pravidelně docházely přepisy těchto zahraničních výroků. Naopak z československých konzulátů docházely zprávy s označením „*Důvěrné*“ referující o sledování německých politiků československé státní příslušnosti a podrobně zachycující jejich činnost s pronesenými výroky v zahraničí.

Porevoluční doba byla skutečně obtížná pro německé etnikum a jejich zástupce na parlamentní půdě. Jednak provedené sčítání lidu z roku 1921 ukázalo na obecnou silnou odloučenost německého osídlení, a jednak v republice zavládla snaha oddělit se od všeho německého a němčiny jako takové. Sčítání lidu z 15. 2. 1921 přineslo jasné rozvržení sil jednotlivých národností v republice a jednak plně ukázalo na to, co již bylo zmíněno výše, že Němcům chybělo jednotící centrum.²³⁹ Fungovalo zhruba pět od sebe odloučených

„Nepřátelé čekají jen na vhodnou příležitost, kterou by jim byla především smrt našeho presidenta. Počítají s nejednotností Čechů při volbě nového presidenta a na této okolnosti staví veškeré své plány: odtrhnouti zněmčené území a osvoboditi „ujaržené bratry“. Maďaři v stejné době pokusí se o znovudobytí Slovenska.“

„Je rovněž nepochybné, že mezi Němci, Rakušany a Maďary bylo docíleno taktické dohody. Spolky Čechoněmců a Sudetanů v Rakousku a Německu jsou dobře organisovány. Jejich úkolem jest pracovati horlivě k rozvracení našeho státu a odtržení poněmčených území. Mají pravidelné setkání s našimi německými poslanci, jimž posílají své zprávy a přijímají od nich potřebné instrukce.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2191

²³⁷ Sen. **August Naegle** (DN): *„Na pomníku našeho nezapomenutelného vůdce dr Schmeykala v Lípě stojí slova, která v dnešní době bojů mají tvořiti heslo německého lidu: „Němci jsme a Němci chceme zůstatí.“*

Sen. **Emma Herzigová** (DN) ve stati *„Národní myšlenka a německá žena“* píše, že německá žena jako nositelka národní myšlenky jest povolána k tomu, aby v každém směru pečovala o udržení němectví. Již doma od nejútlejšího věku musí býti dětem vštěpováno německé národní smýšlení.

Sen. **Gustav Oberleithner** (DN): *„Národní stranická práce pomáhá stavěti mosty k velikému národnímu sjednocení.“* NA Praha, f. PMR 1918-1945, k. 419

²³⁸ Ministr **Hergt**, člen pruské sněmovny a předseda německé nacionální strany lidové: *„Německo-nacionální lidová strana učinila velkoněmeckou myšlenku pevnou součástí svého politického programu. Proto cítíme se se svými krajany také za dnešními hranicemi německé říše co nejvnitřněji spojení. Jejich utrpení jest našim utrpením a jejich naděje jsou našimi nadějemi. S nimi společně očekáváme den, kdy se také pro náš národ uplatní právo na sebeurčení a vyplní se jejich touha: „Domů do říše.“*

Posl. **H. E. v. Lindeiner-Vildsu**, člen pruské sněmovny, píše ve stati *„Osud sudetských Němců“*: *„Německý národ mohl by se snad na čas spokojiti s provedením kantonálního zřízení v území pohraničních Němců. Místo toho vládcové nového státu vedou násilnou a ničivou politiku, proti německé državě a německému národu v ČSR. Jsem přesvědčen, že stát, který takto zuřivě si počíná vůči nejzdatnějšímu svému obyvatelstvu, ničí sám základy své státní existence.“* NA Praha, f. PMR 1918-1945, k. 419

²³⁹ Sčítání lidu 1921: celkem 13,374.364 obyvatel. Podle národností: československá 8,760.937 (65,51%), německá 3,123.568 (23,36%), maďarská 745.431 (5,57%), ruská a ukrajinská 461.849 (3,45%), Židé 180.855

skupin německého osídlení v pohraničí.²⁴⁰ Nejenže německé državě scházela ucelenost, jednotnost a souvislost, ale ani německá skupina vytlačena do pohraničí netvořila kompaktní celek. V pohraničí nefungovalo žádné společné centrum, ani přirozené ústředí, nebylo žádné hlavní město německého autonomního území.²⁴¹ Samotné německé politické strany, které významně ovlivňovaly prvorepublikovou politiku, tento problém reflektovaly i tím, kde nakonec ustanovily svá centra. Vedení německé sociální demokracie nejprve sídlilo v Teplicích-Šanově, ale na počátku dvacátých let se přesunulo do Prahy. Němečtí křesťansko-sociální lidovci rovnou založili svoji stranu v Praze. Naopak Svaz zemědělců držel svoji centrálu v České Lípě a němečtí nacionálové (DNSAP) v Ústí nad Labem.

Snaha českého prostředí směřující pryč od němectví a němčiny byla podle Františka Weyra pochopitelná a bylo dobře, že jsme své právní vzory viděli na západě. Jenže v mnohém jsme podle Weyra zbytečně přeháněli a neuvědomovali si naši prozatímní slabost v konkurenci se vším západním. Tato horečka odněmčování a odrakoušťování vnášela však také pochopitelné roztrpčení do řad německého obyvatelstva, což dále komplikovalo dohodu na společném soužití v jednom státě. A nelze opominout, že tato snaha mnohdy působila komicky.²⁴²

Toto všechno vnímali i samotní němečtí zákonodárci na půdě Senátu, když se v květnových dnech roku 1920 sešli k prvním debatám na plénu. Roztrpčenost německých, a též maďarských, senátorů plně vystoupila na povrch hned při prvním z hlavních bodů na jednání komory, na projednávání vládního prohlášení druhé Tusarovy vlády. Z reakcí těchto senátorů můžeme vyčíst nebetyčný odpor proti nové republice a všemu českému, co by snad do budoucna mohlo rozhodovat o životě Němců na německých územích, která v jejich očích byla fatálním historickým omylem přičleněna k nové republice.

(1,35%), polská 75.853 (0,57%), rumunská 13.794 (0,10%), Cikáni 8.446 (0,06%), jihoslovanská 2.108 (0,02%), jiná 1.342 (0,01%). Kepka (1924): 262

²⁴⁰ Jednotlivé skupiny: západočeská, severočeská, moravskoslezská, jihočeská a jihomoravská.

²⁴¹ **Rudolf Kepka:** „Tyto roztroušené německé skupiny nemohou tvořiti nějakého autonomního celku územního. Vždyť jaké by to bylo autonomní území německé? Tuhle kousek, tamhle kousek. Zeměpisná a administrativní nemožnost.“ Kepka (1924): 263

²⁴² **František Weyr:** „Předstírali jsme si intimní znalost anglického a francouzského jazyka, stejně velkou, ne-li dokonce větší než německého. Na nádražích na př. odstraňovány německé nápisy a nahražovány francouzskými a anglickými, jakoby se na nich Francouzy a Angličany jen hemžilo a jakoby i český občan, zavítavší do Prahy, Brna nebo jinam přehlédnul-li český nápis, mohl se poučiti z francouzského, nebo ještě lépe z anglického. ...Všechno, co bylo anglického nebo francouzského původu, se nám líbilo a imponovalo nám, všechno německé bylo zatracováno. ...Jsem národ, honosící se poměrně velmi vyvinutou povšechnou vlohou napodobovací.“ Weyr (1920): 204

Čestnou výjimkou v tomto zástupu byl advokát a senátor Karl Heller za německou sociální demokracii. Jedině on vyjádřil touhu po spolupráci v rámci nového státu, pochopení a ochotu nestavět se proti Čechům jenom z toho důvodu, že vše, co přichází z českého myšlenkového tábora, musí jít primárně proti Němcům jako takovým. Naopak senátoři Moric Vetter-Lilie (DCHS) a Josef Jelinek (DFP) tvrdě odmítali uznat vládu Čechů nad Němci, protože podle jejich slov sami Němci nikdy netoužili po spojení s Čechy a toto spojení považovali jenom za výsledek oklamání světových velmocí Čechy. Odmítnutí vládního programu u těchto senátorů dále posílilo i zdání, že se nová vláda nedostatečně věnuje národnostní otázce ve státě.²⁴³ Senátor Hans Hartl (DN) v rozpravě konstruoval právní závěr, že sudetští Němci²⁴⁴ byli až do 24. září 1919 mimo ČSR. Z jejich pohledu sudetoněmecké oblasti náležely německému Rakousku, které se ale tohoto území muselo bohužel vzdát na nátlak mírového diktátu ze St.-Germain. Německá území tímto aktem byla bez svého souhlasu a proti své vůli přivtělena k československému státu.²⁴⁵ Vedle toho všichni němečtí řečníci své nároky zdůrazňovali nepřesným odhadem, kdy velikost německé menšiny určovali na necelé čtyři miliony Němců, což měli Češi se svými šesti miliony brát na vědomí.

²⁴³ Sen. **Moric Vetter-Lilie** (DCHS): „Němci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i Němci na Slovensku, neměli nikdy vůle spojití se s Čechy a utvořití s nimi svazek ku zřízení Československé republiky. ...Nikdy neuznáme Čechy za své pány, nikdy nepodáme se jako otroci v tomto státě.“ Těsnopisecká zpráva, 3. schůze NSRČ, 9.6.1920, s. 44-45

Sen. **Josef Jelinek** (DFP): „My Němci stavíme se k vládnímu prohlášení zcela chladně, tím spíše, že pan ministerský předseda přešel přes národnostní otázku, podle našeho názoru velmi důležitou, s gestem lhostejným, nikterak zajisté neodpovídajícím vážnosti situace.“ dále pokračuje v kritice: „Oficiální a oficiosní listy budou podávati již takové zprávy, aby páni v Paříži a v Londýně byli udržováni ve víře, že hrstka Němců žije zde jako v sedmém nebi, že je šťastna, že přišla pod českou vládu, že v této zemi nelze spatřiti ani stopy po národnostních třenicích, že národové skutečně žijí tu v nejkrásnější, nerušené svobodě.“ a svoji řeč zakončuje tvrdým prorokováním: „A dějiny budou musiti o vás říci: Bylo dopřáno českému národu rozbítí s pomocí mocných přátel starou říši, neměl však mravní síly, schopností, aby stát vybudoval a udržel.“ Těsnopisecká zpráva, 3. schůze NSRČ, 9.6.1920, s. 57-62

²⁴⁴ Pojem „**sudetští Němci**“ se jako označení pro německou menšinu v Čechách začíná objevovat v publicistice kolem roku 1910. Předtím se běžně užívalo označení *Deutsch-Böhmen*. Pojem definitivně převážil v německých písemnostech koncem první světové války. Dejmek (1999): 7

²⁴⁵ Těsnopisecká zpráva, 4. schůze NSRČ, 10.6.1920, s. 93

Na druhou stranu pohraniční území ČSR obývaná značným počtem německy hovořícího obyvatelstva se nikdy nestala předmětem vážnějšího revizionistického zájmu ze strany německé Výmarské republiky a ani Rakouska. Československo udržovalo s oběma státy od počátku 20. let velmi korektní vztahy. Vše se samozřejmě mění koncem 30. let. Dejmek (1999): 13

Senátor Franz Koperniczky, kněz a probošt bratislavské kapituly, původem z Bratislavy, národností Němec, mluvící na plénu maďarsky, aktivně vystupoval proti výsledkům voleb na Slovensku. Obvinil československé vládní představitele z toho, že maďarská území, která byla odtržena a vtělena do Slovenska, byla nucena volit pod tlakem vojenské diktatury a stanného práva, fungující cenzury, politického zatýkání a zavražďování. Zásadně nesouhlasil s přičleněním maďarských území k ČSR.²⁴⁶ Taktéž Koperniczky nadhodnocoval velikost maďarské menšiny na území Slovenska na zhruba jeden milion Maďarů.

Senátor Franz Jesser (DN), spisovatel ze Svitav, vnesl do debaty téma československé diplomacie. Výrazně se vymezil proti zahraniční politice nové republiky a zejména samotnému Benešovi. Nesouhlasil s kroky, které podle mírových smluv nově upravovaly poměry ve středoevropském prostoru.²⁴⁷ Jediné reálné spojení, které mezi Čechy a Němci uznával, bylo úzké propojení domácího hospodářského trhu. Naopak pouze s Německem a německým Rakouskem existuje skutečné a hodnotné spojení v podobě vyšších svazků duševního, jazykového, kulturního a svazku srdce. Z toho pro Jessera vyplývalo, že československý stát nemohl nutit své Němce, aby vystupovali a schvalovali politiku tohoto státu, která by šla proti německým sousedům.

Sen. Jesser zároveň upozornil, že německo-český problém nemůže být uspokojivě vyřešen v rámci vnitřní domácí politiky, ale že se jedná o problém světově politický. Obvinil Čechy, že chtějí, aby se z Němců stali Češi mluvící německy, tedy, aby se necítili příslušníky německého národa, kulturního společenství, aby se ve svém myšlení a cítění od Čechů odlišovali jen jinojazyčnými výrazy.

V podobném těžkém duchu pro republiku mluvili i zbývající němečtí senátoři. Sen. Josef Luksch (LW) mluvil o připojení Němců k republice jako o „vnucení brutálním násilím“, proti veškerému právu, největším podvodem a nakládání s Němci v republice

²⁴⁶ Sen. **Franz Koperniczky** (OKS): „Za první povinnosti maďarských a německých senátorů strany křesťansko-soc. a maloroľnické považujeme, vyzvati žijící svědomí celého světa k tomu, že jsme proti své vůli a násilně byli z maďarského těla vytrženi, že z nejideálnějšího území tisíciletého Maďarska byli jsme vyrváni, naše zdejší přítomnost není ani z daleka právním uznáním skutku proti právům národů, nýbrž živoucí a stálý slavnostní protest proti nelidskému, nespravedlivému rozhodnutí o nás - bez nás.“ Těsnopisecká zpráva, 4. schůze NSRČ, 9.6.1920, s. 112

²⁴⁷ Sen. **Franz Jesser** (DN): „Jest tragikou dějin českého národa, že povždy usiloval o cíle, které jsou nad jeho síly a že tudíž po obdivuhodném napjetí sil shroutil se přímo před cílem, že nejenom nedosáhl cíle, o který usiloval, nýbrž i ztratil, co svými silami byl by mohl udržeti. Nejsem dosti škodolibý, abych pocitoval zadostučinění pro tuto mylnou cestu, kterou jste se, pánové, dali.“ Těsnopisecká zpráva, 5. schůze NSRČ, 16.6.1920, s. 132

považoval ne nepodobně jako s jednáním s „válečnými zločinci“.²⁴⁸ Sen. Eugen Ledebur-Wicheln (DCHS) obhajoval spolu s celou svojí stranou státoprávní a národně-politické požadavky všech Němců vůči ČSR. Senátor August Naegle (DN), profesor a budoucí prezidentský kandidát, byl upřímně zklamán z toho, že došlo k rozkolu mezi dominantními etniky ve státě, přičemž zvláště bylo nešťastné, že nové vedení státu s takovým klidem předalo armádní velení francouzským generálům. Zajímavější však byl jeho postoj ke konceptu čechoslovakismu. Naegle měl problém s „umělým“ konceptem čechoslovakismu, jak byl po převratu všeobecně přijímán. Jeho přijetí totiž pro vnější svět mylně implikovalo představu, že celý stát je pouze slovanský, čímž se záměrně podle něj upozadoval německý prvek v mnohonárodnostní republice.²⁴⁹

Vidno z těchto mnoha příkladů, národnostní skupiny již od prvních dnů po ustanovení nového demokratického parlamentu nepřijímaly koncept svobodného Československého státu za svůj. Tento odpor-boj vytrval i v následujících letech, i když s různou mírou intenzity. Na jednu stranu utlumení vášní napomohla koncentrační snaha českých představitelů tvořit široké vládní koalice, obohacené o zástupce ze Slovenska a německých sociální, venkovských a křesťanských demokratů, když nebylo jiného zbylí a nešlo spolupracovat s radikálními českými proudy a politické strany dosahovaly v podstatě rovnoměrných nízkých volebních zisků. Na druhou stranu ochotu ke spolupráci a klid v republice silně ovlivňovaly mezinárodní faktory, jako světová hospodářská krize konce dvacátých let, neupokojený vývoj v Polsku a Maďarsku, a samozřejmě fascinující vzmach v sousedním nacistickém Německu, které šlo hospodářsky, a také po stránce národního sebevědomí, nesmírně nahoru. Též Slováci začínali více hlasitě uvažovat nad tím, co jim Pittsburská dohoda z května 1918 v konečném důsledku přinesla a zda přeci jenom neexistuje jakýsi tajný dodatek dohody, který by změnil danou situaci v republice.

Českoslovenští Němci byli silně deptáni dopady hospodářské krize. Světová krize tvrdě poznamenala československý zahraniční obchod a způsobila jeho pokles. Právě německé pohraničí orientované na proexportní odvětví typu sklářského, textilního či keramického průmyslu, trpělo tímto poklesem nejvíce a ústřední republikové orgány

²⁴⁸ Těsнопisecká zpráva, 5. schůze NSRČ, 16.6.1920, s. 159

²⁴⁹ Sen. **August Naegle** (DN): „*My Němci nemůžeme si dáti líbiti, že tomuto mnohojazyčnému národnostnímu státu má býti vtištěna etiketa státu národního umělým a nepravdivým pojmenováním jako československý, zvláště pak, že takto na venek jeví se jako čistě slovanský státní útvar. To byl důvod pro pojmenování tohoto státu. Již jméno tedy má vyjádřiti, že s Němci má se v tomto státě jednati jako s bezvýznamným činitelem, že skoro čtyři miliony Němců oproti sotva polovinu tohoto čísla čítajícím Slovákům nemají přijíti k platnosti.*“ Těsнопisecká zpráva, 6. schůze NSRČ, 17.6.1920, s. 256-257

nedokázaly najít uspokojivé řešení této krize.²⁵⁰ V tomto dobovém kontextu musíme vnímat a chápat, proč volby roku 1935 dopadly tak, jak dopadly. Kontext není černobílý. Ne všichni Němci volící SdP byli zfanatizovaní nacisté obdivující brilantní projevy Adolfa Hitlera u svých rádiových přijímačů, tak ani samotné Československo nebylo rájem na zemi, kde by se všem nakrásně dařilo a život byl snadný. Volby roku 1935 vpadly do zmateného kontextu doby, kdy vítězil ten, kdo dokázal nabídnout práci a pocit lidské důstojnosti, tedy něco, co třímilionová německá menšina bytostně dlouhá léta postrádala a co najednou ve slibu daném Henleinem cítila, že by konečně mohla získat. SdP těsně vyhrála celorepublikové volby a získala 23 senátorů.

Změna politického klimatu se odráží hned při prvním zasedání nového Senátu ve čtvrtém funkčním období. Ve vládním prohlášení ministerský předseda Jan Malypetr (REP) neopomíná názorně zmínit, jaká by měla být úloha opozice v parlamentní demokracii.²⁵¹ Jenže síla německé opozice, ale nejenom její, je zřejmá jak vládě, tak jí samotné. Aktivizují se Němci, Maďaři i Slováci, Češi se brání. Senátor Ľudevít Labaj (Ľud.), právník z Ružomberoku vystupuje proti domnělému útlaku při volbách, kdy kandidáti hlinkovců a dalších uskupení neměli stejné svobodné podmínky pro soutěž, jako měli Maďaři a Němci. Vinu na tomto podle senátora nesl stát tím, že zavedl cenzuru na Hlinkovu stranu a také české politické strany, které neúměrně přeplácely všechny ostatní strany ve volební kampani. Se zdůrazňováním československé jednoty, tedy jednotného původu Čechů a Slováků, má být nově šetřeno jako se solí.²⁵² Slováci jsou též poškozováni

²⁵⁰ Sen. **Robert Tschakert** (SdP) při debatě o státním rozpočtu na rok 1936 upozorňoval na to, že němečtí dělníci jsou diskriminováni při žádostech o práci na stavbách a v českých podnicích, že je málo veřejných prací pro Němce a na obecný nedostatek financí pro německé okresy. Dále k tomu senátor Tschakert dodává: „*Dámy a pánové! Hospodářská politika tohoto státu, lze-li o takové vůbec mluvit je pochybná. Potřebujeme především jasný hospodářský plán. ...V německých okrajových a pohraničních krajích stala se nouze nesnesitelnou.*“ Těsnopisecká zpráva, 14. schůze NSRČs, 19.12.1935, s. 56

²⁵¹ Premiér **Jan Malypetr**: „*V parlamentní demokracii, kterou Československá republika jest a zůstane, byla i bude možnost opozice proti většině i proti vládě, ale nemůže být opozice proti státu.*“ Těsnopisecká zpráva, 2. schůze NSRČs, 18.6.1935, s. 2

²⁵² Sen. **Ľudevít Labaj** (Ľud.): „*Tak, vážený senát, ja jako Slovák a tak trochu predprevratový Slovák sa k tejto otázke zdrženlive chovám. Jestli pod Československou národnou jednotou rozumíte, že tá íst na úkor, na zlomenie osobitosti slovenského národa, tak sme rozhodne proti československej národnej jednote. ...Ja Československo nepodvraciam po strane štátu, ale len po strane národa. Ja som v štátnom ohľade tak Čechoslovák ako druhí, ale v národnom ohľade nie.*“ Naopak proti jeho vidění myšlenky čechoslovakismus vystupuje na 4. schůzi NSČ sen. **Kornel Stodola** (REP): „*Pojem a ideál čsl. národa a čsl. státu musí být v dnešnej dobe oným silným spojivom, ktoré viaže k najužšej spolupráci každého Čecha a Slováka.*“

jazykově, kulturně, hospodářky a ve školství. Pro Labaje byla nepřijatelná i tehdejší praxe na plénu Senátu, kdy Maďaři a Němci měli svého stenografa, zatímco Slováci ne a museli si sami překládat z češtiny.

Za maďarskou menšinu povolební vývoj shrnují senátoři József Törköly (LW) a Karoly Hokky (OKS). Sen. Törköly vyhláší nesmiřitelný odpor proti československé vládě, dokud nebudou plně naplněna práva maďarské menšiny na území ČSR.²⁵³ Sen. Hokky vedle toho kritizuje nespravedlivý přístup českých úřadů při tvorbě volebních obvodů, které zejména znevýhodňují Podkarpatskou Rus. V jeho pohledu též centrální úřady schválně mařily svobodný průběh volby například tím, že ve volebních místnostech byli přítomni četníci, nebo že některým voličům byly bezdůvodně odebírány hlasovací lístky.

S napětím bylo očekáváno první vystoupení zástupců za SdP. Prvním, kdo za tuto stranu jejím jménem promluvil, byl senátor Ludwig Frank z Úšovic u Mariánských Lázní, který v senátní registrační kartě do kolonky povolání vyplnil „majitel garáží“.²⁵⁴ Sen. Frank vyhláší za SdP podporu ústavním pořádkům ČSR, zároveň však upozorňuje, že strana bude dbát o řádné plnění všech práv pro Němce. Vyhláší jasné propojení všech Němců napříč hranicemi, odmítá protekcionismus a zvýhodňování pro jednotlivé vrstvy ve společnosti i díky tomu, že silná SdP je nově zastoupena ve všech vrstvách společnosti. Se suverénní samozřejmostí byl formulován starý požadavek všech Němců, který byl trvale pronášen na plénu Senátu od květnových dnů roku 1920, žádající kulturní, školskou, sociální a pracovní rozvinutost u německé menšiny v českém státě. Český lid by podle Franka měl přestat s „brutálním“ odmítáním práv pro německý lid. Pak snad lze nastolit

Těsнопisecká zpráva, 3. schůze NSRČs, 19.6.1935, s. 10 a Těsнопisecká zpráva, 4. schůze NSRČs, 24.6.1935, s. 11

²⁵³ Sen. **József Törköly** (LW): „Beze změny stojíme za požadavkem práva na sebeurčení národů... Ústavními prostředky a v rámci platných zákonů budeme se stále dožadovat naší rovnoprávnosti a s největší energií, vírou v naší pravdu a poctivě budeme bojovat a klást odpor vládní politice, která pod ochranou hesel demokracie utvořila diktaturu vládní většiny. ...chováme nedůvěru vůči vládě a proto vyhlášíme nejostřejší opoziční boj.“ Těsнопisecká zpráva, 3. schůze NSRČs, 19.6.1935, s. 3

Sen. **Karoly Hokky** (OKS): „Já chovám nedůvěru vůči vládě, dokud ona nebude ochotná udělit Maďarům práva, která jim spravedlivě náleží a která jsou jim zabezpečena mírovou smlouvou... I my chceme zůstat Maďary, byli jsme jimi a zůstaneme jimi.“ Těsнопisecká zpráva, 3. schůze NSRČs, 19.6.1935, s. 9

²⁵⁴ První slova sen. **Ludwiga Franka** (SdP): „Sudetskoněmecká strana vstupuje, opatřena legitimací více než dvou třetin tří a půl milionů Němců v Československé republice, na půdu zákonodárných sborů, aby zde hájila vážnou, odpovědnost své si vědomou práci pro lid a domovinu.“ Těsнопisecká zpráva, 3. schůze NSRČs, 19.6.1935, s. 4-5

smír mezi Čechy a Němci. Své první zastoupení zakončuje citací slov Konráda Henleina pronesená v České Lípě.²⁵⁵

Další senátoři za SdP vystupovali v obdobném duchu, i když se snažili nalézat i smířlivá slova, která by alespoň částečně otupila český odpor k vítězi voleb. Senátor Gottfried Krczal vyhlášoval, že SdP se hlásí k právní formě a fungování československého státu.²⁵⁶ Strana chtěla formou konstruktivní opozice spolupracovat na řešení otázek, které byly pro sudetské Němce důležité a ovlivňující jejich život. Podle Krczala se chtěli Němci především jenom bránit proti asimilaci.²⁵⁷ Naopak s odsuzující řečí pro sudetoněmecké předřečníky za komunisty německé národnosti na plénu vystoupil sen. Karl Kreibich.²⁵⁸

Národnostní napětí ve státě začínalo prostupovat i na stránky dobového tisku, který skrze podrobné informování z parlamentu dával nahlédnout široké veřejnosti do myslí a úst mnoha politiků, tedy též i našich senátorů. Jeden z prvních článků informující o vzrůstajícím německém aktivismu vychází v *Lidových Novinách* roku 1934. Zaznamenává debatu z pléna Senátu, kde senátor za německé agrárníky Robert Stöhr oznámil spojení jeho strany s Henleinem.²⁵⁹ V roce 1936 při debatě o rozpočtu tisk referuje o projevu sen. Karla Hilgenreinera, všeobecně považovaného za vůdce zhitlerisovaného křídla německých sociálů, ve kterém se snaží najít cestu ke zmírnění napětí mezi Němci a Čechy ve státě.²⁶⁰ V březnových dnech roku 1938 situace v republice přituhuje, což se projevuje i na stránkách tisku.²⁶¹

²⁵⁵ **Konrád Henlein:** „Žádný rozumný Čech nemůže od nás žádati, abychom zapírali svou národnost. Byli jsme Němci, jsme Němci a Němci zůstaneme pro všechnu budoucnost.“ Těsnopisecká zpráva, 3. schůze NSRČs, 19.6.1935, s. 7

²⁵⁶ Sen. **Gottfried Krczal** (SdP): „Sudetskoněmecká strana stojí od samého počátku zásadně a zjevně na půdě československého státu a chce si své požadavky vymoci jen legální cestou v rámci státu a jeho ústavních zřízení.“ Těsnopisecká zpráva, 4. schůze NSRČs, 24.6.1935, s. 21

²⁵⁷ Sen. **Gottfried Krczal** (SdP): „...Chceme svou spoluprací ve státě docílit toho, abychom nebyli součástí majetku státu, nýbrž součástí podstaty státu, nikoli předmětem státní politiky, nýbrž podměttem státní politiky.“ Těsnopisecká zpráva, 4. schůze NSRČs, 24.6.1935, s. 21

²⁵⁸ Sen. **Karl Kreibich** (K): „...my němečtí komunisté samozřejmě cítíme velmi úzké společenství s celým německým národem, ale neznáme žádného společenství s kulturou, která pohlavní akt předvádí jako podívanou s doprovodem hudby. S touto zvířecí kulturou hitlerovců a göringovců nechceme mít nic společného.“ Těsnopisecká zpráva, 5. schůze NSRČs, 25.6.1935, s. 11

²⁵⁹ *Lidové Noviny* (9.11.1934), sen. **Robert Stöhr** (LW): „Chceme jednotu a politické semknutí sudetského němečtí. Tím je vyznačeno naše stanovisko ke všem jiným německým stranám a organizacím.“ NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2193

²⁶⁰ *Lidové Noviny* (17.12.1936), sen. **Karl Hilgenreiner** (DCHS): „Druhý státní národ je v mnoha ohledech hmotně zanedbáván. Nikoli opevnění navenek, nýbrž spokojenost státních občanů je nejpevnějším betonem pro

Neduživá třetí vláda Jana Malypetra nakonec získala podporu pro své vládní prohlášení, aby po pěti měsících trvání, 5. listopadu 1935, podala demisi. Následující vlády Milana Hodži již nebudou požívat klidu. Budou propuknout bolestivé permanentní krize na mezinárodní scéně, ve vládní koalici a parlamentu, v hospodářství a příhraničí, na které se budou československé úřady v čele s prezidentem Benešem snažit nalézt řešení. Dnes už víme, že nenaleznou a První republika zanikne. Někdo bude mít radost a cítit svobodu, někdo bude zmítán strachem z nejistoty budoucích zítřků. S odstupem historické doby a poznáním toho, jak to všechno dopadlo, můžeme odpovědět na oblíbenou otázku soudobých historiků „*Kdo byl vítěz, kdo poražený?*“ tím, že vítěz nebyl nikdo, poraženým jsme byli my všichni, naši předci, co v této zemi žili. Místopředseda Senátu Mořic Hruban tuto celospolečenskou porážku poznal již v červnu 1939 a zaznamenal ji do svých pamětí: „*Počátkem června 1939 octl jsem se opět v Praze a nemohu nevzpomenout svého nahodilého setkání s prelátem dr. Hilgenreinerem v kavárně „Slavii“.* Neviděli jsme se od zasedání Senátu a nebylo lze se vyhnout debatě o soudobých poměrech a slovenské autonomii. Odnesl jsem si dojem, že bojovnost tohoto tuhého Germána ochabla a polevila. Byli naši Němci sami dost překvapeni těmi konci, do jakých republiku vehnali a jimiž si nepomohli. Že si tak vyřešení sudetoněmecké otázky nepředstavovali, rád chápu a plně uznávám.“²⁶²

státní bezpečnost. Mnohem důležitější než všechny dohody je dohoda mezi státními občany. Je nejvýše na čase uzavřít vnitřní mír, než se půjde vstříc vážnému vnějšímu vývoji. Žádná německá strana není státu nepřátelská a duchovní a kulturní samospráva posiluje trvání státu.“ NA Praha, f. MZV – VA I., k. 2193

²⁶¹ České Slovo (9.3.1938), sen. **Karl Hilgenreiner** za pár dní přestupující do SdP: „Německá otázka v naší republice není otázka vnitrostátní, ale mezinárodní. Tři miliony sudetských Němců může být pro střední Evropu mostem k míru, anebo cestou do propasti, do které mír klesne.“

Právo Lidu (9.3.1938), sen. **František Modráček** (ČSD): „S duchem iredenty se nelze dohadovati, zvláště když nám maršál Göring hrozí bombardovacími letadly. V té chvíli nebudeme dělat dohodu, nýbrž obranu. Nemá letadla jenom Třetí říše, máme je i my a má je i ostatní svět. Měli jsme nejen Husa, ale i Žižku a Prokopa Holého. Všechny strany, stojící na půdě státu a demokracie, se semknou a před celým světem projeví vůli, že se nedáme nikým znasilniti. Rozdíl stranické i stavovské ustoupí do pozadí, když běží o naši svobodu.“

Národní Politika (30.3.1938), sen. **Jozef Buday** (Eud.): „Slováci mají právo na politickou autonomii nejen proto, že Pittsburská dohoda platí a zavazuje, ale hlavně proto, že jsou osobitým národem a jako národ mají přiznané právo na svérázný národní život v této republice.“ NA Praha, f. MZV – VA I., k. 2193

²⁶² Drábek (1967): 303–304

Podrobněji viz nejnovější práce historika **Jaroslava Šebka** *Od konfliktu ke smíření*, kde v kapitole Pomnichovské období a druhá světová válka zachycuje rozčarování mezi německými katolíky nad pomnichovskými poměry v pohraničí zvláště poté, co na jaře roku 1939 nacistické úřady zrušily

5. Senát v Druhé republice

„V důsledku posledních událostí stal se náš stát národně ryzejším státem Čechů, Slováků a Rusínů. Příslušníci jiného jazyka, pokud zůstali na našem území, jsou ovšem našimi občany a spoluobčany a jejich postavení bude upraveno spravedlivě tak, abychom definitivně zajistili vnitřní národnostní smír.“²⁶³

(ministrský předseda Rudolf Beran)

„Doterajšie dvacaťročné šafárenie zničilo vzájomnú dôveru a priviedlo český národ ako aj slovenský národ k boľastnému a trpkému pokoreniu. Velmi drahé školné sme museli zaplatiť za to, že sme sverili osud štátu ľuďom ženúcim se za fantomami vysnenými, nereálnymi, alebo, čo je ešte horšie, za egoizmom.“²⁶⁴

(senátor Karol Mederlý)

„V době, kdy jsme měli být co nejsolidárnější a nejpevnější, v době, kdy obyvatelé všech zemích republiky měli stát v jednom táboře a v jedné frontě, dožili jsme se bohužel toho zjevu, že jedna větev slovenského národa nepochopila tuto povinnost ke společnému státu a spojovala se před říjnovou katastrofou s nepřáteli, s iredentou v republice...“²⁶⁵

(senátor František Modráček)

Katastrofické dění v rámci hranic československé republiky během letních měsíců roku 1938, mělo samozřejmě dopad taktéž i na centrální parlament. Obě komory na svém podzimním zasedání doznaly významných změn, co do počtu vlastních zákonodárců. První podzimní zasedání Senátu, které započalo ve čtvrtek 17. listopadu 120. schůzí, bylo již ovlivněno zákonným opatřením č. 253/1938 Sb., které ve dvou vlnách 30. 10. a 10. 11. zbavovalo některé senátory mandátu.²⁶⁶

bohoslovecký seminář v Bohuslavě spravovaný jezuitou a následně začaly výrazně omezovat činnost teologického semináře v Litoměřicích. Sám senátor Hilgenreiner v dopise litoměřickému biskupu Weberovi považuje uzavření bohoslavického semináře za „bolestný úder“, který povede k nedostatku kněží v Sudetech. Šebek (2013): 71

²⁶³ Těsnopisecká zpráva, 125. schůze NSRČS, 13.12.1938, s. 11

²⁶⁴ Těsnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 14

²⁶⁵ Těsnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 25

²⁶⁶ Zákon samotný obsahoval pouze čtyři paragrafy, přičemž nejdůležitější z nich byly paragrafy 1 a 3. Následující tři odstavce paragrafu 1 citují plně pro jasné pochopení stavu věcí tehdejší doby. §1 ods1: Členové Národního shromáždění, kteří se podle §6 jednacích řádů sněmoven Národního shromáždění přihlásili k národnosti jiné nežli české, slovenské nebo ruské (maloruské) a dne 18. září 1938 neměli řádné bydliště na území republiky Československé, které není obsazeno cizí mocí, anebo po 18. září 1938 toto území opustili, pozbývají dnem vyhlášení tohoto opatření mandátu. Ods2: Ostatní členové Národního shromáždění, přihlásivší se podle ustanovení uvedeného v předchozím odstavci k národnosti jiné nežli české, slovenské nebo ruské (maloruské), podržují mandát, podpíší-li

Hlavní dopad mělo toto opatření na sudetoněmecký senátorský klub, kterýžto čítal 26 členů a který přišel o rovných dvaadvacet členů.²⁶⁷ Tímto krokem fakticky zanikl senátorský klub SdP a zbylí čtyři senátoři přešli do nově vytvořeného klubu Německé národně-sociální strany dělnické (DNS). Významným a definitivním zásahem bylo toto nařízení i pro německé sociální demokraty (DSD), kteří přišli o čtyři ze svých šesti senátorů. Senátoři Hackenberg a Wellan udrželi svůj mandát a zůstali nezařazenými. Koalice maďarských stran přišla o tři senátory a komunisté o dva. Doplněním ze dne 10. listopadu zanikl mandát dalším dvěma senátorům. Celkem tedy před prvním podzimním zasedáním bylo z rozhodování vyřazeno 33 senátorů.

Následovaly ještě další tři vlny zbavování mandátů. Největší byla ze dne 28. prosince, kdy mandátu pozbyli všichni zbylí komunističtí senátoři, celkem čtrnáct. Tři senátoři přišli o mandát v důsledku toho, že na Podkarpatské Rusi došlo k rozpuštění všech politických stran nařízením ze dne 20. ledna 1939. Poslední dva senátoři za sociální demokracii přišli o svůj mandát dne 25. ledna, kdy byla na Slovensku úředně zakázána činnost Československé sociální demokracie (ČSD).

V konečném součtu před definitivním zánikem Druhé republiky a nástupem Protektorátu, bylo celkem v pěti vlnách zbaveno mandátu na 52 senátorů a senátorek ze sedmi parlamentních stran zastoupených v horní komoře. Největší ztrátu a definitivní zánik prodělal klub SdP, následován klubem KSČ, z kterého se díky zákazu politické činnosti komunistů nepodařil únik žádnému zákonodárci do nového klubu či sféry nestranickosti. Postupně tak změny v právu reprezentace občanů Č-SR na parlamentní půdě značně zredukovaly německý živel na senátní půdě, kdy veškeré změny přečkalo pouze sedm senátorů německé národnosti. Úplný úbytek nastal u senátorů maďarské národnosti, kdy z původních osmi senátorů nezůstal ani jediný a taktéž u rusínských senátorů, jejichž stav poklesl ze dvou na nulu.

znovu do osmi dnů po vyhlášení tohoto opatření v kanceláři sněmovní (senátní) bez výhrad slib uvedený v §22 ústavní listiny; jinak pozbývají mandátu s účinností ode dne vyhlášení tohoto opatření. Ods3: Členové Národního shromáždění, kteří podrželi mandát podle ustanovení odstavce 2, pozbudou ho, bude-li území, na němž měli řádné bydliště dne 18. září 1938, obsazeno cizí mocí, a to dnem, kdy k tomuto obsazení dojde. V paragrafu 3 bylo konstatováno, že na uprázdněné mandáty podle §1 nebudou povoláni náhradníci. Zákon č. 253/1938 Sb. byl signován premiérem Syrovým a dalšími členy vlády, a vstoupil v platnost dne 30. října 1938.

²⁶⁷ V parlamentních volbách 19. května 1935 bylo za Sudetoněmeckou stranu a karpatoněmeckou stranu (SdP Sudetendeutsche Partei /Für das Karpathengebiet: Karpathendeutsche Partei/) zvoleno celkem 23 senátorů. Dne 24. 3. 1938 však došlo ke sloučení s Německou křesťansko-sociální stranou lidovou (DCHS Deutsche christlich-soziale Volkspartei) a její tři senátoři přistoupili do klubu SdP.

V době Druhé republiky horní komora Parlamentu zasedala pouze v období od 17. listopadu do 17. prosince 1938. Celkem proběhlo 10 schůzí, jejichž průměrná délka trvání každé z nich byla necelých 69 minut a návštěvnost na plénu byla 84 senátorů v průměru, tedy v době, kdy ještě plná účast na plénu mohla dosahovat až 117 senátorů. Nejdělsí a nejzajímavější byla 127. schůze, která proběhla 15. prosince a trvala s přestávkou 252 minut. Hlavním bodem této důležité schůze bylo vydání souhlasu s přijetím návrhu ústavního zákona, který umožňoval rozšířit zákonodárné pravomoci prezidenta a vlády právě na úkor samotného parlamentu.²⁶⁸ Debata o přijetí tzv. zmocňovacího zákona byla značná, přičemž odpor logicky vycházel především od opozičních zákonodárců. Vedle tohoto důležitého hlasování *O vládním návrhu ústavního zákona o změně ústavy republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací*, Senát prodělal ještě další debaty a rozhodnutí ovlivňující život republiky v nových poměrech.

Vedení všech schůzí měl pod svým patronátem stále dlouholetý sociálně demokratický senátor František Soukup. Hned prvním a důležitým bodem, se kterým se sněmovna senátorů musela vypořádat po zahájení podzimního zasedání, byly změny ve vládě. Nově se Senátu představil ministerský předseda gen. Jan Syrový, který hned ve svém vládním prohlášení senátory a senátorky informoval o nezbytných krocích jeho vlády v následujícím nejistém období státu. Stručně zhodnotil neúspěch národnostního soužití a usmíření, které nakonec vedlo ke ztrátě významných částí československého území, odhodlání žít v míru a dodržet podmínky míru a spolupráce s Německem, které vzešly z mnichovského jednání. Popsal složitou situaci v pohraničí a kroky pomoci pro české obyvatelstvo, které přicházelo do vnitrozemí. Zdůvodnil, proč došlo k opožděnému svolání parlamentu, a podtrhl nutnost uváženého výběru nového prezidenta, který měl nastoupit po Edvardu Benešovi, jenž abdikoval na funkci 5. října. Ve vztahu k samotnému parlamentu premiér obhajoval kroky, které vedly k zrušení mandátů zákonodárců na odstoupených

²⁶⁸ Zákon č. **330/1938 Sb.**, o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé. Prezident republiky byl na dobu dvou let zmocněn měnit na jednomyslný návrh vlády, jednající za účasti většiny členů vlády Slovenskej krajiny a nejméně jednoho člena vlády Podkarpatské Rusi, ústavními dekrety dosavadní ústavní zákony, pokud to vyžadují nové poměry. Obdobně mohl přijímat i jiná opatření. Před jeho dekretální normotvorbou byly chráněny jen oba ústavní zákony o autonomii. Vláda byla na dva roky zmocněna činit nařízeními všechna nutná opatření, i když by k nim jinak bylo třeba zákona, s výjimkou změn Ústavní listiny. Tato nařízení byla možné opět rušit jen nařízeními. Přijetím tohoto ústavního zákona se sice parlament definitivně nezbavil svých klíčových působností, umožnil však jejich vykonávání též jinými subjekty, jež tak přestaly obě komory k vládnutí potřebovat. Kysela (2004): 383

územích, jakožto neporušující ústavnost. Reagoval tak zřejmě i na výtky poslance Františka Schwarze (NSj), který v dopise premiérovi ze dne 8. 10. 1938 vyčítal nejasnost poměrů na půdě NS, kdo vlastně může a bude volit nového prezidenta, kdo bude stále ještě držitelem mandátu a silně kritizoval vládu za dosavadní postup při odstupování pohraničí.²⁶⁹ Významnou pozornost však ministerský předseda věnoval dvěma dalším bodům.

Jednak nutnosti přijmout a zvyknout si na nové státoprávní uspořádání v rámci hranic zmenšené republiky. Nadále se s československým státem již mělo počítat jako se státem plně respektujícím autonomii všech jeho národů. Myšlenka prvorepublikového čechoslovakismu byla opuštěna ve prospěch plné slovenské autonomie v rámci společného státu. Každá země měla být respektována skrze vlastní parlament, vládu a právní řád. Plná autonomie měla postihnout nejenom Slovensko, ale také Podkarpatskou Rus. Nadále měla být zachována centrální vláda a parlament s tou podmínkou, že budou respektovat slovenský aspekt při svém rozhodování. Díky tomu se v následujících týdnech na půdě samotného Senátu můžeme setkat s novým pravidlem, které při hlasování o důležitých zákonech zabraňovalo tzv. majorizaci Slováků, jakým bylo například hlasování o zmocňovacím zákonu.

Tento zákon byl podle premiéra nezbytný z několika důvodů. Jednak měl všem vládám (centrální a krajským) umožnit adekvátně reagovat na rychlé změny situace uvnitř státu doma a v zahraničí, jednáním se zahraničními představiteli a v neposlední řadě měl umožnit snadnější aplikaci nezbytných změn, které měly nastat při přebudování státu na nový model vládnutí.²⁷⁰

Druhým ministerským předsedou, který v krátké době na senátní půdě obhajoval svoje působení v pomnichovské politice, byl Rudolf Beran. Tento dlouholetý politik za

²⁶⁹ Posl. **František Schwarz** (NSj): „... Není pochyby, že i dosavadní jednání vlády v otázce postoupení rozsáhlého československého území jiným státům porušuje hrubě ústavu republiky a pravomoc Národního shromáždění touto ústavou vyměřenou. ...úmysl, v uvedené zprávě obsažený [reakce na denní tisk], svolávatí Národní shromáždění bez zástupců území protiústavně postoupených, nelze již označiti jinak než jako vědomý a zaměřený státní převrat. Ať jsou skutečnosti s hlediska mezinárodního jakékoli, s hlediska práva v republice platného zůstávají odstoupené oblasti součástí republiky do té doby, dokud Národní shromáždění způsobem ústavou určeným nedá k jejich odstoupení souhlasu. Jsou tedy nepochybně v plné platnosti mandáty všech členů Národního shromáždění zvolených na dosavadním území republiky a otázky, které z těchto mandátů pozbyly platnosti, sluší se řešiti právě až po ústavním projednání změny hranic.“ NA Praha, f. PMR 1918-1945, k. 422

²⁷⁰ Vládní prohlášení gen. Jana Syrového; Těsnopisecká zpráva, 120. schůze NSRČs, 17.11.1938, s. 11-13

republikánskou stranu byl novým prezidentem republiky Emilem Háchou pověřen dne 1. prosince sestavením nové vlády, která byla ve veřejném prostoru vnímána jako tzv. vláda národní jednoty. Beran na 125. schůzi Senátu předstoupil před shromáždění s obdobnými problémy a požadavky, jako jeho předchůdce gen. Syrový. Opět došlo na komentování hraničních změn, deklarování ochoty spolupracovat se Slováky a Rusíny, odmítnutí návratu „zpět“ v životě československé společnosti. V projevu se výrazně projevuje nový prvek budoucí oddanosti pro blaho státu. Služba státu a národu se měla stát hlavním zájmem každého občana, přičemž osobní zájmy měly ustoupit do pozadí. Konkrétně se toto mělo projevit například při organizaci spolkového života a řízení organizací, které nově měly být pod jasným dohledem státu a měly působit ve prospěch státu a celé společnosti.

Mezi další rozhodnutí nové vlády, která sice budila kontroverzi ve společnosti, ale podle přesvědčení vlády byla nezbytná pro zajištění fungování státu v nových poměrech, patřilo rozhodnutí o zrušení služebních poměrů vdaných žen ve státní službě, nebo odhodlání přebudovat celý systém úřednického aparátu. V zahraniční politice mělo dojít k naplnění snahy o udržení co nejvíce přátelských vztahů s nacistickým Německem, z čehož dále vycházela snaha o udržení plnohodnotné samostatné zahraniční politiky a vztahů se západními spojenci. Jednotlivá rozhodnutí vlády měla mít dopad i do konkrétních činností společnosti, jako například byla finanční správa země, školství, obrana. Zásahy do tisku, filmu a rozhlasu byly nově považovány za oprávněné. Celkově panovala snaha všechny složky života ve státě centralizovat a upevnit kolem zbytkové republiky.²⁷¹

Významnou debatu na plénu mezi senátory však rozproudil až vládní návrh ústavního zákona o změně ústavy republiky Česko-Slovenské a zákona o mimořádné moci nařizovací (tisk 750). Debata se točila kolem několika společných témat pro senátorské řečníky a to, reakce na Mnichov, státoprávní uspořádání a vývoj v rámci Druhé republiky, společenskou situaci ve státě, kritika chyb při řízení státu v minulosti, situace a postavení Slovenska, a v neposlední řadě též rozhodnutí vlády o aplikaci zmocňovacího zákona do právního života republiky.

Trauma Mnichova bylo zřejmé. Tak, jako byla celá republika po necelé dva měsíce paralyzována tímto rozhodnutím světových mocností v otázkách každodenního života, tak ani parlamentní komora nemohla být k důsledkům tohoto rozhodnutí imunní. Oslabení této

²⁷¹ Vládní prohlášení Rudolfa Berana; Těsnopisecká zpráva, 125. schůze NSRČS, 13.12.1938, s. 4-12

imunity bylo patrné jednak z prořídilých lavic, kde ještě v létě zasedali senátoři a senátorky z nyní již okupovaných území, ale též pocity zmatku a snah o nalezení viníků toho všeho a možné cesty dál byly zřejmé. Z jednotlivých prohlášení na plénu můžeme poměrně jasně vypozerovat, že i sám senátorský sbor hledal v tom všem hektickém dění nějaký smysl a případnou cestu pro další měsíce. Mnichov pro jedny znamenal konec cesty, pro jiné byl počátkem nové etapy vývoje československé ideje a to jak pozitivní, tak i negativní.

Pro komunistického senátora Františka Nedvěda znamenal Mnichov úhelný kámen, na němž je budována nová situace Česko-Slovenské republiky a také situace mezinárodní, která bude válečná.²⁷² Senátor Václav Donát viděl jisté pozitivum v tom, že československá armáda v době mobilizace zachovala klid a nenechala se vyprovokovat k boji. Jako hlavní úkol pro další vývoj republiky viděl udržení dobrých vztahů se všemi sousedy, především s německou říší, ale i dalšími světovými mocnostmi. Senátoři shledávali příčinu mnichovských událostí například v tom, že nebylo účinně bráněno protistátní agitaci v příhraničních oblastech republiky, ale též i na území Slovenska. Naopak chybou z českého pohledu bylo to, že všichni Němci v republice byli považováni za nepřátele a „paktovatele“ s hitlerovským Německem. Přičemž podle senátora Vojtěcha Dundra bylo především nevhodné srovnávání německé sociální demokracie s hlínkovci, přestože strana měla v názvu slovo národní, naopak tato strana byla vždy pro dobro republiky.

V očích českých senátorů však Němci nebyli jedinými bořiteli První republiky. Druhý jasný viník vycházel z východní části republiky, ze Slovenska. Tento dojem je jasně patrný z tvrdých projevů senátorů na plénu. Česká strana tvrdě odsuzovala slovenskou snahu po autonomii, která podle jejich mínění otvírala dveře nepřítelům. Tato snaha byla brána jako zrada a nevděk, nepochopení myšlenky bratrského národa, který by toho nebyl schopen, kdyby byl skutečným bratrem. Požadavek slovenské autonomie, následně s ní i autonomie Podkarpatské Rusi, a nového státoprávního uspořádání byl sice v rámci dobových možností vyslyšen, ale nebyl přijat do mysli českých zákonodárců jako skutečně dobrý. Tvrdý odsudek slovenské iredenty senátora Modráčka byl již citován na začátku této kapitoly. Sám senátor ve své řeči zašel ještě dál: „... *náš nejtěžší problém není otázka stranickosti, není otázka dvou, pěti nebo sedmi stran, náš nejtěžší vnitřní problém je rozklad jednoty mezi Čechy a Slováky... I při tom nemožném útvaru státoprávním, který*

²⁷² Sen. **František Nedvěd**: „Mnichov prý zaručil mír. A dva měsíce po Mnichově je mír již tak zajištěn, že se očekává jeho brzký skon a pokračování mírové politiky tanky, děly, kulometry a bombardovacími letadly.“ Těšnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 6

tvoríme, je možné přátelství mezi různými kmeny republiky, ale horší je rozklad citový, duševní, mezi dvěma kmeny, které do nedávna byly přesvědčeny, že jsou jedním národem a na nichž tento stát byl vybudován.“ Svůj odsudek zakončuje tvrdě: „Na Slovensku už Čech je cizincem, na Podkarpatské Rusi skoro... Naši čeští lidé jsou vyháněni ze státních a veřejných úřadů a podniků jako prašivé ovce.“²⁷³

Ze slovenského tábora zněla samozřejmě jiná slova. Například senátor za Hlinkovu ľudovou stranu Karol Mederly byl přesvědčen, že Slovensko jde správnou cestou, přičemž věci postupují tak dobře jako nikdy v dobách společného státu.²⁷⁴ Z jeho pohledu byla dosavadní zahraniční politika společného státu příliš velikášská na to, jak malým státem Československo bylo, přičemž sousedská politika se nedařila také díky tomu, že sami Slováci byli podle přesvědčení senátora záměrně drženi mimo skutečné politické dění ve „starém režimu“ První republiky.

Pohled na to, kam se má Druhá republika ubírat, rozostřovala celková situace ve společnosti. V duchu vládního prohlášení mezi senátory zazníval požadavek o nutnosti konsolidace ve všech částech společnosti, společně pracovat na jednom úkolu, který měl v budoucnu opět posílit republiku. Nesměli jsme se vzdát, protože takovému ohrožení národa nečelíme poprvé. Nové poměry vyžadují rychlé jednání, a proto je například i zmocňovací zákon v očích senátora Donáta oprávněný. Na druhou stranu ne všichni senátoři byli z předloženého návrhu, který měl posilovat moc exekutivy na úkor legislativní složky, nadšeni a to zejména senátoři ze zbylého opozičního tábora.

V argumentech proti bylo upozorňováno na to, že není dobré, aby vláda byla oddělena tímto zákonem od parlamentu, skrze nějž prochází přímé spojení s občany (sen. Modráček), nelze očekávat, že příliš úzká skupina lidí ve vládě bude schopna porozumět všemu dění ve státě, přičemž rychlé rozhodování je neuvážené a plodí chyby, které vážně mohou ohrozit naši existenci (sen. Plamínková). Též senátor Dundr nebyl přesvědčen o nutnosti přijetí zákona v době, kdy obě komory Národního shromáždění pracují dobře a rychle a vzhledem k důležitým rozhodnutím, která čekala republiku v následujících měsících, nebyl vůbec přesvědčen o tom, že by veškeré rozhodování mělo zůstat pouze na vládě. Lidovecký senátor Josef Karas, který v Senátu zasedal po všechna volební období od jeho vzniku, to lakonicky shrnul: „*Toto zmocnění dává našemu presidentovi více práv,*

²⁷³ Těsnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 28

²⁷⁴ Sen. **Karol Mederly**: „*Uznanie štátoprávneho postavenia Slovenska, ktoré našlo svoj výraz v ústave tohto štátu, je tak dôležitým dejinným aktom, ktorý akt jedine mohol v búrlivej kataklizme strednej Európy zamezit rozleptanie tohto štátu.*“ Těsnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 15

*než má president Spojených států severoamerických. Za těch 20 let, co jsem s tohoto místa tak často podával referáty a návrhy výborů, žádný úkol mně nepřicházel tak těžký jako ten dnes. Při žádných závažných návrzích, kdy jsem interně také necítil plného souhlasu, ale rozum a zájem státu toho návrhu vyžadoval, rozpor ten nešel tak hluboko jako jde dnes.*²⁷⁵

Poslední téma, které mělo ještě sílu rozproudit společnou debatu na plénu, bylo nové státoprávní uspořádání Československa. Hned během úterní 123. schůze dne 22. listopadu bez velkých problémů prošla autonomie jak pro Slovensko, tak i pro Podkarpatskou Rus. Návrh ústavního zákona o autonomii Slovenskej krajiny (tisk 741), navržený poslanci Hlinkou, Sidorem, Sokolem a Tisem, prošel bez rozpravy na plénu Senátu rovnou k hlasování. Pro návrh bylo 78 z přítomných 93 senátorů, proti nikdo. Komunističtí senátoři na protest opustili síň. Návrh šel hned do druhého čtení a stejným poměrem byl přijat i v tomto hlasování. Obdobně dopadl proces hlasování o návrhu ústavního zákona poslance Révaye o Podkarpatské Rusi (tisk 742), kdy obě hlasování dopadla v poměru 79 pro, proti nikdo. S autonomií pro toto území přišla i změna názvu krajiny na *Karpatskou Ukrajinu*.

Nově přijatý ústavní zákon č. 299/1938 Sb. o autonomii Slovenskej krajiny měl přímý dopad i na chod Národního shromáždění. Na základě §6 poslanci a senátoři zvolení za NS ČSR na území Slovenska mohli nově rozhodovat pouze v určitých věcech typu ústavního uspořádání, zahraničních vztahů, daní, cel, obrany, ale do záležitostí, které primárně zasahovaly do života Slovenskej krajiny, již nemohli zasahovat. Taktéž při hlasování v centrálním parlamentě nebylo možno přehlasovat určitý počet slovenských senátorů (poslanců) českými a při hlasování se musel zjišťovat počet přítomných za obě skupiny zvlášť. Obdobný přístup měl platit i pro stav na Karpatské Ukrajině.

Senátoři k tomuto dění ve státě přesto přidali své komentáře, když využili vhodné příležitosti při otevřené debatě o vládním prohlášení Beranovy vlády. Senátor za vládní tábor Donát nové uspořádání ve státě chválil, opakem byli opoziční levicovní senátoři Nedvěd a Modráček.²⁷⁶ Slovenský senátor Mederly byl samozřejmě z nového stavu věci

²⁷⁵ Těsnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 5

²⁷⁶ Sen. **Václav Donát:** „Bude požehnáním pro celou Česko-Slovenskou republiku, budou-li se tito tři národové v duchu pravé demokracie vyžívatí po svém samostatně, na svou vlastní zodpovědnost, jak toho jejich politický, hospodářský a kulturní život bude vyžadovat.“
Sen. **František Modráček:** „A tak jsem se dožili toho, že z malého a zmenšeného našeho státu jsme si udělali tři ještě menší státy, tři vlády se složitou kompetencí, se samými vety, výjimkami a výsadami pro tu onu zemi a že z těchto tří státeků nejméně moci má stát ústřední, Česko-Slovenská republika jako stát.“

v republice náležitě nadšen a neviděl ho nijak tragicky. Naopak vnímal ho na výsost jako spravedlivý a šťastný pro všechny Slováky a Čechy.

I v tomto posledním jednacím období se horní komora snažila řešit běžnou administrativu v podobě přijatých zákonů a mezinárodních dohod.²⁷⁷ Naopak se nepodařilo již odsouhlasit návrh státního rozpočtu pro následující rok, který nebyl ani předložen. Ministerstvo financí muselo na tento krok rezignovat, jelikož podle nových pravidel měla každá ze samostatných částí republiky navrhnout svůj rozpočet a na základě těchto tří rozpočtů ex post měl být koncipován státní centrální rozpočet.²⁷⁸ Z jistého pohledu se smutným hrdinou těchto posledních dnů stal i senátor Julius Komrs (NSJ), který složil slib v předposlední den zasedání komory a aktivně si „zasenátoroval“ pouhých 87 minut.²⁷⁹ Posledním řečníkem na závěrečné 129. schůzi Senátu byl dlouholetý předseda komory dr. František Soukup. Ve svém krátkém, a nikterak patetickém, projevu kromě přání klidných svátků vánočních také zhodnotil nelehký vývoj v posledním roce, kdy naše republika zároveň oslavila dvacáté výročí samostatnosti. Představil nikterak jasnou a jistou vizi nového národa, který nepadne a obstojí v následujících zkouškách díky své železné vůli k růstu a k rozkvětu. Byl přesvědčen, že národ s tak silnou historií nemůže snadno zahynout a být zapomenut.²⁸⁰ Poslední schůze pléna skončila v sobotu 17. prosince v 10 hodin a 40 minut dopoledne.

Sen. **František Nedvěd**: „Máme v jednom státě tři vlády. Každá vláda je úplně suverénní a příslušníci českého národa jsou v druhé části republiky, na Slovensku, považováni za nepřátelské cizince... V každé z těchto tří samostatných částí je úplně jiný režim. Na Slovensku totalitní, v Čechách a na Moravě vegetují poslední zbytky demokracie, kterým se říká demokracie autoritativní...“ Těsnopisecká zpráva, 127. schůze NSRČS, 15.12.1938, s. 9, 25 a 6

²⁷⁷ Například návrh na vybudování státního léčebného ústavu pro léčení chorob cév a srdce, obchodní dohody s Libérií, Mexikem, či odsouhlasení vzniku tzv. Parlamentního úsporného a kontrolního výboru, který měl jednat i v době, kdy byly obě komory rozpuštěny.

²⁷⁸ Společný státní rozpočet byl přijat vládním nařízením ze dne 16. 2. 1939 č. 38/1939 Sb.

²⁷⁹ Sen. **Komrs** měl již jednou možnost zasedat v Senátu, a to na začátku III. funkčního období, kdy nastoupil na uvolněný mandát po **Ferdinandu Raimanovi**, který se nedožil ani složení senátorského slibu po volbách 1929. Národní socialisté však jeho nominaci na uvolněný post odmítali a Julius Komrs byl opravdu nálezem volebního soudu ze dne 17. ledna 1931 zbaven mandátu za tuto stranu.

²⁸⁰ Těsnopisecká zpráva, 129. schůze NSRČS, 17.12.1938, s. 11

5.1 Zánik československého parlamentarismu a právního pořádku Druhé republiky

K rozpadu společenského, ale především politicko-právního uspořádání v Československu, se po skončení války vrátil ještě krátce i významný teoretik František Weyr, který stál na počátku toho všeho, co se na tomto poli v Československu událo. V roce 1946 v odborném časopise nechal dodatečně otisknout část své nedokončené studie z roku 1939, která se na omezeném prostoru a v omezených podmínkách snažila analyzovat, co se vlastně stalo.²⁸¹

Hlavní příčiny zhroucení československého právního řádu spatřoval ve třech konkrétních momentech, které napomohly politickému převratu. Jednak došlo ke zhroucení soustavy, na níž byla založena mezinárodní politika Československa. Přímým důsledkem bylo zmenšení území republiky. Druhou příčinou bylo vítězství autonomistických směrů ve vnitrostátní politice následkem náporu parlamentních zástupců slovenského národa. Faktickým důsledkem byla změna dosud jednotného státu ve stát spolkový. Třetí, pro nás nejdůležitější, příčinou zhroucení byl jistý latentní odpor proti dosavadní parlamentárně-demokratické vládní formě a stranického uspořádání, jakož i tendence nahradit tento stav formou více méně autoritativní - autokratickou. Důsledkem byl zákrok proti instituci politických stran jako takových. Sám Weyr jednoznačně považoval události ze září 1938 za politický převrat v Československu.²⁸² Tento politický převrat se dále přenesl i do právní oblasti na území zákonodárných sborů, kdy vybrané skupiny zákonodárců následkem přijatých vládních nařízení ztratily své mandáty.

Opatření ztráty mandátů se sice mohlo jevit jako politicky nezbytné vzhledem ke ztrátě státního území, ale Weyr v tomto vidí následné silné porušení práva v několika směrech. Zaprvé, po právní stránce vyvstal problém s rozhodnutím neobsazovat uvolněné mandáty, jelikož tím jsme se dostávali do rozporu s ústavní listinou, která tehdy jasně stanovovala počet členů obou sněmoven. Zadruhé, opatření Stálého výboru mohla mít relevanci pouze obyčejného zákona, což tedy nemohlo stačit na ústavní změnu, jakou bylo snížení počtu zákonodárců. Konečně zatřetí, problematické bylo i rozhodnutí o rozpuštění politických stran (viz případ KSČ, nebo na slovenském území sociální demokracie), které vedlo k dalšímu snižování počtu zákonodárců. Korunou bylo, že se postupovalo na základě

²⁸¹ **František Weyr:** *Ústavní vývoj československý v roce 1938.* In: *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, ročník XXVII., s. 20 - 36

²⁸² Weyr (1946): 25

zákona č. 201/1933 Sb., který však přestal platit na konci roku 1937. Na těchto příkladech Weyr ukazuje chaos, jaký prostupoval ústavněprávní dění na území Druhé republiky.

Weyr nový režim Druhé republiky neoznačoval za autoritativní režim, na druhou stranu v jeho pohledu došlo k jasné redefinici dosavadního parlamentně-demokratického uspořádání.²⁸³ Naopak poměrně jasno měl o konci demokratického parlamentarismu v Československu neznámý komentátor z tiskoviny *Nástup*, který v článku „*Likvidace posledních zbytků parlamentarismu*“ dochází k těmto závěrům: „*V Evropě dnes vítězí opak demokracie, parlament není už vrcholným státním orgánem, kterým je ovládán celý národ, na místo něj nastupuje myšlenka totalismu státního, jedinec má smysl jen jako člen celku, jímž se rozumí národ, který je více než pouhým souhrnem jedinců, nýbrž je jakousi mystickou existencí, personifikací vůdcovství. Totalitní stát je takový stát, jehož zřízení je jen projevem jediné vůle.*“ Celý komentář zakončuje: „*Naše parlamentní soustava byla zastaralé politické klišé, které nedovolilo poznati v jakém velikém hospodářském a sociálním přerodu žijí naši susedé. Stačí jen poukázati na fakt, že nová výstavba hospodářská a nový společenský řád, který vzniká v Itálii, Německu a Rusku vyvíjí se a udržuje se bez parlamentní soustavy, naopak autoritativní režim jedná rychleji, zasahuje včas a všude, kde je toho zapotřebí. Velký postup techniky, rozvoj, vědecká práce a složitost hospodářských problémů vyžadují pružnější instituce, kterou jistě nebyl úctyhodný demokratický parlamentní útvar. Dnešní doba žádá naprostou spolupráci, pospolitost a naprostou kázeň, kterou přináší pouze idea vůdcovství a jednoty národa.*“²⁸⁴

5.2 Senát po druhé světové válce - rychlý konec naděje

Poválečná situace přinesla pochopitelné změny do všech oblastí společenského života. Tedy i toho ústavněprávního. Nový stát měl menší území, méně občanů a národností, méně politických stran, měl mít tedy v logice doby i menší parlament. Budovalo se nově, zjednodušovalo se, systém byl úzkostlivě čištěn od pravicově konzervativních exponentů předválečného režimu, kteří byli považováni za hlavní strůjce

²⁸³ **František Weyr:** „*Shrnujice, můžeme tedy prohlásiti, že vývoj revolučního přebudování našeho státu v roce 1938 ukazoval sice zřejmou tendenci po odklonu od dosavadního parlamentárnědemokratického režimu, že však na druhé straně se neobjevila dostatečná odvaha k důsledku z toho plynoucímu, tj. ke zřejmému příklonu k režimu autokratickému, nebo jak se tehdy často eufemisticky počal nazývati: autoritativnímu.*“ Weyr (1946): 35-36

²⁸⁴ *Nástup* (21.10.1939), článek **Likvidace posledních zbytků parlamentarismu**; NA Praha, f. MZV - VA I., k. 2172

kolapsu První republiky a katastrofálnosti života krátkodeché Druhé republiky. Nový parlament ležel v zájmu dění všech, co přežili válku a měli to štěstí, že stáli na vítězné straně politiky, která se nově ujímala moci.

Jasno bylo o nutnosti změny, ale již méně o tom, jak by takováto změna měla vypadat. Necelé dva týdny po skončení válečných bojů na našem území novinové deníky s nadšením referovaly o významné návštěvě ministra vnitra Václava Noska v bývalé parlamentní budově Rudolfinu, kde se za velkého zájmu sešel s předválečnými zaměstnanci obou komor, kteří přečkali válku.²⁸⁵ Po přivítání Vladimírem Záděrou, který byl zároveň posledním ředitelem sněmovních kanceláří v době okupační, ministr Nosek potvrdil zájem o obě sněmovní budovy²⁸⁶, které měly opět sloužit budoucímu parlamentu. Zároveň ministr neopomenul připomenout, že musí dojít k jistému zjednodušení politického života, že už nebude 20 stran, a už vůbec ne pravicové, které byly podle jeho slov právem viněny z předválečné katastrofy. O zrušení Senátu však ještě nepadlo ani slovo.

Slovo padlo o necelý měsíc později v *Národním osvobození*.²⁸⁷ Podle sdělení v článku mělo dojít k opuštění dvoukomorového systému a budoucí Poslanecká sněmovna měla mít kolem 200 poslanců. Budoucí parlament měl být především tvořivě pracující a kontrolující vládu. Neměl vést dlouhé monologické řeči, tak jako za První republiky.²⁸⁸ V srpnu 1945 na stránkách brožury s názvem *Prozatímní Národní shromáždění*²⁸⁹ sociálně demokratický ministr průmyslu a budoucí předseda sociální demokracie, Bohumil Laušman, otevřeně prezentoval svoji vizi poválečného parlamentu. PNS mělo mít na základě dohody politických stran pouze jednu komoru s 300 poslanci. Toto bylo podpořeno odkazem na Karla Havlíčka Borovského, který prý sám byl stoupencem jednokomorového systému. Ohledně ustanovení Senátu vznesl Laušman přesvědčení, že tak možná v budoucnu. Pokud se tedy ukáže opodstatněná potřeba, že by měl být opětovně

²⁸⁵ *Mladá fronta* (19.5.1945), článek **V poslanecké budově**; NA Praha, f. MZV - VA II., k. 251

²⁸⁶ Rudolfinum a Thunovský palác.

²⁸⁷ *Národní osvobození* (13.6.1945), článek **Prozatímní Národní shromáždění: „Nebude už senátu, jenž politicky klesal už před válkou ke stále větší bezvýznamnosti.“** NA Praha, f. MZV - VA II., k. 251

²⁸⁸ *Svobodné slovo* (28.10.1945), článek **Obnovenému parlamentu do vínku: „Dnes nemáme ve sněmovně menšiny jinonárodní, nemáme dokonce ani oposice. Vláda je tak šťastna, že bude kontrolována třemi sty budovateli a spolubudovateli lepšího osudu národa a státu.“** NA Praha, f. MZV - VA II., k. 251

²⁸⁹ **Bohumil Laušman: Prozatímní národní shromáždění. Ústřední akční výbor čs. sociální demokracie, Praha 1945 (srpen)**

zaveden a bude jiný, než jeho prvorepublikový předchůdce.²⁹⁰ Idea nového československého parlamentarismu v očích sociální demokracie měla stát především na tělese Národního shromáždění, které by bylo plno konstruktivní a pružné práce, bylo odrazem sociálního rozvrstvení v republice, posilovalo skutečnou lidovou demokracii a především, aby se nový parlament stal skutečně parlamentem hájícím nejvyšší zájem republiky.²⁹¹ Marným, ale neúnavným zastáncem druhé komory se stal Bedřich Bobek mladší, který na stránkách deníku *Lidová demokracie* vykresloval svoje vize budoucího československého parlamentarismu.²⁹²

Pokud by měl být nový parlament dvoukomorový, měly obě sněmovny zasedat společně v jedné budově a to nejlépe v nové budově na Letné. Bobek vnímal, že v politických kruzích chyběla podpora pro zavedení Senátu ve formě známé před válkou. Zároveň nebyla ani snaha navrhnout jinou formu pravomocí a jmenování, s jiným politickým složením, ani sbor hospodářský, odbornický nebo stavovský. Posledně zmíněné formy druhé komory ani sám Bobek nepovažoval za vhodné v nových podmínkách, jelikož hrozilo, že i energická vláda by byla výrazně zpomalována za takto nastavených podmínek vlády stavů a odbornických komor.

Na zváženu naopak Bobek kladl, že po druhé světové válce musíme nově budovat Československou republiku, přičemž panovala shoda na jednotném státě navenek i uvnitř. Respektovalo se, že jsou zde dva státní národy Čechů a Slováků. Otázkou tedy bylo, co bylo třeba učinit, aby byla uspokojena rozvíjející se myšlenka slovenského národa a jak daleko lze tuto myšlenku zavést, aniž by ohrozila společný ideál jednotného státu? Možná cesta vydefinování a uklidnění slovenských požadavků měla jít přes nový parlament, který měl zajistit rovnost obou národů, aniž by byla ohrožena jednota republiky.

Postavení Poslanecké sněmovny mělo být zachováno beze změny, jakožto komory, která měla plně reprezentovat poměrné zastoupení obou národů v republice. Na druhou stranu, sama Sněmovna nemohla úspěšně postačit k tomu, aby byla rovnoprávnost obou národů plně dosažena, tedy, že Slováci budou mít dostatečnou ústavní záruku, že v záležitostech dotýkajících se primárně života na Slovensku nebudou majorizováni

²⁹⁰ Případný Senát měl být něčím jiným, „...nežli byl senát, který, až na několik málo případů, nebyl ničím jiným nežli odbočkou sněmovny poslanecké.“ Laušman (1945): 11

²⁹¹ Laušman (1945): 14

²⁹² *Lidová demokracie* (6.12.1945), článek **O nový parlament**
Lidová demokracie (13.2.1946), článek **Jedna z našich ústavních otázek. Soustava jedno - či dvoukomorová**; NA Praha, f. MZV - VA II., k. 251; Knihovna NA Praha

přirozenou českou většinou. Jednokomorové uspořádání je tedy vhodné tam, kde je ve státě jeden národ. Tam, kde jsou dva je vhodné dvoukomorové uspořádání.

Nový Senát měl být výrazným dokladem toho, že je opuštěna idea národa československého. Měl být garantem všech práv Slováků na parlamentní půdě. Komora měla být opětovně naplňována skrze poměrný volební systém. Změna měla být v rozdělení počtu mandátů, kdy senátorské mandáty měly být poděleny rovnoměrně mezi oba národy. Jistotu nového dobrého parlamentarismu pro Slovensko jako takové mělo ještě dotvořit závazné rozhodnutí, že ve věcech dotýkajících se primárně života Slovenska by Poslanecká sněmovna nemohla odhlasovat žádný zákon proti vůli Senátu.²⁹³

S postupem času od konce války myšlenka dvoukomorového parlamentu prohrávala svoji naději na uskutečnění. Komunisté dávali na srozuměnou jasné neburžoazii. Odmítali návrat do právní kontinuity předmnichovské republiky, která by umožnila návrat zpět do politiky silám, které v době První republiky byly vládnoucími a podle komunistů též jedinými odpovědnými za vývoj vedoucí k Mnichovu a Protektorátu. Za této situace se jen obtížně mohla prosadit myšlenka druhé komory, která byla vždy chápána jako útočiště pro tyto pravicově-buržoazní síly.²⁹⁴ S postupem prací na nové ústavě v ústavním výboru ÚNS²⁹⁵ bylo čím dál tím více zřejmé, že požadovaná svébytnost Slováků bude moci být zaručena i jinými mechanismy, než jenom skrze druhou komoru, jak to například navrhoval Bobek. V samotném ústavním výboru převládal názor o vhodnosti jednokomorového zřízení s ohledem na teoretické a praktické skutečnosti, čerpané ze zkušeností i v zahraničí.²⁹⁶ Slovenská svébytnost měla být plně uznána a měla

²⁹³ **Bedřich Bobek:** „Takový senát, který by se stal přímým strážcem zájmů národních, a to netoliko slovenských, nýbrž v jistém smyslu i českých, nabyt by postupem času jistě velké autority v celém státě a stal by se účinným vyrovnatelem všech zájmů československých, jehož hlas by nebylo lze nerespektovati.“ In **Jedna z našich ústavních otázek. Soustava jedno - či dvoukomorová**

²⁹⁴ **Jaromír Dolanský:** „My, komunisté, pokládáme první republiku za historický pokrok a přejímáme všechny vymoženosti, které lid v této republice vyzdvihl na svůj štít. Odmítáme a kritizujeme však režim, který v této republice nastolila velkoburžoazie. ...Nedopustíme, aby se tyto síly snažily pod falešnou vlajkou propašovat svůj reakční kontraband do Národní fronty. Nedopustíme, aby se pod jakoukoliv záminkou mohly opětně uplatňovat v politickém životě.“

Rudé právo (11.4.1946), článek **Budeme mít novou ústavu**; NA Praha, f. MZV - VA II., k. 252

²⁹⁵ Ústavní výbor ÚNS vedl sociálně demokratický poslanec Oldřich John. Výbor fungoval v období od 13. 11. 1946 do 31. 12. 1947. Konalo se celkem 22 schůzí, s výborem úzce spolupracovalo na 14 znalců ústavního práva, kteří konali celkem 60 odborných schůzí.

²⁹⁶ Podrobně byly studovány ústavy USA, Velké Británie, více ústav Francie, Švýcarska, Výmarského Německa, Polska, dvě sovětské, Jugoslávie a Bulharska.

být vtělena do myšlenky jednotného státu, s jednotným právním řádem a celostátním parlamentem.

Ztráta Senátu byla v jistém pohledu umenšována tím, že podle několika ústavních návrhů expertů mělo dojít k zavedení různých podob zemského parlamentarismu na našem území. Jeden z návrhů prezentovali například experti Vratislav Bušek, Vladimír Kubeš a František Weyr v srpnu 1947.²⁹⁷ V jejich podání v sekci ústavy o moci zákonodárné mělo stát, že *moc zákonodárnou v Československé republice mělo vykonávat Národní shromáždění a zemské sněmy* (§1,ods.1 návrhu). Sněmy měly být celkem tři - pro Čechy (100 členů), Moravu a Slezsko (60 členů) a Slovensko (60 členů) - a počítalo se i s jednotlivými zemskými vládami. Volba měla probíhat podle všeobecného, rovného, přímého, tajného hlasovacího práva. Platila zásada poměrného zastoupení, právo volby pro všechny, kdo mohli volit do NS a měli bydliště v obci té které země. Sněmy měly být voleny na pět let. Národní shromáždění mělo mít výlučnou zákonodárnou pravomoc pro celé území republiky, pokud nebyla v některé z oblastí přenesena ústavním zákonem na zemské sněmy (§1,ods.2 návrhu).

V září 1947 s obdobnou alternativou návrhu přišel další ústavní expert Ivan Dérer, tehdejší předseda Nejvyššího soudu. Dérer neoperoval s institucí klasických zemských sněmů, ale rozpracovával formu jistých národních rad.²⁹⁸ V jeho podání členové NS měli zároveň zasedat i v jednotlivých národních radách (česká, moravskoslezská, slovenská), podle místa, kde byli uvedeni na kandidátní listině. S koncem NS též končily národní rady voleny shodně na pět let. Národní shromáždění mělo mít 360 členů, volených poměrným systémem. Dérer byl přesvědčen, že národní rady měly být součástí NS z toho důvodu, aby všechny moci ve státě vycházely z jednoho pramene a aspoň ve svých nejvyšších představitelích a institucích byly jednotné. Národní rady neměly být projevem zvláštní suverenity, ale jenom části suverenity moci zákonodárné. Neměly mít možnost svými rozhodnutími rušit ustanovení zákonů vynesných celým NS. Výhodou prolnutí NS s národními radami mělo být i to, že členové rad budou plně informováni o všech krocích na půdě NS. Národní rady měly mít možnost pouze zákonodárné iniciativy, tedy výrazně slabší postavení než v předešlém návrhu. Neexistence druhé komory měla být vynahrazena zvýšením členů centrální komory na 360 poslanců a pozitivem tohoto stavu podle Déreera bylo to, že odpadaly všechny námitky proti těžkostem vyplývajícím ze zasedání na dvou místech.

²⁹⁷ Kaplan (1993): 255-264

²⁹⁸ Kaplan (1993): 275-287

Definitivní negativní postoj k otázce Senátu po únorovém převratu prezentoval 14. dubna 1948 tehdejší generální zpravodaj ústavního výboru ÚNS, univerzitní profesor, JUDr. Vladimír Procházka.²⁹⁹ Upozornil na to, že nová ústava, která byla o několik týdnů později 9. května skutečně přijata, přejímá všechny demokratické svobody a politické demokratické zřízení z roku 1920, ale Senát už ne.³⁰⁰

Snad závěrem k poválečným úvahám o novém parlamentu. Na otázku, jaký by tedy měl být nový parlament v obnoveném Československu, explicitně odpověděl F. Klátil na stránkách *Svobodného slova*: „*Takový je a takový má býti parlament: muž z továrny a sedlák od pluhu vedle chlapíka, jehož životním losem bylo vyřizovati spisy a zase kousek dál řemeslník a kulantní obchodník a svorně s nimi, či dokonce poněkud nad nimi - profesor z univerzity. Neboť parlament není řečnický seminář, ani salon pro učbu společenského chování, ani základna pro vědecké disputace. Hlas lidu nepochází vždy s nebe, ba často se nebe ani nemůže dovolat. ...Parlament je hlas a svědomí lidu. Proto mužové a ženy všech povolání mají zasednouti jménem lidu v lavici zákonodárců.*“³⁰¹ S odstupem jednotlivých dekád a režimů je nutno podotknout(ti), že takový, bohužel, skutečně následující parlament byl.

²⁹⁹ **Vladimír Procházka:** *Návrh ústavy československé republiky*. Ústřední akční výbor Národní fronty Čechů a Slováků, Praha 1948

³⁰⁰ **Vladimír Procházka:** „*To znamená, že přebíráme z první ústavy nejhlavnější zásady státního zřízení a vzájemný poměr nejvyšších státních orgánů, ovšem s jistými úpravami. Rušíme druhou sněmovnu (senát), poněvadž byla zbytečná,...*“ Procházka (1948): 4

³⁰¹ *Svobodné Slovo* (18.6.1946), článek **Čím je a má být parlament?**, (F. Klátil); NA Praha, f. MZV - VA II., k. 252

6. Hanuš Krebs a spol. - Mimořádný lidový soud 1946-47

„Nemesis připravila nacistickým běsům spravedlivou porážku a spravedlivou odplatu. Není bez významu pro lidskou civilizaci, že právě sudetští Němci, kteří těmto masovým vrahům a lupičům dětí tak oddaně přisluhovali, došli se svou věcí až k těmto koncům, jak se nám dnes jeví.“³⁰²

(hlavní žalobce JUDr. Jaroslav Drábek)

„V jejich osobách soudil český národ celé generace. Pozdě poznali Němci Masarykovu pravdu „Ježíš, ne Caesar“.“³⁰³

(komentář Svobodného slova)

„Ale i tak proces splnil svou úlohu. Ta tkví v zajištění pravdy pro budoucí věky a v přínosu mravního zdůvodnění toho, že jsme přerušili své spožití s Němci. Zajisté, porotní síní na Pankráci kráčely dějiny.“³⁰⁴

(dr. Bedřich Bobek ml.)

Konec války zasáhl do života mnoha předválečných československých zákonodárců, a to i těch senátních.³⁰⁵ Jedni mohli pocítit úlevu ze znovunabyté svobody,³⁰⁶ jiní naopak pocítovali přinejmenším silnou nejistotu z toho, co jim nové poměry přinesou. Primární pocit ohrožení byl na straně senátorů a senátorek, kteří zastupovali německou národnostní menšinu a v napjatých událostech po roce 1938 projevíli přílišné sympatie

³⁰² SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Závěrečná řeč vedoucího žalobce, s. 53

³⁰³ Svobodné slovo (16.2.1947), článek **Pravda zvítězila nad zradou**

³⁰⁴ Lidová demokracie (18.2.1947), článek **Poslední henleinovci**

³⁰⁵ V následujícím textu budu pro zmiňované zákonodárce užívat parlamentního označení (senátor/poslanec), jako by jeho nositelem stále byli, ačkoliv po válce tomu tak samozřejmě již nebylo.

³⁰⁶ Senátor **Vilém Brodecký** (ČSD) byl zatčen 6. 5. 1941 pro ilegální činnost a následně do konce války vězněn na Pankráci a v Terezíně. Sen. **Felix Časný** (ČSD) zatčen 1941, následně vězněn v Olomouci a Brně. Sen. **Vojtěch Dundr** (ČSD) zatčen v květnu 1941, vězněn na Pankráci, v Terezíně a v Berlíně. Propuštěn v lednu 1944, znovu zatčen v srpnu 1944 jako rukojmí. Sen. **Rozálie Hajníková** (K) vězněna během války několikrát, i v posledních měsících války. Sen. **Karl Hilgenreiner** (DCHS) od června 1944 internován v klášteře v Zásmukách (po válce opětovně internován, tentokrát čs. úřady, až do roku 1946, kdy odchází do Rakouska). Sen. **Bohuslav Kindl** (K) vězněn v Buchenwaldu. Sen. **Emma Koutková** (ČSD) vězněna v Terezíně. Sen. **František Müller** (ČSD) zatčen již 1. 9. 1939 a vězněn jako rukojmí v Dachau a Buchenwaldu, odkud se vrátil v květnu 1945. Sen. **Václav Němeček** (ČSD) zatčen v srpnu 1944 a vězněn v Terezíně a v Dachau. Sen. **Josef Pilz** (K) po celou dobu války vězněn v koncentračním táboře Oranienburg.

s novými poměry.³⁰⁷ V našem případě lze s jistou úlevou konstatovat, že československý Senát „nevychoval“ žádného K. H. Franka, jako se to nechtěně podařilo předválečné Poslanecké sněmovně. Ani žádného ze senátorů nelze obvinít ze závažných činů proti lidskosti, kterých se dopouštěli mnozí nacističtí pohlaváři po celé Evropě. V tomto závěrečném pohledu na senátní údobí jsou zvláště zajímavé osudy německých senátorů, jejichž životy se s koncem války změnily nejradikálněji ze všech.

Krátké roky Třetí republiky byly vedle probíhající všeobecné obnovy země taktéž poznamenány snahou o vyrovnání se se zločiny nacistické okupace na našem území. Probíhalo mnoho „více“ významných soudů, mnoho „méně“ významných soudů, mnoho lidí bylo popraveno.³⁰⁸ Jedním ze čtyřadvaceti mimořádných lidových soudů probíhajících na území Čech byl i soud na přelomu let 1946 a 1947. Během tohoto soudu, který probíhal v Praze, bylo souzeno 16 bývalých německých zákonodárců za Sudetoněmeckou stranu, kteří zasedali v prvorepublikovém parlamentu. Souzených bylo 11 poslanců a 5 senátorů.³⁰⁹ Rozsudek smrti padl v šesti případech, jedním z popravených byl i bývalý senátor ze severočeského Varnsdorfu, Franz Werner.

Sudetoněmečtí zákonodárci byli souzeni na základě tzv. retribučního zákona, který byl do českého právního řádu přijat v roce 1946.³¹⁰ Soud započal 10. prosince 1946

³⁰⁷ Příkladem může být politický život sen. **Eugena Ledebura-Wichelna** (DCHS), člena staré aristokratické a politické rodiny v Čechách. Již před první světovou válkou hájil zájmy německých velkostatkářů na českém zemském sněmu, po válce zasedal mezi lety 1920–29 v Senátu, kde kritizoval státní politiku vůči německému obyvatelstvu. V roce 1936 požadoval zrušení křesťanskosociální strany a její následné sloučení se Sudetoněmeckou stranou. Ještě před Mnichovskou dohodou kritizoval postoje litoměřického biskupa Antona Webera, který se stavěl odmítavě k politice SdP. V květnu 1945 jej české úřady internovaly v Terezíně, kde v důsledku špatného zacházení 12. 11. 1945 zemřel. Pehr (2004): 153

³⁰⁸ Rozhodující etapa retribučního soudnictví trvala od 15. 1. 1946 do 4. 5. 1947. V českých zemích bylo v tomto období u 24 retribučních mimořádných lidových soudů podáno 132.549 trestních oznámení. Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti – 475 Němců, 234 Čechů, dalších 19.888 osob k trestu odnětí svobody. Balík (2006): 127–128

³⁰⁹ Souzení senátoři: **Emil Enhuber, Karl Garlik, Karl Schösser, Karl Stellwag a Franz Werner**. Souzení poslanci: **Georg Böhm, Karl Feitenhansel, Benno Fischer, Gustav Hacker, Gustav Knöchel, Hans Krebs, Ernst Kundt, Gustav Peters, Alfréd Rosche, Franz Schreiber a Hans Westen**.

³¹⁰ V podstatě se jednalo o ministerskou vyhlášku č. 23/1946 Sb., jenž byla doplněna o přílohu vydanou 24. ledna 1946. Zákon (příloha) začínal neobvykle sugestivní preambulí: „*O přísnou spravedlnost volají neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spolupínici na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojít zaslouženého*

a probíhal v justičním paláci na Pankráci. Předsedou soudu byl JUDr. Vladimír Kozák, hlavním žalobcem byl JUDr. Jaroslav Drábek. Každý z obviněných byl zastupován svým vlastním obhájcem ex offo. Od započetí hlavního přelíčení do jeho skončení 14. února 1947 proběhlo celkem 24 soudních stání. Celý proces byl veřejný. Ze zdravotních důvodů byl z hlavního procesu vyloučen bývalý poslanec, a v samostatném procesu měl být souzen, Alfréd Rosche, který trpěl angínou pectoris a silným výronem krve do mozku.³¹¹

Během hlavního přelíčení obžaloba sledovala především to, jak se bývalí sudetoněmečtí zákonodárci chovali a jednali v době před ustanovením Protektorátu. Tedy zda obžalovaní věděli, že je SdP financována z Říše a je odnoží NSDAP, zda vedli propagandu proti republice na území Německa, jaký měli postoj k misi lorda Runcimana, jak reagovali na projev Adolfa Hitlera pronesený v Norimberku 12. září 1938.³¹² Obžalobu též zajímalo jejich chování během války, a zda věděli o plánu na potlačení, likvidaci českého živlu v Protektorátu, zda věděli o koncentračních táborech v Německu, a především, jaký byl jejich osobní vztah s K. H. Frankem a jaký měli vliv na utváření rozhodnutí hlavního vedení sudetoněmecké strany.³¹³ Teprve následně žaloba sledovala osobní jednání toho kterého zákonodávce.

Žaloba proti senátoru Wernerovi stavěla na obvinění, že žalovaný vynikal zejména svým nenávisným postojem proti všemu českému, vedl štvavé řeči na politických schůzích, podezřele často cestoval do Německa.³¹⁴ Jeho hlavní vina však spočíval v tom,

trestu bez průtahy, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene." Příloha k ministerské vyhlášce 23/1946 Sb.

³¹¹ Bývalý posl. **Alfréd Rosche** zemřel 31. ledna 1947 ve vězeňské nemocnici na Pankráci na selhání srdce, ještě před započatím vlastního soudního přelíčení.

³¹² V projevu Hitler mluvil o sudetských Němcích jako o týraných tvorech, kteří se ocitli v obdobném postavení jako arabové v tehdejší Palestině.

³¹³ Posl. **Gustav Peters** se pokusil o srovnání chování Henleina a Franka ve vedení strany: *„Henlein byl plachý člověk a byl také skromný. Proto měl nejspíše pravdu ten, kdo si dal tu námahu, aby na něho získal vliv. Ve straně se bojovalo tvrdě o vliv na Henleina. Síla posice K. H. Franka byla největší, poněvadž ten byl nejbezohlednější a proto také získal vliv na Henleina.“*

K vlivu na chod strany Peters dodává: *„Nejmenší vliv jsme měli my, Pražáci, kteří jsme byli upoutáni povoláním na Prahu a nebyli jsme s to jezdit do Aše.“* Poslanec **Ernst Kundt** se snaží podpořit tato slova o bezvýznamnosti německých zákonodárců, když popisuje jednání Henleina a Franka se zástupci NSDAP v Berlíně v březnu 1938: *„Henlein a K. H. Frank měli proti nám takové tajnosti, že jsme se o tom nedověděli.“* Nebo posl. **Georg Böhm**: *„...hlavní vedení strany nechávalo některé menší lidi, i poslance a senátory v nevědomosti o skutečných úmyslech strany...“* SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Spis z hlavního soudního přelíčení, s. 25, 62 a 97

³¹⁴ Dosvědčuje svědek **Ludvík Ruth**, bývalý šéf policie ve Varnsdorfu. Svědek **Josef Nečásek** z Velkého Šenova zase dosvědčuje, že Werner v Žitavě

že se aktivně podílel na činnosti *Freikorpsu*,³¹⁵ v rámci něhož se účastnil loupeživých výprav na české území, jejichž záměrem bylo působení násilí na Čechích a odvedení rukojmí do Říše. Podrobně zdokumentovaný případ násilí na českém občanu byl doložen v kauze s železničním zřízencem Jaroslavem Blažkem.³¹⁶

Senátor Werner na svoji obhajobu doznával, že sice dostal medaili za osvobození Sudet, ale tu podle jeho slov dostalo mnoho lidí. Svoje aktivní politické vystupování v rámci SdP omezoval pouze na hospodářské věci, nezaměstnanost, na plénu Senátu před válkou nepronесl žádný projev, který by mohl pobouřit a členem krajského vedení strany nebyl. Doznával, že se účastnil karlovarského sjezdu, ale jak tvrdil, po Henleinových prohlášeních mu nebylo jasné, co se má stát. Vážnou přitěžující skutečností však byla svědectví z incidentu na varnsdorfském nádraží. U soudu podal svědectví i samotný Blažek, který potvrdil, že byl od Wenera neočekávaně uhozen boxerem do hlavy a zároveň odmítl Wenerovo tvrzení, že šlo o náhodné zranění puškou. Jeho slova podpořili i svědci Rudolf Joukl, Josef Rambousek a Rudolf Pokorný.³¹⁷

Soud došel k závěru, že senátor Werner je vinen v plném rozsahu z toho, že se dopustil zločinu *úkladů o republiku* podle znění zákona č. 50/1923 Sb. § 1, na který odkazoval retribuční zákon z roku 1946. Soud měl za plně prokázané, že vinný Werner v době zvýšeného ohrožení republiky podporoval nacismus jednak svými řečmi na schůzích, a jednak svým jednáním vůči československým občanům. Tím, že si ponechal senátorský mandát SdP i po 21. květnu 1938, byl zároveň členem krajského vedení SdP ve

roztřídil osoby na spolehlivé a nespolehlivé. SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Spis z hlavního soudního přelíčení, s. 200-202, 212-216

³¹⁵ **Sudetendeutsches Freikorps (SF)** - Jednalo se o ozbrojené vojenské jednotky vyčkávající za hranicemi republiky. Často byly složeny z příslušníků německých obcí, které ležely v operativní oblasti dané jednotky. Jednotky byly ustanoveny k likvidaci československých státních zřízení v pohraničí a k odtržení pohraničního území od ČSR. Velitelem SF byl **Konrád Henlein**, velitelství jednotek se nacházelo v německém Bayreuthu. Po 30. září 1938 byla vojenská činnost jednotek ukončena a jednotky se přeměnily v pomocný policejní orgán.

³¹⁶ Žalobce **Jaroslav Drábek** k incidentu s nádražním zřízencem s jistou ironií pronесl: „Měl jakýsi starý vroubek u nádražního vrátného Blažka. A tento vroubek si vyřídil tehdy boxerem - jistě důstojnou zbraní pro člena senátu! - a to tak, že Blažkovi způsobil krevní zranění.“ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Závěrečná řeč vedoucího žalobce, s. 33-34

³¹⁷ Svědek **Pokorný** v přímé konfrontaci s Wenerem odpovídá: „Docela jistě jsem to viděl. Měl jste dvě pistole, na ruce boxer.“ Werner jeho tvrzení popíral. SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Protokol o hlavním přelíčení, s. 202

Varnsdorfu a v zářijových dnech téhož roku spolupůsobil na odtržení části území, dostatečně prokázal svoji vinnu opravňující k udělení trestu smrti.³¹⁸

V případě zbylých čtyř senátorů již nešlo o takto závažná obvinění. V nejhorším postavení se nacházel senátor Karl Schösser, který před soudem doplácel na své čestné členství v SA, které sám doznal, a které bylo retribučním zákonem přísně trestáno až 20 lety či doživotím (§2). Na druhou stranu mu bylo k dobru přičteno jeho nekonfliktní vystupování před válkou a též snaha za války, kdy se snažil bránit plnému uplatnění plánů tehdejší Německé osidlovací komise na totální vysídlení všech Čechů z pohraničí. Žalobce Drábek v jeho případě nikterak dramaticky nehodnotil jeho předválečnou aktivitu a činnost za války, jako tomu bylo v případě Wenera. Schösserovu osobnost a vinu okomentoval v jednom odstavci čítajícím sedm vět a pro obžalovaného navrhl trest doživotí.

Senátor Karl Garlik musel čelit několika nepříjemným svědectvím proti své osobě během procesu. I on, jako jeho kolegové, v důsledku svého postu v Senátu byl automaticky řazen do krajského vedení SdP, po rozpuštění strany byl automaticky převeden do řad NSDAP, kde již nevykonával žádnou významnou politickou činnost, i vzhledem ke svému stáří. Přitěžující svědectví mířila především k jeho činnosti na bílinském dole, kde měl za války dělat dozorce. Sám Garlik byl totiž mimo politickou činnost v profesním životě horníkem. Svědek Václav Potůček z Bíliny v přímé konfrontaci s Garlikem podává nepříznivé svědectví a dokládá jména Čechů, kteří byli Garlikem týráni.³¹⁹ Svědek František Kejnar, který znal Garlika od svého mládí, u soudu potvrdil, že Garlik byl aktivní v agitaci pro Henleinovu stranu a ve třicátých letech měl pověst zuřivého nacisty. Nejzávažnějším obviněním bylo to, že Garlik během svého dozorování v dílnách dolu týral zaměstnané ruské zajatce a měl údajně doporučit, aby dva z nich, uprchlí zajatci, byli po dopadení zastřeleni, což se také stalo.³²⁰ Ani žalobce Drábek neproněs na Garlikovu adresu nic lichotivého.³²¹

³¹⁸ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Rozsudek nad poslanci a senátory SdP, s. 101

³¹⁹ **Václav Potůček:** „Vy jste dělal dozorce na rampě, donášel jste a špicloval, jako další jiní.“ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Protokol o hlavním přelíčení, s. 210

³²⁰ *Lidová demokracie* (4.1.1947) uvádí svědectví dělníků, podle něhož měl Garlik o týrání Rusů říci: „Tak, jako teď se zachází s Rusy, měli by jednat s Čechy a všechny vyhladit.“

³²¹ Žalobce **Jaroslav Drábek:** „Svědék Kejnar jej líčí jako horlivého agitátora SdP a zvilého nepřítele všeho českého. Tento „socialistický“ hornický reprezentant strany SdP byl podle svědectví svých spolupracovníků obyčejným špiclem a donašečem.“ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Závěrečná řeč vedoucího žalobce, s. 50

Garlik vehementně popíral všechna obvinění. Tvrdil, že s Čechy vycházel vždy dobře a žádným způsobem je nepotíral. Jako doklad k tomu uváděl sňatek své dcery, která si v roce 1940 vzala Čecha. O útěku dvou ruských zajatců ze zajateckého tábora nic nevěděl a rozhodně popíral, že by kdy byl nacist. Na jeho obhajobu u soudu vystoupila na svoji žádost i jeho žena Marie Garliková, která mimo jiné tvrdila, že v krajském vedení SdP neseděl její manžel, ale jeho bratr František Garlik.

Senátoři Karl Stellwag a Emil Enhuber patřili podle mínění soudu k umírněným představitelům sudetoněmecké strany. Nevystupovali radikálně, snažili se mírnit emoce, a to jak před válkou, tak i během ní. Senátor Stellwag byl považován více za hospodářského odborníka nežli za profesionálního politika.³²² Soud bral v potaz mnohá kladná svědectví, která při přelíčení zazněla na jeho osobu. Senátor Enhuber byl soudem hodnocen jako ten, kdo nepatřil k žádným radikálům, naopak byl na straně těch, kdo sledovali za cíl získat autonomii pro Němce v rámci hranic Československa.

Samotný proces s bývalými sudetoněmeckými zákonodárci byl československým tiskem dostatečně sledován, i když je také pravdou, že jiné případy řešené u MLS byly ve větším středu zájmu. Soudní proces se zákonodárci SdP musel v pozornosti médií a veřejnosti soutěžit na několika frontách. Jednak již před jeho zahájením probíhal velký proces s Tisem, Machem a Ďurčanským v Bratislavě. Na leden roku 1947 se připravovaly procesy s Janem Malypetrem (osvobozen), Jiřím Stříbrným (doživotí), s Rudolfem Beranem (20 let) a členy jeho vlády³²³, nebo proces s bývalými poradci státního prezidenta, s právníkem dr. Josefem Klimentem („Háchův zlý duch“) a šéfem prezidentské kanceláře dr. Augustinem Popelkou („Háchův dozorce“). Dobový tisk však byl i necelé dva roky od skončení války plný dalších kauz, které řešily válečnou kolaboraci jak Němců, tak i Čechů, nejčastěji v podobě konfidentů gestapa. Rozsudků smrti vykonaných do dvou hodin od vynesení rozsudku bylo opravdu mnoho a československá veřejnost vcelku pochopitelně byla tímto vším již přesycena. Proces se zákonodárci SdP tak trpěl nevelkým zájmem veřejnosti, na který upozorňovala sama dobová média.³²⁴ I ta však k procesu

³²² Žalobce **Jaroslav Drábek**: „Připouštím, že byl politickým outsiderem...“ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Závěrečná řeč vedoucího žalobce, s. 41

Svěděk **Rudolf Ponocný**: „O obžalovaném Stellwagovi se říkalo mezi lidem, že vůbec není politicky výbojný, naopak, že je politicky neschopný.“ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Protokol o hlavním přelíčení, s. 285

³²³ Jedním z žalobců byl později nechvalně známý komunistický prokurátor dr. **Urválek**.

³²⁴ *Svobodné slovo* (12.12.1946) se v článku **Přelíčení s henleinovskými poslanci** pozastavovalo nad „nepatrnou účastí obecnstva“ již druhý den soudu, kdy v rozlehlé pankrácké soudní síni bylo napočítáno pouhých 19

přístupovala značně rozdílně. Zatímco *Lidová demokracie*³²⁵ a *Národní osvobození* se snažily pokrýt dění u soudu každodenním zpravodajstvím, *Svobodné slovo* či *Právo lidu* nevěnovaly soudnímu přelíčení zdaleka tolik pozornosti. Komunistické *Rudé právo* též referovalo o hlavním přelíčení umírněně, na druhou stranu však jako jediný deník přineslo alespoň skrovnou fotografickou dokumentaci z dění u soudu.

Hlavní přelíčení s obžalovanými trvalo dva měsíce. Bylo vyslechnuto velké množství svědků, přičemž mezi nimi můžeme nalézt jména tehdy známých politiků, jakými byli předseda ÚNS Josef David, ministr informací Václav Kopecký, poslanec ÚNS za sociální demokracii Vojta Beneš, ale též i toho času obžalovaný bývalý předseda protektorátní vlády Rudolf Beran. U soudu byla předložena svědeckví dokazující zvěrstva nacismu. Generál Bohuslav Ečer, budoucí československý „lovec nacistů“, podal svědeckví ze skončeného Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku, kde vedl československou delegaci. Poukázal na přípravu spiknutí proti ČSR za účasti sudetských Němců, respektive SdP, kdy citoval z dokumentů zabavených u K. H. Franka a Henleina. Hlavní přelíčení dále poukázalo na finanční transfery, které probíhaly mezi SdP a orgány Říše. Již od roku 1935 byla SdP finančně podporována německým ministerstvem zahraničí v pravidelných měsíčních platbách dosahující výše 150.000 říšských marek, vyplácené přes tajný účet u německé ambasády v Praze či organizaci *Reichhilfe*.

Hlavní žalobce Drábek upozornil ve své závěrečné řeči na to, že proces měl kromě viny obžalovaných ukázat především na kolektivní vinu německého etnika, tedy, že všechno to, co přinesla německá okupace a hrůzy války na naše území, bylo umožněno především díky bezmezné podpoře v chování a jednání sudetských Němců.³²⁶ Závěrem žalobce Drábek navrhl osm rozsudků smrti, pro senátory Schössera a Garlika doživotí, a pro Enhubera se Stellwagem těžký žalář 20 let, tedy tresty na samé nejvyšší možné

posluchačů. Ve stejném duchu referovala *Lidová demokracie* (1.1.1947). Nebo komentář Bedřicha Bobka ml. v *Lidové demokracii* (18.2.1947).

³²⁵ Úvodník *Lidové demokracie* k začátku hlavního přelíčení na svých stránkách poměrně podrobně shrnul historii celého sudetoněmeckého hnutí a strany SdP v Československu. V dalších dnech deník stručně načrtl profily jednotlivých obžalovaných a popisoval jejich vystupování před soudem.

Lidová demokracie (11.12.1946): „[Obžalovaní] Sklánějí se hluboce a uctivě odpovídají na kladené otázky.“; nebo *Lidová demokracie* (13.12.1946): „Další obžalovaný, Werner, se nesnaží mnoho vytáčet.“; nebo že se sen. Enhuber při výslechu snažil mluvit česky.

³²⁶ Žalobce **Jaroslav Drábek**: „...s tímto jejich barbarským počinem byli zajedno všichni sudetští Němci jako celek, že jej vášnivě podporovali, a že tím podstatně přispěli k rozdmýchání nejhroznější války, jakou svět zažil.“ SOA Praha, f. Ls I 7020/46 - Závěrečná řeč vedoucího žalobce, s. 54

hranici stanovené retribučním zákonem. V poslední den procesu, 14. února 1947, byla přednesena a soudem následně zamítnuta poslední společná žádost všech obžalovaných na uplatnění předválečných amnestií, které byly vyhlášeny Beranovou vládou a prezidentem Háchou.³²⁷

Rozsudek MLS lze číst jako mimořádně vyvážené hodnocení a rozhodnutí o trestech. Výše trestů a jejich zdůvodnění v konečném odůvodnění soudu neskrývá v sobě žádnou zákeřnost snažící se ohýbat právo ve prospěch pomsty a odčinění německých útrap na českém obyvatelstvu. Senátor Werner byl odsouzen k trestu smrti na základě §1 zák. č. 50/1923 Sb., ale ostatním senátorům se dostalo jisté právní shovívavosti, které právo vždy umožňuje. U žádného obviněného senátora soud nepřistoupil k odsouzení za propagaci nacismu a projevy proti republice, jelikož se tyto činy nemohly dostatečně svědecky dokumentovat. Senátor Garlik byl pro slabou oporu v důkazech zbaven závažného obvinění z udavačství a nápomoci při represii ruských zajatců, což mu výrazně snížilo trest na dobu trvání 5 let těžkého žaláře. Senátor Enhuber byl taktéž pro nedostatek relevantních důkazů zproštěn obvinění z protirepublikových demonstrací v severočeském pohraničí. Vyměřený trest dosahoval 5 let. U senátora Stellwaga výrazně zafungovala jednotlivá kladná svědectví a trest dosahoval výše 3 roků. Nejvyšší trest, 20 roků těžkého žaláře zostřeného čtvrtletně tvrdým ložem, z přeživších senátorů obdržel senátor Schösser, a to zejména za svoji účast v SA. Všem odsouzeným byla do trestu započítána doba vazby, která čítala u všech zhruba dobu 18 měsíců. Na druhou stranu vážná přísnost soudu se projevila v rozhodnutí, že všichni odsouzení k letům odnětí svobody kromě svých trestů museli uhradit náklady trestního řízení a náhrady výloh výkonu trestu, výkon trestu museli podstoupit ve zvláštních nucených pracovních oddílech, čelili propadnutí veškerého majetku a u všech došlo k pozbytí občanské cti, a to navždy (§15 zák. č. 23/1946 Sb.).

Žádost o milost podaná všemi odsouzenými k trestu smrti, poslanec Krebs ji nepodal, byla zamítnuta. Výkon exekuce oběšením na šesti sudetoněmeckých zákonodárcích byl proveden následující sobotní den v odpoledních hodinách. Poprava se konala na vězeňském dvoře na Pankráci, za účasti členů soudu, obhájců obžalovaných a zástupců tisku. *Národní osvobození* na svých stránkách sugestivně zachytilo poslední okamžiky odsouzených.³²⁸ Prvním z popravených byl poslanec Böhm (†13.30). Poslední poslancova slova zněla: „*Umírám nevinně. Trest je příliš tvrdý.*“ Poslanec Westen

³²⁷ Amnestie vlády ze 7. 10. 1938 a amnestie prezidenta republiky ze dne 31. 12. 1938, kdy byly amnestovány všechny politické činy spáchané před 7. 10. 1938.

³²⁸ *Národní osvobození* (16.2.1947), článek **Henleinovští poslanci popraveni**

(†13.45) s úsměvem na tváři poprosil předsedu soudu Kozáka, aby jeho osobní věci byly odeslány rodině. Senátor Werner (†14.17) neměl žádného posledního přání a zemřel beze slov. Poslanec Schreiber (†14.28) pronesl: „*Umírám bez nenávisti a hněvu proti vašemu národu, avšak s pevnou vírou ve svůj národ.*“ Poslanec Kundt (†14.59) mluvil německy: „*Prosím Boha, aby ochraňoval mou rodinu a také můj národ. Také českému národu přeji mír.*“ Posledním popraveným byl ze všech v procesu nejvýznamnější, poslanec Krebs. Požádal, aby jeho osobní dopisy byly odeslány rodině a poděkoval soudu za dobré zacházení během vedení procesu a závěrem zvolal: „*At' žije můj německý národ.*“ V čase 15.08 konstatoval vězeňský lékař dr. Navarra u Krebse smrt.

Závěrem této kapitoly něco málo o dalších osudech odsouzených senátorů k výkonu trestu odnětí svobody. Senátor Emil Enhuber umírá ještě týž rok, 3. 11. 1947, ve věznici na Pankráci. Senátor Karl Stellwag si odpykal celý svůj tříletý trest a díky započtení doby vazby do výkonu trestu byl propuštěn na svobodu již v červnu 1948. Následně mu byl povolen odchod do západní části Německa, kde 18. 2. 1963 v Oberzwieselau/Gm. Lindberg umírá. Senátor Karl Garlik taktéž vykonal celý svůj trest a jako silně nemocný muž umírá 2. 1. 1954 v Litoměřicích, kam odešel po propuštění z vězení. Poslední ze senátorů odpykávající si nejdelší trest, Karl Schösser, byl propuštěn předčasně po odsezení si 10 let trestu v roce 1956 a též odchází do západního Německa. Umírá v nedožitých 89 letech, 2. 2. 1966 v Kitzingenu.

Závěr

„Svoboda slova jest zaručena, ale musíte věděti, jaké privilegium máte; ne snad aby každý mluvil, co se mu uzdá, aneb aby řekl, co mu přijde do mozku; nýbrž vaše privilegium jest, ano neb ne...“³²⁹

(anglická královna Alžběta I., proneseno v parlamentu r. 1593)

Právě toto mnozí od prvorepublikového Senátu a jeho členů očekávali nejvíce, když dali souhlas s jeho vznikem. Senát neměl být komorou výrazně aktivistickou. Měl se držet pravidel dobové politiky, která určovala, že nejdříve mluví a jednají silní muži politiky, kteří byli strůjci porevolučních pořádků v nové republice. Očekávání obecně nebyla velická. K přijetí horní komory do nového ústavního pořádku napomohlo zejména mezinárodní srovnání s našimi vzory ve Francii a Spojených státech amerických, kde byly dvoukomorové systémy pevně zakotveny. Ani další významné evropské státy té doby nestavěly svůj parlamentarismus pouze na jedné komoře. Chtěli jsme zapadat do hlavního proudu západoevropských demokracií, a tak jsme nemohli jednat jinak.

Nechtěli jsme však opakovat chyby minulosti navázané na zaniklou rakousko-uherskou Panskou sněmovnu. Vídeňská komora byla směsicí geniálních osobností císařství a království³³⁰, ale též různých princů rakouského císařského domu, členů šlechtických rodů, velkostatkářů a vysokých církevních hodnostářů. Chtěli jsme se vyhnout postům za zásluhu a nechtěli jsme dát moc případnému novodobému císaři v podobě prezidenta, který by jmenoval členy horní komory pouze na svém zvážení, a kteří by ho v následujících prezidentských volbách snad měli volit. Po velkých vnitro a mezistranických debatách jsme dali přednost nejčistší formě kreace komory a nechali jsme to na samotných občanech demokratické republiky. Zároveň jsme řekli, že volit může každý, bez ohledu na pohlaví, majetek, politické smýšlení a především bez ohledu na národnostní cítění. Z mého pohledu v tomto lze spatřovat největší úspěch prvorepublikové politiky. Pravda, úspěch, který nakonec výrazně napomohl pádu První republiky. Zároveň ale úspěch v tom, že jsme pochopili naši odpovědnost k druhým a po staletích útisku jsme mohli konečně začít růst k samostatné vyspělosti. Ubránili jsme se pocitu vítězství jednoho „správného“ národa,

³²⁹ Baxa (1924): 27

³³⁰ Z Čechů například **František Palacký, Jaroslav Vrchlický, Antonín Dvořák, Antonín Randa.**

který si díky své početnosti může diktovat podmínky bez ohledu na druhé a může těm druhým snadno vracet minulé křivdy.³³¹ Nebylo to samozřejmě vždy ideální, ale rozhodně ne katastrofální a ne nedemokratické.

Zvolený poměrný systém a rozumná volba velikosti volebních obvodů, jak pro volby do Poslanecké sněmovny tak Senátu, ve všech částech republiky, napomohl zastoupení každé z národností na centrálním parlamentu. Na půdě Senátu se díky tomuto přístupu mohlo vystřídat za dobu necelých dvaceti let na 444 senátorů sedmi různých národností. Každý kout republiky měl svého senátora či poslance. Každý měl toho „svého v Praze“, ke kterému se mohl obrátit s naléhavou prosbou o řešení problémů svých či své skupiny, nebo jen koho pozvat kvůli slavnostnímu projevu při otvírání nové sokolovny či orlovny. Prvorepublikoví senátoři a senátorky se tak často stávali malými místními ombudsmany ve svých obvodech, městech a vsích, ze kterých vzešli. Pravdou také je, že z toho nebyli vždy nadšeni. Každopádně zvolený volební mechanismus dal všem národnostem ve státě možnost politické soutěže. Bylo to zejména důležité kvůli velké početné menšině sudetských Němců. Právě oni po celou dobu První republiky těžko snášeli mírové dohody po skončené světové válce vázající je ke státu, který v jejich myslích a myslích jejich otců a dědů nikdy nebyl samostatným aktérem evropské politiky a vždy patřil k jejich dobrému německému Rakousku.³³²

Němci, Maďaři, zástupci Podkarpatské Rusi, ale též Slováci, tak na plénu Senátu získali možnost svobodně vyjádřit své momentální myšlenky a pocity, které je drásaly ve vztahu k Čechům. Měli svobodu mozku a nemuseli se držet privilegia pouhého *ano* a *ne*. Thunovský palác na Malé straně byl svědkem mnoha tvrdých odsudků a výhrůžek

³³¹ Jsem přesvědčen, že se po dobu První republiky podařilo udržet slavnostní proklamace a citace ze **Zprávy ústavního výboru k ústavní listině ČSR**. Viz zpravodaj dr. **Václav Bouček**: „Pevný bude náš stát, jen když mu položíme pevné základy, a nejpevnějším základem je spravedlnost.“ A dále citace od **Františka Palackého** pronesená 2.2.1871: „Varujme se křivdy, abychom zůstali na vrcholu morálním, ne tak jako jiní, kteří právo udělujíce, jsou přece jen sobíkové.“ Tisk 2421, s. 21

³³² Zajímavou úvahu na téma proč zaniklo tehdejší Rakousko, předkládá filozof **Erazim Kohák** ve své práci **Domov a dálava**: „Staré Rakousko nebylo ani německé, ani české. Bylo kaisertreu, oddané císaři, bylo až bigotně katolické, zásadně aristokratické a zatvrzele konzervativní. Jeho prvním protivníkem byla modernita, která se domáhala náboženské snášenlivosti, sociální pružnosti – mimo jiné zrušení nevolnictví – a lidové účasti na věcech veřejných. V Rakousku se nositelem modernity stal nejprve všenněmecký nacionalismus, který chápal jako úlohu Rakouska být liberálním předvojem modernity a němečtví na Balkáně. Teprve ten, spolu se závislostí moderního státu na jazykovém dorozumívání, a proto na společném jazyce, vyvolal nacionalismus český a maďarský, které společně předurčily k zániku staré mnohonárodnostní Rakousko. Moderní doba požadovala moderní stát, stát jednoho národa, jedné řeči.“ Kohák (2010): 40

pronášených v několika jazycích na adresu Čechů. Zejména počátek a konec republiky byly hodně tvrdé co do projevů senátorů a senátorek na plénu Senátu. Ani příhraniční spory s našimi sousedy, světová hospodářská krize, vzmach fašismu a nacismu v Evropě, nepomáhaly uklidnit situaci na plénu mezi historickými milníky 1920 a 1938, respektive 1939. Bylo to tvrdé pro Čechy, ale podle mého opět dobré v tom, že jsme se učili demokracii. Poslouchali jsme, nesouhlasili jsme, sami jsme vyhrožovali, sami vyvraceli parlamentní lavice z čepů, odcházeli jsme ze sálu, když mluvili naši političtí oponenti, ale učili jsme se demokracii.

Víme, že ne všechno spojené s dobou První republiky bylo ideální a snadné. Možná jsme měli příliš silnou „Pětku“, nestabilní vlády, neobratný dvoukomorový parlament, nefungující systém žup. Toto vše spojené s dobou První republiky už dávno zaniklo. Na druhou stranu obdivuhodně nezanikly jisté myšlenky, morální postoje a pocit odpovědnosti k tatíčku prezidentovi Masarykovi, který by přece neschvaloval, kdyby se porevoluční Československo roku 1989 či novodobá samostatná Česká republika vydaly nedemokratickou cestou pošlapávající ideje spravedlnosti a čestnosti. Soudobý český politický systém tak možná více chrání „duch“ Masaryka, než psaná demokratická ústava.

Československý Senát fungoval po celou dobu První republiky v nezměněné podobě. Navzdory těžkostem, kterými republika procházela, odolali jsme pokušením volajících po zjednodušení politického systému a více přímého rozhodování předávaného do rukou určitých skupin společnosti. Měli jsme mnoho nedobrych zahraničních vzorů parlamentních systémů, které se v námi sledovaném období vydaly cestou zjednodušení. Je jisté, že v něčem tyto zahraniční vzory mohly být skutečně lákavým příkladem, jak nám naši každodenní parlamentní práci ulehčit a zbavit neustálých ataků nespokojenců a reptalů s ostrým „es“. Vize hospodářského parlamentu, či hospodářské komory, mohla těmto voláním nastavit prostor k realizaci. Nelze přesně říci, jakou podobu by případná nová komora nahrazující Senát získala. Faktem je, že ve stávajících evropských demokraciích se tato myšlenka neuchytila. Fašistická Itálie měla *Národní radu korporací*, Riverovo Španělsko *Radu národohospodářskou*. Obě tělesa vnesla posílení hospodářských otázek do života svých společností a zjednodušení procesu vládnutí, ale nelze tvrdit, že byla nějak výrazně úspěšná oproti svým předchůdcům, které nahradily. K jasnému rozhodnutí o transformaci komory jsme nakonec nedospěli. Světová hospodářská krize byla příliš obtížná, vyžadující si spoustu času a pozornosti politiků a vysilující na řešení, než aby byl čas na vážné debaty a střety nad parlamentarismem mezi už tak krizí oslabenými politickými elitami. O osudu další debety na toto téma rozhodly

volby 1935, které ji v podstatě pohřbily. Po těchto volbách již československá společnost žila jiným fenoménem dané doby, spojenou silnou německou opozicí.³³³

Vítězství Sudetoněmecké strany bylo pro české politické aktéry šokující. Nikdo neočekával, že skoro devadesát procent voličů německé menšiny dá svůj hlas této straně. Najednou jsme se ocitli ve změněném světě politiky, kdy klasičtí vládní spojenci v podobě německých aktivistických stran byly pryč. Němečtí sociální demokraté byli volbami zdecimováni. Ztratili přes padesát procent svých příznivců a v Senátu uhájili pouhých šest křesel. Německý Svaz zemědělců obdržel necelá 2% a s pádem aktivismu a Franze Spiny ve straně započala snaha o splynutí s SdP. Německá křesťansko-sociální strana lidová dopadla obdobně bídně s dvěma procenty, ale alespoň uhrála tři křesla v Senátu. Ani to však nezastavilo zánik strany a slovy senátora Mořice Hrubana „Tuhý Germán“ senátor Karl Hilgenreiner, vůdce nacionálního křídla ve straně, dovedl stranu v březnových dnech roku 1938 pod křídla Sudetoněmecké strany. Zástupci těchto stran sice stále zasedali v Hodžových vládách, ale neměli již za sebou žádnou sílu v parlamentu a většinou už ani ve svých domovských stranách. Zoufalstvím se tak pro mnohé musela jevit poslední, třetí Hodžova vláda (21.7.1937 - 22.9.1938), složená ze zástupců devíti politických stran a nestraníků.

Sudetoněmečtí zákonodárci, posílení mezinárodním vývojem a krizí, do které více a více upadala naše politika pod tlakem domácího dění, využívali svoji sílu. Taktéž sudetoněmečtí senátoři se aktivizovali a pracovali na prosazení programu strany v Senátu. Některým z nich nestačili parlamentní lavice a vydali se do světa. Senátor a obchodník ze severočeského Varnsdorfu, Franz Werner, začal aktivně spolupracovat s jednotkami *Freikorpsu*. Spolu s nimi podnikal v příhraničních oblastech vpády na československé státní území, za což byl mimo jiné odsouzen k trestu smrti u poválečného mimořádného lidového soudu v Praze v roce 1947. Ale i další němečtí senátoři podlehli svůdnému volání doby a aktivizovali se. V této nejisté době zaniká První republika a vzniká krátkodechá Druhá republika. Senát dýchal stejně slabě, jako tato nástupnická republika. Válečné hrůzy jsme však jako národ přežili. Bohužel ne všichni ze senátorů a senátorek měli to štěstí. Jejich oběti lze plně označit za hrdinské a nikdo by neměl rozlišovat stranickou příslušnost

³³³ Novinář **Karel Klíma** se již před těmito volbami ptá, kde leží skutečná podstata nadcházejícího volebního střetu a zda jsou skutečně jediní nepřátelé republiky za hranicemi státu: „*Nejde o volby, jde o to, co po volbách. Volby jsou krátké, ale po volbách je dlouho.*“ *České Slovo* (5.5.1935), článek ***Dívejme se ve volbách na mapu státu*** (Karel Klíma)

či národnostní původ. Zaplatili stejně vysokou cenu jako statisíce dalších československých státních občanů.

Samotný Senát již v nové době po druhé světové válce nedostal šanci.

Moje diplomová práce se snažila představit československý Senát, co možná v největších souvislostech. Záměrem rozhodně nebylo koncentrovat celé pojetí práce do jedné kruciólní otázky, která by řešila touhu po věděni, zda byl prvorepublikový Senát smysluplný, nebo by konstatovala, že nepřinesl žádný užitek a byl úplně zbytečný. Hnat se pouze za odpovědí, ať už kladnou či zápornou, tohoto typu by bylo málo a badatelský kontext doby meziválečné české politiky neobohacující.

Je mi naprosto zřejmé, že o předložení plné, komplexní studie na téma Senát První republiky, nemůže být řeč. Již od počátku jsem dobrovolně vyloučil některé z oblastí, do kterých dobový Senát zasahoval. Vyhnul jsem se teoretizování a dokazování mechanismů a postupů v ústavně-právní oblasti. Nejsm studentem práv, abych tomu plně rozuměl. Zároveň zde rád odkazuji na práce pana docenta Jana Kysely z Právnické fakulty Univerzity Karlovy, který se ústavní problematikou prvorepublikového Senátu zabývá velice podrobně a publikoval na toto téma mnoho článků a studií v odborných publikacích. I bez obsáhlé právní teorie si uvědomuji, že nelze „zhutnit“ dění dvaceti let v horní komoře Národního shromáždění do jedné diplomové práce. Je mnoho zajímavých oblastí, které by si zasloužily svoje vlastní exkluzivní zaměření.

Už jenom samotné národností rozložení senátorů stojí za větší pozornost a odborné zpracování. Koho a jak jednotlivé skupiny volily, kdo byl úspěšný a co prosadil na plénu Senátu? Jaké byly jejich hlubší myšlenky a postoje vůči Československé republice? Zajímavé v tomto ohledu jsou bezesporu postoje německé menšiny, která byla dostatečně aktivní, měla výrazné zastoupení a zanechala po sobě mnoho studijního materiálu. Naopak vysvětlující postoje a myšlenky prvorepublikové maďarské menšiny se nám v podstatě ztrácejí už jenom díky silné jazykové bariéře a dané historické vzdálenosti našich dvou národů.

Zhruba u jedné čtvrtiny senátních zákonodárců postrádáme základní údaj zahrnující místo a datum úmrtí. U naprosté většiny senátorů a senátorek v jejich osobních spisech uložených v Archivu Poslanecké sněmovny nenalzáme příliš mnoho studijního materiálu. Výjimkou jsou samozřejmě známé politické postavy První republiky, které již byly dostatečně zpracovány v jiných odborných pracích a nejsme tak odkázáni pouze na parlamentní archiv. Ostatní senátoři a senátorky by si toto jistě také zasloužili. Jedná se však o drobnou práci, která na své badatel čeká většinou ve vzdálených oblastních

archivech. Naštěstí se takoví badatelé-historici objevují a pátrají po osudech svých pozapomenutých lokálních zákonodárců, kteří kdysi také, mimochodem, zasedali v daleké Praze. Za příklad takového lokálního patriota a badatele zde uvádím historika Karla Řeháčka. Ve své příznačně pojmenované práci *Pět zapomenutých - Osobnosti plzeňského veřejného života přelomu 19. a 20. století*, zpracoval podrobně vedle jiných i osud národnědemokratického senátora Eduarda Šimka, který zasedal v Senátu jako náhradník mezi lety 1932 – 1935. Díky Řeháčkově dobré práci, tak máme zpracovaný mnohastránkový podrobný životopis tohoto krátkodobého senátora, který sice není nikdy zmiňován vedle prvorepublikových politických velikánů, ale o kterém teď už víme a je nám tím sympatický, že byl kritikem vzrůstajícího pravičáckého a fašistického nacionalismu v Národní demokracii třicátých let.³³⁴ Jiní významnější a déle působící senátoři však stále mizí v totálním zapomenutí.

Zvolené okruhy pro moji diplomovou práci měly alespoň částečně osvětlit některé ze sledovaných oblastí. To se týká i osobností samotných senátních zákonodárců. Vedle zdrojů informací z Archivu Poslanecké sněmovny a Národního archivu v Praze, mi bylo přínosem studium jednotlivých těsnopiseckých zpráv a tisků k jednotlivým zasedáním komory. Zejména tisky imunitního výboru dávají zajímavý náhled do pestrosti nejenom politického života senátorů, když byli vyžádáni k obhajobě svých postojů před soudem. Z čtení těchto tisků popisujících mnohdy barvitou výřečnost a pohybovou aktivitu členů Senátu při zatýkání ve svých odvodech, musíme mnohdy upravit svoji nepřesnou představu o usedlých šedivých stařících, kteří byli dáni za odměnu do senátního politického důchodu. Naopak, mnozí z členů Senátu byli velmi aktivní a hlasití. Zejména komunističtí senátoři patřili mezi ty, které bylo nejvíce slyšet ve veřejném prostoru či v prostoru soudních síní. Nemusíme s jejich názory a činy souhlasit, ale mohou získat uznání za aktivitu, s jakou dělali dobovou levicovou politiku. V tomto snad tato práce udělala nějaký posun, a proto si také stojím za svými citacemi, které jsem vybíral do poznámek pod čarou.

Dovoluji si tvrdit, že přes 95% všech dobových citací je umístěno v poznámkovém aparátu a zbylých pět procent citací jsou ty, které záměrně přímo doplňují kontext hlavního textu. Záměrem výběru tohoto velkého množství dobových citací nebylo text diplomové práce uměle „nafukovat“, ale především to byla snaha po více autentickém představení daného člověka v jeho výrocih čtenáři této práce. Nechtěl jsem svoji diplomovou práci

³³⁴ Sen. **Eduard Šimek**: „Tak jako kdysi Jidáš prodal Krista za 30 stříbrných, prodal dr. Kramář stranu a její čest za jednoho Stříbrného.“ Řeháček (2009): 72

zásobit pouhými mechanickými číselnými odkazy k textům a výrokům, které jsou už tak samy o sobě dosti často obtížně vyhledatelné. Kouzlo poznámkového aparátu spočívá v tom, že se nemusí číst, aniž by čtenář ztratil pojem o tom, co čte. Čtenáři této práce tedy také nemusí číst mé poznámky, ale ztratí se jim jeden z hlavních záměrů této práce. Neuslyší hlasy a myšlenky daných senátorů a senátorek.

Představit všech 444 senátorů a senátorek jmenovitě s jejich životními osudy nebylo možné. Stejně tak nebylo možné obsáhnout všechny děje, krize, bitky, národní radosti a katastrofy, přečíst a zapsat všechny výroky, které plénem Senátu za to necelé dvacetiletí prošly. Ale snad jsem poskytl touto svou diplomovou prací základ, ze kterého se dá vyjít pro další bádání v této oblasti. Senát Národního shromáždění Republiky československé možná nehrál první, a ani druhé housle v dobové politice, ale byl tvořen zajímavými lidmi, mnohdy se zajímavými osudy, kteří této republice pomohli, když bylo třeba. Třeba právě proto bádejme a pišme o prvorepublikovém Senátu.

Prameny a literatura

Archivní fondy

APS PČR, f. Archiv Poslanecké sněmovny - Kartotéka poslanců (1918-1992)
APS PČR, f. Archiv Poslanecké sněmovny - Archiv obrazové dokumentace
NA Praha, f. ČSNS (Československá strana národně socialistická)
NA Praha, f. Ministerstvo vnitra - stará registratura 1919-1944
NA Praha, f. Ministerstvo zahraničních věcí - výstřížkový archiv I (MZV - VA I)
NA Praha, f. Ministerstvo zahraničních věcí - výstřížkový archiv II (MZV - VA II)
NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady 1918-1945
SOA Praha, f. Ls I 7020/46 (Hanuš Krebs a spol. - Mimořádný lidový soud 1946-47)

Dobový a současný tisk

28. Říjen
Č.S.R.
Časopis pro právní a státní vědu
Časopis pro právní vědu a praxi
Čech
České Slovo
Fronta
Hospodářská politika
Lidová demokracie
Lidové Listy
Lidové Noviny
Mladá fronta
Moderní stát
Národní Listy
Národní osvobození
Národní Politika
Nástup
Parlament
Polygon
Právo Lidu
Právo lidu
Role
Rudé právo
Senát
Svobodné slovo
Tribuna
Večerní Národní Listy
Venkov

Vydané prameny

Hanuš Krebs a spol. - Mimořádný lidový soud 1946-47

- *Protokol o hlavním přelíčení*

- *Závěrečná řeč vedoucího veřejného žalobce Dr. Jaroslava Drábka proslovená před Mimořádným lidovým soudem dne 14. 1. 1947*

- *Rozsudek nad poslanci a senátory SdP*

Život a práce senátorky ses. F. F. Plamínkové ve zkratce

Těsnopisecká zpráva o 125. schůzi Národního shromáždění československého v Praze v pátek dne 27. února 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 3., schůze 103. - 145., s. 3663 - 3740, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 126. schůzi Národního shromáždění československého v Praze v sobotu dne 28. února a v neděli 29. února 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 3., schůze 103. - 145., s. 3741 - 3877, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 1. (ustanovující) schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 26. května 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1., schůze 1. - 13., s. 1 - 9, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 3. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 9. června 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1., schůze 1. - 13., s. 19 - 90, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 4. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve čtvrtek dne 10. června 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1., schůze 1. - 13., s. 91 - 127, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 5. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 16. června 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1., schůze 1. - 13., s. 129 - 229, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 6. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve čtvrtek dne 17. června 1920 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1., schůze 1. - 13., s. 231 - 291, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 2. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 18. června 1935 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1. - 2., schůze 1. - 22., s. 1 - 9, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 3. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 19. června 1935 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1. - 2., schůze 1. - 22., s. 1 - 26, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 4. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 24. června 1935 (*In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1. - 2., schůze 1. - 22., s. 1 - 31, uloženo v příruční knihovně Národního archivu*)

Těsnopisecká zpráva o 5. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 25. června 1935 (*In: Těsnopisecké zprávy*

Národního shromáždění, svazek 1. - 2., schůze 1. - 22., s. 1 - 98, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)

Těsnopisecká zpráva o 14. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 19. prosince 1935 *(In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 1. - 2., schůze 1. - 22., s. 1 - 112, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Těsnopisecká zpráva o 120. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve čtvrtek dne 17. listopadu 1938 *(In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 6. - 8., schůze 89. - 129., s. 1 - 14, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Těsnopisecká zpráva o 125. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze v úterý dne 13. prosince 1938 *(In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 6. - 8., schůze 89. - 129., s. 1 - 12, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Těsnopisecká zpráva o 127. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve čtvrtek dne 15. prosince 1938 *(In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 6. - 8., schůze 89. - 129., s. 1 - 34, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Těsnopisecká zpráva o 129. schůzi senátu Národního shromáždění republiky Československé v Praze v sobotu dne 17. prosince 1938 *(In: Těsnopisecké zprávy Národního shromáždění, svazek 6. - 8., schůze 89. - 129., s. 1 - 11, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Tisky Senát, I. volební období, 1. - 11. (1-2268) *(uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Tisky Senát, II. volební období, 1. - 8. (1-954) *(uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Tisky Senát, III. volební období, 1. - 12. (1-1571) *(uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Tisky Senát, IV. volební období, 1. - 8. (1-756) *(uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Zasedání Národního shromáždění československého roku 1920 - TISK 2421: Zpráva ústavního výboru k ústavní listině Československé republiky, usnesené ústavním výborem podle §14. a §17. jednacího řádu *(In: Tisky Národního shromáždění, svazek 7., 2251-2500, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Zasedání Národního shromáždění československého roku 1920 - TISK 2423: Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o složení a pravomoci senátu *(In: Tisky Národního shromáždění, svazek 7., 2251-2500, uloženo v příruční knihovně Národního archivu)*

Ústava republiky československé. Státní nakladatelství, Praha 1923

123/1920 Sb.: Zákon ze dne 29. února 1920, kterým vydává se řád volební do poslanecké sněmovny

124/1920 Sb.: Zákon ze dne 29. února 1920 o složení a pravomoci senátu

125/1920 Sb.: Zákon ze dne 29. února 1920 o volebním soudě

208/1920 Sb.: Zákon ze dne 31. března 1920, kterým se doplňují ustanovení o volbách do Národního shromáždění

326/1920 Sb.: Zákon ze dne 15. dubna 1920 o jednacím řádu senátu Národního shromáždění

- 431/1920 Sb.:** Zákon ze dne 10. července 1920, kterým se mění zákon ze dne 29. února 1920, č. 124 Sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu, a zákon ze dne 15. dubna 1920, č. 326 Sb. z. a n., o jednacím řádě senátu NS ČSR
- 18/1924 Sb.:** Vládní nařízení ze dne 7. ledna 1924 o volbách do Národního shromáždění za Podkarpatskou Rus na prvé volební období
- 48/1924 Sb.:** Vládní nařízení ze dne 29. února 1924, kterým se doplňuje vládní nařízení ze dne 7. ledna 1924, č. 18 Sb. z. a n., o volbách do Národního shromáždění za Podkarpatskou Rus na prvé volební období
- 144/1924 Sb.:** Zákon ze dne 18. června 1924 o inkompabilitě (neslučitelnosti)
- 205/1925 Sb.:** Zákon ze dne 15. října 1925, kterým se mění volení do poslanecké sněmovny ze dne 29. února 1920, č. 123 Sb. z. a n.
- 206/1925 Sb.:** Zákon ze dne 15. října 1925, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 29. února 1920, č. 1924 Sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu
- 56/1927 Sb.:** Zákon ze dne 8. dubna 1927 o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva
- 67/1927 Sb.:** Vládní nařízení ze dne 28. května 1927, kterým se provádí zákon o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva
- 201/1933 Sb.:** Zákon ze dne 25. října 1933 o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran
- 58/1935 Sb.:** Zákon ze dne 11. dubna 1935, kterým se mění a doplňují řády volení do poslanecké sněmovny, senátu, zemských a okresních zastupitelstev a do obcí
- 253/1938 Sb.:** Opatření Stálého výboru ze dne 27. října 1938 o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění
- 299/1938 Sb.:** Ústavný zákon ze dne 22. listopadu 1938 o autonomii Slovenskej krajiny
- 328/1938 Sb.:** Ústavní zákon ze dne 22. listopadu 1938 o autonomii Podkarpatské Rusi
- 23/1946 Sb.:** Vyhláška ministerstva vnitra ze dne 18. února 1946 o úplném znění zákona o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
Příloha k vyhlášce č. 23/1946 Sb.: Zákon ze dne 24. ledna 1946 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

- všechny výše uvedené zákony jsou přítomné ve fyzické podobě a v plném znění ve Všeobecné studovně Národní knihovny ČR nebo v Příruční knihovně Národního archivu Praha

Literatura

- Balík, Stanislav, Hloušek, Vít, Holzer, Jan, Šedo, Jakub:** *Politický systém českých zemí 1848-1989.* MPÚ, Brno 2006
- Balling, Mads Ole:** *Von Reval bis Bukarest. Statistisch-Biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel - und Südosteuropa 1919-1945.* Dokumentation Verlag, Kopenhagen 1991
- Baxa, Bohumil:** *Český parlamentarism.* In: Parlament, 1921, ročník I., s. 129 - 133
- Baxa, Bohumil:** *Parlament a parlamentarismus (Díl 1.).* Parlament; jeho vývoj, složení a funkce. Nakladatel Jan Košatka, Praha 1924
- Bobek, Bedřich:** *Obtíže poměrného zastoupení.* In: Moderní stát, 1928, ročník I., s. 33 - 41

- Boettinger, Hugo** (pseudonym Dr. Desiderius): *První Národní shromáždění Československé. Kresby z let 1919-1920*. Česká grafická unie a.s., Praha 1922
- Broklová, Eva**: *První československá ústava. Diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. ÚSD ČAV, Praha 1992
- Brzák, Slavomír**: *Reforma italského parlamentu na základě stavovském*. In: *Moderní stát*, 1939, ročník XII., s. 112 - 114
- Červinka, Eugen**: *O hospodářský parlament*. In: *Moderní stát*, 1929, ročník II., s. 141 - 146
- Dejmek, Jindřich**: *Historické kořeny tzv. sudetoněmeckého problému v českých zemích do roku 1938*, In: Dejmek, J., Kuklík, J., Němeček, J.: *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti (Tři české hlasy v diskusi)*, Historický ústav AV ČR, Praha 1999, s. 7 - 20
- Donát, Václav**: *Řeč předsedy senátu V. Donáta při ukončení poslední schůze senátu dne 16. října 1925*, In: *Archiv Národního shromáždění: Ročenka Národního shromáždění republiky Československé 1924-1925*, Praha 1925, s. 113 - 118
- Dostál, Vladimír V.**: *Agrární strana. Její rozmach a zánik*. Atlantis, Brno 1998
- Drábek, Jan**: *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Dr. Mořice Hrubana*. Křesťanská akademie, Řím - Los Angeles 1967
- Dušek, Bohumil**: *Československý Senát v druhém volebním období (1925-1929)*. In: *Senát*, 2001, ročník V., číslo 3., s. 38 - 39
- Dušek, Bohumil**: *Senát ČSR ve 3. volebním období (1929-1935)*. In: *Senát*, 2001, ročník V., číslo 4., s. 34 - 35
- Fiala, Stanislav**: *Postavení parlamentu v politickém systému předmnichovské republiky*. Diplomová práce. Praha: Katedra státu a práva Vysoké školy politické ÚV KSČ, 1973
- Gutwirth, Václav**: *Naši Němci 1918-1928*. In: *Moderní stát*, 1928, ročník I., s. 219 - 223, 250 - 258
- Havelka, Jiří**: *Hospodářský parlament jako orgán stavovského zastoupení*. In: *Moderní stát*, 1933, ročník VI., s. 81 - 90
- Hejda, Jiří**: *Odborníci a parlament*. In: *Parlament*, 1928, ročník VII., s. 375 - 376
- Horáček, Cyril, Fáček, Vladimír, Spiegel, Ludwig, Pik, Luděk**: *Úkol a postavení senátu*. In: *Parlament*, 1921, č. I. (1921-1922), s. 193 - 195
- Horáková, Milada**: *Poslední setkání s F. F. Plamínkovou*, In: Kubičová, Božena (ed.): *Národně socialistické ženy v národním odboji 1938-1945, Ústředí žen ČSNS*, Praha 1947, s. 19 - 23
- Hotowetz, Rudolf**: *Hospodářský parlament*. In: *Parlament*, 1928, ročník VII., s. 81 - 87
- Hruban, Mořic**: *Proslov předsedy senátu Dra Mořice Hrubana*, In: *Národní shromáždění Republiky Československé v prvním desetiletí, Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu*, Praha 1928, s. x - xii
- Chytil, Václav**: *Senát odborníků*. In: *Hospodářská politika*, 1934, ročník VIII., číslo 23, s. 12 - 14
- Chytilík, Robert, Šedo, Jakub, Lebeda, Tomáš, Čaloud, Daniel**: *Volební systémy*. Portál, Praha 2009
- Jarolímeček, Antonín**: *Pokus o řešení českoněmeckého problému v ČSR*. In: *Parlament*, 1921, ročník I., s. 78 - 90
- Joachim, Václav**: *Volič-strana-poslanec (Dává strana mandát?)*. In: *Moderní stát*, 1928, ročník I., s. 163 - 174
- Kahánek, Ferdinand**: *K naší parlamentní tradici*. In: *Parlament*, 1924, ročník III., s. 136 - 137
- Kaplan, Karel**: *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů*. ÚSD AVČR, Praha 1993

- Kárník, Zdeněk:** *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první - Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929).* Nakladatelství Libri, Praha 2003
- Kepka, Rudolf:** *Němci v zemích českých.* In: *Parlament*, 1924, ročník III., s. 260 - 264
- Klimek, Antonín:** *Velké dějiny země Koruny české - Svazek XIII. 1918-1929.* Paseka, Praha-Litomyšl 2000
- Kliment, Josef:** *Demokracie a stát stran,* In: Mertl, J., Peška, Z., Kliment, J.: *Volební reformy I. Svaz národního osvobození,* Praha 1933, s. 81 - 98
- Kohák, Erazim:** *Domov a dálava. Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení.* Filosofia, Praha 2010
- Krečmer, Josef:** *Václav Klobučák a jeho národní socialismus.* Adonai s.r.o., Praha 2000
- Krejčí, Oskar:** *Nová kniha o volbách.* Professional Publishing, Praha 2006
- Krofta, Kamil:** *Podkarpatská Rus a Československo.* Nakladatelství Česká expedice, Praha 1995
- Krouský, Otakar:** *Volební zákonodárství v jiných státech a snahy o demokratickou volební reformu v Československé republice. Volební reforma II.* Svaz národního osvobození, Praha 1933
- Kysela, Jan:** *Senát Národního shromáždění Republiky československé.* In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, ročník IX., číslo 4, s. 417 - 429
- Kysela, Jan:** *Český bikameralismus v kontextu senátního návrhu novely ústavy.* In: *Senát*, 2002, ročník VI., číslo 1., s. 42 - 44
- Kysela, Jan:** *Dvoukomorové systémy. Teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů.* Eurolex Bohemia, Praha 2004
- Kysela, Jan (ed.):** *Parlamenty a jejich funkce v 21. století. Sborník příspěvků k 10. výročí ustavení Senátu Parlamentu České republiky.* Eurolex Bohemia, Praha 2006
- Kubičová, Božena (ed.):** *Národně socialistické ženy v národním odboji 1938-1945.* Ústředí žen ČSNS, Praha 1947
- Kunc, Jiří:** *Stranické systémy v re/konstrukci.* Sociologické nakladatelství, Praha 2000
- Laušman, Bohumil:** *Prozatímní národní shromáždění. Ústřední akční výbor čs. sociální demokracie,* Praha 1945 (srpen)
- Lebeda, Tomáš:** *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence.* Karolinum, Praha 2008
- Lustigová, Martina:** *Jaká byla politika První republiky?* In: *Polygon*, 2005, č. 4, s. 56 - 61
- Masaryk, Tomáš G.:** *Jubilejní proslov Presidenta republiky T. G. Masaryka,* In: *Národní shromáždění Republiky Československé v prvním desetiletí, Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu,* Praha 1928, s. xiii - xxviii
- Mertl, Jan:** *Ideologie parlamentarismu a naše doba,* In: Mertl, J., Peška, Z., Kliment, J.: *Volební reformy I. Svaz národního osvobození,* Praha 1933, s. 3 - 45
- Michalík, Bohuslav:** *Poměrné zastoupení.* In: *Časopis pro právní a státní vědu*, 1924, ročník VII., s. 100 - 118
- Musilová, Dana:** *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939.* Univerzita Hradce Králové, Hradec Králové 2007
- Müller-Meiningen, Ernst:** *O parlamentním řečnictví.* In: *Parlament*, 1927, ročník VI., s. 44 - 46
- Netolický, Antonín:** *Jubilejní památník Československé strany národně socialistické 1897-1927.* Melantrich, Praha 1927
- Novotná, Tereza:** *Volební systém První Československé republiky a jeho reformy.* In: *Novák, Miroslav, Lebeda, Tomáš: Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání,* Aleš Čeněk, Pelhřimov 2004

- Pavlíček, Václav:** *K počátkům a hodnotám československé ústavnosti (Od jednoty moci k dělbě moci)*. In: Pavlíček, V.: O české státnosti. Úvahy a polemiky. Díl první - Český stát a Němci, Karolinum, Praha 2002, s. 139 - 164
- Pavlíček, Václav:** *Vliv rakouských ústavních tradic na československou ústavnost*. In: Pavlíček, V.: O české státnosti. Úvahy a polemiky. Díl třetí - Demokratický a laický stát, Karolinum, Praha 2009, s. 45 - 64
- Pehr, Michal** (ed.): *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Akropolis, Praha 2007
- Pehr, Michal:** *Návrhy české pravice na reformu československého parlamentu v době první republiky*. In: Doubek, Vratislav, Polášek, Martin, (ed.): Parlament v čase změny. Případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu, Akropolis, Praha 2011
- Peroutka, Ferdinand:** *Budování státu III - IV (1920-1922)*. Lidové noviny, Praha 1991
- Peška, Zdeněk:** *O dvoukomorové soustavě. Zároveň příspěvek ke studiu demokracie moderních ústav*. PF Univerzity Komenského, Bratislava 1926
- Peška, Zdeněk:** *Národnostní menšiny a Československo*. PF Univerzity Komenského, Bratislava 1932
- Peška, Zdeněk:** *Jak reformovati náš volební řád?* In: Mertl, J., Peška, Z., Kliment, J.: Volební reformy I. Svaz národního osvobození, Praha 1933, s. 47 - 79
- Procházka, Vladimír:** *Návrh ústavy československé republiky*. Ústřední akční výbor Národní fronty Čechů a Slováků, Praha 1948
- Rychlík, Jan:** *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Academic Electronic Press, Bratislava 1998
- Řeháček, Karel:** *Pět zapomenutých. Osobnosti plzeňského veřejného života přelomu 19. a 20. století*. Vlastní náklad autora, Plzeň 2009
- Soukup, František:** *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění Republiky československé 1945-46*. Ministerstvo informací, Praha 1946
- Stodola, Ivan:** *Čaj u pana senátora*. Národní divadlo, Praha 2010
- Stránský, Jaroslav:** *K otázce ztráty poslaneckého mandátu výrokem volebního soudu*. In: Časopis pro právní a státní vědu, 1923, ročník VI., s. 175 - 190
- Syllová, Jindřiška:** *Ústavní úprava pravomocí horních komor v nových demokraciích střední a východní Evropy*, In: Pavlíček, Václav (ed.): Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy I. část. Praha 1999, s. 37 - 49
- Sýkora, Hanuš:** *Parlament, jeho podstata a úkol*. In: Parlament, 1921, ročník I., s. 6 - 8
- Sýkora, Hanuš:** *Systém dvou sněmoven*. In: Parlament, 1921, ročník I., s. 90 - 91
- Sýkora, Hanuš:** *Soustava parlamentní či sovětská?* In: Parlament, 1923, ročník II., s. 397 - 399
- Sýkora, Hanuš:** *Postavení a úkol senátu*. In: Parlament, 1925, ročník IV., s. 129 - 131
- Šebek, Jaroslav:** *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2013
- Šrobár, Vavro:** *Politický problém Slovenska*. Svaz Národního osvobození, Praha 1926
- Tóth, Andrej, Novotný, Lukáš, Stehlík, Michal:** *Národnostní menšiny v Československu 1918-1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Univerzita Karlova Filozofická fakulta, Praha 2012
- Uhlíř, Dušan:** *Dva směry v československém agrárním hnutí a rozchod Karla Práška s republikánskou stranou*. In: Sborník historický, 1971, ročník 18., s. 113 - 148
- Uhlíř, Dušan:** *Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu. Ústav československých a světových dějin ČSAV, Praha 1988*

- Veselý, František:** *Poslanecká sněmovna a senát.* In: Parlament, 1921, ročník I., s. 238 - 239
- Vodička, Karel, Cabada, Ladislav:** *Politický systém České republiky.* Portál, Praha 2003
- Weyr, František:** *Vzpomínky na ústavní výbor revolučního Národního shromáždění.* In: Časopis pro právní a státní vědu, 1920, ročník I., s. 50 - 53 a 196 - 204
- Weyr, František:** *K otázce ztráty poslaneckého mandátu výrokem volebního soudu.* In: Časopis pro právní a státní vědu, 1923, ročník VI., s. 245 - 255
- Weyr, František:** *Demokracie a volební řády.* In: Parlament, 1926, ročník V., s. 1 - 5
- Weyr, František:** *Členství v Národním shromáždění a výdělečných podnikcích.* In: Časopis pro právní a státní vědu, 1932, ročník XV., s. 114 - 123
- Weyr, František:** *Nový zákon o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran.* In: Časopis pro právní a státní vědu, 1934, ročník XVII., s. 1 - 16
- Weyr, František:** *Česko-slovenská ústava z r. 1920 a její francouzský vzor.* In: Časopis pro právní a státní vědu, 1939, ročník XXII., s. 33 - 39
- Weyr, František:** *Ústavní vývoj československý v roce 1938.* In: Časopis pro právní a státní vědu, 1946, ročník XXVII., s. 20 - 36
- Záděra, Vladimír:** *Politické strany v Národním shromáždění.* Praha 1938
- Záděra, Vladimír:** *Deset let parlamentní retrospektivy. Od národního shromáždění (IV. volební období) r. 1935 k Prozatímnímu Národnímu shromáždění r. 1945.* Ministerstvo financí, Praha 1948
- Zeminová, Fráňa:** *Naše sestra F. Plamínková,* In: Kubičová, Božena (ed.): *Národně socialistické ženy v národním odboji 1938-1945, Ústředí žen ČSNS,* Praha 1947, s. 16 - 19
- Živanský, Bohumil:** *Hospodářský parlament a obchodní komory.* In: Parlament, 1928, ročník VII., s. 180 - 183
- Žlábek, Josef, Verner, Vladimír:** *Řády volební do Národního shromáždění se zákonem o volebním soude.* Státní tiskárna v Praze, Praha 1925

- **Archiv Národního shromáždění: Poslanecká sněmovna v II. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha únor 1926**
- **Archiv Národního shromáždění: Ročenka Národního shromáždění republiky Československé 1924-1925, Praha 1925**
- **Archiv Národního shromáždění: Senát v II. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha únor 1926**
- **Archiv Národního shromáždění: Senát v III. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha leden 1930**
- **Archiv Národního shromáždění: Senát ve IV. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha září 1935**
- **Civilní správa Podkarpatské Rusi: Volby do Národního shromáždění na Podkarpatské Rusi v roce 1925, Tiskárna „Školnaja Pomošč“, Užhorod 1926**
- **Český statistický úřad: Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920 - 1935, ČSÚ, Praha únor 2006**
- **Federální statistický úřad: Volby do Národního shromáždění. Historický přehled výsledků voleb za období 1920 - 1935, Odbor statistiky obyvatelstva a sčítání lidu, Praha červenec 1990**
- **Národní shromáždění Republiky Československé v prvním desetiletí, Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu, Praha 1928**
- **Národní shromáždění Republiky Československé v druhém desetiletí, Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu, Praha 1938**

- Prozatímní Národní shromáždění - Seznam poslanců, Státní tiskárna v Praze, Praha 1945
- Státní úřad statistický, Československá statistika - Svazek 1.: Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a Všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu 1919, Melantrich, Praha 1922
- Státní úřad statistický, Československá statistika - Svazek 31.: Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Státní tiskárna v Praze, Praha 1926
- Státní úřad statistický, Československá statistika - Svazek 70.: Volby do Poslanecké sněmovny v říjnu 1929, Melantrich, Praha 1929
- Státní úřad statistický, Československá statistika - Svazek 134.: Volby do Poslanecké sněmovny v květnu 1935, Melantrich, Praha 1936

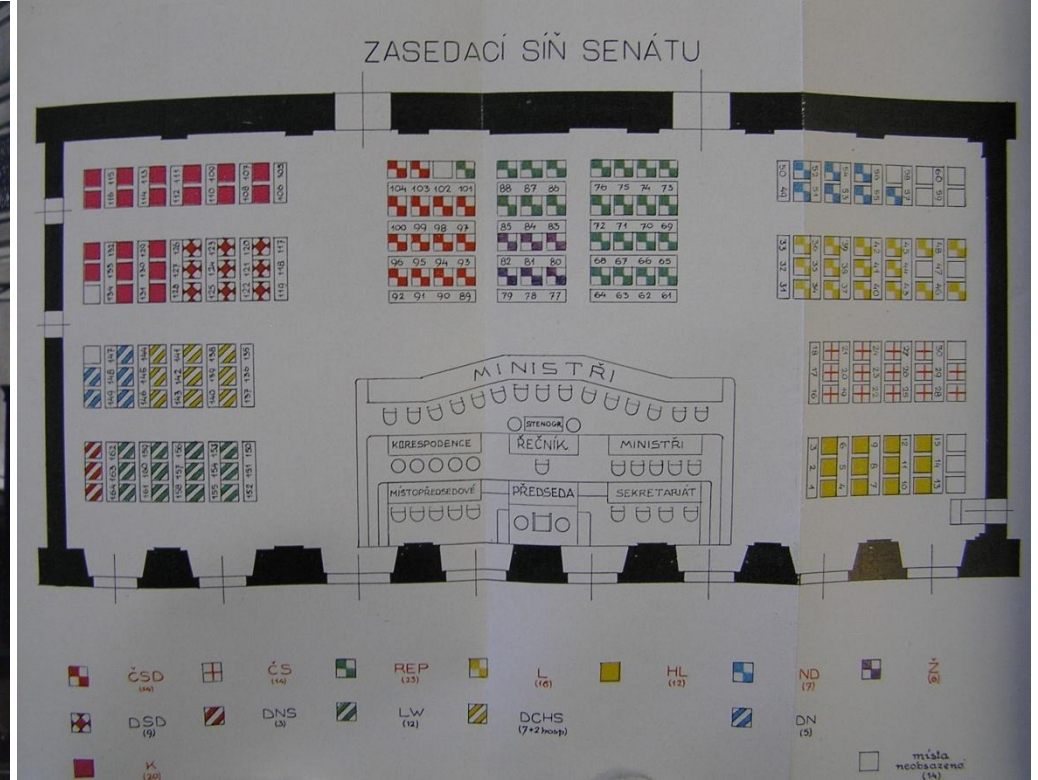
Kapitola č. 1

Vznik komory

Budova Senátu Národního shromáždění

- zdroj: APS PČR, f. APS - AOD, k. 4

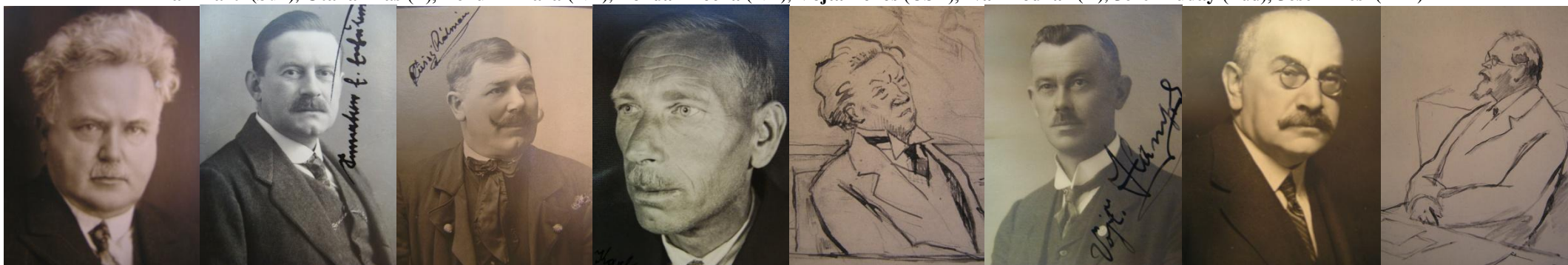
Kapitola č. 4

Senátoři Národního shromáždění

Senátní Facebook

Karl Bartl (SdP), Otakar Bas (Z), Bohumil Baxa (ND), Bohdan Bečka (ND), Vojta Beneš (ČSD), Ivan Bodnár (K), Jozef Buday (Lud), Josef Dresl (REP)

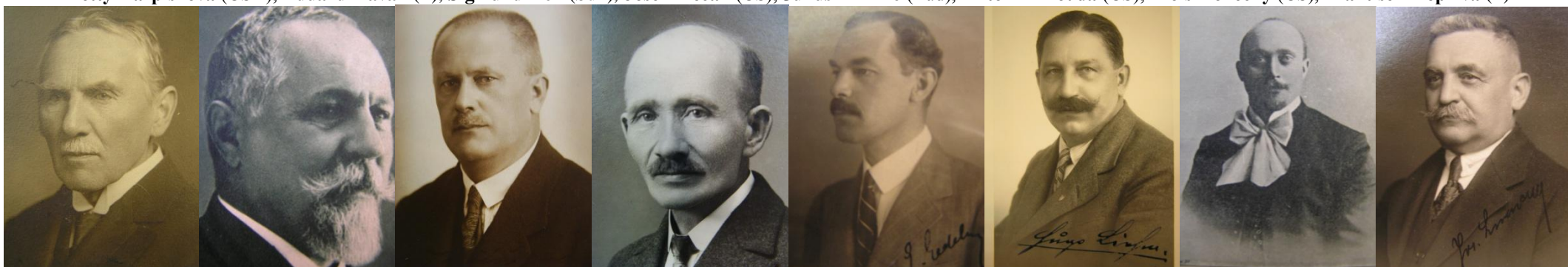
Viktor Dyk (ND), Emil Enhuber (SdP), Kálmán Füßy (MN), Karl Garlík (SdP), Gustav Habrman (ČSD), Vojtěch Hampl (K), Karl Heller (DSD), Jan Herben (ND)

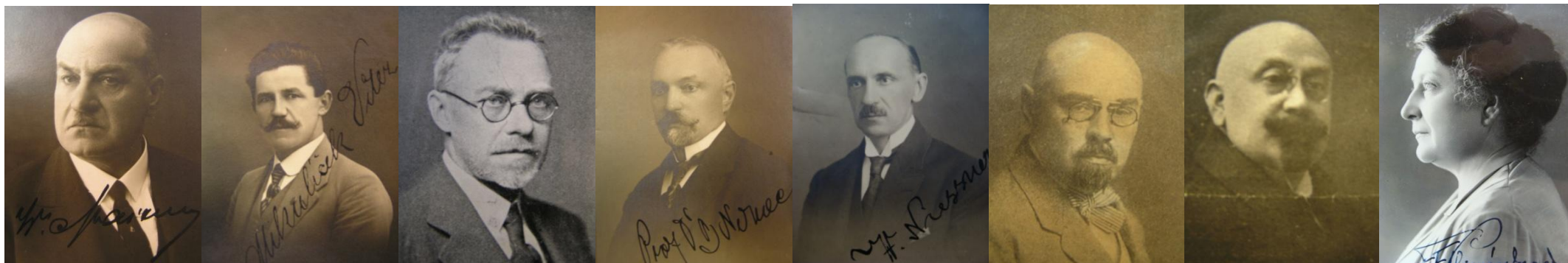
Wilhelm Herlinger (K), Karl Hilgenreiner (DCHS), Jan Horák (Ž), Josef Hubka (ČS), Josef Chalupník (ČSD), Jan Jílek (L), Alois Jirásek (ND), Josef Juran (K)

Betty Karpíšková (ČSD), Eduard Kavan (L), Sigmund Keil (SdP), Josef Klečák (ČS), Julius Klimko (Lud), Antonín Klouda (ČS), Alois Konečný (ČS), František Kopřiva (L)

František Krejčí (ČS), Otakar Krouský (ČS), Alois Kříž (Ž), Robert Langer (K), Eugen Ledebur-Wicheln (DCHS), Hugo Liehm (SdP), Čeněk Lisý (ČS), Josef Luksch (SdP)

Wilhelm Maixner (SdP), Vítězslav Mikulíček (K), Albert Milota (ČS), Bohumil Němec (ND), Wilhelm Niessner (DSD), Rudolf Pánek (ČS), Jiří Pichl (ČS), Františka Plamínková (ČS)

Ján Pocisk (ČSD), Johann Polach (DSD), Karel Prášek (REP), Václav Klofáč (ČS) a Růžena Reichstädterová (ČS), Jan Rozkošný (REP), Jan Rýpar (L), Růžena Sehnalová (K)

Karl Schösser (SdP), Baltazar Sliva (SVB), Erdmann Spiess (LW), Franz Karl Stark (DSD), Gábor Steiner (K), Karl Stellwag (SdP), Kornel Stodola (REP), Cyril Antonín Stojan (L)

Josef Svoboda (K), František Šabata (L), Bohumír Šmeral (K), Antonín Šolc (ČS), Vavro Šrobár (REP), Josef Thoř (Ž), František Tomášek (ČSD), József Törköly (LW)

Jindřich Trnobranský (lig.), František Udržal (REP), Friedrich Weller (SdP), Franz Werner (SdP), Arnošt Winter (ČSD), Zikmund Witt (ČSD), Method Zavoral (L), František Zimák (ČSD)

Poznámka: Sen. Baltazar Sliva (SVB) bohužel nebyl skutečným senátorem.

- zdroj: APS PČR, portrétové fotografie pocházejí z osobních složek jednotlivých senátorů;

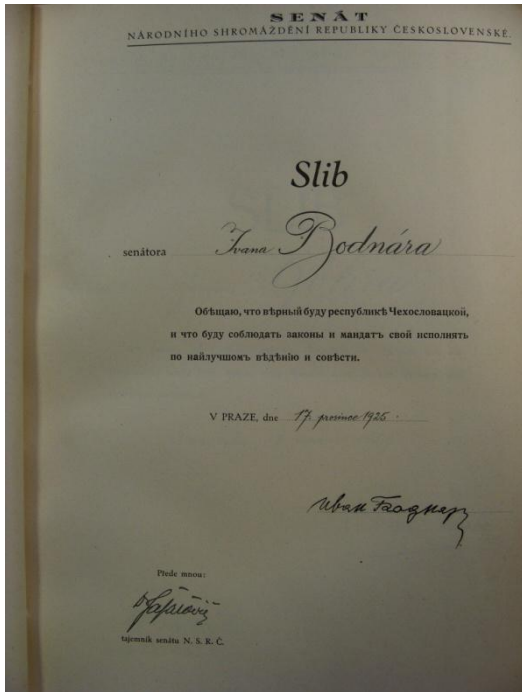
kresby převzaty od - **Boettinger, Hugo** (pseudonym Dr. Desiderius): *První Národní shromáždění Československé. Kresby z let 1919-1920.*

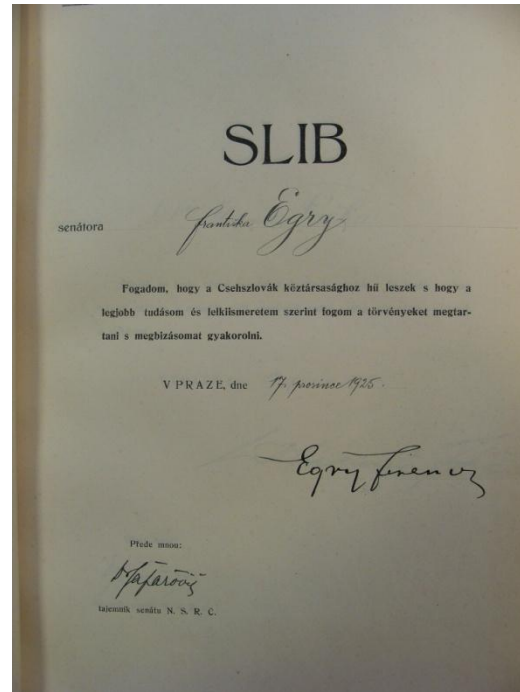
- 1) Předsednictvo Senátu 1932, zleva: *sen. Josef Kahler*, *sen. Mořic Hruban*, *sen. František Soukup*, *sen. Václav Donát*, *sen. Václav Klofáč* a *sen. Karl Heller*
- 2) Senátorské tablo z konce III. volebního období.

- zdroj: APS PČR, f. APS - AOD, k. 1 a 3

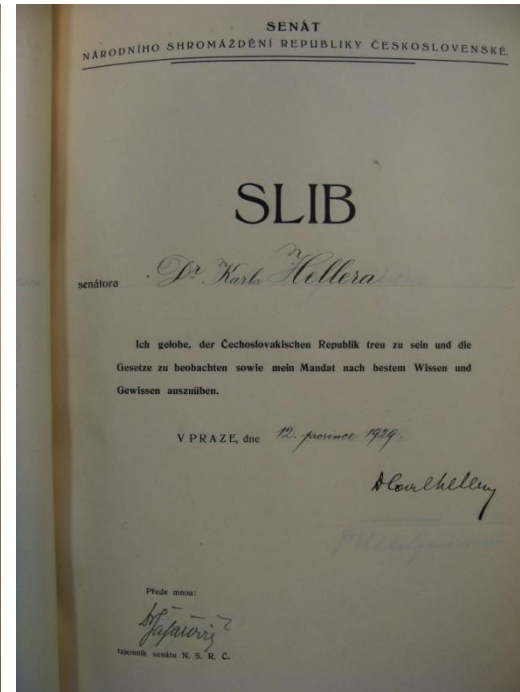
Sliby československých senátorů

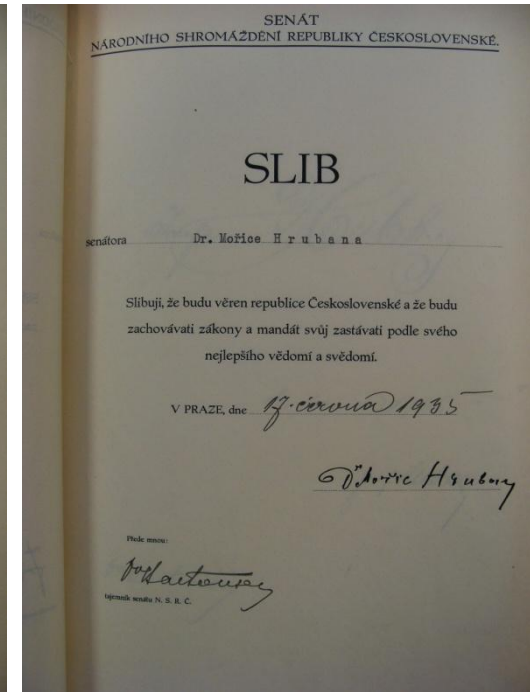
Sen. Ivan Bodnár (K)

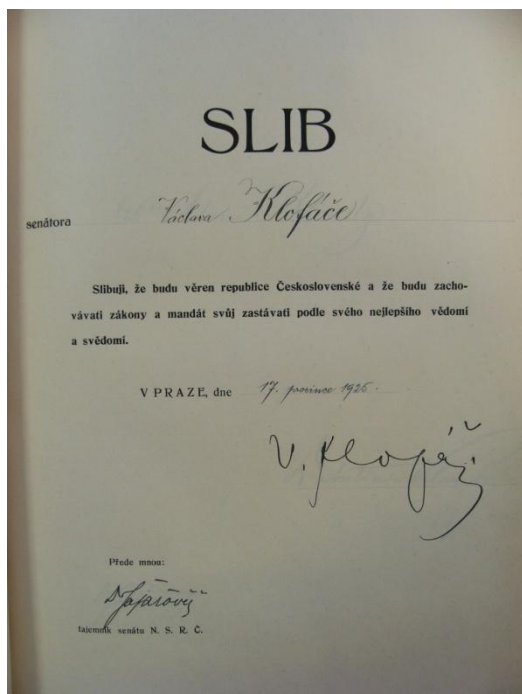
Sen. Ferenc Egry (MNP)

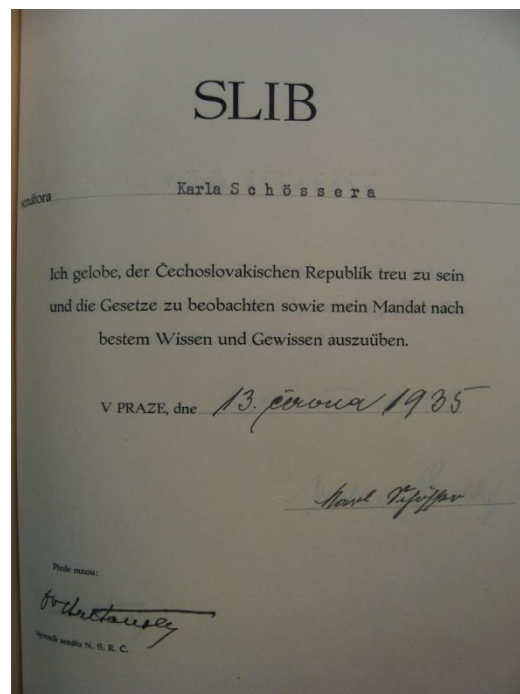
Sen. Karl Heller (DSD)

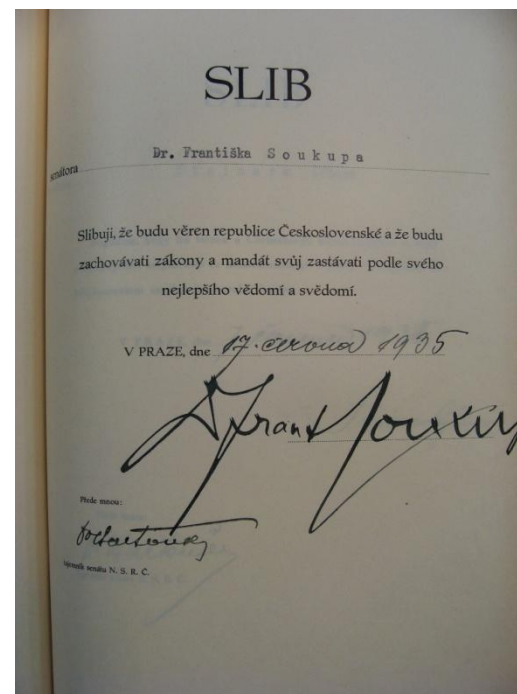
Sen. Mořic Hruban (ČSL)

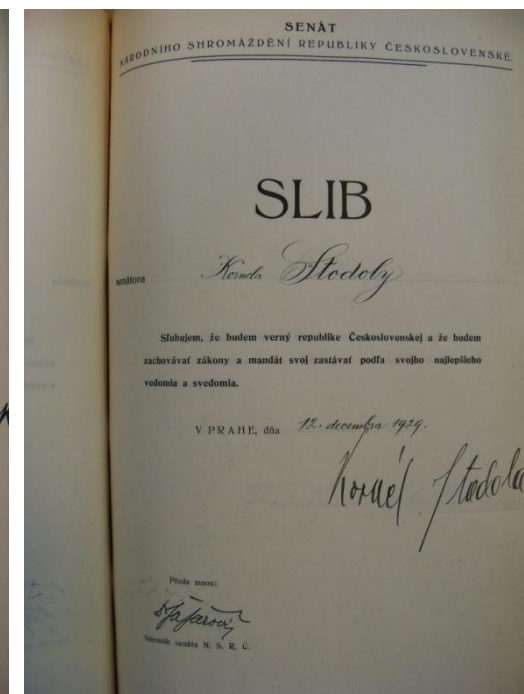
Sen. Václav Klobáček (ČS)

Sen. Karl Schösser (SdP)

Sen. František Soukup (ČSD)

Sen. Kornel Stodola (REP)

- zdroj: APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, knihy slibů senátorů pro jednotlivá volební období

Dokumenty senátorů spojené s výkonem funkce – doba První republiky

SENÁT
NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY
ČESKOSLOVENSKÉ

V Praze, dne 15. října 1936.

Předsednictvu
Senátu Národního Shromáždění
v Praze!

Dovoluji si oznámiti uctivě, že vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu vzdávám se mandátu do senátu Národního Shromáždění.

V dokonalé účtě

Vojta Beneš

Sen. Vojta Beneš – rezignace

Jméno a příjmení	<i>D. Carl Heller</i>
Povolání	<i>Wohhab</i>
Bydliště stálé	<i>Teplitz-Neinan, Gottfried Hellersk. 18</i>
Bydliště v Praze	<i>Karlavský Hotel Paris</i>
Den a rok narození	<i>9. September 1892</i>
Rodiště	<i>Liboch</i>
Domovská obec	<i>Turn</i>
Zenat či svoboden	<i>Verheiratet</i>
Příslušnost k pol. straně	<i>Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der C.S.R.</i>
Zastávané funkce veřejné a spolkové	<i>Mitglied des Parteivorstandes und Kreisvorsitzender des Kreises Teplitz-Neuz der obigen Partei. Vollstrecker des Vorsitzenden der Deutschen Arbeitervereine in der C.S.R. Vollstrecker des Vorsitzenden der internationalen Arbeitervereine (Gruppe C.S.R.)</i>

Sen. Karl Heller – senátorský dotazník

Panu senátoru
Vítězslavu Mikulíčkovii
Malenovice.

Podle §u 38 ústavní listiny svolávám
Národní shromáždění republiky Československé
ke schůzi na den
24. května 1934 o 9¹/₂ hodině dopolední
do Vladislavského sálu na hradě pražském
s tímto pořadem jednání:

1. volba prezidenta republiky (§§ 56, 57 a 58 ústavní listiny, jakož i zákon ze dne 9. března 1920 čís. 161 Sb. z. a n.),
2. slib prezidenta republiky (§ 65 ústavní listiny).

V Praze dne 10. května 1934.

Předseda vlády:
J. MALYPETR v. r.

Sen. Vítězslav Mikulíček - pozvánka na volbu prezidenta

T III 379/24
14

Presidiu senátu
Národního shromáždění
v
Praze.

Vilém Niessner, člen Národního shromáždění
byl rozsudkem zdejšího zemského trestního jako odvolacího
soudu ze dne 26. června 1924, T III 379/24-13 pro přestu-
pek dle § 21. zák. o tisku ze dne 17. prosince 1862 č. 6
ř.z. k peněžitě pokutě v částce 100 Kč, v případě nedobytno-
sti do vězení na 10 dní právoplatně odsouzen.

Okresní soud trestní v Brně, odd. III.,
dne 23. července 1924.

Zucm...

Sen. Wilhelm Niessner – rozsudek soudu

Adresa telegramů:
BATA HOTEL - Zlín.

TELEFON: 241, 242.

SPOLEČENSKÝ DŮM
HOTEL BATA
ZLÍN ČSR.
čís. 429.

19/2 39.

holý praxe vrahů dědění;

*započetá pen. pojistkací a jízdenka v vyph.
p. Brno. Způsobilá byla tam 100K - a tak, postrý
náleží se vrátit, se prve telefonovali z
T. stanice za Brno, kde leg. zůstala.*

*Poslu vás, poslete mi expozice
duplikát pen. do Zlína tak, abych jej
mohl se vrátit.*

Děuji děkuji a poprosím.

Fr. Plamínková

13. Jindřichova na p. 39 @ 249

Sen. Františka Plamínková – ztráta jízdenky

KLUB SENÁTORŮ
ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNĚ
DEMOKRATICKÉ STRANY
DĚLNICKÉ
V PRAZE III.,
BUDOVA SENÁTU N. S.

V Praze, dne 2. července 1931.

P. T.

Presidiu senátu Národního shromáždění
v Praze.

Podepsaný klub omlouvá pro dnešní 103. schůzi senátu pana senátora
Jana Pociška churavostí. Lékařské vysvědčení se dodatečně předlo-
ží.

V účtě
Klub senátorů
čs. soc. dem. strany dělnické

J. Haberman
předseda.

Josef Kautz
tajemník.

Sen. Ján Pocisk - omluvenka z jednání pléna Senátu

MINISTERSTVO ŽELEZNIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY.

Účty: Poštovní spořitelna v Praze č. 42800.
Národní banka československá. (Ziro.)

Číslo: 40260-III/3 /193 4.

V odpovědi označte naše číslo jednací.

Věc: **Senator Jan Polach, vrácení jízdného.**

ČSD

Telefon 61451, meziměstský 61450 a 61457.
Návštěvy u referentů: úterý a středa 9-13.

V Praze II. dne 3. září 1934.
Petruškové nábřeží.

Odpověď k číslu _____ ze dne _____
příloh _____

Senátní kancelář Národního Shromáždění republiky Československé

v P R A Z E III.
Senát .

K dopisu ze 18.8. 1934 č.j. 12113 ve shora uvedené věci sděluje ministerstvo železnic, že ředitelství státních drah v Praze bylo poukázáno, aby senátoru Janu Polachovi reklamovanou částku 85.-Kč vrátilo.

Z ministerstva železnic :
Z r. Dr. Špaček

Souhlasí doslovně

Sen. Johann Polach - vrácení jízdného

K Vašemu dopisu ze dne 2. srpna 1935 č.j. 3844/35 sdělujeme, že srážky z úmrtního fondu za měsíc červen a červenec byly Vám v srpnu vráceny. Srážky z diet jsou následující :

1000 Kč klubovní příspěvek, 200 Kč jízdní lístek, platová srážky 700 Kč, zřízencům 10 Kč, důchodová daň 50 Kč. Omyl asi vznikl tím, že 1. srpnem 1935 sráží se na jízdní lístek/dle usnesení klubu Vašeho 200 Kč měsíčně, počínaje 1. srpnem 1935.

Z kanceláře senátu NS.
9./8. 1935.

Sen. Jan Rýpar - struktura platu

KLUB SENÁTORŮ
 ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNĚ
 DEMOKRATICKÉ STRANY
 BĚLNICKÉ
 V PRAZE III.,
 BUDOVA SENÁTU N. S. 3-

V Praze dne 6. října 1938.

P.T.

Kanceláři senátu Národního shromáždění
 v Praze.

„ovolujeme si oznámiti, že předseda našeho klubu pan senátor
 František T o m á š e k zemřel dne 5. října t.r.

V dokonalé účtě

Klub senátorů
 člen strany Bělnické

místopředseda. tajemník.

Sen. František Tomášek - zpráva o úmrtí

Mélyen tisztelt Elnök Úr!

Van szerencsém bejelenteni, hogy szenatori
 mandatumomról szemmel lemondok. -
 Senati nyilatkozatomat saját kezűleg írt
 és saját kezűleg aláírt levelem melléleg bizo-
 nyítja.

Télt Rimaszombatban 1937 február 12.

Törköly József

Sen. József Törköly - rezignace (originál)

Překlad z Maďarštiny.

Hluboce vážený pane předsedo!

Mám čest oznámiti, že se vzdávám tímto senátorského
 mandátu.

Toto moje prohlášení je dostatečně prokázáno vlastno-
 ručně psaným a vlastnoručně podepsaným dopisem.

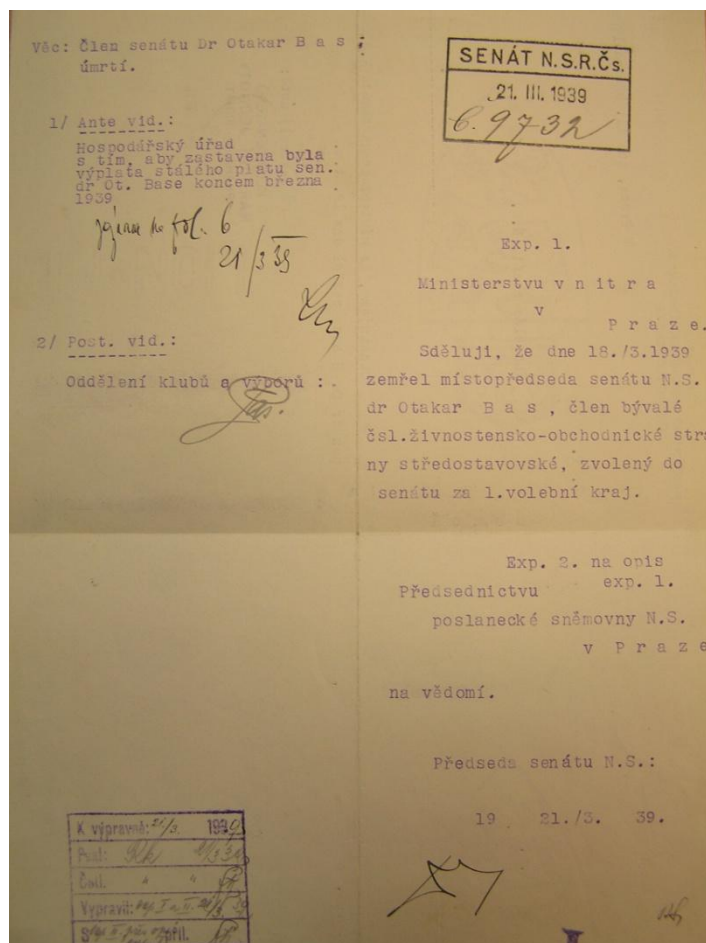
Dáno v Rimavské Sobotě, 12. února 1937.

Dr. Törköly Josef vr.

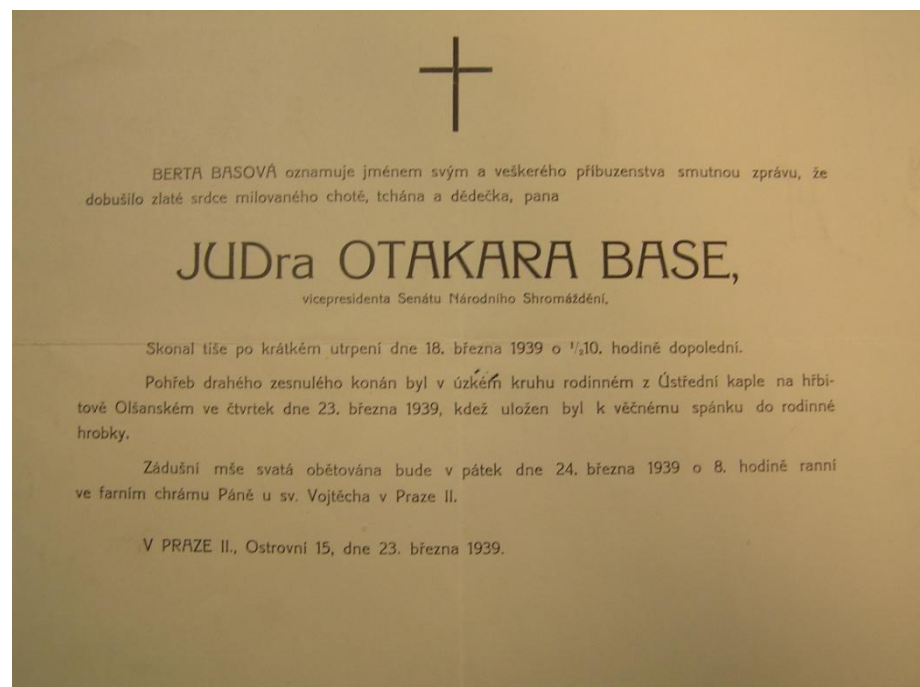
Překlad vyhotovil:
 V Praze Dr. Tomori Jan
 13. 12. 1937. tajemník klubu

Sen. József Törköly - rezignace (překlad)

Dokumenty senátorů spojené s výkonem funkce – doba Protektorátu Čechy a Morava

Sen. Otakar Bas - zpráva o úmrtí

Sen. Otakar Bas – parte

Hugo Liehm
Luditz, am 21. Juni 1939

An die
Kassa
des Senates
Prag III
Sněmovní ul

Ich frage an, ob ich meine Diäten als Senator für den Monat September 1938 erhalten habe, wenn nicht, dann ersuche ich mir meine Bezüge zugleich mit den Diäten für den Monat Oktober 1938 auf mein Giro-Konto N° 138 bei der Städtischen Sparkassa in Luditz zu überweisen.

Hugo Liehm

Sen. Hugo Liehm - žádost o vyplacení mzdy

Wilhelm Maixner,
-Senator-
LANDSKRON, „Landhaus“
An die
Hauptkasse des Senates
in
---P.R.A.G.---
Senat.

Im Sinne beiliegender Abschrift des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren l A 931/4.785 bitte ich um Uebersendung meiner Diäten für Oktober 1938 als Senator im Scheckverkehr über die Nationalbank.

Heil Hitler!

Landskron, den 5. Juni 1939.

Wilhelm Maixner,
-Senator-
LANDSKRON, „Landhaus“

W. Maixner

Sen. Wilhelm Maixner - žádost o vyplacení mzdy

Výplata do ciziny. 28/11
Šeková poukázka k šeku číslo 28000
Poštovní úřad vyplátí z účtu 28000
Z účtu 28000
poukazuje 4.495 Kč -- h
Národní shromáždění
Senát,
Praha III.
diety za říjen 38.

28000 v číslech 4.495 Kč -- h
slovy čtyřtisícčtyřistadevadesát pět
Kč -- h
na adresu
Maixner Wilhelm, ehem. Senator
Landskron - Landhaus

Poslední pošta
Poštovní spořitelna v Praze

č. 1.4. R. R. - 1938

Sen. Wilhelm Maixner - výplatní šek do ciziny

Čestně senátu N.S.

v P r a z e .

Podpsaný senátor a člen Stálého výboru Josef
T h o ř prohlašuje, že žádá, aby mu byly vyplaceny
diety za měsíc srpen, září a říjen 1939, poněvadž funkcí
jako senátor a člen stálého výboru vykonává a v senátě účtuje.

V Praze, dne 7. října 1939.

Josef Thoř

Sen. Josef Thoř - požadavek platu za rok 1939

Senátor Josef Thoř, Hradec Králové 11 srpna 1939
Hradec Králové.

P.T.
Předsednictvo senátu N.S.

P r a h a .

Podle ústavního zákona, který je stále v platnosti zůstává
po uzavření obou zákonodárných komor až do zvolení nových členů
parlamentu Stálý výbor. Členům Stálého výboru musí býti pone-
chána práva zákonem zaručena a nemohou býti odejmata, dokud ústav-
ní zákon je platností. Nyní však, nevím čím vinou jsou tato práva
tak omezena, že nemají k dispozici ani místnost a ani telefon a
nemají se kam uchýlit, přijedou-li do Prahy.

Jsem nucen proti tomuto nezákonnému omezování protestovat
a požádati předs. senátu, aby zjednalo nápravu. Není přece možno,
aby práva zákonem stanovena byla někým rušena a nebude snad niko-
ho z českých lidí, kdo by tento zákon, to poslední co nám zbylo
z ústavy rušil, není-li pevně zaručeno, že se dostane stejně hod-
notné náhrady.

Z toho důvodu žádám předs. senátu, aby členům Stálého
výboru byla ponečána vhodná místnost s telefonem a jednou sílou
kancelářskou.

Doufám, že předs. senátu uzná oprávněnost tohoto zákoni-
tého požadavku a učiní opatření, aby se stala náprava, jsem

*tvá na platě
Stálého výboru*

v dokonalé uctě
Josef Thoř

Sen. Josef Thoř - požadavek na úřadující kancelář

- zdroj: APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, kopie dokumentů pocházejí z osobních složek jednotlivých senátorů

Dokumenty senátorů spojené s výkonem funkce – poválečné období

Okresní vyšetřující komise v Chebu,
při okresní správní komisi v Chebu.
/jako vyšetřující orgán lidového soudu/
Lidická ul.č.1. Telefon 436.

č.j. OVK 168/45-22.

Předsednictvu
Národního Shromáždění
v Praze I

Věc: B A R T L Karel, býv. senátor SdP z let 1937-38,
dotaz po jeho činnosti.

Ve věznicích v Chebu jest zajištěn B A R T L Karel, roz. 12.9.1884 ve
Františ. Lázních, něm. národnosti, krejčovský mistr ve Frant. Lázních, dům
Möve, pro protistátní činnost v době okupace.

Bartl byl v letech 1937-37 s e n a t o r e m za stranu SdP a
tvrdí, že jako člen čs. senátu žádnou politickou činnost nevyvíjel.
Podnikal prý jen různé intervence za příslušníky SdP u ministerstev
finanční a obchodu.

Z důkazního materiálu, který již máme po ruce, však vychází, že ve
dnech okupace koncem září a zač. října 1938 řečnil ve Frant. Lázních k dav
který pak domáhal se znávu vyvěšení hakenkr. vlajky a napadl čs. policejní
stanici. Byl činným i při zatýkání něm. komunistů a soc. demokratů, ba sám
s nimi zle nakládal.

Prosím, aby bylo vyšetřeno a nám sděleno, jakým způsobem si senátor
Bartl počínal ve schůzích čs. senátu, zda byl výbojným politikem a
řečníkem, zda měl kontraverse, zda se zachoval nedůstojně a neslušně,
zkrátka jaká byla jeho politická činnost, pokud je možno ji sledovat
ve sněmovních zápisech let 1937-38.

Předseda OVK CHEB :
JUDr. Miloš Adamička.
Za správnost výtahování
řičení katedr. odpovědní

Archiev K. dotaz po senát.
Dne 22. listopadu 1945.
26. XI. 1945
P1210
1945
Republiky Československé

Sen. Karl Bartl - okresní vyšetřovací komise

Okresní vyšetřující komise
/jako vyšetřující orgán lidového soudu/
v Chebu.

K Vašemu dotazu č.j. OVK 168/45 - 22 ze dne 22. listo-
padu t.r. sděluje podepsaná kancelář po vyšetření v archivu NS
a po dotazu u úředníků bývalého senátu toto :

Karel B a r t l byl členem senátu NS od 20. dubna
1937 do 30. října 1938 za sudetoněmeckou stranu. Nastoupil
po zemřelém Ing. Eduardu L ö h n e r t o v i a jeho mandát
zanikl podle opatření Stálého výboru čís. 253/1938 Sb. Jmeno-
vaný byl členem živnostensko-obchodního výboru. Podal dvě inter-
pelace : tisk 690/VIII stran zbytečných, nákladných a mnoho ča-
su zabírajících opatřeních policejního úřadu v Chebu v oboru
prodeje novin a časopisů /3./V.1938/ a tisk 709/III stran bez-
důvodného zabavení ručně psaného provolání v Kryrech, okres
Podbořany /17./XI.1938/.

Za dobu svého členství B a r t l v senátě nikdy nevy-
stoupil jako řečník. Nevyvíjel žádnou zvláštní činnost, byl
prostým a málo významným členem klubu SDP, který se účastnil
jen hromadných klubem inscenovaných demonstrací.

O jiné jeho činnosti politické není nic známo.

Z kanceláře Prozatímního Národního shromáždění :

memo postov. 27. 11. 45
Stallera

Sen. Karl Bartl – odpověď Kanceláře PNS komisi

1./ Jméno a příjmení: Jan H o r á k , cukrář-kavárník
2./ Den, měsíc a rok narození: 24. dubna 1881, ženatý
3./ Místo narození /obec a okres/: Nové Benátky, okr. Boleslav
4./ Bydliště: Mor. Ostrava, Poštovní ul. 7/164
5./ Domovská obec: Mor. Ostrava
6./ Státní příslušnost: československá
7./ Národnost: česká
8./ Kandidát do ústavodárného Národního shromáždění za čl. stranu
... lidovců..... 2/3

Z p r á v a :

H o r á k Jan nar. 24. dubna 1881 v Nových Benátkách okr. Mladá-Boleslav, bytem M. Ostrava-Poštovní ul. 7. příslušný do Mor. Ostravy, státní příslušnost ČSR, je národnosti české.

- Jmenovaný není členem bankovní rady a revidujícího výboru Národní banky.
- Jmenovaný nebyl pravoplatným soudním výrokem zcela nebo zčásti zbaven svéprávnosti.
- Jmenovaný nebyl v době od 5. 5. 1945 pravoplatně odsouzen pro čin, se kterým je buď ze zákona nebo podle soudního výroku spojena ztráta volebního práva.
- Jmenovaný nebyl potrestán v době nesvobody pro čin, se kterým je spojena ztráta volebního práva.

O výpis z trestního rejstříku jmenovaného bylo zažádáno a dosud nedošel.

Přednosta oddělení:
Miláček

Sen. Jan Horák - poválečná lustrace

- zdroj: APS PČR a SOA Praha, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, kopie dokumentů pocházejí z osobních složek jednotlivých senátorů a fondu Ls I. 7020/46

Ls I 7020/46
95

H L A V N Í P Ř E L Í Č E N Í .

Mimořádný lidový soud v Praze XIV., odd. I.,
dne 10. prosince 1946.

Trestní věc proti Hanuši K r e b s o v i a s p o l .
pro zločiny podle §ů 1, 2, 3/1, 3/2, 9 a 11 zák. ze dne
24. ledna 1946 ve znění vyhlášky ministerstva vnitra ze
dne 18. února 1946 č. 23 Sb. z. a n., tak zvaného retri-
bučního zákona.

P ř í t o m n í :

Předseda : JUDr. Vladimír K o z á k , přednosta
mimořádného lidového soudu v Praze.

Náhradník předsedy: JUDr. Jaroslav N o v á k , předseda senátu
mimořádného lidového soudu v Praze.

Soudci z lidu: 1./ František Č e r v i n k a ,
2./ Vilém B r o ž ,
3./ Jan G e r i n g e r - O r l i c k ý ,
4./ František K l i k a .

Náhradnice
soudců z lidu: Marie H á l o v á .

Zapísovatelka: Marie K u r k o v á , soudní kano. asistentka

Veřejný žalobce: JUDr. Jaroslav D r á b e k , vedoucí
veřejné žaloby .

Jeho náměstek: JUDr. Jaromír A n d r e s , veřejný žalobce

Mimořádný lidový soud 1946-47

Dokumenty senátorů spojené s výkonem funkce – ostatní dokumenty

vlakové jízdenky člena NS

doklad o zaplacení vlakové jízdenky

legitimace člena NS

Sen. Josef Svoboda - legitimace člena NS

Revers.

Prohlašuji, že mě československá strana národně-socialistická (předseda Václav Klofáč) s mým s o u h l a s e m pojala do své kandidátní listiny ve volbách do

poslanecké sněmovny

na IV. volební období. Souhlasím, aby mé pořadí na kandidátní listině kdykoliv změnila a aby je v druhém a třetím skrutiniu libovolně upravila.

Budu-li na základě této kandidátní listiny do poslanecké sněmovny zvolen nebo jako náhradník do ní povolán, zavazuji se svou ctí, že se mandátu vzdám, kdykoliv mě československá strana národně-socialistická k tomu vyzve. Souhlasím s tím, aby se strana z důvodu t o h o t o č e s t n ě h o z á v a z k u domáhala před volebním soudem rozhodnutí o ztrátě mého mandátu, po případě, aby mě, jestliže bych tomuto svému závazku nedostál, vyloučila a rozhodnutím volebního soudu mandátu zbavila.

Budu-li zvolen toliko náhradníkem, zavazuji se svou ctí, že se kdykoliv vzdám náhradnictví na mandát poslanecký a souhlasím, aby mě strana vyloučila, pakliže bych tomuto čestnému závazku nedostál.

Výzvy podle tohoto reversu činí jménem československé strany národně-socialistické předsednictvo ústředního výkonného výboru československé strany národně-socialistické v Praze.

V dne 1935.

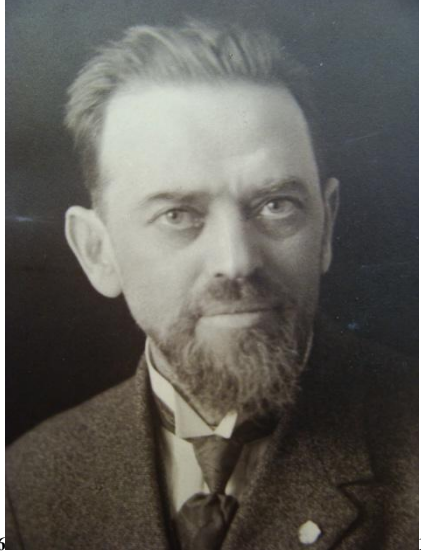
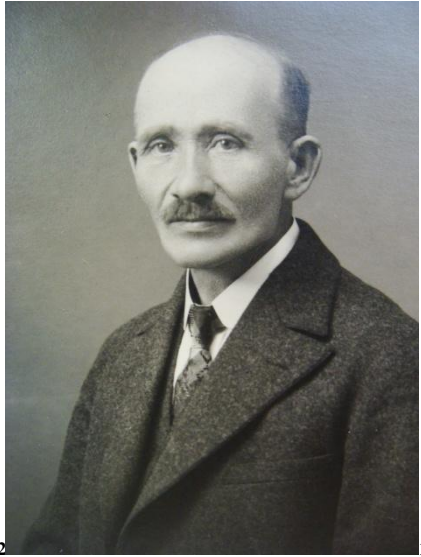
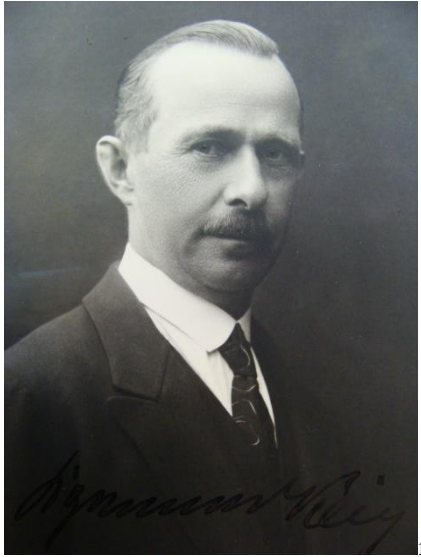
.....
podpis.

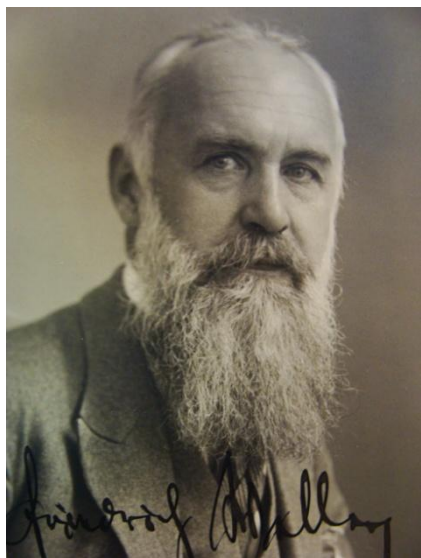
Příklad volebního reversu určeného poslancům strany Národně socialistické.

- zdroj: APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, kopie dokumentů pocházejí z osobních složek jednotlivých senátorů

Někteří z členů Senátu, do jejichž života zasáhla nacistická okupace a konec války

21

22

23

24

1 Sen. **Karl Bartl** (SdP): v roce 1945 vězněn v Chebu za protistátní činnost v době okupace - v září a říjnu 1938 byl činným i při zatýkání německých komunistů a sociálních demokratů a sám s nimi zle nakládal, zemřel 11. 5. 1946 v Chebu

2 Sen. **Otakar Bas** (Ž): 18. 3. 1939 spáchal sebevraždu

3 Sen. **Bohumil Baxa** (ND): 5. 6. 1942 popraven

4 Sen. **Vojta Beneš** (ČSD): 7. 6. 1939 uprchl do Anglie, následně do USA, navrátil se v září 1945, umírá 20. 11. 1951 v Chicagu - USA

5 Sen. **Vojtěch Hampl** (K): 19. 10. 1944 popraven v Drážďanech - zatčen 12. 4. 1943 pro politickou činnost, vězněn v Praze, Litoměřicích a Drážďanech

6 Sen. **Karl Heller** (DSD): zemřel v emigraci – 7. 4. 1944, Stockholm - Švédsko

7 Sen. **Wilhelm Herlinger** (K): dvě verze úmrtí: byl i s manželkou zastřelen; druhá verze: podle databáze bývalých vězňů terezínského ghetta přijel do Terezína transportem Bh 18. 9. 1942 a odjel z Terezína transportem Bw 19. 10. 1942 do Treblinky, kde byl zplynován

8 Sen. **Josef Chalupník** (ČSD): zatčen 1. 9. 1939, po 8 týdnech propuštěn, v červnu 1942 znovu zatčen, vězněn 7 týdnů v Olomouci, umírá na následky věznění 20. 12. 1944 v Moravské Ostravě

9 Sen. **Josef Juran** (K): v roce 1939 emigroval do SSSR, po válce se vrátil a byl poslancem Národního shromáždění za KSČ, umírá 26. 12. 1963 v Brně

10 Sen. **Betty Karpíšková** (ČSD): 31. 10. 1942 umírá v Osvětimi - 6. 5. 1941 byla zatčena, vězněna v Praze na Pankráci, v Terezíně, v Osvětimi

- 11 *Sen. Sigmund Keil* (SdP): 26. 6. 1946 popraven v Bratislavě po odsouzení – za války aktivně vystupoval na straně německého nacismu na Slovensku
- 12 *Sen. Antonín Klouda* (ČS): zatčen 9. 2. 1943 společně se svými syny a odtransportován do koncentračního tábora v Osvětimi a Buchenwaldu – zemřel v únoru 1961 v Praze
- 13 *Sen. Robert Langer* (K): popraven 1939 - v roce 1938 utekl k partyzánům na Podkarpatskou Rus, kde byl později Maďary zatčen, předán gestapu, které ho popravilo
- 14 *Sen. Eugen Ledebur-Wicheln* (DCHS): po válce vězněn českými úřady v Malé pevnosti v Terezíně, 12. 11. 1945 umírá na následky věznění
- 15 *Sen. Vítězslav Mikulíček* (K): v březnu 1939 hledán gestapem, od 20. 6. 1939 do 24. 8. 1945 žil v emigraci v Londýně, umírá 10. 1. 1962 v Malenovicích
- 16 *Sen. Františka F. Plamínková* (ČS): 30. 6. 1942 popravena
- 17 *Sen. Johann Polach* (DSD): 16. 11. 1942 umírá v terezínském ghettu
- 18 *Sen. Růžena Sehnalová* (K): od 16. 3. 1939 vězněna okupačními orgány
- 19 *Sen. Gábor Steiner* (K): 8. 10. 1939 zastřelen v Buchenwaldu - zatčen v říjnu 1939, vězněn na Pankráci a následně v Buchenwaldu
- 20 *Sen. Bohumír Šmeral* (K): zemřel v emigraci - 8. 5. 1941, Moskva-SSSR
- 21 *Sen. Friedrich Weller* (SdP): 8. 5. 1945 spáchal sebevraždu v zajateckém táboře v Hohenelbe
- 22 *Sen. Arnošt Winter* (ČSD): zatčen v roce 1942, zemřel v roce 1943 v koncentračním táboře v Polsku (bratr poslance Lva Wintra)
- 23 *Sen. Zikmund Witt* (ČSD): zatčen 15. 4. 1942, z Terezína odvečen do Komarova v Polsku, kde byl v roce 1943 umučen k smrti
- 24 *Sen. František Zimák* (ČSD): zatčen v roce 1939, vězněn na Slovensku v Illavě, 7. 2. 1940 po propuštění umírá

- zdroj: APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, portrétové fotografie pocházejí z osobních složek jednotlivých senátorů

Kapitola č. 6

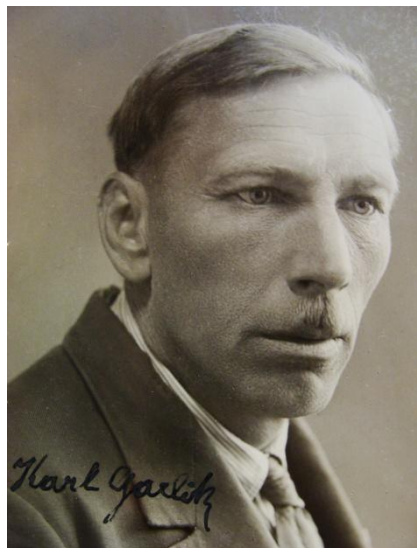
Hanuš Krebs a spol. - Mimořádný lidový soud 1946-47

Senátoři SdP souzení před Mimořádným lidovým soudem

Sen. Emil Enhuber

* 8. 2. 1878 České Budějovice
† 3. 11. 1947 Praha-Pankrác

Sen. Karl Garlik

* 14. 5. 1886 Křemýž
† 2. 1. 1954 Litoměřice

Sen. Karl Schösser

* 4. 2. 1877 Praha
† 2. 2. 1966 Kitzingen

Sen. Karl Stellwag

* 22. 4. 1873 Stockfelderhof
† 18. 2. 1963 Oberzwieselau

Sen. Franz Werner

* 22. 4. 1881 Kummer
† 15. 2. 1947 Praha-Pankrác

- zdroj: APS PČR, f. APS - Kartotéka poslanců 1918-1992, portrétové fotografie pocházejí z osobních složek jednotlivých senátorů

Proces s 16 henleinovskými poslanci zahájen

V úterý 10. prosince dopoledne začal před mimořádným lidovým soudem v Praze proces se 16 henleinovskými poslanci. Obžalovaní jsou ob-

viněni ze zločinů, které spáchali v době zvýšeného ohrožení republiky. Tím se dopustili zločinu proti státu podle retribučního zákona,

jeden z obžalovaných také zločinu udavačství a jeden zločinu proti majetku.

Na dvou za sebou postavených lavicích usedlo patnáct obžalovaných, a to: H. Krebs, Fr. Schreiber, G. Böhm, Fr. Werner, K. Feltenhansel, G. Knöchel, A. Kundt, G. Peters, K. Stellwag, B. Fischer, H. Westen, K. Schösser, K. Garlik, G. Hacker a E. Enhuber. Sestnáctý obžalovaný, dr. Rosche, byl raněn mrtvicí a je v nemocnici.

Líčení započalo zjištěním osobních údajů obžalovaných, kteří vypovídají zčásti česky a zčásti německy. Někteří z nich se chovají zpurně. — Tento formální výslech trval přes hodinu a potom byla čtena úvodní část žaloby.

SNB zachránil za 205 milionů Kčs národního majetku

Bezpečnostní referenti okresních národních výborů z Čech projednali na úterní konferenci 10. prosince důležité otázky naší bezpečnostní služby. Celodennímu jednání byli přítomni velitelé SNB v čele s hlavním velitelem pplk. Kryštofem.

Předseda ZNV soudr. L. Kopřiva, jako bezpečnostní referent promluvil o zásadách výstavby naší nové

ního zákona. Přednosta zemské bezpečnosti dr. J. Dub, který pojednal o právních otázkách a úkolech SNE, zmínil se také o dnešním postavení závodní stráže v továrnách.

O vztahu bezpečnosti k dvouletce promluvil přednosta zemského odboru bezpečnosti II. Hříel, který připomněl, že ti, kteří bdí nad vnitřní bezpečností si musí uvědomit, že se

Celý národ musí spolupracovat na přípravě branné pohotovosti státu

V úterý 10. prosince zasedal ústřední výbor Svazu brannosti. Zasedání zahájil předseda Svazu brannosti (SB) generál dr. M. Ferjenčík, který ve svém projevu zdůraznil nutnost spolupráce celého národa na přípravě branné pohotovosti státu. SB má se stát dílem všeho lidu českého o slovenského.

Poté promluvil gen. tajemník SB plk. Bryen, který podotkl, že by

Henleinovští poslanci před lidovým soudem.

Ant. Pelc

1) Rudé právo (11.12.1946)

2) Rudé právo (14.12.1946)

PRÁVO LIDU

STŘEDNÍ DENÍK ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

V SOBOTU
15. ÚNORA
1947
ROČ. 50 ČÍS. 39
Kčs 1'50

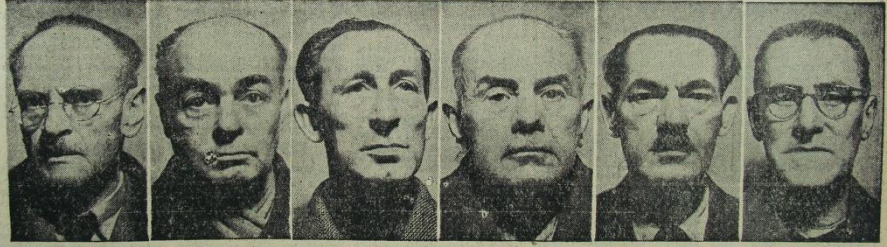
POZNÁMKY

VLÁDNÍ PROGRAM mluví o pomoci chudým a zanechaným krajinám. Křeh je ovšem pojem široký. Kdo a plánovací komise ztráje nějaké okruhy, které jsou již spíše konkrétními. Jmenovitě mluví pouze o politických okruzích a zapominají, že máme také zemědělské soudní, které byly přerušeny koalici v roce 1920 zrušeny připojeny proti vůli lidu k okruzím politickým. A tak se včera kše dnes na pí nepočítá s pomocí Chrudimsku, poněvadž jde o záležitost, ale zapominají, že k tomu politickému okruhu patří dva další soudní okruhy skutečně chudé: Hliněná na Českomoravské výspě, Masovky v Železných horách, to na úpět Českomoravské nížiny. Ano, Masovky, kde na pět soudních okrese jsou pouze dvě obce, které mají těžké zasloužky a kde není jediné přírody. Ale poněvadž plánovací komise vzaly za základ politické strany, nebude Hlinecko a Masovku pomohou přesto. Je to chudé a leží v horách, i když byli podle vládního programu pomoheno Avšak to, co patří Chrudimsku a jeho Hlineckem, Masovckem, patří též o Rokycaně a jeho Zbrozském a Radoušském a patří též o okresech Blízkých a již z těchto zkušeností — jak správně prohlásil ministr soud. Lausman ve středě na hradbanském poradě. Rokycanova je — nůno bezodkladně vyřadí obilodky, neboť zanedbání o chuděnou krajině nůno hleď v životě pirozených územních celků a nikoli podle úsporného návrhu byly česko-lidicko-československo-měďanskou opanou společní z důlk nezúčinných samostatně v roce 1920 okresů hranice. Hlíčky, minulosti ne-

TEŽKÉ VINY STIHL ZASLOUŽENÝ TREST — HENLEINOVŠTÍ POSLANCI A SENÁTOŘI ODSOUIZENI

Šest šibenic za henleinovskou zradu na ČSR

Is. — V pátek vynesl pražský mimořádný lidový soud ústý v. s. r. dr. Kozák a rozsudek nad 15 poslanci a senátory Henleinovy sudetoněmecké strany. Rozsudek je přísný, avšak stejně přísně spravedlivý.

Hans Krebs Inž. Fr. Schreiber Jiří Böhm Frant. Werner Arnošt Kundt Hans Westen

Vina každého jednotlivce byla až úzkostlivě zvážena a právem může československé soudnictví býti na tento spravedlivý výrok hrdé. Obžalovaní Hans Krebs, inž. František Schreiber, Jiří Böhm, František Werner, Arnošt Kundt a Jan Westen byli odsouzeni k trestu smrti. MUDr. Karel Feitenhanzel k trestu těžkého žaláře.

KDE JE ZÁSLUHA O URYCHLENĚ PŘÍDELY KONFISKOVANÉHO MAJETKU?
Klid a bezpečná jistota pro pohraničí!
Parlament schválil přidělování živnosti a domků do vlastnictví
Ks. — Ústavodárné Národní shromáždění mohlo konečně k němu přistoupit.

ských branných ve světě

ida vydala Bílou knihu, že se podařilo poněkud snížit. V Rakousku zůstalo ratifikace mírové Řecku se prý podařilo d stáv, ale zbytek tam V Palestině je prý třepitý stav armády, nělectva. oři a na Středním Východě, neboť Britannie i chránit dopravní spojení se počít vojska snižet a v Indii brisáka voj. Rozpočet pro branné příští rok 899 milionů Kč, 1948 bude počet asi 1 milion 87.000 brání, že cílem britské obránit válce.

y obsazené ykem mají mít nostní zájem

zahraněních ministrů a přetčet dánského meře žádá na Německu, hnojivu, strojích, železu projednáno sovětské meúčastí jednotlivých spout na jednání o Německu. nům rozhoduje spojenečspojence s přímým zájmec se zvláštním a nebo jména a podle jednotlivých roblemů mají se zúčast. Bylo dohodnuto, že když o problém týkal se přišo státu, je pak přímým kdežto při všeobecných jen zvláštním nebo přt. l. Sovětské memorandum věz mezi státy, které byly spodem a které mají mít kým a ostatními spojené britskými domletmi, — přibrány k poradám jen e. Mnoho to věchní spojeně právo projednávat ně, se stálým výborem, neborbných.

Šest henleinovských poslanců odsouzeno k smrti

Krebs, Schreiber, Böhm, Werner, Kundt a Westen budou dnes popraveni — Osm ostatních odsouzeno do těžkého žaláře

(Označení X byli odsouzeni k trestu smrti.)

Mimořádný lidový soud vynesl včera po několika-nedělní poradě rozsudek nad 15 henleinovskými poslanci. Obžalovaní: Krebs, Schreiber, Böhm, Werner, Kundt a Westen byli odsouzeni k trestu smrti. Feitenhanzel k trestu těžkého žaláře na doživotí, Knöchel k trestu těžkého žaláře na 25 let. 20 let těžkého žaláře bylo vyměřeno obžalovanému Schösserovi. K trestu

vrátili mravní, národní a státní vědomí československého lidu. Svě zločiny spáchali za okolností zvláště přítěžných. Krebs, Feitenhanzel a Schösser byli členy organizace SS nebo SA. Krebs, Schreiber, Böhm, Werner, Kundt a Westen se dopustili zločinu úkladu o republiku tím, že se pokusili násilím změnit a později skutečně i změnili ústav republiky, pokusili se přivést-li a později skutečně přivítali cizím státu území republiky a odtrhli od něho jeho část tím, že společně s Henleinem, K. H. Frankem a ostatními funkcionáři a členy SDP byli činně účastni při přípravě Mnichova a případně i 15. března 1939. Tyto své činy spáchali za okolností zvláště přítěžných. Feitenhanzel dopustil se zločinu přípravy úkladu o republiku tím, že

venské demokracii v hodnotě dvacet zem neměl nic spo odsunuty na vedl »Obchodní činnosť Andreánskému a riska při nejme zisku. Horší je vš konzervy, označen jí, se prodávaly; bíčku, zatím co k ké stojí Kčs 19.50 ské jen Kčs 8.50. čtvrtina lichvářské Andreánského. E dobné, že omezi hou obarvenou a Dnes, kdy ko UNRRA a kdy by více různých pot dovolit, aby nekoí více získával kořis miliony z devís, k tak těžko shroma proterkuji zahrani proteční politiké plýtvání devisařní kulanta, který nik pracovat? Kdo po ství nebo spíše trp Proč ministerstvo chodu zakazuje do ši kapitalisty, a p malé o střední so když nabízejí ža skupiny. Jsou zá dovozní družstva

Jiří Dimí zástupce nář

Sofia. — 2 pondníku Bafa, ki fil, byli přijati u sedu Jiří Dimí budování obyvné Bulharsku. Poradě koslovensky vysla

Zastave v Ind

Batavia (Reut) z holandských prac noc na 15. února v pauby, nařizuje rep rálním náboem.

- 3) Právo lidu (15.2.1947)
- 4) Rudé právo (15.2.1947)

Kapitola č. 2

2. Volební mechanismus

Výsledky voleb do Senátu roku 1920 podle stran

<i>politická strana</i>	<i>počet mandátů I. skrutinium</i>	<i>zbytky hlasů pro II. skrutinium</i>	<i>počet mandátů II. skrutinium</i>	<i>zbytky hlasů pro III. skrutinium</i>	<i>počet mandátů III. skrutinium</i>	<i>celkem mandátů</i>	<i>platné hlasy bez mandátu</i>	<i>všechny odevzdané platné hlasy v %</i>	<i>všechny mandáty v %</i>
československé strany dohromady	77	885.404	22	125.854	3	102	24.981	70,07	71,83
Čsl. sociálně demokratická strana dělnická	37	136.454	3	32.879	1	41	--	28,07	28,87
Čsl. strana lidová (ľudová)	12	198.337	5	25.712	1	18	--	11,91	12,68
Republikánská strana čsl. venkova a Domoviny	11	121.322	3	17.747	--	14	--	10,15	9,86
Čsl. strana socialistická (národně sociální)	7	117.669	3	14.094	--	10	--	7,15	7,04
Národní demokracie s agrární opozicí	6	146.317	4	8.217	--	10	--	6,78	7,04
Slovenská národná a roľnícka strana	4	57.631	1	23.106	1	6	--	3,47	4,23
Čsl. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	--	107.674	3	4.099	--	3	--	2,06	2,11
Strana maloroľníků, domkářů a živnostníků v rep. Čsl.	--	--	--	--	--	--	21.931	0,42	--
Socialistická strana čsl. lidu pracujícího (Modráček, Hudec)	--	--	--	--	--	--	3.050	0,06	--
německé strany dohromady	21	541.371	14	58.021	2	37	--	26,09	26,05
Něm. sociálně demokratická strana dělnická	11	160.437	4	22.337	1	16	--	11,35	11,27
Něm. volební pospolitosť (Něm. národní strana a Něm. národně socialistická strana dělnická)	5	106.089	3	2.514	--	8	--	5,75	5,63
Svaz zemědělců	3	92.526	2	23.476	1	6	--	4,03	4,22
Něm. křesťansko-sociální strana lidová	--	141.334	4	3.234	--	4	--	2,70	2,82
Něm. demokratická strana svobodomyšlná	2	40.985	1	6.460	--	3	--	2,26	2,11
Maďarská strana roľnícká	--	40.302	1	5.777	--	1	--	0,77	0,71
Křesťansko-sociální strana (maďarsko-německá)	2	17.530	--	17.530	--	2	--	1,93	1,41
Sdružené strany židovské	--	--	--	--	--	--	59.913	1,14	--
CELKEM	100	1,484.607	37	207.182	5	142	84.894	100	100

Poznámka: Volební číslo pro II. skrutinium: 34.525 hlasů.

- zdroj: Československá statistika - Svazek 1.: Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a Všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu 1919, Melantrich, Praha 1922, tabulka vlastní

Odevzdané platné hlasy stranám v absolutních a relativních číslech v roce 1920 (část 1)														
<i>politická strana</i>	I. Praha		II. Hradec Králové		III. Mladá Boleslav		IV. Louny		V. Plzeň		VI. Brno		VII. Mor. Ostrava	
československé strany dohromady	733.537	100	347.910	100	254.233	100	204.260	100	387.364	100	517.487	100	341.906	100
Čsl. sociálně demokratické strana dělnická	238.641	32,5	99.203	28,5	86.593	34,1	110.166	53,9	155.496	40,1	154.975	29,9	123.903	36,2
Čsl. strana lidová (ľudová)	64.868	8,8	53.507	15,4	18.537	7,3	5.317	2,6	33.578	8,7	161.276	31,2	94.817	27,7
Republikánská strana čsl. venkova a Domoviny	119.591	16,3	91.826	26,4	58.981	23,2	24.756	12,1	84.111	21,7	96.250	18,6	54.873	16,0
Čsl. strana socialistická (národně sociální)	122.809	16,7	49.146	14,1	50.082	19,7	38.295	18,8	40.155	10,4	47.366	9,1	20.363	6,0
Národní demokracie s agrární opozicí	149.959	20,5	34.966	10,1	27.562	10,8	19.955	9,8	51.444	13,3	39.695	7,7	30.980	9,1
Slovenská národná a roľnícka strana	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Čsl. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	28.462	3,9	19.262	5,5	11.363	4,5	5.771	2,8	7.921	2,0	17.925	3,5	16.970	5,0
Strana maloroľníků, domkářů a živnostníků v rep. Čsl.	7.272	1,0	--	--	--	--	--	--	14.659	3,8	--	--	--	--
Socialistická strana čsl. lidu pracujícího (Modráček, Hudec)	1.935	0,3	--	--	1.115	0,4	--	--	--	--	--	--	--	--
německé strany dohromady	20.665	100	94.370	100	355.344	100	352.680	100	173.841	100	131.379	100	235.489	100
Něm. sociálně demokratická strana dělnická	5.098	24,7	39.876	42,3	171.521	48,3	182.216	51,7	74.516	42,9	34.475	26,2	85.642	36,4
Něm. volební pospolitost (Něm. národní strana a Něm. národně socialistická strana dělnická)	15.567	75,3	15.354	16,3	85.580	24,1	74.692	21,2	18.519	10,6	96.904	73,8	90.575	38,4
Svaz zemědělců	15.567	75,3	23.057	24,4	53.616	15,1	64.349	18,2	46.655	26,8	96.904	73,8	23.023	9,8
Něm. křesťansko-sociální strana lidová	15.567	75,3	13.971	14,8	36.244	10,2	25.753	7,3	29.117	16,7	96.904	73,8	36.249	15,4
Něm. demokratická strana svobodomyšlná	15.567	75,3	2.112	2,2	8.383	2,3	5.670	1,6	5.034	3,0	96.904	73,8	--	--

Maďarská strana rolnická	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Křesťansko-sociální strana (maďarsko-německá)	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Sdružené strany židovské	5.644	0,74	1.078	0,24	1.395	0,23	1.693	0,30	1.917	0,34	6.653	1,02	5.282	0,91
CELKEM	759.846	100	443.358	100	610.972	100	558.633	100	563.122	100	655.519	100	582.677	100

Odevzdané platné hlasy stranám v absolutních a relativních číslech v roce 1920 (část 2)

<i>politická strana</i>	<i>VIII. Turčiansky Sv. Martin</i>		<i>IX. Liptovský Sv. Mikuláš</i>		<i>X. Prešov</i>		<i>XI. Nové Zámky</i>		<i>celkem hlasů</i>	<i>%</i>
československé strany dohromady	315.331	100	211.071	100	131.153	100	217.918	100	3.662.170	100
Čsl. sociálně demokratické strana dělnická	145.056	46,0	112.078	53,1	64.614	49,3	176.233	80,9	1.466.958	40,1
Čsl. strana lidová (ľudová)	92.564	29,4	57.118	27,1	28.541	21,8	12.283	5,6	622.406	17,0
Republikánská strana čsl. venkova a Domoviny	--	--	--	--	--	--	--	--	530.388	14,5
Čsl. strana socialistická (národně sociální)	--	--	--	--	1.134	0,8	4.563	2,1	373.913	10,2
Národní demokracie s agrární opozicí	--	--	--	--	--	--	--	--	354.561	9,7
Slovenská národná a roľnícka strana	77.711	24,6	41.875	19,8	36.864	28,1	24.839	11,4	181.289	4,9
Čsl. živnostensko-obchodnická strana středostavosvská	--	--	--	--	--	--	--	--	107.674	2,9
Strana maloroľníků, domkářů a živnostníků v rep. Čsl.	--	--	--	--	--	--	--	--	21.931	0,6
Socialistická strana čsl. lidu pracujícího (Modráček, Hudec)	--	--	--	--	--	--	--	--	3.050	0,1
německé strany dohromady	--	--	--	--	--	--	--	--	1.363.768	100
Něm. sociálně demokratická strana dělnická	--	--	--	--	--	--	--	--	593.344	43,5
Něm. volební pospolitost (Něm. národní strana a Něm. národně socialistická strana dělnická)	--	--	--	--	--	--	--	--	284.720	20,9
Svaz zemědělců	--	--	--	--	--	--	--	--	210.700	15,4
Něm. křesťansko-sociální strana lidová	--	--	--	--	--	--	--	--	141.334	10,4
Něm. demokratická strana svobodomyšlná	--	--	--	--	--	--	--	--	21.199	1,6

Maďarská strana rolnická	--	--	--	--	--	--	40.302	10,77	40.302	0,77
Křesťansko-sociální strana (maďarsko-německá)	--	--	--	--	--	--	100.658	26,91	100.658	1,92
Sdružené strany židovské	11.931	3,65	--	--	9.116	6,50	15.204	4,06	59.913	1,15
CELKEM	327.262	100	211.071	100	140.269	100	374.082	100	5,226.811	100

- zdroj: Československá statistika - Svazek 1.: Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a Všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu 1919, Melantrich, Praha 1922

- tabulka vlastní

Rozdělení hlasů podle národnostního a ideologického štěpení ve volbách 1920									
<i>Volební kraj</i>	<i>Celkové rozdělení hlasů stranám v %</i>					<i>Celkové rozdělení hlasů stranám podle politické orientace v %</i>			
	<i>československé</i>	<i>německé</i>	<i>maďarské</i>	<i>maďarsko-německé</i>	<i>židovské</i>	<i>socialistické strany</i>	<i>občanské strany</i>	<i>socialistické strany</i>	<i>občanské strany</i>
I. Praha	96,54	2,72	--	--	0,74	49,5	50,5	24,7	75,3
II. Hradec Králové	78,48	21,29	--	--	0,24	42,6	57,4	42,3	57,7
III. Mladá Boleslav	41,61	58,16	--	--	0,23	54,2	45,8	48,3	51,7
IV. Louny	36,57	63,13	--	--	0,30	72,7	27,3	51,7	48,3
V. Plzeň	68,79	30,87	--	--	0,34	50,5	49,5	42,9	57,1
VI. Brno	78,94	20,04	--	--	1,02	39,0	61,0	26,2	73,8
VII. Moravská Ostrava	58,68	40,41	--	--	0,91	42,2	57,8	63,6	36,0
VIII. Turčiansky Sv. Martin	96,35	--	--	--	3,65	46,0	46,0	--	--
IX. Liptovský Sv. Mikuláš	100	--	--	--	--	53,1	46,9	--	--
X. Prešov	93,50	--	--	--	6,50	50,1	49,9	--	--
XI. Nové Zámky	58,26	--	10,77	26,91	4,06	83,0	17,0	--	--
CELKEM	70,07	26,09	0,77	1,92	1,15	50,4	49,6	43,5	56,5
Čechy (I.-V. volební kraj)	65,65	33,95	--	--	0,40	51,6	48,4	47,5	52,5
Morava a Slezsko (VI. a VII.)	69,41	29,63	--	--	0,96	40,3	59,6	32,7	67,3
Slovensko (VIII.-XI.)	83,17	--	3,83	9,56	3,44	57,5	42,5	--	--

- zdroj: Československá statistika - Svazek 1.: Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a Všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu 1919, Melantrich, Praha 1922

- tabulka vlastní

Výsledky voleb do Senátu roku 1925 podle stran

<i>politická strana</i>	<i>celkem platných hlasů pro stranu</i>	<i>počet mandátů při I. skrutiniu</i>	<i>zbytky hlasů pro II. skrutinium</i>	<i>počet mandátů při II. skrutiniu</i>	<i>počet mandátů při III. skrutiniu</i>	<i>celkem mandátů</i>	<i>všechny odevzdané platné hlasy v %</i>	<i>všechny mandáty v %</i>
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	841.647	16	206.170	5	2*	23	13,81	15,34
Československá strana lidová	618.033	11	178.225	4	1	16	10,14	10,67
Československá sociálně demokratická strana dělnická	537.470	8	223.064	5	1	14	8,82	9,33
Československá strana socialistická	516.250	9	167.131	4	1	14	8,47	9,33
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	257.171	1	222.008	5	--	6	4,22	4,00
Československá národní demokracie	256.360	2	186.034	5	--	7	4,20	4,67
Národní strana práce	87.917	--	--	--	--	--	1,44	--
Československá strana agrární a konzervativní	29.244	--	--	--	--	--	0,48	--
Hlinkova slovenská ľudová strana	417.206	10	34.395	1	1	12	6,84	8,00
Slovenská národní strana	31.657	--	--	--	--	--	0,52	--
Autonomní zemědělský svaz	30.767	--	--	--	--	--	0,50	--
Polský svazek lidový a dělnický	25.746	--	--	--	--	--	0,42	--
Německá sociálně demokratická strana dělnická	363.310	5	149.607	4	--	9	5,96	6,00
Německá křesťansko-sociální strana lidová	289.055	3	159.570	4	--	7	4,74	4,67
Německá strana národní	214.589	3	85.104	2	--	5	3,52	3,33
Německá národně socialistická strana dělnická	139.945	1	95.775	2	--	3	2,30	2,00
Německý svaz zemědělců	505.597	7	203.126	5	--	12	8,29	8,00
Krajinská křesťansko-sociální strana	85.777	1	38.444	1	--	2	1,41	1,33
Západoslovenská křesťansko-sociální strana	17.521	--	--	--	--	--	0,29	--
Krajinská selská strana	4.050	--	--	--	--	--	0,07	--
Živnostenská strana na Podkarpatské Rusi	1.438	--	--	--	--	--	0,02	--
Židovská strana	51.513	--	--	--	--	--	0,84	--
Komunistická strana Čs. (sekce III. internacionály)	774.454	13	240.613	6	1	20	12,70	13,33
CELKEM	6,096.717	90	2,189.266	53	7	150	100	100

Poznámka: *Volební soud zrušil přidělení všech 7 mandátů v III. skrutiniu skupině II. a přidělil 6 mandátů skupině II. a 1 mandát skupině I.; následkem toho byl 7. mandát, který připadl Republikánské straně (konkrétně senátor Jan Prinz), této straně odňat a přidělen Německému svazu zemědělců

- zdroj: Československá statistika - Svazek 31.: Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Státní tiskárna v Praze, Praha 1926

- tabulka vlastní

Rozdělení politických stran do skupin pro volby 1925

<i>Strany, k nimž se v II. skrutiniu přihlíželo</i>		<i>Strany, k nimž se v II. skrutiniu nepřihlíželo</i>	
Skupina I. (strany národnostní menšiny německé, maďarské a polské)	počet hlasů	Skupina A (strany národnostní menšiny německé a maďarské)	počet hlasů
Krajinská křesťansko-sociální strana	85.777	Živnostenská strana na Podkarpatské Rusi	1.438
Německá strana národní	214.589	Krajinská selská strana	4.050
Německá sociálně demokratická strana dělnická	363.310	Svaz křesťanského venkovského lidu	--
Polský svazek lidový a dělnický	25.746	Západoslovenská křesťansko-sociální strana	17.521
Německá křesťansko-sociální strana lidová	289.055	Německá strana svobodně sociální	--
Německá národně socialistická strana dělnická	139.945		
Německý svaz zemědělců	505.597		
Skupina II. (strany ostatní)			
Skupina II. (strany ostatní)	počet hlasů	Skupina B (strany ostatní)	počet hlasů
Československá sociálně demokratická strana dělnická	537.470	Občanská strana	--
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	257.171	Československá strana agrární a konzervativní	29.244
Komunistická strana Čs. (sekce III. internacionály)	774.454	Polský svazek lidový a dělnický	25.746
Československá národní demokracie	256.360	Národní strana práce	87.917
Československá strana socialistická	516.250	Československá domkářko-malozemědělská strana	--
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	841.647	Autonomní zemědělský sojuz	30.767
Československá strana lidová	618.033	Slovenská národní strana	31.657
Hlinkova slovenská ľudová strana	417.206	Hospodářská strana židovská	--
		Neodvislá komunistická strana	--
		Židovská strana	51.513

- zdroj: Československá statistika - Svazek 31.: Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Státní tiskárna v Praze, Praha 1926; tabulka vlastní

Přehled volebních výsledků stran dle zemí

	<i>Čechy</i>	<i>Morava a Slezsko</i>	<i>Slovensko</i>	<i>Podkarpatská Rus</i>
Sčítání lidu z roku 1921	6,576.853	3,238.987	2,974.955	577.888
Počet mandátů	79	36	30	5
Počet občanů na jeden mandát	83.251	89.972	99.165	115.578
Počet odevzdaných hlasů na jeden mandát	40.490	40.910	40.571	41.607

- zdroj: Archiv Národního shromáždění: Senát v II. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha únor 1926; tabulka vlastní

Přehled volebních výsledků stran dle zemí - volby 1925

<i>politická strana</i>	<i>Čechy</i>	<i>%</i>	<i>Morava a Slezsko</i>	<i>%</i>	<i>Slovensko</i>	<i>%</i>	<i>Podkarpatská Rus</i>	<i>%</i>
REP - Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	420.785	13,2	172.038	11,7	214.384	17,6	34.440	16,6
K - Komunistická strana Čs. (sekce III. internacionály)	392.093	12,3	158.075	10,7	160.820	13,2	63.466	30,5
L - Československá strana lidová	268.591	8,4	327.829	22,3	14.582	1,2	7.031	
ČSD - Československá sociálně demokratická strana dělnická	330.494	10,3	141.019	9,6	52.104	4,3	13.853	6,7
ČS - Československá strana socialistická	369.408	11,5	101.082	6,9	31.291	2,6	14.469	7,0
LW - Německý svaz zemědělců	281.877	8,8	100.441	6,8	96.967	8,0	26.312	12,6
HL - Hlinkova slovenská ľudová strana	--	--	--	--	417.206	34,3	--	--
DSD - Německá sociálně demokratická strana dělnická	279.239	8,7	80.171	5,4	3.900	0,3	--	--
DCHS - Německá křesťansko-sociální strana lidová	184.727	5,8	104.328	7,1	--	--	--	--
Ž - Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	173.506	5,4	72.433	4,9	11.232	0,9	--	--
ND - Československá národní demokracie	192.230	6,0	38.765	2,6	21.753	1,8	3.612	1,7
DN - Německá strana národní	143.718	4,5	67.433	4,6	3.438	0,3	--	--
DNS - Německá národně socialistická strana dělnická	99.384	3,1	40.561	2,8	--	--	--	--
NSP - Národní strana práce	41.139	1,3	35.178	2,4	11.600	1,0	--	--
OKS - Krajinská křesťansko-sociální strana	--	--	--	--	85.777	7,0	--	--
Žid - Židovská strana	--	--	--	--	32.710	2,7	18.803	9,0
SIN - Slovenská národní strana	--	--	--	--	31.657	2,6	--	--
AZS - Autonomní zemědělský svaz	--	--	--	--	6.153	0,5	24.614	11,8
Ak - Československá strana agrární a konzervativní	21.580	0,7	7.664	0,5	--	--	--	--
PZR - Polský svazek lidový a dělnický	--	--	25.746	1,7	--	--	--	--
NKS - Západoslovenská křesťansko-sociální strana	--	--	--	--	17.521	1,4	--	--
OPP - Krajinská selská strana	--	--	--	--	4.050	0,3	--	--
KI - Živnostenská strana na Podkarpatské Rusi	--	--	--	--	--	--	1.438	0,7
CELKEM	3,198.771	--	1,472.763	--	1,217.145	--	208.038	--

- zdroj: Archiv Národního shromáždění: Senát v II. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha únor 1926

- tabulka vlastní

Volební výsledky občanských a socialistických stran - volby 1925

<i>socialistické strany</i>				<i>občanské strany</i>			
<i>strana</i>	<i>absolutní</i>	<i>relativní</i>	<i>% všech mandátů</i>	<i>strana</i>	<i>absolutní</i>	<i>relativní</i>	<i>% všech mandátů</i>
ČSD - Československá sociálně demokratická strana dělnická	537.470	8,82	9,33	REP - Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	841.647	13,81	15,34
ČS - Československá strana socialistická	516.250	8,47	9,33	L - Československá strana lidová	618.033	10,14	10,67
K - Komunistická strana Čs. (sekce III. internacionály)	774.454	12,70	13,33	HL - Hlinkova slovenská ľudová strana	417.206	6,84	8,00
DSD - Německá sociálně demokratická strana dělnická	363.310	5,96	6,00	Ž - Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	257.171	4,22	4,00
DNS - Německá národně socialistická strana dělnická	139.945	2,30	2,00	ND - Československá národní demokracie	256.360	4,20	4,67
PZR - Polský svazek lidový a dělnický	25.746	0,42	--	NSP - Národní strana práce	87.917	1,44	--
				SIN - Slovenská národní strana	31.657	0,52	--
				AZS - Autonomní zemědělský союз	30.767	0,50	--
				Ak - Československá strana agrární a konzervativní	29.244	0,48	--
				LW - Německý svaz zemědělců	505.597	8,29	8,00
				DCHS - Německá křesťansko-sociální strana lidová	289.055	4,74	4,67
				DN - Německá strana národní	214.589	3,52	3,33
				OKS - Krajinská křesťansko-sociální strana	85.777	1,41	1,33
				NKS - Západoslovenská křesťansko-sociální strana	17.521	0,29	--
				OPP - Krajinská selská strana	4.050	0,07	--
				KI - Živnostenská strana na Podkarpatské Rusi	1.438	0,02	--
				Žid - Židovská strana	51.513	0,84	--
CELKEM	3,739.542	61,33	60,01	CELKEM	2,357.175	38,67	39,99

- zdroj: Archiv Národního shromáždění: Senát v II. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha únor 1926

- tabulka vlastní

Výsledky voleb do Senátu r. 1929 podle stran

<i>politická strana</i>	<i>celkem platných hlasů pro stranu</i>	<i>počet mandátů při I. skrutiniu</i>	<i>zbytky hlasů pro II. skrutinium</i>	<i>počet mandátů při II. skrutiniu</i>	<i>počet mandátů při III. skrutiniu</i>	<i>celkem mandátů</i>	<i>všechny odevzdané platné hlasy v %</i>	<i>všechny mandáty v %</i>
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	978.291	17	263.747	6	1	24	15,17	16,00
Československá sociálně demokratická strana dělnická	841.331	16	170.402	4	--	20	13,04	13,33
Československá strana socialistická	666.607	12	166.326	4	--	16	10,33	10,67
Československá strana lidová	559.700	9	179.307	4	--	13	8,68	8,67
Československá národní demokracie	325.023	2	249.645	6	--	8	5,04	5,33
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	274.085	1	236.396	5	--	6	4,25	4,00
Liga proti vázaným kandidátním listinám	51.617	1	13.928*	--	--	1	0,80	0,67
Hlinkova slovenská ľudová strana	377.498	7	107.430	2	--	9	5,85	6,00
Jurigova slovenská strana ľudová	5.782	--	--	--	--	--	0,09	--
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	446.940	7	126.057	3	1	11	6,93	7,33
Německé volební společenství	359.002	4	180.259	4	1	9	5,57	6,00
Německá křesťansko-sociální stranu lidová a německá strana živnostenská	313.544	4	134.801	3	1	8	4,86	5,33
Německá národně-socialistická strana dělnická	171.181	3	33.369	1	-	4	2,65	2,67
Německá národní strana a sudetsko-něm.zemědělský svaz	166.718	--	--	--	--	--	2,59	--
Zemská křesťansko-sociální, maďarská národní a spišsko-německá strana	233.772	3	83.412	2	1	6	3,62	4,00
Zemská strana malorolníků, živnostníků a dělníků	6.691	--	--	--	--	--	0,10	--
Volební sdružení polských stran a židovských stran	27.823	--	--	--	--	--	0,43	--
Komunistická strana Čs. (sekce III. Internacionály)	644.896	7	337.507	8	--	15	10,00	10,00
CELKEM	6,450.501	93	2,282.586	52	5	150	100	100

Poznámka:*K tomuto zbytku v II. skrutiniu nebylo přihlíženo, protože strana k II. skrutiniu nepodala kandidátní listinu

- zdroj: Československá statistika - Svazek 70.: Volby do Poslanecké sněmovny v říjnu 1929, Melantrich, Praha 1930

- tabulka vlastní

Rozdělení politických stran do skupin pro volby 1929

<i>Strany, k nimž se v II. skrutiniu přihlíželo</i>		<i>Strany, k nimž se v II. skrutiniu nepřihlíželo</i>	
Skupina I. (strany národnostní menšiny německé a maďarské)	počet hlasů	Skupina A (strany národnostní menšiny německé a maďarské)	počet hlasů
Zemská křesťansko-sociální, maďarská národní a spišsko-německá strana	233.772	Německá národní strana a sudetsko-něm.zemědělský svaz	166.718
Německé volební společenství	359.002	Volební sdružení polských stran a židovských stran	27.823
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	446.940	Zemská strana maloročníků, živnostníků a dělníků	6.691
Německá národní strana a sudetsko-něm.zemědělský svaz	--	Všeněmecká strana lidová*	--
Německá křesťansko-sociální stranan lidová a německá strana živnostenská	313.544		
Německá národně-socialistická strana dělnická	171.181		
Skupina II.			
Skupina II. (strany ostatní)	počet hlasů	Skupina B (strany ostatní)	počet hlasů
Komunistická strana Čs. (sekce III. Internacionály)	644.896	Jurigova slovenská strana ľudová	5.782
Volební sdružení polských stran a židovských stran	--	Liga proti vázaným kandidátním listinám	51.617
Československá strana socialistická	666.607		
Československá sociálně demokratická strana dělnická	841.331		
Liga proti vázaným kandidátním listinám	--		
Československá národní demokracie	325.023		
Československá strana lidová	559.700		
Republikánská strana zemědělského a maloročnického lidu	978.291		
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	274.085		
Hlinkova slovenská ľudová strana	377.498		

Poznámka: *Všeněmecká strana lidová do Senátu nekandidovala

- zdroj: Československá statistika - Svazek 70

-tabulka vlastní

Odevzdané platné hlasy stranám v absolutních a relativních číslech v roce 1929 (část 1)

<i>politická strana</i>	<i>I. Praha</i>		<i>II. Hradec Králové</i>		<i>III. Mladá Boleslav</i>		<i>IV. Louny</i>		<i>V. Plzeň</i>		<i>VI. Brno</i>		<i>VII. Mor. Ostrava</i>	
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	162.233	17,9	94.266	19,1	65.535	9,4	36.262	5,4	104.756	17,1	119.773	16,0	76.224	9,2
Československá sociálně demokratická strana dělnická	151.270	16,7	76.088	15,4	49.746	7,1	54.723	8,2	131.623	21,4	94.424	12,6	133.671	16,2
Československá strana národně-socialistická	194.561	21,5	72.297	14,6	73.338	10,5	57.595	8,6	67.245	11,0	90.603	12,1	60.293	7,3
Komunistická strana Čs. (sekce III. Internacionály)	99.856	11,0	29.579	6,0	85.785	12,3	93.239	13,9	31.441	5,1	69.323	9,2	68.204	8,2
Československá strana lidová	89.166	9,9	65.424	13,2	26.252	3,8	9.939	1,5	43.073	7,0	171.404	22,9	114.267	13,8
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	4.787	0,5	30.553	6,2	98.422	14,1	149.372	22,3	55.654	9,1	32.778	4,4	70.215	8,5
Hlinkova slovenská ľudová strana	--	--	1.232	0,3	--	--	--	--	--	--	10.233	1,4	7.150	0,9
Německé volební společenství	16.248	1,8	28.132	5,7	84.204	12,0	73.295	11,0	58.532	9,5	36.212	4,8	45.534	5,5
Československá národní demokracie	85.733	9,5	24.247	4,9	21.111	3,0	21.834	3,3	30.765	5,0	18.304	2,4	30.469	3,7
Německá křesťansko-sociální stranu lidová a německá strana živnostenská	2.875	0,3	25.134	5,1	70.056	10,0	59.207	8,8	42.996	7,0	40.741	5,4	72.535	8,8
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	57.131	6,3	32.846	6,6	24.222	3,5	15.889	2,4	27.617	4,5	38.022	5,1	30.285	3,7
Zemská křesťansko-sociální, maďarská národní a spišsko-německá strana	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Německá národně-socialistická strana dělnická	1.247	0,2	8.839	1,8	53.229	7,6	49.522	7,4	--	--	10.334	1,4	48.010	5,8
Německá národní strana a sudetsko-něm.zemědělský svaz	1.285	0,2	5.649	1,1	43.218	6,2	46.219	6,9	16.028	2,6	17.198	2,3	37.121	4,5
Liga proti vázaným kandidátním listinám	38.149	4,2	--	--	3.465	0,5	1.884	0,3	4.240	0,7	--	--	3.879	0,5
Volební sdružení polských stran a židovských stran	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	27.823	3,4
Zemská strana malorolníků, živnostníků a dělníků	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Jurigova slovenská strana ľudová	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
CELKEM	904.541	100	494.286	100	698.583	100	668.980	100	613.970	100	749.349	100	825.680	100

Odevzdané platné hlasy stranám v absolutních a relativních číslech v roce 1929 (část 2)

<i>politická strana</i>	VIII. <i>Turčiansky Sv.</i> <i>Martin</i>		IX. <i>Liptovský Sv.</i> <i>Mikuláš</i>		X. <i>Prešov</i>		XI. <i>Nové Zámky</i>		XII. <i>Užhorod</i>		<i>celkem</i> <i>hlasů</i>	<i>%</i>
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického ľudu	72.303	18,3	56.495	23,2	63.336	37,5	57.957	12,9	69.151	29,3	978.291	15,2
Československá sociálně demokratická strana dělnická	44.223	11,2	31.765	13,0	5.800	3,4	40.183	8,9	27.815	11,8	841.331	13,0
Československá strana národně-socialistická	11.062	2,8	6.900	2,8	4.865	2,9	18.238	4,0	9.610	4,1	666.607	10,3
Komunistická strana Čs. (sekce III. Internacionály)	33.283	8,4	18.515	7,6	7.795	4,6	71.493	15,9	36.383	15,4	644.896	10,0
Československá strana lidová	20.636	5,2	2.836	1,2	5.043	3,0	3.476	0,8	8.184	3,5	559.700	8,7
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	--	--	--	--	--	--	5.519	1,1	--	--	446.940	6,9
Hlinkova slovenská ľudová strana	174.879	44,2	90.945	37,3	49.097	29,1	43.962	9,7	--	--	377.498	5,9
Německé volební společenství	4.129	1,0	3.044	1,2	--	--	6.446	1,4	3.226	1,4	359.002	5,6
Československá národní demokracie	8.897	2,2	15.511	6,4	15.347	9,1	8.837	2,0	43.968	18,6	325.023	5,0
Německá křesťansko-sociální stranán lidová a německá strana živnostenská	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	313.544	4,9
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	14.193	3,6	4.767	2,0	4.993	3,0	15.244	3,4	8.876	3,7	274.085	4,2
Zemská křesťansko-sociální, maďarská národní a spišsko-německá strana	8.908	2,3	12.179	5,0	12.452	7,4	171.504	38,0	28.729	12,2	233.772	3,6
Německá národně-socialistická strana dělnická	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	171.181	2,7
Německá národní strana a sudetsko-něm.zeměděľský svaz	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	166.718	2,6
Liga proti vázaným kandidátním listinám	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	51.617	0,8
Volební sdružení polských stran a židovských stran	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	27.823	0,4
Zemská strana maloroľníků, živnostníků a dělníků	--	--	--	--	--	--	6.691	1,5	--	--	6.691	0,1
Jurigova slovenská strana ľudová	3.120	0,8	766	0,3	--	--	1.896	0,4	--	--	5.782	0,1
CELKEM	395.633	100	243.723	100	168.728	100	451.086	100	235.942	100	6,450.501	100

- zdroj: Československá statistika - Svazek 70; tabulka vlastní

Přehled volebních výsledků stran dle zemí - volby 1929

<i>politická strana</i>	<i>Čechy</i>	<i>%</i>	<i>Morava a Slezsko</i>	<i>%</i>	<i>Slovensko</i>	<i>%</i>	<i>Podkarpatská Rus</i>	<i>%</i>
REP - Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	463.052	13,7	195.997	12,4	250.091	19,9	69.151	29,3
ČSD - Československá sociálně demokratická strana dělnická	463.450	13,7	228.095	14,5	121.971	9,7	27.815	11,8
ČS - Československá strana socialistická	465.036	13,8	150.896	9,6	41.065	3,3	9.610	4,1
K - Komunistická strana Čs. (sekce III. Internacionály)	339.900	10,1	137.527	8,7	131.086	10,4	36.383	15,4
L - Československá strana lidová	233.854	6,9	285.671	18,1	31.991	2,5	8.184	3,5
DSD - Německá sociálně demokratická strana dělnická	338.788	10,0	102.993	6,5	5.159	0,4	--	--
HL - Hlinkova slovenská ľudová strana	1.232	0,0	17.383	1,1	358.883	28,5	--	--
DW - Německé volební společenství	260.411	7,7	81.746	5,2	13.619	1,1	3.226	1,4
ND - Československá národní demokracie	183.690	5,4	48.773	3,1	48.592	3,8	43.968	18,6
DCHS - Německá křesťansko-sociální strana lidová (a DG)	200.268	5,9	113.276	7,2	--	--	--	--
Ž - Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	157.705	4,7	68.307	4,3	39.197	3,1	8.876	3,7
OKS - Krajinská křesťansko-sociální strana	--	--	--	--	205.043	16,3	28.729	12,2
DNS - Německá národně socialistická strana dělnická	112.837	3,4	58.344	3,7	--	--	--	--
DN - Německá strana národní	112.399	3,3	54.319	3,5	--	--	--	--
lig. - Liga proti vázaným kandidátním listinám	47.738	1,4	3.879	0,3	--	--	--	--
PŽ - Volební sdružení polských stran a židovských stran	--	--	27.823	1,8	--	--	--	--
OKI - Krajinská strana malorolníků, živnostníků a dělníků	--	--	--	--	6.691	0,5	--	--
JL - Jurigova slovenská strana ľudová	--	--	--	--	5.782	0,5	--	--
CELKEM	3,380.360		1,575.029		1,259.170		235.942	

- zdroj: Archiv Národního shromáždění: Senát v III. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha leden 1930

- tabulka vlastní

Volební výsledky občanských a socialistických stran - volby 1929

<i>socialistické strany</i>				<i>občanské strany</i>			
<i>strana</i>	<i>absolutní</i>	<i>relativní</i>	<i>% všech mandátů</i>	<i>strana</i>	<i>absolutní</i>	<i>relativní</i>	<i>% všech mandátů</i>
ČSD - Československá sociálně demokratická strana dělnická	841.331	13,04	13,33	REP - Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	978.291	15,17	16,00
ČS - Československá strana socialistická	666.607	10,33	10,67	L - Československá strana lidová	559.700	8,68	8,67
K - Komunistická strana Čs. (sekce III. Internacionály)	644.896	10,00	10,00	HL - Hlinkova slovenská ľudová strana	377.498	5,85	6,00
DSD - Německá sociálně demokratická strana dělnická	446.940	6,93	7,33	ND - Československá národní demokracie	325.023	5,04	5,33
DNS - Německá národně socialistická strana dělnická	171.181	2,65	2,67	Ž - Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	274.085	4,25	4,00
				JL - Jurigova slovenská strana ľudová	5.782	0,09	--
				PŽ - Volební sdružení polských stran a židovských stran	27.823	0,43	--
				DW - Německé volební společenství	359.002	5,57	6,00
				DCHS - Německá křesťansko-sociální strana lidová	313.544	4,86	5,33
				DN - Německá strana národní	166.718	2,59	--
				OKS - Krajinská křesťansko-sociální strana	233.772	3,62	4,00
				OKI - Krajinská strana maloroľníků, živnostníků a dělníků	6.691	0,10	--
CELKEM	2,770.955	42,95	44,00	CELKEM	3,627.929	56,25	55,33

- zdroj: Archiv Národního shromáždění: Senát v III. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha leden 1930

- tabulka vlastní

Výsledky voleb do Senátu roku 1935 podle stran

<i>politická strana</i>	<i>celkem platných hlasů pro strana</i>	<i>počet mandátů při I. skrutiniu</i>	<i>zbytky hlasů pro II. skrutinium</i>	<i>počet mandátů při II. skrutiniu</i>	<i>počet mandátů při III. skrutiniu</i>	<i>celkem mandátů</i>	<i>všechny odevzdané platné hlasy v %</i>	<i>všechny mandáty v %</i>
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	1,042.924	15	333.546	7	1	23	14,33	15,34
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	910.252	13	292.350	6	1	20	12,51	13,33
Československá strana národně-socialistická	672.126	10	200.217	4	--	14	9,24	9,33
Československá strana lidová	557.684	8	174.672	3	--	11	7,66	7,33
Autonomistický blok	495.166	7	187.815	4	--	11	6,80	7,33
Národní sjednocení	410.095	3	280.357	6	--	9	5,64	6,00
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	393.732	3	257.319	5	--	8	5,41	5,33
Národní obec fašistická	145.125	--	--	--	--	--	1,99	--
Hospodářská strana dlužníků všech stavů	973	--	--	--	--	--	0,01	--
Sudetoněmecká strana	1,092.255	17	226.605	5	1	23	15,01	15,34
Německá sociálně-demokratická strana dělnická v ČSR	271.097	2	165.152	3	1	6	3,73	4,00
Německá křesťansko-sociální strana lidová	155.234	--	155.234	3	--	3	2,13	2,00
Německý svaz zemědělců	129.862	--	--	--	--	--	1,79	--
Krajinská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana	259.832	3	87.392	2	1	6	3,57	4,00
Komunistická strana Československa (sekce Komunistické Internacionály)	740.696	9	293.930	6	1	16	10,18	10,67
CELKEM	7,277.053	90	2,654.589	54	6	150	100	100

- zdroj: Státní úřad statistický, Československá statistika - Svazek 134.: Volby do Poslanecké sněmovny v květnu 1935, Melantrich, Praha 1936

- tabulka vlastní

Rozdělení politických stran do skupin pro volby 1935

<i>Strany, k nimž se v II. skrutiniu přihlíželo</i>		<i>Strany, k nimž se v II. skrutiniu nepřihlíželo</i>	
Skupina I. (strany národnostní menšiny německé a maďarské)	počet hlasů	Skupina A (strany národnostní menšiny německé a maďarské)	počet hlasů
Německá sociálně-demokratická strana dělnická v ČSR	271.097	Německý svaz zemědělců	129.862
Německý svaz zemědělců	--	Hospodářská strana dlužníků všech stavů*	--
Německá křesťansko-sociální strana lidová	155.234		
Krajinská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana	259.832		
Sudetoněmecká strana	1,092.255		
Skupina II. (strany ostatní)	počet hlasů	Skupina B (strany ostatní)	počet hlasů
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	1,042.924	Národní obec fašistická	145.125
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	910.252	Národní sjednocení úřednicko-zřizenecké strany**	--
Československá strana národně-socialistická	672.126	Hospodářská strana dlužníků všech stavů	973
Komunistická strana Československa (sekce Komunistické Internacionály)	740.696		
Československá strana lidová	557.684		
Autonomistický blok	495.166		
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	393.732		
Národní obec fašistická	--		
Národní sjednocení	410.095		

Poznámka: *Při volbách do PS byla strana zařazena do skupiny A a při volbách do Senátu do skupiny B. **Strana do Senátu nekadidovala.

- zdroj: Československá statistika - Svazek 134

-tabulka vlastní

Odevzdané platné hlasy stranám v absolutních a relativních číslech v roce 1935 (část 1)

<i>politická strana</i>	<i>I. Praha</i>		<i>II. Hradec Králové</i>		<i>III. Mladá Boleslav</i>		<i>IV. Louny</i>		<i>V. Plzeň</i>		<i>VI. Brno</i>		<i>VII. Mor. Ostrava</i>	
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	162.837	15,7	97.008	18,0	68.437	8,8	43.001	5,7	111.522	16,5	158.482	18,7	93.895	10,1
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	161.746	15,6	75.628	14,0	55.549	7,2	63.430	8,3	130.483	19,3	102.523	12,1	132.314	14,2
Československá strana národně-socialistická	177.317	17,1	68.377	12,7	67.634	8,7	54.693	7,2	73.383	10,8	98.217	11,6	74.692	8,0
Československá strana lidová	95.730	9,2	62.920	11,7	25.302	3,3	10.634	1,4	40.315	5,9	166.120	19,6	115.756	12,5
Autonomistický blok	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	24.677	2,7
Národní sjednocení	167.193	16,1	28.196	5,2	31.366	4,1	28.766	3,8	38.023	5,6	24.467	2,9	42.924	4,6
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	92.181	8,9	45.356	8,4	35.974	4,6	25.527	3,4	42.680	6,3	56.524	6,6	48.410	5,2
Národní obec fašistická	28.258	2,7	20.492	3,8	7.202	0,9	--	--	19.156	2,8	32.541	3,8	9.014	1,0
Hospodářská strana dlužníků všech stavů	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
Sudetoněmecká strana	11.513	1,1	55.982	10,4	305.118	39,4	313.454	41,2	116.744	17,2	76.587	9,0	186.381	20,1
Německá sociálně-demokratická strana dělnická v ČSR	4.115	0,4	20.287	3,8	54.617	7,1	86.026	11,3	31.658	4,7	21.965	2,6	47.381	5,1
Německá křesťansko-sociální strana lidová	1.955	0,2	12.670	2,3	28.639	3,7	21.670	2,8	21.643	3,2	27.001	3,2	41.656	4,5
Německý svaz zemědělců	2.101	0,2	17.628	3,3	23.792	3,1	29.663	3,9	23.064	3,4	11.727	1,4	21.877	2,3
Krajinská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana	2.629	0,2	--	--	4.828	0,6	3.438	0,4	2.529	0,4	5.115	0,6	6.350	0,7
Komunistická strana Československa (sekce Komunistické Internacionály)	130.330	12,6	34.406	6,4	65.691	8,5	80.369	10,6	26.545	3,9	67.401	7,9	83.413	9,0
CELKEM	1.037.905	100	538.950	100	774.185	100	760.671	100	677.745	100	848.670	100	928.750	100

Odevzdané platné hlasy stranám v absolutních a relativních číslech v roce 1935 (část 2)

<i>politická strana</i>	<i>VIII. Turčiansky Sv. Martin</i>		<i>IX. Liptovský Sv. Mikuláš</i>		<i>X. Prešov</i>		<i>XI. Nové Zámky</i>		<i>XII. Užhorod</i>		<i>celkem hlasů</i>	<i>%</i>
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	74.643	16,5	49.628	18,2	67.586	35,0	63.786	12,3	52.063	19,0	1,042.924	14,33
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	56.594	12,5	35.782	13,1	16.945	8,8	54.411	10,5	24.847	9,1	910.252	12,51
Československá strana národně-socialistická	10.991	2,4	9.033	3,3	4.534	2,4	22.842	4,4	10.413	3,8	672.126	9,24
Československá strana lidová	21.436	4,7	3.816	1,4	3.575	1,9	4.471	0,9	7.609	2,8	557.684	7,66
Autonomistický blok	197.133	43,6	115.543	42,3	64.885	33,6	51.409	10,0	41.519	15,2	495.166	6,80
Národní sjednocení	3.704	0,8	5.359	2,0	6.816	3,5	7.736	1,5	25.545	9,3	410.095	5,64
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	11.583	2,6	4.811	1,8	4.657	2,4	16.675	3,2	9.354	3,4	393.732	5,41
Národní obec fašistická	16.517	3,6	--	--	--	--	11.945	2,3	--	--	145.125	1,99
Hospodářská strana dlužníků všech stavů	--	--	--	--	--	--	973	0,2	--	--	973	0,01
Sudetoněmecká strana	8.609	1,9	4.251	1,5	--	--	11.948	2,3	1.668	0,6	1,092.255	15,01
Německá sociálně-demokratická strana dělnická v ČSR	910	0,2	393	0,1	--	--	3.745	0,7	--	--	271.097	3,73
Německá křesťansko-sociální strana lidová	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	155.234	2,13
Německý svaz zemědělců	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	129.862	1,79
Krajinská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana	6.715	1,5	8.497	3,1	10.035	5,2	179.454	34,7	30.242	11,0	259.832	3,57
Komunistická strana Československa (sekce Komunistické Internacionály)	43.713	9,7	36.209	13,2	13.942	7,2	87.932	17,0	70.745	25,8	740.696	10,18
CELKEM	452.548	100	273.322	100	192.975	100	517.327	100	274.005	100	7,277.053	100

- zdroj: Československá statistika - Svazek 134

- tabulka vlastní

Přehled volebních výsledků stran dle zemí - volby 1935

<i>politická strana</i>	<i>Čechy</i>	<i>%</i>	<i>Morava a Slezsko</i>	<i>%</i>	<i>Slovensko</i>	<i>%</i>	<i>Podkarpatská Rus</i>	<i>%</i>
SdP - Sudetoněmecká strana	802.811	21,2	262.968	14,8	24.808	1,7	1.668	0,6
ČSD - Československá sociálně-demokratická strana dělnická	486.836	12,8	234.837	13,2	163.732	11,4	24.847	9,1
REP - Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	432.841	12,7	252.377	14,2	255.643	17,8	52.053	19,0
ČNS - Československá strana národně-socialistická	441.404	11,7	172.909	9,7	47.400	3,3	10.413	3,8
K - Komunistická strana Čs. (sekce Komunistické Internacionály)	337.341	8,9	150.814	8,5	181.796	12,7	70.745	25,8
NSj - Národní sjednocení	293.544	7,7	67.391	3,8	23.615	1,6	25.545	9,3
Ž - Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	241.718	6,4	104.934	5,9	37.726	2,6	9.354	3,4
L - Československá strana lidová	234.901	6,2	281.876	15,9	33.298	2,3	7.609	2,8
DSD - Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	196.703	5,2	69.346	3,9	5.048	0,3	--	--
LW - Německý svaz zemědělců	96.248	2,5	33.614	1,9	--	--	--	--
DCHS - Německá křesťansko-sociální strana lidová	86.577	2,3	68.657	3,9	--	--	--	--
F - Národní obec fašistická	75.108	2,0	41.555	2,3	28.462	2,0	--	--
OKS-WB - Krajinská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana	13.424	0,4	11.465	0,6	204.701	14,3	30.242	11,0
AB - Autonomistický blok (HL-Hlinkova slovenská ľudová strana)	--	--	24.677	1,4	428.970	29,9	41.519	15,2
DI - Hospodářská strana dlužníků všech stavů	--	--	--	--	973	0,1	--	--
CELKEM	3,789.456		1,777.420		1,436.172		274.005	

- zdroj: Archiv Národního shromáždění: Senát ve IV. volebním období, Státní tiskárna v Praze, Praha září 1935

- tabulka vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních krajů

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: I. Praha

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: I. Praha																											
1920						1925						1929						1935									
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
ČSD	238.641	7.389	7	0	1	8	ČS	156.777	16.125	4	2	1	7	ČS	194.561	6.116	5	1	--	6	ČNS	177.317	4.333	4	--	--	4
ND	149.959	17.815	4	0	0	4	REP	143.648	2.996	4	--	1	5	REP	162.233	11.477	4	1	--	5	NSj	167.193	37.455	3	2	--	5
ČS	122.809	23.701	3	1	0	4	K	126.272	20.783	3	--	--	3	ČSD	151.270	514	4	--	--	4	REP	162.837	33.099	3	3	--	6
REP	119.591	20.483	3	1	0	4	L	100.137	29.811	2	--	1	3	K	99.856	24.478	2	1	--	3	ČSD	161.746	32.008	3	1	--	4
L	64.868	31.832	1	1	0	2	ČSD	99.915	29.589	2	1	--	3	L	89.166	13.788	2	1	--	3	K	130.330	592	3	--	--	3
Ž	28.462	28.462	--	2	--	2	ND	95.597	25.271	2	1	--	3	ND	85.733	10.355	2	1	--	3	L	95.730	9.238	2	--	--	2
něm*	15.567	15.567	--	--	--	-	Ž	65.037	29.874	1	1	--	2	Ž	57.131	19.442	1	1	--	2	Ž	92.181	5.689	2	--	--	2
DSD	5.098	5.098	--	--	--	-	NSP	22.056	22.056	--	--	--	-	lig.	38.149	460	1	--	--	1	F	28.258	28.258	--	--	--	-
Mal.	7.272	7.272	--	--	--	-	Ak	10.423	10.423	--	--	--	-	DW	16.248	16.248	--	--	--	-	SdP	11.513	11.513	--	1	--	1
Žid.	5.644	5.644	--	--	--	-	DSD	9.363	9.363	--	--	--	-	DSD	4.787	4.787	--	--	1	1	DSD	4.115	4.115	--	1	--	1
Mod.	1.935	1.935	--	--	--	-	NN	7.990	7.990	--	--	--	-	DCHS	2.875	2.875	--	--	--	-	OKS-WB	2.629	2.629	--	--	--	-
							LW	4.979	4.979	--	--	--	-	DN	1.285	1.285	--	--	--	-	LW	2.101	2.101	--	--	--	-
							DCHS	1.735	1.735	--	--	--	-	DNS	1.247	1.247	--	--	--	-	DCHS	1.955	1.955	--	--	--	-

Poznámka: něm* - společná kandidátní listina německých stran: DNS, LW, DCHS, DW; Mal. - Strana maloročníků, domkářů a živnostníků v republice Československé; Mod. - „Modráčkovci“ Socialistická strana československého lidu pracujícího (Modráček a Hudec)

rok	odevzaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	759.846	23 (rozděleno 24)	33.036
1925	843.929	24 (rozděleno 26)	35.163
1929	904.541	24 (rozděleno 28)	37.689
1935	1,037.905	24 (rozděleno 28)	43.246

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: II. Hradec Králové

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: II. Hradec Králové																											
1920						1925						1929						1935									
stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
ČSD	99.203	18.593	2	--	--	2	REP	88.986	2.828	2	--	--	2	REP	94.266	4.396	2	1	--	3	REP	97.008	48.013	1	1	--	2
REP	91.826	11.216	2	--	--	2	L	76.124	33.045	1	1	--	2	ČSD	76.088	31.153	1	1	--	2	ČSD	75.628	26.633	1	1	--	2
L	53.507	13.202	1	1	--	2	ČS	58.143	15.064	1	--	--	1	ČS	72.297	27.362	1	--	--	1	ČNS	68.377	19.382	1	--	--	1
ČS	49.146	8.841	1	--	--	1	ČSD	50.401	7.322	1	--	--	1	L	65.424	20.489	1	1	--	2	L	62.920	13.925	1	--	--	1
DSD	39.876	39.876	--	--	1	1	K	38.675	38.675	--	1	--	1	Ž	32.846	32.846	--	1	--	1	SdP	55.982	6.987	1	1	--	2
ND	34.966	34.966	--	1	--	1	Ž	33.531	33.531	--	1	--	1	DSD	30.553	30.553	--	1	--	1	Ž	45.356	45.356	--	1	--	1
LW	23.057	23.057	--	1	--	1	LW	33.470	33.470	--	1	--	1	K	29.579	29.579	--	1	--	1	K	34.406	34.406	--	1	--	1
Ž	19.262	19.262	--	1	--	1	DCHS	24.608	24.608	--	1	--	1	DW	28.132	28.132	--	1	--	1	NSj	28.196	28.196	--	--	--	-
DNS	15.354	15.354	--	--	--	-	DSD	23.560	23.560	--	--	--	-	DCHS	25.134	25.134	--	1	--	1	F	20.492	20.492	--	--	--	-
DCHS	13.971	13.971	--	--	--	-	ND	23.495	23.495	--	1	--	1	ND	24.247	24.247	--	--	--	-	DSD	20.287	20.287	--	--	--	-
DW	2.112	2.112	--	1	--	1	DN	7.060	7.060	--	--	--	-	DNS	8.839	8.839	--	--	--	-	LW	17.628	17.628	--	--	--	-
Žid.	1.078	1.078	--	--	--	-	DNS	6.842	6.842	--	--	--	-	DN	5.649	5.649	--	--	--	-	DCHS	12.670	12.670	--	--	--	-
							NSP	6.440	6.440	--	--	--	-	HL	1.232	1.232	--	--	--	-							
							Ak	2.541	2.541	--	--	--	-							-							

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	443.358	11	40.305
1925	473.876	11	43.079
1929	494.286	11 (rozděleno 13)	44.935
1935	538.950	11	48.995

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: III. Mladá Boleslav

1920						1925						1929						1935									
stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
DSD	171.521	8.597	4	--	--	4	K	89.666	1.326	2	--	--	2	DSD	98.422	5.278	2	--	--	2	SdP	305.118	47.058	5	1	--	6
ČSD	86.593	5.131	2	--	--	2	LW	81.548	37.378	1	--	--	1	K	85.785	39.213	1	--	--	1	REP	68.473	16.861	1	--	--	1
DW	85.580	4.118	2	--	--	2	DSD	79.235	35.065	1	1	--	2	DW	84.204	37.632	1	1	--	2	ČNS	67.634	16.022	1	1	--	2
REP	58.981	18.250	1	--	--	1	DCHS	63.029	18.859	1	--	--	1	ČS	73.338	26.766	1	1	--	2	K	65.691	14.079	1	1	1	3
LW	53.616	12.885	1	--	--	1	DN	62.268	18.098	1	1	--	2	DCHS	70.056	23.484	1	--	--	1	ČSD	55.549	3.937	1	--	--	1
ČS	50.082	9.351	1	1	--	2	REP	60.203	16.033	1	1	--	2	REP	65.535	18.963	1	1	--	2	DSD	54.617	3.005	1	1	--	2
DCHS	36.244	36.244	--	1	--	1	ČS	58.867	14.697	1	1	--	2	DNS	53.229	6.657	1	--	--	1	Ž	35.974	35.974	--	1	--	1
ND	27.562	27.562	--	1	--	1	DNS	45.714	1.544	1	--	--	1	ČSD	49.746	3.174	1	--	--	1	NSj	31.366	31.366	--	1	--	1
L	18.537	18.537	--	--	--	-	ČSD	36.423	36.423	--	1	--	1	DN	43.218	43.218	--	--	--	-	DCHS	28.639	28.639	--	--	--	-
Ž	11.363	11.363	--	--	--	-	L	30.901	30.901	--	1	--	1	L	26.252	26.252	--	--	--	-	L	25.302	25.302	--	1	--	1
DNS	8.383	8.383	--	--	--	-	Ž	27.989	27.989	--	--	--	-	Ž	24.222	24.222	--	--	--	-	LW	23.792	23.792	--	--	--	-
Žid.	1.395	1.395	--	--	--	-	ND	19.504	19.504	--	1	--	1	ND	21.111	21.111	--	1	--	1	F	7.202	7.202	--	--	--	-
Mod.	1.115	1.115	--	--	--	-	NSP	3.801	3.801	--	--	--	-	lig.	3.465	3.465	--	--	--	-	OKS-WB	4.828	4.828	--	--	--	-
							Ak	3.410	3.410	--	--	--	-														

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	610.972	15 (rozděleno 14)	40.731
1925	662.558	15 (rozděleno 16)	44.170
1929	698.583	17 (rozděleno 13)	46.572
1935	774.185	15 (rozděleno 18)	51.612

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: IV. Louny

1920					1925					1929					1935												
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem							
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.								
DSD	182.216	22.608	4	1	--	5	DSD	122.038	32.288	2	1	--	3	DSD	149.372	6.020	3	--	--	3	SdP	313.454	41.789	5	--	1	6
ČSD	110.166	30.362	2	--	--	2	K	99.321	9.571	2	--	--	2	K	93.239	45.455	1	--	--	1	DSD	86.026	31.693	1	--	1	2
DW	74.692	34.790	1	--	--	1	LW	95.596	5.846	2	--	--	2	DW	73.295	25.511	1	--	1	2	K	80.369	26.036	1	1	--	2
LW	64.349	24.447	1		1	2	DCHS	56.657	11.782	1	--	--	1	DCHS	59.207	11.423	1	--	1	2	ČSD	63.430	9.097	1	--	--	1
ČS	38.295	38.295	--	1	--	1	DN	50.920	6.045	1	--	--	1	ČS	57.595	9.811	1	--	--	1	ČNS	54.693	360	1	--	--	1
DCHS	25.753	25.753	--	1	--	1	DNS	40.974	40.974	--	1	--	1	ČSD	54.723	6.939	1	--	--	1	REP	43.001	43.001	--	1	--	1
REP	24.756	24.756	--	1	--	1	ČSD	40.488	40.488	--	1	--	1	DNS	49.522	1.738	1	--	--	1	LW	29.663	29.663	--	--	--	-
ND	19.955	19.955	--	--	--	-	ČS	39.458	39.458	--	1	--	1	DN	46.219	46.219	--	--	--	-	NSj	28.766	28.766	--	--	--	-
Ž	5.771	5.771	--	--	--	-	REP	30.344	30.344	--	1	--	1	REP	36.262	36.262	--	1	--	1	Ž	25.527	25.527	--	--	--	-
DNS	5.670	5.670	--	--	--	-	Ž	17.532	17.532	--	--	--	-	ND	21.834	21.834	--	--	--	-	DCHS	21.670	21.670	--	--	--	-
L	5.317	5.317	--	--	--	-	ND	17.358	17.358	--	--	--	-	Ž	15.889	15.889	--	--	--	-	L	10.634	10.634	--	--	--	-
Žid.	1.693	1.693	--	--	--	-	L	10.960	10.960	--	--	--	-	L	9.939	9.939	--	--	--	-	OKS-WB	3.438	3.438	--	--	--	-
							NSP	4.884	4.884	--	--	--	-	lig.	1.884	1.884	--	--	--	-							
							Ak	1.735	1.735	--	--	--	-							-							

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	558.633	14 (rozděleno 13)	39.902
1925	628.260	14 (rozděleno 13)	44.875
1929	668.980	14 (rozděleno 12)	47.784
1935	760.671	14 (rozděleno 13)	54.333

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: V. Plzeň

1920						1925						1929						1935									
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
ČSD	155.496	5.332	4	--	--	4	ČSD	103.267	24.581	2	1	--	3	ČSD	131.623	8.830	3	--	--	3	ČSD	130.483	40.117	2	1	--	3
REP	84.111	9.029	2	--	--	2	REP	87.604	18.918	2	1	--	3	REP	104.756	22.894	2	--	--	2	SdP	116.744	26.378	2	--	--	2
DSD	74.516	36.975	1	1	--	2	LW	66.284	26.941	1	1	--	2	ČS	67.245	26.314	1	1	--	2	REP	111.522	21.156	2	--	--	2
ND	51.444	13.903	1	1	--	2	ČS	56.163	16.820	1	--	--	1	DW	58.532	17.601	1	1	--	2	ČNS	73.383	28.200	1	1	--	2
LW	46.655	9.114	1	--	--	1	L	50.469	11.126	1	--	--	1	DSD	55.654	14.723	1	--	--	1	Ž	42.680	42.680	--	1	--	1
ČS	40.155	2.614	1	--	-	1	DSD	45.043	15.700	1	--	--	1	L	43.073	2.142	1	--	--	1	L	40.315	40.315	--	1	--	1
L	33.578	33.578	--	1	--	1	DCHS	38.698	38.698	--	1	--	1	DCHS	42.996	2.065	1	--	--	1	NSj	38.023	38.023	--	--	--	-
DCHS	29.117	29.117	--	1	--	1	K	38.159	38.159	--	1	--	1	K	31.441	31.441	--	2	--	2	DSD	31.658	31.658	--	--	--	-
DNS	18.519	18.519	--	--	--	-	ND	36.281	36.281	--	1	--	1	ND	30.765	30.765	--	1	--	1	K	26.545	26.545	--	--	--	-
Mal.	14.659	14.659	--	--	--	-	Ž	29.417	29.417	--	--	--	-	Ž	27.617	27.617	--	--	--	-	LW	23.064	23.064	--	--	--	-
Ž	7.921	7.921	--	--	--	-	DN	15.480	15.480	--	--	--	-	DN	16.028	16.028	--	--	--	-	DCHS	21.643	21.643	--	2	--	2
DW	5.034	5.034	--	--	--	-	DNS	5.854	5.854	--	--	--	-	lig.	4.240	4.240	--	--	--	-	F	19.156	19.156	--	--	--	-
Žid.	1.917	1.917	--	--	--	-	NSP	3.985	3.985	--	--	--	-								OKS-WB	2.529	2.529	--	--	--	-
							Ak	3.471	3.471	--	--	--	-														

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	563.122	15 (rozděleno 14)	37.541
1925	590.148	15 (rozděleno 14)	39.343
1929	613.970	15	40.931
1935	677.745	15 (rozděleno 13)	45.183

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: VI. Brno

1920						1925						1929						1935									
stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
L	161.276	7.040	4	--	--	4	L	191.172	25.432	4	1	--	5	L	171.404	39.167	3	--	--	3	L	166.120	16.357	3	--	--	3
ČSD	154.975	739	4	--	--	4	REP	103.786	20.916	2	--	1	3	REP	119.773	31.615	2	--	--	2	REP	158.482	8.719	3	--	--	3
něm*	96.904	19.786	2	--	--	2	K	88.419	5.549	2	1	--	3	ČSD	94.424	6.266	2	--	--	2	ČSD	102.523	2.681	2	--	--	2
REP	96.250	19.132	2	--	--	2	ČS	59.515	18.080	1	--	--	1	ČS	90.603	2.445	2	--	--	2	ČNS	98.217	48.296	1	1	--	2
ČS	47.366	8.807	1	--	--	1	LW	50.044	8.609	1	--	--	1	K	69.323	25.244	1	--	--	1	SdP	76.587	26.666	1	--	--	1
ND	39.695	1.136	1	--	--	1	ČSD	47.153	5.718	1	--	--	1	DCHS	40.741	40.741	--	1	--	1	K	67.401	17.480	1	1	--	2
DSD	34.475	34.475	--	1	--	1	Ž	39.459	39.459	--	1	--	1	Ž	38.022	38.022	--	1	--	1	Ž	56.524	6.603	1	--	--	1
Ž	17.925	17.925	--	--	--	-	DCHS	36.653	36.653	--	1	--	1	DW	36.212	36.212	--	1	--	1	F	32.541	32.541	--	--	--	-
Žid.	6.653	6.653	--	--	--	-	DSD	24.735	24.735	--	1	--	1	DSD	32.778	32.778	--	1	--	1	DCHS	27.001	27.001	--	--	--	-
							NSP	22.755	22.755	--	--	--	-	ND	18.304	18.304	--	1	--	1	NSj	24.467	24.467	--	1	--	1
							ND	16.023	16.023	--	1	--	1	DN	17.198	17.198	--	--	--	-	DSD	21.965	21.965	--	1	--	1
							DN	13.459	13.459	--	--	--	-	DNS	10.334	10.334	--	--	--	-	LW	11.727	11.727	--	--	--	-
							DNS	6.053	6.053	--	--	--	-	HL	10.233	10.233	--	--	--	-	OKS-WB	5.115	5.115	--	--	1	1
							Ak	4.832	4.832	--	--	--	-														

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	655.519	17 (rozděleno 15)	38.559
1925	704.402	17 (rozděleno 18)	41.435
1929	749.349	17 (rozděleno 15)	44.079
1935	848.670	17	49.921

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: VII. Moravská Ostrava

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: VII. Moravská Ostrava																											
1920						1925						1929						1935									
stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
ČSD	123.903	14.652	3	1	--	4	L	136.657	15.337	3	1	--	4	ČSD	133.671	3.303	3	--	--	3	SdP	186.381	39.738	3	1	--	4
L	94.817	21.983	2	--	1	3	ČSD	93.866	12.986	2	--	--	2	L	114.267	27.355	2	1	--	3	ČSD	132.314	34.552	2	1	--	3
DNS	90.575	17.741	2	1	--	3	K	69.656	29.216	1	1	--	2	REP	76.224	32.768	1	1	--	2	L	115.756	17.994	2	--	--	2
DSD	85.642	12.808	2	--	--	2	REP	68.252	27.812	1	1	--	2	DCHS	72.535	29.079	1	1	--	2	REP	93.895	45.014	1	1	--	2
REP	54.873	18.456	1	1	--	2	DCHS	67.675	27.235	1	1	--	2	DSD	70.215	26.759	1	1	--	2	K	83.413	34.532	1	--	--	1
DCHS	36.249	36.249	--	1	--	1	DSD	55.436	14.996	1	1	--	2	K	68.204	24.748	1	1	--	2	ČNS	74.692	25.811	1	--	--	1
ND	30.980	30.980	--	1	--	1	DN	53.974	13.534	1	1	--	2	ČS	60.293	16.837	1	--	--	1	Ž	48.410	48.410	--	1	--	1
LW	23.023	23.023	--	--	--	-	LW	50.397	9.957	1	1	--	2	DNS	48.010	4.554	1	1	--	2	DSD	47.381	47.381	--	--	--	-
ČS	20.363	20.363	--	--	--	-	ČS	41.567	1.127	1	--	--	1	DW	45.534	2.078	1	--	--	1	NSj	42.924	42.924	--	1	--	1
Ž	16.970	16.970	--	--	--	-	DNS	34.508	34.508	--	1	--	1	DN	37.121	37.121	--	--	--	-	DCHS	41.656	41.656	--	--	--	-
Žid.	5.282	5.282	--	--	--	-	Ž	32.630	32.630	--	1	--	1	ND	30.469	30.469	--	--	--	-	AB	24.677	24.677	--	--	--	-
							PRZ	25.746	25.746	--	--	--	-	Ž	30.285	30.285	--	1	--	1	LW	21.877	21.877	--	--	--	-
							ND	22.742	22.742	--	--	--	-	PŽ	27.823	27.823	--	--	--	-	F	9.014	9.014	--	--	--	-
							NSP	12.423	12.423	--	--	--	-	HL	7.150	7.150	--	--	--	-	OKS-WB	6.350	6.350	--	--	--	-
							Ak	2.832	2.832	--	--	--	-	lig.	3.879	3.879	--	--	--	-							

rok	odevzaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	582.677	16	36.417
1925	768.361	19 (rozděleno 21)	40.440
1929	825.680	19	43.456
1935	928.750	19 (rozděleno 15)	48.881

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: VIII. Turčianský Sv. Martin

1920						1925						1929						1935									
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem							
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.								
ČSD	145.056	14.152	4	1	--	5	HL	192.305	2.245	5	--	1	6	HL	174.879	16.627	4	--	--	4	AB	197.133	16.117	4	--	--	4
L	92.564	27.112	2	1	--	3	REP	68.286	30.274	1	--	--	1	REP	72.303	32.740	1	--	--	1	REP	74.643	29.389	1	1	--	2
SIN	77.711	12.259	2	--	--	2	K	41.054	3.042	1	--	--	1	ČSD	44.223	4.660	1	--	--	1	ČSD	56.594	11.340	1	--	--	1
Žid.	11.931	11.931	--	--	--	-	ČSD	18.069	18.069	--	--	1	1	K	33.283	33.283	--	1	--	1	K	43.713	43.713	--	1	--	1
							Žid.	11.289	11.289	--	--	--	-	L	20.636	20.636	--	1	--	1	L	21.436	21.436	--	1	--	1
							SIN	9.331	9.331	--	--	--	-	Ž	14.193	14.193	--	1	--	1	F	16.517	16.517	--	--	--	-
							ČS	7.100	7.100	--	--	--	-	ČS	11.062	11.062	--	--	--	-	Ž	11.583	11.583	--	1	--	1
							OKS	6.937	6.937	--	--	--	-	OKS	8.908	8.908	--	--	--	-	ČNS	10.991	10.991	--	--	--	-
							L	6.584	6.584	--	--	--	-	ND	8.897	8.897	--	--	--	-	SdP	8.609	8.609	--	--	--	-
							ND	5.862	5.862	--	--	--	-	DW	4.129	4.129	--	--	--	-	OKS-WB	6.715	6.715	--	--	--	-
							Ž	4.771	4.771	--	1	--	1	JL	3.120	3.120	--	--	--	-	NSj	3.704	3.704	--	--	--	-
							LW	3.569	3.569	--	--	--	-								DSD	910	910	--	--	--	-
							NSP	2.864	2.864	--	--	--	-														
							NKS	2.102	2.102	--	--	--	-														

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	327.262	10 (rozděleno 9)	32.726
1925	380.123	10	38.012
1929	395.633	10 (rozděleno 9)	39.563
1935	452.548	10	45.254

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: IX. Liptovský Sv. Mikuláš

1920						1925						1929						1935									
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
ČSD	112.078	21.619	3	--	--	3	HL	108.025	5.632	3	--	--	3	HL	90.945	21.311	2	1	--	3	AB	115.543	37.451	2	2	--	4
L	57.118	26.965	1	1	--	2	REP	48.995	14.864	1	--	--	1	REP	56.495	21.678	1	--	1	2	REP	49.628	10.582	1	--	--	1
SIN	41.875	11.722	1	--	--	1	K	27.444	27.444	--	1	--	1	ČSD	31.765	31.765	--	1	--	1	K	36.209	36.209	--	1	--	1
							ČSD	15.150	15.150	--	1	--	1	K	18.515	18.515	--	1	--	1	ČSD	35.782	35.782	--	1	--	1
							SIN	14.106	14.106	--	--	--	-	ND	15.511	15.511	--	--	--	-	ČNS	9.033	9.033	--	--	--	-
							OKS	10.243	10.243	--	--	--	-	OKS	12.179	12.179	--	--	--	-	OKS-WB	8.497	8.497	--	--	--	-
							ČS	4.726	4.726	--	--	--	-	ČS	6.900	6.900	--	--	--	-	NSj	5.359	5.359	--	--	--	-
							ND	3.294	3.294	--	--	--	-	Ž	4.767	4.767	--	--	--	-	Ž	4.811	4.811	--	--	--	-
							Ž	3.058	3.058	--	--	--	-	DW	3.044	3.044	--	--	--	-	SdP	4.251	4.251	--	--	--	-
							L	2.221	2.221	--	--	--	-	L	2.836	2.836	--	--	--	-	L	3.816	3.816	--	--	--	-
							NSP	1.659	1.659	--	--	--	-	JL	766	766	--	--	--	-	DSD	393	393	--	--	--	-

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	211.071	7 (rozděleno 6)	30.153
1925	238.921	7 (rozděleno 6)	34.131
1929	243.723	7	34.817
1935	273.322	7	39.046

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: X. Prešov

1920			1925					1929					1935														
stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m	stran a	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutin ium	mandáty v jednotlivýc h skrutiniích			c e l k e m							
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.								
ČSD	64.614	8.508	2	--	--	2	HL	64.991	21.966	1	--	--	1	REP	63.336	21.154	1	--	--	1	REP	67.586	19.343	1	--	--	1
SIN	36.864	8.811	1	--	--	1	REP	49.595	6.570	1	--	--	1	HL	49.097	6.915	1	--	--	1	AB	64.885	16.642	1	--	--	1
L	28.541	488	1	--	--	1	K	9.696	9.696	--	--	--	-	ND	15.347	15.347	--	--	--	-	ČSD	16.945	16.945	--	1	--	1
Žid.	9.116	9.116	--	--	--	-	Žid.	8.062	8.062	--	--	--	-	OKS	12.452	12.452	--	--	--	-	K	13.942	13.942	--	--	--	-
ČS	1.134	1.134	--	--	--	-	ČS	7.192	7.192	--	--	--	-	K	7.795	7.795	--	--	--	-	OKS-WB	10.035	10.035	--	--	--	-
							OKS	6.966	6.966	--	--	--	-	ČSD	5.800	5.800	--	1	--	1	NSj	6.816	6.816	--	--	--	-
							ND	6.793	6.793	--	--	--	-	L	5.043	5.043	--	--	--	-	Ž	4.657	4.657	--	--	--	-
							AZS	6.153	6.153	--	--	--	-	Ž	4.993	4.993	--	--	--	-	ČNS	4.534	4.534	--	--	--	-
							L	4.318	4.318	--	--	--	-	ČS	4.865	4.865	--	--	--	-	L	3.575	3.575	--	--	--	-
							ČSD	2.587	2.587	--	--	--	-														
							SIN	2.396	2.396	--	--	--	-														
							LW	2.329	2.329	--	--	--	-														
							NSP	1.022	1.022	--	--	--	-														

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	140.269	5 (rozděleny 4)	28.053
1925	172.100	4 (rozděleny 2)	43.025
1929	168.728	4 (rozděleny 3)	42.182
1935	192.975	4 (rozděleny 3)	48.243

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: XI. Nové Zámky

1920						1925						1929						1935									
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.	
ČSD	176.233	9.977	4	--	--	4	LW	91.069	43.736	1	1	--	2	OKS	171.504	21.144	3	1	1	5	OKS-WB	179.454	7.014	3	1	0	4
NN	100.658	17.530	2	--	--	2	K	82.626	35.293	1	1	--	2	K	71.493	21.373	1	--	--	1	K	87.932	30.452	1	--	--	1
MZ	40.302	40.302	--	1	--	1	KKS	61.631	14.298	1	1	--	2	REP	57.957	7.837	1	1	--	2	REP	63.786	6.306	1	--	--	1
SIN	24.839	24.839	--	1	1	2	HL	51.885	4.552	1	1	--	2	HL	43.962	43.962	--	1	--	1	ČSD	54.411	54.411	--	--	--	-
Žid.	15.204	15.204	--	--	--	-	REP	47.508	175	1	1	--	2	ČSD	40.183	40.183	--	1	--	1	AB	51.409	51.409	--	1	--	-
L	12.283	12.283	--	--	--	-	ČSD	16.298	16.298	--	--	--	-	ČS	18.238	18.238	--	1	--	1	ČNS	22.842	22.842	--	1	--	-
ČS	4.563	4.563	--	--	--	-	NKS	15.419	15.419	--	--	--	-	Ž	15.244	15.244	--	--	--	-	Ž	16.675	16.675	--	--	--	-
							Žid.	13.359	13.359	--	--	--	-	ND	8.837	8.837	--	1	--	1	SdP	11.948	11.948	--	1	--	-
							ČS	12.273	12.273	--	--	--	-	OKI	6.691	6.691	--	--	--	-	F	11.945	11.945	--	--	--	-
							NSP	6.055	6.055	--	--	--	-	DW	6.446	6.446	--	--	--	-	NSj	7.736	7.736	--	1	--	-
							SIN	5.824	5.824	--	--	--	-	DSD	5.159	5.159	--	--	--	-	L	4.471	4.471	--	--	--	-
							ND	5.804	5.804	--	--	--	-	L	3.476	3.476	--	--	--	-	DSD	3.745	3.745	--	--	--	-
							OPP	4.050	4.050	--	--	--	-	JL	1.896	1.896	--	--	--	-	DI	973	973	--	--	--	-
							DSD	3.900	3.900	--	--	--	-														
							DN	3.438	3.438	--	--	--	-														
							Ž	3.403	3.403	--	--	--	-														
							L	1.459	1.459	--	--	--	-														

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1920	374.082	9	41.564
1925	426.001	9 (rozděleno 10)	47.333
1929	451.086	9 (rozděleno 12)	50.120
1935	517.327	9 (rozděleno 10)	57.480

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Rozdělení senátorských mandátů dle volebních obvodů: XII. Užhorod

1924						1925						1929						1935									
strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem	strana	počet platných hlasů	zbytek hlasů pro II. skrutinium	mandáty v jednotlivých skrutiniích			celkem							
			1.	2.	3.					1.	2.	3.					1.	2.	3.								
K	82.273		2			2	K	63.466	21.859	1	--	1	2	REP	69.151	21.963	1	--	--	1	K	70.745	15.944	1	--	--	1
AFS	24.944		1			1	REP	34.440	34.440	--	--	--	-	ND	43.968	43.968	--	1	--	1	REP	52.063		--	--	1	1
AZS	22.797		1			1	LW	26.312	26.312	--	1	--	1	K	36.383	36.383	--	1	--	1	AB	41.519		--	1	--	1
Žid.	20.055		--				AZS	24.614	24.614	--	--	--	-	OKS	28.729	28.729	--	1	--	1	OKS-WB	30.242		--	1	--	1
ČS	16.753		--				Žid.	18.803	18.803	--	--	--	-	ČSD	27.815	27.815	--	--	--	-	NSj	25.545		--	--	--	-
ČSD	16.605		--				ČS	14.469	14.469	--	--	--	-	ČS	9.610	9.610	--	--	--	-	ČSD	24.847		--	--	1	1
Žid. l.	15.850		--				ČSD	13.853	13.853	--	--	--	-	Ž	8.876	8.876	--	--	--	-	ČNS	10.413		--	--	--	-
REP	12.242		--				L	7.031	7.031	--	--	--	-	L	8.184	8.184	--	--	--	-	Ž	9.354		--	--	--	-
rch	10.717		--				ND	3.612	3.612	--	--	--	-	DW	3.226	3.226	--	--	--	-	L	7.609		--	--	--	-
Žid. d.	5.918		--				KI	1.438	1.438	--	--	--	-								SdP	1.668		--	--	--	-
Žid. o.	2.477		--																								
MSD	2.364		--																								
Rn	2.358		--																								

rok	odevzdaných platných hlasů	počet mandátů	volební číslo
1924	235.353	4	47.071
1925	208.038	5 (rozděleny 3)	41.607
1929	235.942	5 (rozděleny 4)	47.188
1935	274.005	5	54.801

Poznámka: Při volbách 1924 byly rozděleny všechny mandáty hned v prvním skrutiniu. Volební číslo bylo vypočteno na základě kvóty Hagenbach-Bischoff.

- zdroj: souhrn všech výše jmenovaných a užitých statistických ročenek, tabulky vlastní

Volby 1925

Bondár	Petor	Časný	Pocisk	Macků	Havelka	Rozkošný	Kianička	Kavan	Šachl	Melišek	Němec	Fahrner	Richter	Medinger
Fijala	Průša	Dundr	Soukup	Pánek	Hrejsa	Sáblík	Kotrba	Kopřiva	Valoušek	Podoba	Beutel	Jesser	Scholz	Stolberg
HAMPL	Reiter	Ecksteinová	Witt	Pichl	Hrubý	Sehnal	Pastyřík	Koukal	Bobula	Tomik	Heller	Teschner	Spiess	Scholz
Herlinger	Resčuk	Filipínský	Zimák	Plamínková	Okálík	Sechtr	Sláma	Krupka	Činčala	Volko	Jarolim	Egry	Törköly	Brunar
Herz	Sehnalová	Habrman	Čipera	Šolc	Kroihler	Stodola	Thoř	Mazanec	Důrčanský	Baxa	Jokl	Kahler	Tschapek	Friedrich
Hlávka	Skalák	Havlena	Reichstädterová	Šťastný	Lukeš	Stržil	Trčka	Pavelka	Janík	Bečka	Löw	Korinek	Zuleger	Hartl
Houser	Sochor	Jaroš	Klečák	Veselý	Olejník	Šimonek	Adamovský	Novák	Kalčok	Brabec	Niessner	Křepek	Böhr	Hutter
Chlumecký	Štunc	Modráček	Klofáč	Wagner	Pivko	Šrobár	Hruban	Procházka	Klimko	Dyk	Polach	Lippert	Fritscher	Oberleithner
Koutný	Toužil	Novák	Klouda	Donát	Prošek	Štolba	Jílek	Ryel	Kovalík	Fáček	Reyzl	Luksch	Hilgenreiner	Franciscy
Kučera	Včelička	Petřík	Krouský	Hybš	Roháček	Vraný	Karas	Šabata	Krémery	Miller	Stark	Prause	Ledebur-Wichel	Grosschmid
československé strany 111											německé strany 37			maď. st. 2

Poznámka: *Tabulka odráží stav senátorského sboru na začátku funkčního období a nereflktuje následné změny.

Vláda Antonína Švehly 9. 12. 1925 - 18. 3. 1926	Vláda Antonína Švehly 12. 10. 1926 - 1. 2. 1929	Vláda Františka Udržala 1. 2. 1929 - 7. 12. 1929																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
<div style="display: flex; justify-content: space-around; font-weight: bold;"> REPČSDČSLŽN </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; font-size: small;"> DD </div>	<div style="display: flex; justify-content: space-around; font-weight: bold;"> REPLHLŽNLD </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; font-size: small;"> DWC </div>	<div style="display: flex; justify-content: space-around; font-weight: bold;"> REPLHLŽNLD </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; font-size: small;"> DWC </div>																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
koalice 79 : 71 opozice	koalice 83 : 67 opozice	koalice 83 : 67 opozice																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
<table border="1" style="width: 100%; height: 100px;"> <tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: red;"></td><td style="background-color: orange;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> </table>																																																																																																																																																																						<table border="1" style="width: 100%; height: 100px;"> <tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> </table>																																																																																																																																																							<table border="1" style="width: 100%; height: 100px;"> <tr><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td><td style="width: 10%;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> <tr><td style="background-color: green;"></td><td style="background-color: yellow;"></td><td style="background-color: lightblue;"></td><td style="background-color: teal;"></td><td style="background-color: blue;"></td><td style="background-color: lightgreen;"></td><td style="background-color: lightyellow;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td><td style="background-color: white;"></td></tr> </table>																																																																																																																																																						

- zdroj: tabulky vlastní

Volby 1935

Dresl	Popovič	Dundr	Němeček	Marušák	Adam	Nejezchleb	Ušák	Vlk	Sobota	Pázmán	Vetterová	Frank	Maixner	Weller
Fidlik	Steiner	Filipínský	Pocisk	Milota	Bačinský	Novák	Vraný	Dytrich	Žiška	Polyák	Záborec	Fritsch	Michler	Hilgenreiner
Haken	Svoboda	Havránek	Soukup	Pichl	Botto	Olejník	Zeman	Hruban	Buday	Ravasz	Grünzner	Garlik	Müller	Reil
Juran	Šmeral	Chalupník	Tomášek	Plamínková	Donát	Rejmon	Bas	Janovský	Földesi	Bergman	Hackenberg	Greger	Patzak	Scharnagl
Kubač	Wenderlich	Karpíšková	Winter	Riedl	Foit	Sehnal	Horák	Karas	Fritz	Havlín	Heller	Hocke	Pfrogner	Kostka
Kreibich	Zmrhal	Koutková	Zimák	Rohlena	Havelka	Sechtr	Kianička	Krejčí	Hancko	Kvasnička	Müller	Keil	Schmidt	Füssy
Malík	Balla	Kříž	Hubka	Rušavý	Jakubec	Stodola	Kotrba	Novák	Janček	Matoušek	Niessner	Krczal	Schösser	Hokky
Mikulíček	Beneš	Macek	Javornický	Sladký	Kroiher	Šelmeč	Pechman	Pechanec	Krčmery	Paulus	Reyzt	Krommer	Stellwag	Pajor
Nedvěd	Brodecký	Modráček	Klofáč	Šolc	Machovský	Štěpánek	Sláma	Roudnický	Labaj	Rehák	Bock	Liehm	Tischer	Törköly
Pfeiferová	Časný	Nentvich	Klouda	Špatný	Měchura	Udržal	Thoř	Rýpar	Mederlý	Trnobranský	Enhuber	Löhnert	Tschakert	Turchányi
československé strany 112											německé strany 32			maď. st. 6

Poznámka: *Tabulka odráží stav senátorského sboru na začátku funkčního období a nereflakuje následné změny.

Vláda Jana Malypetra 4. 6. 1935 - 5. 11. 1935	Vláda Milana Hodži 5. 11. 1935 - 18. 12. 1935	Vláda Milana Hodži 18. 12. 1935 - 21. 7. 1937	Vláda Milana Hodži 21. 7. 1937 - 22. 9. 1938																																																																																																																																																																																																																																																								
<table border="1"> <tr> <td>REP</td><td>ČSD</td><td>ČS</td><td>L</td><td>Ž</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20" style="text-align: center;">koalice 83 : 67 opozice</td> </tr> </table>	REP	ČSD	ČS	L	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L																						koalice 83 : 67 opozice																				<table border="1"> <tr> <td>REP</td><td>ČSD</td><td>ČS</td><td>L</td><td>Ž</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20" style="text-align: center;">koalice 83 : 67 opozice</td> </tr> </table>	REP	ČSD	ČS	L	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L																						koalice 83 : 67 opozice																				<table border="1"> <tr> <td>REP</td><td>ČSD</td><td>ČS</td><td>L</td><td>Ž</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20" style="text-align: center;">koalice 86 : 64 opozice</td> </tr> </table>	REP	ČSD	ČS	L	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L																						koalice 86 : 64 opozice																				<table border="1"> <tr> <td>REP</td><td>ČSD</td><td>ČS</td><td>L</td><td>N</td><td>Ž</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td><td>L</td><td>D</td> </tr> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td colspan="20" style="text-align: center;">koalice 95 : 55 opozice</td> </tr> </table>	REP	ČSD	ČS	L	N	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D																						koalice 95 : 55 opozice																			
REP	ČSD	ČS	L	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L																																																																																																																																																																																																																																							
koalice 83 : 67 opozice																																																																																																																																																																																																																																																											
REP	ČSD	ČS	L	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L																																																																																																																																																																																																																																							
koalice 83 : 67 opozice																																																																																																																																																																																																																																																											
REP	ČSD	ČS	L	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L																																																																																																																																																																																																																																							
koalice 86 : 64 opozice																																																																																																																																																																																																																																																											
REP	ČSD	ČS	L	N	Ž	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D	L	D																																																																																																																																																																																																																																							
koalice 95 : 55 opozice																																																																																																																																																																																																																																																											

- zdroj: tabulky vlastní

2.1 Velikost volebních obvodů

Volební obvody První republiky

<i>Poslanecká sněmovna</i>				<i>Senát</i>			
<i>rok 1920</i>		<i>od roku 1925</i>		<i>rok 1920</i>		<i>od roku 1925</i>	
<i>volební kraj</i>	<i>posl.</i>	<i>volební kraj</i>	<i>posl.</i>	<i>volební kraj</i>	<i>sen.</i>	<i>volební kraj</i>	<i>sen.</i>
I. Hl. město Praha	45	I. Hl. město Praha: A I. Hl. město Praha: B	24 24	I. Hl. město Praha	23	I. Hl. město Praha	24
II. Pardubice	11	II. Pardubice	11				
III. Hradec Králové	12	III. Hradec Králové	12	II. Hradec Králové (+Pardubice)	11	II. Hradec Králové (+Pardubice)	11
IV. Mladá Boleslav	17	IV. Mladá Boleslav	17	III. Mladá Boleslav (+Česká Lípa)	15	III. Mladá Boleslav (+Česká Lípa)	15
V. Česká Lípa	13	V. Česká Lípa	13				
VI. Louny	17	VI. Louny	17	IV. Louny (+Karlovy Vary)	14	IV. Louny (+Karlovy Vary)	14
VII. Karlovy Vary	12	VII. Karlovy Vary	12				
VIII. Plzeň	17	VIII. Plzeň	17	V. Plzeň (+České Budějovice)	15	V. Plzeň (+České Budějovice)	15
IX. České Budějovice	13	IX. České Budějovice	13				
X. Jihlava	9	X. Jihlava	9				
XI. Brno	16	XI. Brno	17	VI. Brno (+Jihlava, Uherské Hradiště)	17	VI. Brno (+Jihlava, Uherské Hradiště)	17
XII. Olomouc	17	XII. Olomouc	17				
XIII. Uherské Hradiště	8	XIII. Uherské Hradiště	8				
XIV. Moravská Ostrava	14	XIV. Moravská Ostrava	19	VII. Moravská Ostrava (+Olomouc)	16	VII. Moravská Ostrava (+Olomouc)	19
XV. Trnava	9	XV. Trnava	9				
XVI. Nové Zámky	11	XVI. Nové Zámky	11	XI. Nové Zámky (+Košice)	9	XI. Nové Zámky (+Košice)	9
XVII. Turčanský Svatý Martin	11	XVII. Turčanský Svatý Martin	11	VIII. Turčanský Svatý Martin (+Trnava)	10	VIII. Turčanský Svatý Martin (+Trnava)	10
XVIII. Báňská Bystrica	7	XVIII. Báňská Bystrica	7				
XIX. Liptovský Svatý Mikuláš	6	XIX. Liptovský Svatý Mikuláš	6	IX. Liptovský Svatý Mikuláš (+B. Bystrica)	7	IX. Liptovský Svatý Mikuláš (+B. Bystrica)	7
XX. Košice	7	XX. Košice	7				
XXI. Prešov	10	XXI. Prešov	10	X. Prešov	5	X. Prešov	4
XXII. Těšín	9	---	--	XII. Těšín	4	---	--
XXIII. Užhorod	9	XXII. Užhorod	9	XIII. Užhorod	4	XII. Užhorod	5

Poznámka: Ve volbách 1920 kraj XIV. Moravská Ostrava volil pouze 13 poslanců, v krajích XXII. Těšín a XXIII. Užhorod volby neproběhly.

- zdroj: Zákony č. 123/1920 Sb., 124/1920 Sb., 205/1925 Sb. a 206/1925 Sb.

- tabulka vlastní

Volební čísla I. skrutinia podle volebních krajů

<i>volební kraj</i>	1920	1925	1929	1935
I. Praha	33.036	35.163	37.689	43.246
II. Hradec Králové	40.305	43.079	44.935	48.995
III. Mladá Boleslav	40.731	44.170	46.572	51.612
IV. Louny	39.902	44.875	47.784	54.333
V. Plzeň	37.541	39.343	40.931	45.183
VI. Brno	38.559	41.435	44.079	49.921
VII. Moravská Ostrava	36.417	40.440	43.456	48.881
VIII. Turč. Sv. Martin	32.726	38.012	39.563	45.254
IX. Lipt. Sv. Mikuláš	30.153	34.131	34.817	39.046
X. Prešov	28.053	43.025	42.182	48.243
XI. Nové Zámky	41.564	47.333	50.120	57.480
XII. Těšín	--	--	--	--
XIII. Užhorod*	--	41.607	47.188	54.801
Průměr	36.271	41.051	43.276	48.916

Poznámka: *Od voleb v roce 1925 volební kraj XII. Užhorod

- zdroj: Československá statistika - Svazek 1, 31, 70, 134

-tabulka vlastní

Volební čísla II. skrutinia

	1920	1925	1929	1935
hlasy pro II. skrutinium	1,569.501	2,189.266	2,268.658	2,654.589
volební číslo	41.302	40.541	42.804	48.265
volné mandáty	37	53	52	54

- zdroj: Československá statistika - Svazek 1, 31, 70, 134

-tabulka vlastní

Počet obyvatel				
<i>země</i>	1920	1925	1929	1930
Čechy	6,664.932	6,576.853	6,576.853	7,014.559
Morava a Slezsko	3,331.674	3,238.987	3,242.273	3,501.688
Slovensko	2,993.479	2,873.457	2,958.286	3,256.468
Podkarpatská Rus	605.731	579.386	595.499	706.850
CELKEM	13,595.816	13,368.683	13,372.911	14,479.555

Poznámka: Údaje o počtu obyvatelstva v roce 1920 jsou uváděny podle předběžných výsledků sčítání lidu k 15. 2. 1921. V letech 1925 a 1929 jsou uváděny údaje na toto sčítání navazující. Počet obyvatelstva v roce 1935 vychází ze sčítání lidu v roce 1930.

- zdroj: Český statistický úřad: Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920 - 1935, ČSÚ, Praha únor 2006
- tabulka vlastní

Oprávnění voliči nad 21 let				
<i>země</i>	1920	1925	1929	1930
Čechy	3,786.055	4,058.741	4,251.922	4,624.994
Morava a Slezsko	1,626.893	1,896.123	1,999.578	2,192.303
Slovensko	1,505.008	1,607.994	1,621.329	1,790.730
Podkarpatská Rus	--	292.964	310.633	345.545
CELKEM	6,917.956	7,885.822	8,183.462	8,957.572

Poznámka: V roce 1920 se nekonaly volby na území Podkarpatské Rusi, dodatečně byly uskutečněny v roce 1924.

- zdroj: Český statistický úřad: Volby do Národního shromáždění Československé republiky. Historický přehled výsledků voleb za období 1920 - 1935, ČSÚ, Praha únor 2006
- tabulka vlastní

Kapitola č. 4

4. Senátoři Národního shromáždění

Kompletní seznam všech prvorepublikových senátorů a senátorek

Československá sociálně-demokratická strana dělnická - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora/ky	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1921	1922	1923
1.	Ackermann, Josef	tajemník textil. dělnictva	Střešovice	cz	II.	26.5.1920					
2.	Babka, Juraj	inspektor	Banská Bystrice	sk	IX.	26.5.1920					
3.	Balla, Josef	tajemník	Berehovo	mg	XII.	18.6.1935	10.11.1938 m. zanikl				
4.	Beneš, Vojta	zemský školní inspektor	Praha	cz	V.	18.6.1935	15.10.1936 vzdal se m.				
5.	Blaho, Jan	domkář	Mošovce	sk	VIII.	26.5.1920					
6.	Brodecký, Vilém	tajemník Unie železničních zaměstnanců	Praha	cz	I.	18.6.1935					
7.	Cífk, Karel	úředník okr.nemocenské pokladny	Praha	cz	I.	26.5.1920					
8.	Cingr, Petr	tajemník hornické organizace	Moravská Ostrava	cz	VII.	26.5.1920	4.11.1920 zemřel				
9.	Časný, Felix	obchodník	Olomouc-Hodolany	cz	VII.	26.5.1920					
10.	Dědic, Karel	dámský krejčí	Praha	cz	I.	26.5.1920					
11.	Dráb, Alexandr	knihtiskař	Košice	sk	XI.	26.5.1920	přestoupil do KSČ				
12.	Dundr, Vojtěch	kovodělník	Žižkov - Praha	cz	III.	17.12.1925					
13.	Ecksteinová Božena	úřednice	Smíchov	cz	I.	26.5.1920					
14.	Endlicher, Karel	malíř	Trnava	sk	VIII.	26.5.1920					
15.	Farkas, Zoltán	advokát	Košice	mg	IX.	12.12.1929					
16.	Filipínský, Jan	úředník	Židenice	cz	VI.	26.5.1920	12.7.1936 zemřel				
17.	Folber, Karel	redaktor časopisu "Český vystěhovalec"	Praha	cz	IV.	26.5.1920					
18.	Habrman, Gustav	poslanec, redaktor Nové Doby	Plzeň	cz	V.	17.12.1925	22.3.1932 zemřel				
19.	Havlena, Jáchym	pokladní záložny	Praha	cz	II.	26.5.1920					
20.	Havlík, Rudolf	knihkupec	Ivanovice na Hané	cz	VI.	8.10.1936	náhradník				
21.	Havránek, Jan	mpř. Všeobecné Družstevní banky v Praze	Praha	cz	I.	13.5.1924	náhradník				
22.	Havránek, Pavel	úředník a legionář	Jihlava	cz	VI.	12.12.1929	17.1.1936 vzdal se m.				
23.	Hnátek, Antonín	správce školy	Olše u Tišnova	cz	VI.	17.1.1922	náhradník				

24.	Hybeš, Josef	redaktor	Brno	cz	VI.	26.5.1920	19.6.1921 zemřel				
25.	Chalupník, Josef	tajemník Svazu kovodělníků	Moravská Ostrava	cz	VII.	18.6.1935					
26.	Chlumecký, Václav	redaktor	Podbrezová	sk	IX.	26.5.1920	přestoupil do KSČ				
27.	Cholek, Josef	řed. kraj. úřadu pro pojišťovnu dělnictva	Bratislava	sk	VIII.	26.5.1920					
28.	Jakubka, Bohumil	tajemník nemocniční pokladny	Praha	cz	I	26.5.1920					
29.	Jaroš, Rudolf	tajemník okr.nemocenské pokladny	Praha	cz	V.	26.5.1920					
30.	Jirásek, Ferdinand	předseda Ústředního svazu čsl. družstev	Praha	cz	I.	26.5.1920					
31.	Johanis, Václav	důvěrník pražské župy ČSD	Praha	cz	I.	12.12.1929					
32.	Kada, Štefan	mistr obuvnický	Žilina	sk	VIII.	26.5.1920					
33.	Karpíšková, Betty	manželka typografa	Praha-Smíchov	cz	I.	12.12.1929					
34.	Korvas, Tomáš	tajmník sklářského dělnictva	Kyjov	cz	VI.	4.2.1936	náhradník				
35.	Koukal, Josef	ředitel První pražské nem. pojišťovny	Moravská Ostrava	cz	VII.	12.12.1929					
36.	Kouša, Josef	redaktor	Praha	cz	III.	26.5.1920					
37.	Koutková, Emma	poštovní úřednice ve výslužbě	Hronov	cz	II.	18.6.1935					
38.	Krejčí, František Václav	spisovatel a žurnalista	Praha	cz	II.	12.12.1929					
39.	Krepenhofer, Mathias	dělník	Matejovice	de	XI.	26.5.1920					
40.	Kříž, Alois	redaktor	České Budějovice	cz	I.	12.12.1929					
41.	Lažo, Jurko	rolník	V. Svidník	ru	X.	26.5.1920	vystoupil z klubu				
42.	Lorenc, Jan	správce konzumu	Hodonín	cz	VI.	26.5.1920					
43.	Macek, Rudolf	úředník	Frydek	cz	VII.	18.6.1935					
44.	Marák, Stanislav	okr. školní inspektor a ředitel měst. školy	Znojmo	cz	VI.	2.8.1921	31.12.1921 vzdal se m.				
45.	Matusčák, Theodor	železničář	Prešov	sk	V.	26.5.1920	přestoupil do KSČ				
46.	Měchura, Alois	úředník	Prostějov	cz	VII.	26.5.1920					
47.	Modráček, František	poslanec, žurnalista	Vršovice	cz	I.	17.12.1925					
48.	Mudroch, Pavel	domkář	Sotina	sk	VIII.	26.5.1920					
49.	Müller, František	tajemník Odborového sdružení	Plzeň	cz	V.	29.10.1936	náhradník				
50.	Němeček, Václav	předseda Svazu knihtiskařů	Praha	cz	I.	18.6.1935					
51.	Nentvich, Jindřich	ředitel měšťanské školy	Košice	cz	X.	12.12.1929	25.I.1939 m. zanikl				
52.	Novák, Antonín	organizační tajemník	Michle	cz	I.	17.12.1925					
53.	Petřík, Josef	tajemník Svazu domkářů	Plzeň	cz	V.	26.5.1920					
54.	Pocisk, Ján	ředitel tiskárny	Bratislava	sk	VIII.	17.12.1925	25.I.1939 m. zanikl				
55.	Poliak, František	úředník	Sandry	sk	IX.	26.5.1920					
56.	Procházka, Jan	truhlář	Růžodol Hor.	cz	III.	26.5.1920					
57.	Průša, Josef	tovární mistr	Dřínov	cz	IV.	26.5.1920	přestoupil do KSČ				
58.	Smetana, Antonín	tajemník nemocniční pokladny	Moravská Ostrava	cz	VII.	16.11.1920	náhradník				

59.	Soukup, František	advokát a spisovatel	Praha	cz	IV.	26.5.1920					
60.	Svěcený, Antonín	ředitel Ústřed. dělnického Knihkupectví	Smíchov	cz	I.	26.5.1920					
61.	Svraka, Antonín	tajemník	Bratislava	sk	XI.	26.5.1920	přestoupil do KSČ				
62.	Šáda, Josef	správce okr.nemocenské pokladny	Tábor	cz	I.	26.5.1920					
63.	Špera, Alois	redaktor a člen zemského výboru Brno	Brno	cz	VI.	26.5.1920					
64.	Štelcl, Josef	starosta	Sušice	cz	V.	26.5.1920					
65.	Švec, Václav	starosta	Hatín u Jind. Hradce	cz	V.	26.5.1920					
66.	Tomášek, František	poslanec, žurnalista	Praha-Střešovice	cz	II.	18.6.1935	5.10.1938 zemřel				
67.	Vácha, František	revizor mzdových záznamů	Pardubice	cz	II.	17.11.1938	náhradník				
68.	Winter, Arnošt	inženýr státních drah	Plzeň	cz	V.	30.3.1932	náhradník				
69.	Witt, Zikmund	advokát	Moravská Ostrava	cz	VII.	26.5.1920					
70.	Zavadil, Vojtěch	kontrolor	Žižkov	cz	I.	26.5.1920	4.5.1924 zemřel				
71.	Zimák, František	redaktor	Bratislava	sk	XI.	26.5.1920					

- zdroj: tabulka vlastní

Československá strana lidová - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1921	1922	1923
1.	Adamovský, Antonín	rolník	Načeradec	cz	III.	17.12.1925					
2.	Barinka, Josef	učitel	Zubák	sk	VII.	11.5.1921	náhradník				
3.	Brož, Bedřich	tovární mistr	Místek	cz	VII.	17.11.1938	náhradník				
4.	Důrčanský, Juraj	rolník	Rajec	sk	VII.	26.5.1920					
5.	Dytrych, Tomáš	rolník	Vicemilice	cz	VI.	18.6.1935					
6.	Horák, Alois	rolník a družstevní ředitel	Milotice u Kyjova	cz	VI.	25.10.1921	náhradník				
7.	Hruban, Mořic	advokát	Olomouc	cz	VI.	17.12.1925					
8.	Janovský, Jakub	domkář, předseda Svazu lidových Otčin	Břest	cz	VII.	18.6.1935					
9.	Jílek, Jan	dělník	Třebíč	cz	VI.	26.5.1920					
10.	Kadlčák, Josef	ředitel školy ve výslužbě	Frýdlant nad Ostravicí	cz	VII.	26.5.1920	27.4.1924 zemřel				
11.	Karas, Josef	vrchní rada zemského správního výboru	Praha	cz	I.	26.5.1920					
12.	Kavan, Eduard	farář a náměstek starosty	Valašské Meziříčí	cz	VII.	17.12.1925					
13.	Klimko, Julius	lesní správce	Solnohrad-Šaryš	sk	X.	26.5.1920					

14.	Kopřiva, František	rolník	Nivnice u Uh. Hradiště	cz	VI.	17.12.1925					
15.	Koubek, Jan (Leopold)	vrchní státní geometr	Vsetín	cz	VII.	30.3.1932	náhradník				
16.	Koukal, Bohuslav	řed. 1. dělnického výr. družst. stolařského	Brno	cz	VI.	30.10.1923	náhradník				
17.	Kovalík, Ján	profesor	Žilina	sk	IX.	26.5.1920					
18.	Krejčí, Jan Jiří	rolník	Hrazany - Petrovice	cz	I.	12.12.1929					
19.	Krupka, Ludvík	advokát, náměstek starosty	Vyškov	cz	VI.	26.5.1920					
20.	Mazanec, Gustav	advokát	Košíře	cz	I.	17.12.1925					
21.	Mudroň, Ján	advokát	Turčanský Sv.. Martin	sk	VII.	26.5.1920					
22.	Novák, František	inspektor státních drah	Smíchov	cz	I.	17.12.1925	náhradník				
23.	Osvald, František Richard	generální arcibiskupský vikář	Trnava	sk	VII.	26.5.1920	11.5. 1921 vzdal se m.				
24.	Pavelka, Artur	vrchní inspektor státních drah	Olomouc	cz	VII.	17.12.1925					
25.	Pechanec, Jan	rolník	Valašské Klobouky	cz	VI.	18.6.1935					
26.	Procházka, Adolf	viceprezident krajského soudu	Olomouc	cz	VII.	26.5.1920					
27.	Procházka, Vincenc	sklenář	Místek	cz	VII.	13.5.1924	náhradník				
28.	Roudnický, Alois	katecheta	Praha-Žižkov	cz	V.	18.6.1935					
29.	Rozsypalová, Augusta					nesložila slib	23.9.1925 zemřela				
30.	Ryel, František	kanovník a spisovatel	Hradec Králové	cz	II.	26.5.1920					
31.	Rýpar, Jan	profesor	Opava	cz	VII.	18.6.1935	11.6.1938 zemřel				
32.	Sobota, Jan	profesor teologie	Hradec Králové	cz	II.	18.6.1935					
33.	Stojan, Antonín Cyril	kanovník	Olomouc	cz	VI.	26.5.1920	29.9.1923 zemřel				
34.	Šabata, František	rolník	Vrbice u Kost. n. Orlicí	cz	II.	26.5.1920					
35.	Šachl, Antonín	rolník	Hůrky u Č. Budějovic	cz	V.	26.5.1920					
36.	Ševčík, Vincenc	děkan	Černá Hora	cz	VI.	26.5.1920	16.10.1921 zemřel				
37.	Valoušek, František	děkan, probošt	Němčice na Hané	cz	VII.	26.5.1920	14.3.1932 zemřel				
38.	Walló, Theodor	velkoobchodník	Zvoleň	sk	IX.	26.5.1920					
39.	Zavoral, Method	opat	Praha	cz	I.	26.5.1920					
40.	Žiška, Pavol	profesor náboženství	Trnava	sk	VII.	12.12.1929	15.12.1938 vystoupil				

- zdroj: tabulka vlastní

Československá strana národně demokratická - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	ja zy k	voleb ní ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1 9 2 0	1 9 2 5	1 9 2 9	1 9 3 5
1.	Baxa, Bohumil	univerzitní profesor	Brno	cz	VI.	17.12.1925					
2.	Bečka, Bohdan	ministr financí	Smíchov - Praha	cz	I.	17.12.1925					
3.	Bergman, Rudolf	statkář, předseda Nár. rolnické jednoty	Židovice, p. Libčeves	cz	I.	12.12.1929					
4.	Brabec, Jaroslav	advokát	Karlín	cz	I.	26.5.1920					
5.	Curkanovič, Ilarion	redaktor	Užhorod	ru	XII.	12.12.1929					
6.	Dyk, Viktor	poslanec, spisovatel	Král. Vinohrady-Praha	cz	I.	17.12.1925	20.5.1931 zemřel				
7.	Fáček, Vladimír	vrchní rada zemského správního výboru	Smíchov - Praha	cz	V.	26.5.1920	20.10.1932 vzdal se m.				
8.	Franta, Bohuslav	prezident zemského správního výboru	Smíchov	cz	II.	26.5.1920					
9.	Havlín, Josef	vrchní technický komisař	Nymburk	cz	III.	12.12.1929	8.4.1937 vystoupil				
10.	Herben, Jan	spisovatel	Praha	cz	I.	26.5.1920	1.10.1925 vzdal se m.				
11.	Jirásek, Alois	spisovatel	Praha	cz	I.	26.5.1920					
12.	Kapras, Jan	univerzitní profesor	Praha	cz	I.	26.5.1931	náhradník				
13.	Komrs, Julius	senátor za ČS, ředitel měšťanské školy	Týnec nad Labem	cz	I.	16.12.1938	náhradník				
14.	Kvasnička, Josef	profesor čsl. obchodní akademie	Praha	cz	I.	18.6.1935	13.12.1938 vzdal se m.				
15.	Malínský, František	továrník	Smíchov	cz	I.	28.3.1922	náhradník				
16.	Mareš, František	univerzitní profesor	Vinohrady	cz	V.	26.5.1920					
17.	Matoušek, Josef	rada vrchního soudu	Praha	cz	I.	18.6.1935					
18.	Miller, Jan	rolník	Podmoky	cz	I.	17.12.1925					
19.	Navrátil, Gustav	vrchní inspektor státních drah	Praha	cz	I.	12.12.1929					
20.	Němec, Bohumil	profesor, rektor Univerzity Karlovy	Praha	cz	I.	24.4.1922	náhradník				
21.	Paulus, František	redaktor	Brno-Žabovřesky	cz	VI.	18.6.1935	8. 6.1937 vystoupil				
22.	Příkryl, Ondřej	lékař	Prostějov	cz	VII.	26.5.1920					
23.	Rehák, Gejza	ředitel státní nemocnice	Bratislava	sk	XI.	12.12.1929	16.12.1938 vystoupil				
24.	Seifert, Josef	advokát	Uherské Hradiště	cz	VI.	1.10.1925	náhradník				
25.	Sokol, Karel Stanislav	předseda zemského správního výboru	Praha	cz	I.	26.5.1920	20.3.1922 zemřel				
26.	Stránský, Adolf	poslanec	Praha	cz	VI.	26.5.1920	21.9.1925 vzdal se m.				
27.	Šimek, Eduard	odborný učitel	Plzeň	cz	V.	26.10.1932	náhradník				
28.	Trnobranský, Jindřich	senátor za lig., úředník	Praha	cz	I.	18.6.1935					
29.	Vetterová-Bečvářová, Anna	choť profesora	Praha	cz	I.	18.6.1935					

30.	Viková-Kunětická, Božena	spisovatelka	Uhřetěves - Praha	cz	I.	12.10.1925	náhradnice				
31.	Votruba, Vilém	redaktor Obchodního obzoru	Brno-Královo Pole	cz	VI.	12.12.1929					
32.	Záborec, Cyril	tajemník NSJ	Radvanice	cz	VII.	18.6.1935					
33.	Žďárský, Josef	rolník	Příšovice u Turnova	cz	III.	26.5.1920	24.4.1922 vzdal se m.				

- zdroj: tabulka vlastní

Československá strana národně-socialistická - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1921	1922	1923
1.	Berkovec, Antonín	první náměstek starosty města Plzně	Plzeň	cz	V.	12.12.1929					
2.	Černý, Václav	sochař	Praha-Bráník	cz	I.	21.1.1931	náhradník				
3.	Čipera, Vojtěch	domkář a živnostník	Košice u Plzně	cz	V.	17.12.1925	2.2.1927 zemřel				
4.	Havránek, Rudolf	přednosta stanice	Háj u Opavy	cz	VII.	30.1.1929	náhradník				
5.	Holý, Josef	profesor a spisovatel	Brno	cz	VI.	30.10.1923	náhradník				
6.	Hubka, Josef	odborný učitel	Královské Vinohrady	cz	V.	23.2.1927	náhradník				
7.	Javornický, Otakar	redaktor železničních listů	Praha	cz	IV.	18.6.1935					
8.	Klečák, Josef	úředník nemocenské pokladny a starosta	Bubeneč	cz	IV.	26.5.1920					
9.	Klofáč, Václav	ministr národní obrany	Staré Strašnice	cz	I.	26.5.1920					
10.	Klouda, Antonín	advokát	Praha	cz	III.	26.5.1920					
11.	Komrs, Julius	odborný učitel a starosta	Kolín	cz	I.	12.12.1929	17.1.1931 zbaven m.				
12.	Konečný, Alois	poslanec	Brno	cz	VI.	26.5.1920	19.10.1923 zemřel				
13.	Krejčí, František	univerzitní profesor	Královské Vinohrady	cz	V.	26.5.1920					
14.	Krouský, Otakar	advokát	Praha	cz	I.	26.5.1920					
15.	Lisý, Čeněk Josef	učitel	Železný Brod	cz	III.	26.5.1920					
16.	Macků, Bedřich	profesor	Brno	cz	VI.	17.12.1925	14.8.1929 zemřel				
17.	Marušák, Karel	technický rada	Znojmo	cz	IV.	12.12.1929					
18.	Merta, František	školní inspektor	Zábřeh na Moravě	cz	VII.	12.12.1929					
19.	Mílot, Albert	profesor Univerzity Komenského	Bratislava	cz	XI.	12.12.1929					
20.	Pánek, Rudolf	tajemník ministra pošt	Královské Vinohrady	cz	I.	26.5.1920	27.10.1938 zemřel				
21.	Pichl, Jirí	redaktor Českého Slova	Praha	cz	I.	17.12.1925					
22.	Plamínková, Františka F.	poslankyně, učitelka	Praha	cz	I.	17.12.1925					

23.	Raiman, Ferdinand	<i>mistr klempířský a starosta</i>	<i>Kutná Hora</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>nesložil slib</i>	<i>2.12.1929 zemřel</i>					
24.	Reichstädterová, Růžena	<i>odborná učitelka</i>	<i>Prostějov</i>	<i>CZ</i>	<i>VII.</i>	<i>17.12.1925</i>	<i>30.11.1928 zemřela</i>					
25.	Riedl, Karel	<i>vrchní magistrátní rada</i>	<i>Brno</i>	<i>CZ</i>	<i>VI.</i>	<i>12.12.1929</i>						
26.	Rohlena, Maxmilián	<i>malíř porcelánu, starosta</i>	<i>Choceň</i>	<i>CZ</i>	<i>II.</i>	<i>18.6.1935</i>						
27.	Rušavý, Karel	<i>úředník Škodových závodů</i>	<i>Plzeň</i>	<i>CZ</i>	<i>V.</i>	<i>18.6.1935</i>						
28.	Sladký, Václav	<i>profesor</i>	<i>Opava</i>	<i>CZ</i>	<i>VII.</i>	<i>18.6.1935</i>						
29.	Šolc, Antonín	<i>ústřední tajemník</i>	<i>Praha-Nusle</i>	<i>CZ</i>	<i>III.</i>	<i>17.12.1925</i>	<i>13.12.1938 vystoupil</i>					
30.	Špatný, Emil	<i>žurnalista</i>	<i>Praha</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>18.6.1935</i>	<i>9.3.1937 zemřel</i>					
31.	Šťastný, Ferdinand	<i>tajemník Sdružení čsl. kovopracovníků</i>	<i>Vinohrady</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>26.5.1920</i>	<i>13.12.1938 vystoupil</i>					
32.	Vaněček, Čeněk	<i>ředitel městské spořitelny a starosta</i>	<i>Rakovník</i>	<i>CZ</i>	<i>IV.</i>	<i>12.12.1929</i>						
33.	Veselý, František	<i>ministr spravedlnosti, advokát</i>	<i>Praha</i>	<i>CZ</i>	<i>II.</i>	<i>26.5.1920</i>						
34.	Wagner, Rudolf	<i>rada vrchního zemského soudu</i>	<i>Kutná Hora</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>17.12.1925</i>						

- zdroj: tabulka vlastní

Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	ja zy k	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1 9 2 0	1 9 2 5	1 9 2 9	1 9 3 5
1.	Bas, Otakar	<i>zemský přísedící, spisovatel</i>	<i>Praha</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>18.6.1935</i>	<i>18.3.1939 zemřel</i>				
2.	Havlín, Josef	<i>senátor, vrchní technický komisař</i>	<i>Nymburk</i>	<i>CZ</i>	<i>III.</i>	<i>18.6.1935</i>	<i>23.2.1938 hospitant</i>				
3.	Horák, Jan	<i>cukrářský mistr a komerční rada</i>	<i>Moravská Ostrava</i>	<i>CZ</i>	<i>VII.</i>	<i>18.6.1935</i>					
4.	Horák, Jaroslav J.	<i>majitel řeznictví a uzenářství</i>	<i>Praha</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>16.11.1932</i>	<i>náhradník</i>				
5.	Kianička, Bohuš	<i>uzenář</i>	<i>Turčanský Sv. Martin</i>	<i>SK</i>	<i>VII.</i>	<i>17.12.1925</i>	<i>29.5.1938 zemřel</i>				
6.	Kotrba, Jan	<i>pekařský mistr</i>	<i>Praha</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>26.5.1920</i>					
7.	Pastyřík, Josef	<i>obchodník</i>	<i>Hlína</i>	<i>CZ</i>	<i>VII.</i>	<i>17.12.1925</i>					
8.	Pechman, František	<i>výrobce a viceprezident obchodní komory</i>	<i>Plzeň-Doubravka</i>	<i>CZ</i>	<i>V.</i>	<i>18.6.1935</i>					
9.	Sláma, Julius	<i>tesařský mistr</i>	<i>Brno-Židenice</i>	<i>CZ</i>	<i>VI.</i>	<i>17.12.1925</i>					
10.	Thoř, Josef	<i>čalouník</i>	<i>Hradec Králové</i>	<i>CZ</i>	<i>II.</i>	<i>26.5.1920</i>					
11.	Trčka, Emanuel	<i>kamenický mistr</i>	<i>Královské Vinohrady</i>	<i>CZ</i>	<i>I.</i>	<i>26.5.1920</i>	<i>5.11.1932 vzdal se m.</i>				
12.	Vlk, Antonín	<i>knihkupec a komorní rada</i>	<i>Turnov</i>	<i>CZ</i>	<i>III.</i>	<i>18.6.1935</i>					
13.	Vyskočil, Juraj	<i>starosta</i>	<i>Trnava</i>	<i>SK</i>	<i>VIII.</i>	<i>17.11.1938</i>	<i>15.12.1938 vystoupil</i>				

- zdroj: tabulka vlastní

Hlinkova slovenská strana ľudová - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1	1	1	1
								9	9	9	9
								2	2	2	3
								0	5	9	5
1.	Bobula, Eduard	železniční úředník ve výslužbě	Nová Ves	sk	IX.	17.12.1925					
2.	Botto, Ján	senátor za REP, úředník a spisovatel	Bratislava	sk	IX.	18.6.1935	16.12.1938 vstoupil				
3.	Buday, Jozef	kanovník	Nitra	sk	XI.	12.12.1929					
4.	Činčala, Andrej	dělník	Nitra	sk	VIII.	17.12.1925					
5.	Dúrčanský, Juraj	senátor za ČSL, rolník	Rajec	sk	VIII.	17.12.1925					
6.	Fritz, Gejza	vrchní soudní rada	Solivar	sk	X.	18.6.1935					
7.	Hancko, Anton	starosta	Žilina	sk	VIII.	12.12.1929					
8.	Janček, Ondrej	stavitel	Ružomberok	sk	IX.	12.12.1929					
9.	Janík, Ján	železničář	Sučany	sk	XI.	17.12.1925					
10.	Juriga, Ján	úředník státní nemocnice	Bratislava	sk	XI.	27.4.1937	náhradník				
11.	Kalčok, Michal	obchodník	Sv. Kříž nad Hronom	sk	IX.	17.12.1925					
12.	Klimko, Julius	senátor za ČSL, lesní správce	Solnohrad-Šaryš	sk	X.	17.12.1925					
13.	Kovalik, Ján	senátor za ČSL, profesor na odpočinku	Žilina	sk	VIII.	17.12.1925					
14.	Krčméry, Karol st.	ředitel gymnázia ve výslužbě	Trnava	sk	IX.	17.12.1925					
15.	Labaj, Ludevít	veřejný notář	Ružomberok	sk	XI.	18.6.1935	12.4.1937 zemřel				
16.	Mederlý, Karol	rada politické správy	Bratislava	sk	VIII.	18.6.1935					
17.	Melíšek, Adolf	rolník	Rendva	sk	VIII.	17.12.1925					
18.	Pázmán, Anton	učitel, správce	Lučenec	sk	IX.	18.6.1935					
19.	Podoba, Ján	rolník	Velká Ostravice	sk	VIII.	17.12.1925					
20.	Polyák, Štefan	statkář	Záblatie	sk	VIII.	18.6.1935					
21.	Ravasz, Viktor	veřejný notář	Levice	sk	IX.	18.6.1935					
22.	Rehák, Gejza	senátor za ND, lékař	Bratislava	sk	XI.	18.6.1935	16.12.1938 vstoupil				
23.	Rovňan, Gašpar	úředník ve výslužbě	Bratislava	sk	IX.	12.12.1929					
24.	Stodola, Kornel	senátor za REP, předseda obch. komory	Bratislava	sk	X.	18.6.1935	15.12.1938 vstoupil				
25.	Šelmec, Adolf	senátor za REP, ředitel reál. gymnázia	Košice	sk	XI.	18.6.1935	15.12.1938 vstoupil				
26.	Štěpánek, Anton	senátor za REP, ministerský rada	Bratislava	sk	VIII.	18.6.1935	15.12.1938 vstoupil				
27.	Tomik, Michal	rolník	Uherská Skalice	sk	VIII.	17.12.1925					
28.	Volko, Gabriel	obchodník	Klášter pod Zniovom	sk	XI.	17.12.1925					
29.	Vyskočil, Juraj	senátor za Ž, starosta	Trnava	sk	VIII.	17.11.1938	15.12.1938 vstoupil				

30.	Zeman, Ján	senátor za REP, evangelický farář	Trenčín	sk	VIII.	18.6.1935	15.12.1938 vstoupil				
31.	Žiška, Pavel	senátor za L, profesor náboženství	Trnava	sk	VIII.	18.6.1935	15.12.1938 vstoupil				

- zdroj: tabulka vlastní

Komunistická strana Československa - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	190	195	199	199
1.	Bodnár, Ivan	zemědělec	Hrušovo	uk	XIII.	8.4.1924	24.12.1928 vyloučen				
2.	Csehy, Endre	zemědělec	Berehy	mg	XIII.	8.4.1924	15.5.1934 náhradník				
3.	Dobrovolný, Filip	redaktor	Praha-Žižkov	cz	II.	12.12.1929	16.9.1931 zemřel				
4.	Douda, Jan	domkář	Stříbrná Skalice	cz	I.	12.12.1929					
5.	Dráb, Alexandr	knihtiskař	Košice	sk	XI.	26.5.1920	přestoupil z ČSDSD				
6.	Dresl, Karl	sklář	Rapotín	de	VII.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
7.	Fidlík, Štefan	stavebník	Trnava	sk	VIII.	12.12.1929	28.12.1938 m. zanikl				
8.	Fijala, Milan	kovodělník	Bratislava	de	XI.	17.12.1925					
9.	Hajniková, Rozálie	vdova po horníkovi	Motyčín	cz	IV.	25.1.1932	náhradnice				
10.	Haken, Josef	učitel	Praha-Žižkov	cz	I.	12.12.1929	4.5.1936 vzdal se m.				
11.	Hampl, Vojtěch	redaktor	Liberec	cz	III.	17.12.1925					
12.	Herlinger, Wilhelm	kovodělník	Vítkovice	de	VI.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
13.	Herz, Sándor	lékař	Lučenec	sk	XI.	17.12.1925					
14.	Hlávka, František	strojvůdce	Hradec Králové	cz	II.	17.12.1925	1.10.1931 náhradník				
15.	Houser, Václav	ředitel okresní nemocniční pokladny	Praha	cz	I.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
16.	Hybeš, Josef	redaktor	Brno	cz	VI.	26.5.1920	přestoupil z ČSDSD 19.6.1921 zemřel				
17.	Chlumecký, Václav	redaktor	Podbrezová	sk	IX.	26.5.1920	přestoupil z ČSDSD				
18.	Juran, Josef	slévač	Rosice	cz	VI.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
19.	Kello, Ján	zedník	Liptovský Sv. Mikuláš	sk	IX.	12.12.1929					
20.	Kindl, Bohuslav	železničář	Vodňany	cz	V.	12.12.1929					
21.	Koutný, Tomáš	zřízenec	Hodonín	cz	VI.	17.12.1925					
22.	Králka, Michal	kovodělník	Lopej	sk	VIII.	28.5.1936	28.12.1938 m. zanikl				
23.	Kreibich, Karl	poslanec, redaktor	Praha	de	III.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				

24.	Kubač, František	obuvník	Sered nad Váhom	sk	VIII.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
25.	Kučera, Emanuel	domkář a truhlář	Úhonice	cz	IV.	18.5.1926	členem křídla Leninovci				
26.	Langer, Robert	kovář	Vítkov	cz	VII.	12.12.1929					
27.	Lokota, Prokop Ivan	dělník	Velký Bočkov	rusín	XII.	12.12.1929	28.4.1934 zbaven m.				
28.	Malík, František	odborový tajemník	Praha-Nusle	cz	IV.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
29.	Matusčák, Theodor	železničář	Prešov	sk	V.	26.5.1920	přestoupil z ČSDSD				
30.	Mezö, István	přístavní dělník	Komárno	mg	XI.	12.12.1929					
31.	Mikulíček, Vítězslav	rolník	Malenovice	cz	VI.	12.12.1929	28.12.1938 m. zanikl				
32.	Nedvěd, František	tajemník	Praha-Karlín	cz	VII.	12.12.1929	28.12.1938 m. zanikl				
33.	Petor, Juraj	kotlář	Vrútky	sk	VIII.	17.12.1925					
34.	Pfeiferová, Karla	tajemnice	Hradec Králové	de	II.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
35.	Pilz, Josef	brusič skla	Horní Maxov	cz	III.	12.12.1929					
36.	Popovič, Vasil	zemědělec	Velké Loučky	rusín	XII.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
37.	Průša, Josef	tovární mistr	Dřínov	cz	IV.	26.5.1920	přestoupil z ČSDSD, členem křídla Leninovci				
38.	Reiter, Richard	tajemník M.V.S.	Brno	cz	VI.	17.12.1925	24.12.1928 vyloučen				
39.	Resčuk, Kyril	rolník	Jasína	rusín	XII.	17.12.1925	vystoupil z klubu				
40.	Sehnalová, Růžena	textilní dělnice	Lázně Bělohrad	cz	III.	17.12.1925					
41.	Schubert, Rudolf	pokladník	Kadaň	cz	IV.		mandát neověřen				
42.	Schwamberger, Karl	brusič skla	Vimperk	cz	V.	12.12.1929	13.11.1931 vzdal se m.				
43.	Skalák, Josef	soukromý úředník	Praha	cz	I.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
44.	Sochor, Josef	strojvůdce státních drah ve výslužbě	Mezimostí	cz	V.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
45.	Steiner, Gábor	tiskařský dělník	Bratislava	mg	XI.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
46.	Stejskalová, Marie	dělnice	Praha	cz	I.	12.12.1929					
47.	Stránský, Petr	horník	Lom	cz	IV.	12.12.1929	12.12.1931 zbaven m.				
48.	Svoboda, Josef	kovodělník	Praha	cz	I.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
49.	Svraka, Antonín	tajemník	Bratislava	sk	XI.	26.5.1920	přestoupil z ČSDSD				
50.	Šmeral, Bohumír	redaktor	Praha-Žižkov	cz	IV.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				
51.	Štunc, Václav	důchodce	Praha-Kobylisy	cz	VII.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
52.	Toužil, František	úředník	Praha-Vinohrady	cz	II.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
53.	Vacek, Václav	redaktor	Praha-Nové Dvory	cz	I.	8.10.1936	28.12.1938 m. zanikl				
54.	Včelička, Alois	krejčí	Jihlava		VI.	17.12.1925	členem křídla Leninovci				
55.	Vydrová, Marie	pensistka tabákové továrny	Hodějovice	cz	V.	18.12.1931	náhradnice				
56.	Wenderlich, Josef	tajemník textilního dělnictva	Liberec	de	III.	18.6.1935	30.10.1938 m. zanikl				
57.	Zmrhal, Antonín	ředitel družstva	Praha	cz	I.	18.6.1935	28.12.1938 m. zanikl				

- zdroj: tabulka vlastní

Německá křesťansko-sociální strana lidová - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1922	1923	1925
1.	Böhm, Rudolf	ředitel strany	Bratislava	de	XI.	12.12.1929	8.2.1933 zemřel, (OKS)				
2.	Böhr, Josef	redaktor	Varnsdorf	de	III.	17.12.1925					
3.	Feierfeil, Wenzel	profesor	Teplice-Šanov	de	IV.	12.12.1929					
4.	Fritscher, Karl	katecheta	Svitavy	de	VI.	17.12.1925					
5.	Grosschmid, Géza	senátor za OKS, advokát	Košice	mg	XI.	12.12.1929	5.12.1932 vzdal se m. (OKS)				
6.	Hilgenreiner, Karl	univerzitní profesor	Praha	de	V.	26.5.1920	24.3.1938 vystoupil				
7.	Keresztúry, Jozsef	děkan	Velký Gýreš	mg	XI.	8.2.1933	náhradník (OKS)				
8.	Kreibich, Karl	živnostník	Bratislava	de	XI.	21.2.1933	náhradník (OKS)				
9.	Ledebur-Wicheln, Eugen	majitel panství	Křemýž	de	IV.	26.5.1920					
10.	Mayr-Harting, Robert	univerzitní profesor	Praha	de	III.	26.5.1920					
11.	Medinger, Wilhelm	statkář	Malá Skála	de	II.	17.12.1925	11.6.1932 zbaven m.				
12.	Reil, Emil	tajemník a starosta	Hostinné	de	II.	8.7.1932	náhrad., 24.3.1938 vystoupil				
13.	Scharnagl, Georg	zemědělec	Březí, pošta Tachov	de	V.	18.6.1935	24.3.1938 vystoupil				
14.	Scholz, Franz	odborový tajemník a náměstek starosty	Vítkov	de	VII.	17.12.1925					
15.	Stolberg, Friedrich	rolník	Kyjovice	de	VII.	17.12.1925					
16.	Vetter-Lilie, Moric	statkář a lékař	Nová Horka, ok.N.Jičín	de	VII.	26.5.1920					

- zdroj: tabulka vlastní

Německá národní strana - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1922	1923	1925
1.	Brunar, Heinrich	notář	Zlaté Hory	de	VII.	17.12.1925					
2.	Fahrner, Adam	předseda něm. odborových organizací	Královské Vinohrady	de	III.	26.5.1920					
3.	Friedrich, Karl	vrchní finanční rada	Cheb	de	IV.	26.5.1920					

4.	Hartl, Hans	ředitel státní průmyslové školy	Liberec	de	III.	26.5.1920				
5.	Herzigová, Emma Marie	lékařka	Liberec	de	II.	26.5.1920				
6.	Hütter, Robert	řídící učitel a rolník	Zeidler	de	III.	17.12.1925				
7.	Jesser, Franz	spisovatel	Svitavy	de	VII.	26.5.1920				
8.	Koperniczky, Franz	probošt	Bratislava	de	XI.	26.5.1920				
9.	Meissner, Robert	rolník	Vávrovice	de	VII.	26.5.1920				
10.	Naegle, August	rektor německé univerzity	Praha	de	I.	26.5.1920				
11.	Oberleithner, Gustav	starosta, průmyslník	Šumperk	de	VII.	26.5.1920				
12.	Schmidt, Karl Eugen	hlavní děkan	Bratislava	de	XI.	26.5.1920				

- zdroj: tabulka vlastní

Německá národně-sociální strana dělnická - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1921	1922	1923
1.	Fahrner, Adam	senátor za DN, předseda něm. odb. org.	Královské Vinohrady	de	III.	26.5.1920	12.3.1929 vystoupil				
2.	Jesser, Franz	senátor za DN, spisovatel	Svitavy	de	VII.	26.5.1920	11.11.1933 zbaven m.				
3.	Köhler, Franz	odb. tajemník a člen městské rady	Šumperk	de	VII.	12.12.1929	11.11.1933 zbaven m.				
4.	Teschner, Ernst	učitel měšťanské školy	Karlovy Vary	de	IV.	17.12.1925	11.11.1933 zbaven m.				
5.	Wenzel, Leo	kovářský mistr	Podmokly	de	III.	12.12.1929	11.11.1933 zbaven m.				

- zdroj: tabulka vlastní

Německá sociálně-demokratická strana dělnická - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1922	1923	1925
1.	Barth, Josef	abchodní vedoucí	Žatec	de	IV.	26.5.1920					
2.	Beutel, Franz	správce pokladny	Ústí nad Labem	de	III.	17.12.1925	12.8.1933 zemřel				
3.	Friedrich, Albert	železniční zřízenec	Krumlov	de	V.	26.5.1920					
4.	Goth, Josef	tajemník	Varnsdorf	de	III.	24.10.1933	náhradník				
5.	Grünzner, Ernst	soukromý úředník	Ústí nad Labem	de	III.	18.6.1935	30.X.1938 m. zanikl				
6.	Hackenberg, Theodor	soukromý úředník	Praha	de	I.	18.6.1935	vystoupil z klubu				
7.	Hecker, August	úředník organizace	Liberec	de	II.	26.5.1920					
8.	Heller, Karl	advokát	Trnovany	de	IV.	26.5.1920	30.X.1938 m. zanikl				
9.	Hladik, Hermann	tajemník strany	Jablonec nad Nisou	de	III.	26.5.1920					
10.	Holitscher, Arnold	šéflékař	Chomutov	de	I.	12.12.1929					
11.	Jarolim, Anton	předseda Union der Bergarbeiter	Krupka	de	IV.	26.5.1920	25.4.1933 zemřel				
12.	Jokl, Hans	redaktor	Opava	de	VII.	17.12.1925	3.2.1935 zemřel				
13.	Just, Anton	zedník	Hejtmánkovice	de	II.	12.12.1929					
14.	Kiesewetter, Vilhelm	redaktor	Trutnov	de	III.	26.5.1920	20.4.1925 zemřel				
15.	Link, Franz	sekretář	Krňov	de	VII.	26.5.1920					
16.	Lorenz, Wenzel	správce konzumu	Stará Role	de	IV.	26.5.1920					
17.	Löw, Dominik	soukromý úředník	Drahovice	de	IV.	26.5.1920	14.2.1931 zemřel				
18.	Müller, Heinrich	tajemník Svazu Atus	Ústí nad Labem	de	IV.	18.6.1935	30.X.1938 m. zanikl				
19.	Niessner, Wilhelm	šéfredaktor	Brno	de	VI.	26.5.1920	6.10.1936 vzdal se m.				
20.	Palme, Franz	malíř skla a porcelánu	Rybáře	de	IV.	10.3.1931	náhradník				
21.	Perthnenová, Anna	soukromnice	Podmokly	de	III.	26.5.1920					
22.	Polach, Johann	gymnaziální profesor	Brno	de	VII.	26.5.1920					
23.	Reyzl, Josef	správce časopisu	Varnsdorf	de	III.	26.5.1920	30.10.1938 zemřel				
24.	Schacková, Betty	soukromnice	Cheb	de	IV.	26.5.1933	náhradnice				
25.	Schiller, Josef	těžařský úředník	Ústí nad Labem	de	III.	26.5.1925	náhradník				
26.	Schlossnik, Hieronymus	tajemník ve výslužbě	Šternberk	de	VII.	5.3.1935	náhradník				
27.	Stark, Franz Karl	sekretář strany	Stříbro	de	V.	26.5.1920					
28.	Wellan, Mathias	člen městské rady	Brno	de	VI.	9.10.1936	náhradník, vystoupil				
29.	Wiechovski, Wilhelm	univerzitní profesor	Smíchov	de	I.	26.5.1920					

- zdroj: tabulka vlastní

Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	ja zy k	voleb ní ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1 9 2 0	1 9 2 5	1 9 2 3	1 9 5
1.	Adam, Josef	rolník	Čachotín, p. Chotěboř	cz	I.	18.6.1935					
2.	Bačínský, Edmund	vrchní soudní rada	Užhorod	sk	XII.	12.12.1929	20.1.1939 zbaven m.				
3.	Botto, Ján	úředník a spisovatel	Bratislava	sk	IX.	12.12.1929	16.12.1938 vystoupil				
4.	Danko, Ján	správce čsl. státního sirotčince	Slovenská Lupča	sk	IX.	12.12.1929					
5.	Donát, Václav	statkář	Pavlov, p. Rynárec	cz	I.	14.6.1921	náhradník				
6.	Dresler, Josef	malorolník a okresní starosta	Valdov, p. Nová Paka	cz	III.	14.10.1926	náhradník				
7.	Foit, Ferdinand	rolník a starostat	Doupě	cz	VI.	12.12.1929	20.4.1938 vzdal se m.				
8.	Havelka, Otakar	advokát	Královské Vinohrady	cz	I.	17.12.1925					
9.	Horáček, Cyril	univerzitní profesor	Praha	cz	I.	26.5.1920					
10.	Horký, Stanislav	ředitel školy	Chyšky	cz	I.	20.4.1937	náhradník				
11.	Hrejsa, Otmar	farář	Jesenná u Vyzovic	cz	VI.	26.5.1920					
12.	Hrubý, Emanuel	rolník a starosta Nár. jednoty Severočeské	Mezouň	cz	I.	26.5.1920					
13.	Hucl, Josef	rolník a mlynář	Koterov u Plzně	cz	V.	26.5.1920					
14.	Hybš, František	rolník, tajemník republikánské strany	Staré Benátky	cz	III.	26.5.1920	7.10.1926 vzdal se m.				
15.	Hyrš, Josef	rolník	Okrouhlice u Něm. Br.	cz	I.	26.5.1920	3.5.1921 zemřel				
16.	Chlebounová, Anna	choť malorolníka	Džbánov	cz	II.	12.12.1929					
17.	Jakubec, František	rolník	Smržice	cz	VII.	18.6.1935					
18.	Křižko, Milutin	senátor za SNS, majitel domu	Lubochoň	sk	XI.	14.6.1926	25.8.1926 zemřel				
19.	Krno, Vladimír	starosta Bratislavy	Bratislava	sk	VIII.	20.6.1933	náhradník				
20.	Kroiher, František Jan	děkan	Ledenice u Lišova	cz	V.	26.5.1920					
21.	Lukeš, Josef	rada vrchního zemského soudu	Opava	cz	VII.	26.5.1920					
22.	Machovský, Josef	malorolník	Hlízov, p. Starý Kolín	cz	I.	18.6.1935					
23.	Měchura, Jan	rolník	Šardice u Kyjova	cz	VI.	8.2.1933	náhradník				
24.	Molík, František	rolník	Citonice	cz	VI.	3.5.1938	náhradník				
25.	Nejezchleb-Marcha, Dominik	spisovatel	Brno	cz	VI.	18.6.1935					
26.	Novák, František	rolník	Kylešovice u Opavy	cz	VII.	12.12.1929					
27.	Okálík, Ludevít	kanovník	Bratislava	sk	XI.	17.12.1925	8.6.1926 vzdal se m.				
28.	Olejník, František	tajemník republikánské strany	Staré Benátky	cz	V.	17.12.1925					
29.	Pánek, František	rolník	Pavlíkov	cz	IV.	26.5.1920	1.7.1922 vzdal se m.				

30.	Pivko, Cyril	rolník	Benědice	sk	VIII.	17.12.1925	3.6.1933 zemřel			
31.	Prášek, Karel	ministr zemědělství	Košetice	cz	I.	26.5.1920	25.4. 1925 zbaven m.			
32.	Prinz, Jan	mlynář a rolník	Hluboké Mašůvky	cz	VI.	17.12.1925	24.4.1926 zbaven m.			
33.	Prošek, Josef	rolník a předseda okresní správní komise	Vrbno, okr. Louny	cz	IV.	17.12.1925				
34.	Rejmon, Pavel	předseda žup. Domoviny domkářů a malo.	Dvory u Nymburka	cz	III.	15.5.1934	náhradník			
35.	Roháček, Šimon	senátor za SNS, knihtiskař	Modra	sk	XI.	17.12.1925				
36.	Rozkošný, Jan	rolník a člen čs. Odboru zemědělské rady	Křenovice u Kojetína	cz	VII.	26.5.1920				
37.	Sáblík, Karel	rolník	Slavkovice	cz	VI.	26.5.1920	16.12.1932 zemřel			
38.	Sehnal, Václav	rolník	Kozojedy	cz	II.	26.5.1920				
39.	Sechtr, Josef	domkář a strojník, živnostník	Dobrovíz u Smíchova	cz	I.	26.5.1925	náhradník			
40.	Slavík, Antonín	ředitel Zajišťovacího svazu spolků	Praha	cz	IV.	10.7.1922	náhradník			
41.	Smrtka, Josef	řídící učitel	Malá Čermná	cz	II.	26.5.1920				
42.	Stodola, Kornel	předseda Svazu živnostenských záložen	Bratislava	sk	X.	17.12.1925	15.12.1938 vystoupil			
43.	Stržil, Josef	rolník	Štěnec	cz	II.	17.12.1925				
44.	Šelmec, Adolf	ředitel reálného gymnázia	Košice	sk	XI.	12.12.1929	15.12.1938 vystoupil			
45.	Šimonek, Josef	statkář	Lobeč	cz	III.	17.12.1925	18.4.1934 zemřel			
46.	Šrobár, Vavro	lékař	Bratislava	sk	IX.	17.12.1925				
47.	Štěpánek, Anton	ministrský rada	Bratislava	sk	VIII.	18.6.1935	15.12.1938 vystoupil			
48.	Štolba, Václav	rolník	Měcholupy	cz	V.	17.12.1925				
49.	Turek, Václav	malorolník	Spomyšl	cz	IV.	23.10.1935	náhradník			
50.	Udržal, František	poslanec, rolník	Dolní Roveň, Holice	cz	II.	18.6.1935	2.12.1937 vzdal se m.			
51.	Ušák, Alois	malorolník	Žižice, okr. Slaný	cz	IV.	12.12.1929	29.8.1935 zemřel			
52.	Vollay, Elemír	školní inspektor	Nové Zámky	sk	XI.	14.10.1926	náhradník			
53.	Vraný, Josef	vrchní redaktor "Venkova"	Praha	cz	I.	17.12.1925	27.3.1937 zemřel			
54.	Zeman, Ján	evangelický farář	Trenčín	sk	VIII.	18.6.1935	15.12.1938 vystoupil			

- zdroj: tabulka vlastní

Sudetoněmecká strana a karpatoněmecká strana - kompletní seznam všech senátorů

pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1922	1925	1929
1.	Bartl, Karl	krejčí	Františkovy Lázně	de	IV.	20.4.1937	náhradník, 30.10.1939 m. zanikl				
2.	Bock, Karl	obchodník	Žatec	de	IV.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
3.	Brass, Kurt	profesor německé vysoké školy technické	Praha	de	I.	29.10.1936	náhradník, 7.12.1938 vystoupil				
4.	Enhuber, Emil	tajemník zemského svazu pekařů	Teplice-Šanov	de	IV.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
5.	Frank, Ludwig	majitel garáží	Úšovice	de	V.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
6.	Fritsch, Max	rolník	Suchdol	de	VII.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
7.	Garlik, Karl	horník	Němečky	de	IV.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
8.	Greger, Justin	profesor německé vysoké školy technické	Praha	de	I.	18.6.1935	7.10.1936 vzdal se m.				
	Heger, Josef	dělník	Boškov	de	VII.		mandát nepřijal				
9.	Hilgenreiner, Karl	senátor za DCHS, profesor UK	Praha	de	V.	26.5.1920	24.3.1938 vstoupil, 7.12.1938 vystoupil				
10.	Hocke, Josef	klempíř	Šumperk	de	VII.	18.6.1935	23.10.1935 vzdal se m.				
11.	Keil, Sigmund	ředitel továrny	Švedlar	de	XI.	18.6.1935	7.12.1938 vystoupil				
12.	Krczal, Gottfried	vrchní účetní rada	Brno	de	VI.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
13.	Krommer, Otto	rolník	Horní Benešov	de	VII.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
14.	Liehm, Hugo	továrník a obchodník	Žlutice	de	IV.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
15.	Löhnert, Eduard	výrobce strojů	Velké Štáhle	de	VII.	18.6.1935	31.3.1937 zemřel				
16.	Maixner, Wilhelm	majitel dědičného dvora	Albrechtice	de	II.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
17.	Mayr, Gustav	vrchní báňský inspektor	Slezská Ostrava	de	VII.	12.12.1935	náhradník, 4.9.1936 zemřel				
18.	Michler, Karl	soukromý úředník	Liberec	de	III.	18.6.1935	5.8.1936 zemřel				
19.	Müller, Wilhelm	dělník	Staré Pavlovice	de	III.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
20.	Patzak, Vincenz	kovářský mistr	Litíč	de	II.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
21.	Pfrogner, Anton	ředitel skladiště	Stříbro	de	V.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
22.	Reil, Emil	senátor za DCHS, tajemník a starosta	Hostinné	de	II.	8.7.1932	24.3.1938 vstoupil, 30.10.1939 m. zanikl				
23.	Scharnagl, Georg	senátor za DCHS, zemědělec	Březí, pošta Tachov	de	V.	18.6.1935	24.3.1938 vstoupil,				

							30.10.1939 m. zanikl				
24.	Schmidt, Rudolf	státní úředník	Dubáč	de	III.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
25.	Schösser, Karl	rolník	Verušičky	de	IV.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
26.	Schramel, Emil	pekař	Bedřichov	de	I.	29.10.1936	náhradník, 7.12.1938 vystoupil				
27.	Stellwag, Karl	rolník	Stvolinka	de	III.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
28.	Tischer, Friedrich	kandidát advokacie	Karlovy Vary	de	IV.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
29.	Tschakert, Robert	stavitel	Podmokly	de	III.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
30.	Weller, Friedrich	odborný učitel	Liberec	de	III.	18.6.1935	30.10.1939 m. zanikl				
31.	Werner, Franz	obchodník	Varnosdorf	de	III.	8.10.1936	náhradník, 30.10.1939 m. zanikl				

- zdroj: tabulka vlastní

Svaz německých zemědělců - kompletní seznam všech senátorů											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	ja zy k	voleb ní ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1 9 0	1 9 5	1 9 9	1 3 5
1.	Franke, Paul	rolník	Velký Losín	de	VII.	21.12.1922	náhradník				
2.	Fritsch, Heinrich	rolník	Suchdol, okr. N. Jičín	de	VII.	26.5.1920	25.11.1922 zemřel				
3.	Hübner, Ignatz	rolník	Víska u Liberce	de	III.	26.5.1920					
4.	Iketr, Franz	rolník	Kozly	de	III.	12.12.1929					
5.	Kahler, Josef	rolník	Hejtmánkovice	de	II.	17.12.1925					
6.	Knesch, Heinrich	ředitel zimní školy	Velká Ves u Broumova	de	II.	26.5.1920					
7.	Korinek, Ludwig	tesař a starosta	Pezinok	de	VI.	18.5.1926	náhradník				
8.	Kostka, Karl	tajemník Obchodní komory	Liberec	de	III.	12.12.1929	(DAWG)				
9.	Křepek, Franz	rolník	Litoměřice	de	III.	17.12.1925					
10.	Lichtneckert, Anton	hostinský a rolník	Volary	de	V.	12.12.1929					
11.	Lippert, Andreas	rolník	Wenussen u Tuškova	de	V.	26.5.1920					
12.	Luksch, Josef	senátor za NDSS, rolník	Loďenice	de	VI.	17.12.1925					
13.	Prause, Johann	klempíř a instalatér	Německý Libov	de	VII.	17.12.1925	(DG)				
14.	Scholz, Adolf	rolník	Stará Libava	de	VII.	17.12.1925					
15.	Spiess, Erdmann	rolník	Odolenovice	de	IV.	26.5.1920					

16.	Stöhr, Robert	inspektor	Dobříčany u Žatce	de	IV.	4.6.1929	náhradník				
	Taschek, Josef	bývalý starosta	České Budějovice	de	V.		mandát nepřijal				
17.	Tschapek, Johann	holič	Česká Lípa	de	V.	17.12.1925	(DG)				
18.	Zuleger, Theodor	prezident něm. odboru zemědělské rady	Libočany, okres Žatec	de	IV.	26.5.1920	16.4.1929 zemřel				

- zdroj: tabulka vlastní

Senátoři menších stran 1920-39 - kompletní seznam											
pořadí	jméno senátora	profese před prvním nástupem do Senátu	původ	jazyk	volební ob.	datum složení prvního slibu	poznámka	1920	1921	1922	1923
Autonomní strana autochtonů											
1.	Egry, Ferenc	zvonolijec	Kisgejőcz	mg	XIII.	8.4.1924					
Autonomní zemědělský svaz											
1.	Földesi, Julius	majitel knihtiskárny	Užhorod	mg	XII.	18.6.1935	20.1.1939 m. zanikl				
2.	Riskó, Béla	malozemědělec	Drahovo	sk	XIII.	8.4.1924					
Krajinská křesťansko-sociální strana											
1.	Böhm, Rudolf	ředitel strany	Bratislava	de	XI.	12.12.1929	8.2.1933 zemřel				
2.	Franciscy, Lajos	kanovník	Nitra	mg	XI.	17.12.1925	31.7.1929 vzdal se m.				
3.	Grosschmid, Géza	advokát	Košice	mg	XI.	17.12.1925	náhradník, (DCHS), 5.12.1933 vzdal se m.				
4.	Keresztury, Josef	děkan	Velký Gyřeš	mg	XI.	8.2.1933	náhradník, (DCHS)				
5.	Kreibich, Karl	živnostník	Bratislava	de	XI.	21.2.1933	náhradník, (DCHS)				
Krajinská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana											
	Kostka, Karl	senátor za DAWG, tajemník Ob. komory	Liberec	de	VI.	18.6.1935	zvolen na kandidátce LW				
Liga proti vázaným kandidátním listinám											
1.	Trnobranský, Jindřich	úředník	Praha-Žižkov	cz	I.	12.12.1929					

Maďarská národní strana										
1.	Füßy, Kálmán	maloročník	Komárno	mg	IX.	12.12.1929				
2.	Korláth, Endre	statkář	Jenkovce	mg	XII.	12.12.1929				
3.	Richter, János	senátor za Společný klub, farář	Komárno	de	XI.	12.12.1929	18.5.1934 zemřel			
4.	Szilassy, Béla	statkář	Lučenec	mg	IX.	12.12.1929				
5.	Varga, Imre	duchovní evangelické církve a starosta	Poprad	de	XI.	19.6.1934	náhradník			
Německá demokratická strana svobodomyšlná										
1.	Jelinek, Josef	městský stavitel	Brno	de	VI.	26.5.1920				
2.	Luksch, Josef	rolník	Loděnice	de	VI.	26.5.1920				
3.	Spiegel, Ludwig	profesor německé univerzity	Praha	de	III.	26.5.1920				
Německá pracovní a hospodářská pospolitost										
1.	Kostka, Karl	tajemník Obchodní komory	Liberec	de	III.	12.12.1929	zvolen na kandidátce LW			
Německá strana živnostenská										
1.	Eichhorn, Josef	hostinský a majitel domu	Ervěnice	de	IV.	21.1.1931	náhradník			
2.	Tichy, Hans	fotograf, starosta	Mirotav	de	VI.	12.12.1929				
3.	Tschapek, Johann	senátor za LW, holič	Česká Lípa	de	V.	12.12.1929	23.12.1930 zemřel			
Slovenská národní a rolnická strana										
1.	Daxner, Samo	advokát	Tisovec	sk	IX.	17.1.1922	náhradník			
2.	Duchaj, Jan	rolník	Blatnica	sk	XI.	26.5.1920	člen klubu REP			
3.	Dula, Matúš	správce spořitelny	Turčanský Sv. Martin	sk	VIII.	26.5.1920	člen klubu ND			
4.	Križko, Milutin	statkář	Michalovce	sk	X.	26.5.1920				
5.	Roháček, Šimon	knihtiskař	Modra	sk	XI.	26.5.1920				
6.	Ružiak, Ján	advokát	Liptovský Sv. Martin	sk	IX.	26.5.1920	28.12.1921 zemřel			
7.	Vlček, Jaroslav	správce Matice Slovenské	Turčanský Sv. Martin	sk	VIII.	26.5.1920				
Spojená strana krajinsko-křesťansko-sociální a maďarská národní a spišská německá strana										
1.	Füßy, Kálmán	senátor za MN, maloročník	Komárno	mg	XI.	18.6.1935	30.10.1938 m. zanikl			
2.	Hokky, Karoly	bývalý profesor	Sevluš	mg	XII.	18.6.1935	20.1.1939 m. zanikl			
3.	Pajor, Miklós	majitel domu	Košice	mg	XI.	18.6.1935	10.11. 1938 m. zanikl			
4.	Szilassy, Béla	senátor za MN, statkář	Lučenec	mg	XI.	11.3.1937	náhradník, 30.10.1938			

							m. zanikl			
5.	Törköly, József	advokát	Rimavská Sobota	mg	XI.	18.6.1935	12.2.1937 vzdal se m.			
6.	Turchányi, Imre	advokát	Nové Zámky	mg	XI.	18.6.1935	30.10.1938 m. zanikl			
Společný klub: Svaz německých zemědělců a Společenství maďarských stran										
1.	Egry, Ferenz	zvonař	Malé Gejovce	mg	XII.	17.12.1925	25.10.1927 rozpad kl.			
2.	Richter, János	farář	Sakáloš	de	XI.	17.12.1925	25.10.1927 rozpad kl.			
3.	Törköly, József	advokát	Rimavská Sobota	mg	XI.	17.12.1925	25.10.1927 rozpad kl.			
Zemská maďarská strana zemědělců a maloročníků										
1.	Hangos, István	maloročník	Nové Zámky	mg	XI.	26.5.1920	24.3.1922 zemřel			
2.	Ficza, Josef	maloročník	Nové Zámky	mg	XI.	24.4.1922	náhradník			

- zdroj: tabulka vlastní

Seznam senátorů zbavených mandátu během Druhé republiky		
<i>datum zániku mandátu</i>	<i>politická strana</i>	<i>jména senátorů/rek</i>
30. 10. 1938	KSČ	Karl Dresl, Josef Wenderlich
	DSD	Ernst Grünzner, Karl Heller, Heinrich Müller, Josef Reyzl
	SdP	Karl Bartl, Karl Bock, Emil Enhuber, Ludwig Frank, Max Fritsch, Karl Garlik, Gottfried Krczal, Otto Krommer, Hugo Liehm, Wilhelm Maixner, Wilhelm Müller, Vincenz Patzak, Anton Pfrogner, Emil Reil (dříve DCHS), Georg Scharnagl (dříve DCHS), Rudolf Schmidt, Karl Schösser, Karl Stellwag, Friedrich Tischer, Robert Tschakert, Friedrich Weller, Franz Werner
	OKS	Kálmán Füßy, Béla Szilassy, Imre Turchányi
10. 11. 1938	ČSD	Josef Balla
	OKS	Miklós Pajor
28. 12. 1938	KSČ	Štefan Fidlík, Josef Juran, Michal Králka, Karl Kreibich, František Malík, Vítězslav Mikulíček, František Nedvěd, Karla Pfeiferová, Vasil Popovič, Gábor Steiner, Josef Svoboda, Bohumír Šmeral, Václav Vacek, Antonín Zmrhal
20. 01. 1939	REP	Edmund Bačínský
	OKS	Karoly Hokky
	AZS	Julius Földesi
25. 01. 1939	ČSD	Jindřich Nentvich, Ján Pocisk

- zdroj: tabulka vlastní

Zesnulí senátoři a senátorky během výkonu mandátu

pořadí	datum úmrtí	jméno senátora/ky	politická strana	datum složení prvního slibu	jazyk	pořadí	datum úmrtí	jméno senátora/ky	politická strana	datum složení prvního slibu	jazyk
1.	4.11.1920	Cingr, Petr	ČSD	26.5.1920	cz	28.	12.7.1936	Filipínský, Jan	ČSD	26.5.1920	cz
2.	3.5.1921	Hyrš, Josef	REP	26.5.1920	cz	29.	5.8.1936	Michler, Karl	SdP	18.6.1935	de
3.	19.6.1921	Hybeš, Josef	ČSD	26.5.1920	cz	30.	4.9.1936	Mayr, Gustav	SdP	18.6.1935	de
4.	16.10.1921	Ševčík, Vincenc	L	26.5.1920	cz	31.	9.3.1937	Špatný, Emil	ČS	18.6.1935	cz
5.	20.3.1922	Sokol, Karel Stanislav	ND	26.5.1920	cz	32.	27.3.1937	Vraný, Josef	REP	17.12.1925	cz
6.	25.11.1922	Fritsch, Heinrich	LW	26.5.1920	de	33.	31.3.1937	Löhnert, Eduard	SdP	18.6.1935	de
7.	29.9.1923	Stojan, Antonín Cyril	L	26.5.1920	cz	34.	29.5.1938	Kianička, Bohuš	Ž	17.12.1925	sk
8.	19.10.1923	Konečný, Alois	ČS	26.5.1920	cz	35.	11.6.1938	Rýpar, Jan	L	18.6.1935	cz
9.	27.4.1924	Kadlčák, Josef	L	26.5.1920	cz	36.	5.10.1938	Tomášek, František	ČSD	18.6.1935	cz
10.	4.5.1924	Zavadil, Vojtěch	ČSD	26.5.1920	cz	37.	27.10.1938	Pánek, Rudolf	ČS	11.3.1937	cz
11.	20.4.1925	Kiesewetter, Vilhelm	DSD	26.5.1920	de	38.	18.3.1939	Bas, Otakar	Ž	18.6.1935	cz
12.	23.9.1925	Rozsypalová, Augusta	L	nesložila slib	cz						
13.	25.8.1926	Křižko, Milutin	REP	14.6.1926	sk						
14.	2.2.1927	Čipera, Vojtěch	ČS	17.12.1925	cz						
15.	30.11.1928	Reichstädterová, Růžena	ČS	17.12.1925	cz						
16.	16.4.1929	Zuleger, Theodor	LW	26.5.1920	de						
17.	14.8.1929	Macků, Bedřich	ČS	17.12.1925	cz						
18.	2.12.1929	Raiman, Ferdinand	ČS	nesložil slib	cz						
19.	20.5.1931	Dyk, Viktor	ND	17.12.1925	cz						
20.	16.9.1931	Dobrovolný, Filip	K	12.12.1929	cz						
21.	14.3.1932	Valoušek, František	L	26.5.1920	cz						
22.	22.3.1932	Habrman, Gustav	ČSD	17.12.1925	cz						
23.	16.12.1932	Sáblík, Karel	REP	26.5.1920	cz						
24.	25.4.1933	Jarolim, Anton	DSD	26.5.1920	de						
25.	3.6.1933	Pivko, Cyril	REP	17.12.1925	sk						
26.	12.8.1933	Beutel, Franz	DSD	17.12.1925	de						
27.	18.4.1934	Šimonek, Josef	REP	17.12.1925	cz						

- zdroj: tabulka vlastní

Členové Senátu zasedající v jiných parlamentních komorách před nástupem do Senátu

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	zákonodárné sbory											
			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné	
1.	Adam, Josef	REP												
2.	Adamovský, Antonín	L												
3.	Bečka, Bohdan	ND												
4.	Beneš, Vojta	ČSD												
5.	Bergman, Rudolf	ND												
6.	Beutel, Franz	DSD												
7.	Böhr, Josef	DHCS												
8.	Botto, Ján	REP												
9.	Brabec, Jaroslav	ND												
10.	Brodecký, Vilém	ČSD												
11.	Brunar, Heinrich	DN												
12.	Buday, Jozef	Ľud												
13.	Cingr, Petr	ČSD												
14.	Časný, Felix	ČSD												
15.	Daxner, Samo	SNS												
16.	Dědic, Karel	ČSD												
17.	Donát, Václav	REP												
18.	Duchaj, Jan	REP												
19.	Dula, Matúš	ND												
20.	Dyk, Viktor	ND												
21.	Ecksteinová-Hniličková, Božena	ČSD												
22.	Fáček, Vladimír	ND												
23.	Feierfeil, Wenzel	DCHS												
24.	Filipínský, Jan	ČSD												
25.	Franta, Bohuslav	ND												
26.	Fritz, Gejza	Ľud												SSK
27.	Füssy, Kálmán	MN-MA												
28.	Grünzner, Ernest	DSD												

			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné
29.	Habrman, Gustav	ČSD											
30.	Hackenberg, Theodor	DSD											
31.	Haken, Josef	K											
32.	Hancko, Anton	Ľud											
33.	Hartl, Hans	DN											
34.	Herben, Jan	ND											
35.	Hokky, Karoly	OKS											
36.	Holitscher, Arnold	DSD											
37.	Horáček, Cyril	REP											
38.	Horák, Alois	L											
39.	Hrejsa, Otmar	REP											
40.	Hruban, Mořic	L											
41.	Hrubý, Emanuel	REP											
42.	Hucl, Josef	REP											
43.	Hybeš, Josef	ČSD											
44.	Hybš, František	REP											
45.	Hyrš, Josef	REP											
46.	Chalupník, Josef	ČSD											
47.	Chlebounová, Anna	REP											
48.	Cholek, Josef	ČSD											
49.	Jakubka, Bohumil	ČSD											
50.	Janovský, Jakub	L											
51.	Jaroš, Rudolf	ČSD											
52.	Jesser, Franz	DNS											
53.	Jílek, Jan	L											
54.	Jirásek, Alois	ND											
55.	Jirásek, Ferdinand	ČSD											
56.	Johanis, Václav	ČSD											
57.	Jokl, Hans	DSD											
58.	Juran, Josef	K											NS2, NS3
59.	Kadlčák, Josef	L											
60.	Karpíšková, Betty	ČSD											
61.	Kavan, Eduard	L											
62.	Kiesewetter, Wilhelm	DSD											

			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné
63.	Klimko, Julius	Ľud											
64.	Klofáč, Václav	ČS											
65.	Klouda, Antonín	ČS											
66.	Knesch, Heinrich	LW											
67.	Konečný, Alois	ČS											
68.	Koperniczky, Franz	OKS											
69.	Kopřiva, František	L											
70.	Korláth, Endre	MN-MA											
71.	Kostka, Karl	DFP											
72.	Kouša, Josef	ČSD											
73.	Koutný, Tomáš	ČSD											
74.	Kovalik, Ján	Ľud											
75.	Kreibich, Karl	K											
76.	Krejčí, František	ČS											
77.	Krejčí, František Václav	ČSD											
78.	Krejčí, Jan Jiří	L											
79.	Kreppenhofer, Mathias	ČSD											
80.	Kroihler, František Jan	REP											
81.	Krouský, Otakar	ČS											
82.	Křepek, Franz	LW											
83.	Kříž, Alois	ČSD											
84.	Kubač, František	K											
85.	Kvasnička, Josef	ND											
86.	Labaj, Ludevít	Ľud											
87.	Ledebur-Wicheln, Eugen	DCHS											
88.	Lisý, Čeněk Josef	ČS											
89.	Löw, Dominik	DSD											
90.	Lukeš, Josef	REP											
91.	Luksch, Josef	LW											
92.	Maixner, Wilhelm	SdP											
93.	Malínský, František	ND											
94.	Mareš, František	ND											
95.	Matoušek, Josef	ND											
96.	Mazanec, Gustav	L											

			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné
97.	Mederlý, Karol	Ľud											SSK
98.	Medinger, Wilhelm	DCHS											
99.	Měchura, Jan	REP											
100.	Mikulíček, Vítězslav	K											
101.	Modráček, František	ČSD											
102.	Molík, František	REP											
103.	Müller, Heinrich	DSD											
104.	Navrátil, Gustav	ND											
105.	Nejezchleb-Marcha, Dominik	REP											
106.	Němec, Bohumil	ND											
107.	Němeček, Václav	ČSD											
108.	Novák, Antonín	ČSD											
109.	Okálík, Ludovít	REP											
110.	Palme, Franz	DSD											
111.	Pastyřík, Josef	Ž											
112.	Pázmán, Anton	Ľud											
113.	Pechman, František	Ž											
114.	Pocisk, Ján	ČSD											
115.	Polyák, Štefan	Ľud											
116.	Prášek, Karel	REP											
117.	Procházka, Adolf	L											
118.	Příkryl, Ondřej	ND											
119.	Ravasz, Viktor	Ľud											
120.	Rehák, Gejza	ND											
121.	Riedl, Karel	ČS											
122.	Roudnický, Alois	L											
123.	Rozkošný, Jan	REP											
124.	Rozsypalová, Augusta	L											
125.	Ružiak, Ján	REP											US
126.	Rýpar, Jan	L											
127.	Sáblík, Karel	REP											
128.	Sechtr, Josef	REP											
129.	Scharnagl, Georg	DCHS											
130.	Schlossnikl, Hieronymus	DSD											

			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné
131.	Skalák, Josef	K											
132.	Sladký, Václav	ČS											
133.	Slavík, Antonín	REP											
134.	Smrtka, Josef	REP											
135.	Sokol, Karel Stanislav	ND											
136.	Soukup, František	ČSD											
137.	Spiess, Erdmann	LW											
138.	Steiner, Gábor	K											
139.	Stodola, Kornel	REP											
140.	Stojan, Cyril Antonín	L											
141.	Stránský, Adolf	ND											
142.	Svěcený, Antonín	ČSD											
143.	Svoboda, Josef	K											
144.	Šabata, František	L											
145.	Šáda, Josef	ČSD											
146.	Šachl, Antonín	L											
147.	Ševčík, Vincenc	L											
148.	Šmeral, Bohumír	K											
149.	Špatný, Emil	ČS											
150.	Šrobár, Vavro	REP											SNR, NS1
151.	Štefánek, Anton	REP											
152.	Štolba, Václav	REP											
153.	Tichý, Hans	DG											
154.	Tomášek, František	ČSD											
155.	Toužil, František	K											
156.	Trnobranský, Jindřich	Lig.-ND											
157.	Udržal, František	REP											
158.	Vácha, František	ČSD											
159.	Valoušek, František	L											
160.	Veselý, František	ČS											
161.	Vetter-Lilie, Moric	DCHS											
162.	Vetterová-Bečvářová, Anna	ND											
163.	Viková-Kunětická, Božena	ND											
164.	Vlček, Jaroslav	REP											

			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné
165.	Votruba, Vilém	ND											
166.	Vraný, Josef	REP											
167.	Wenzel, Leo	DNS											
168.	Witt, Zikmund	ČSD											
169.	Zavadil, Vojtěch	ČSD											
170.	Zavoral, Method	L											
171.	Zeman, Ján	REP											
CELKEM			93	11	18	41	62	49	32	1	2	1	5
% ze 171			54,39	6,43	10,53	23,98	36,26	28,66	18,71	0,59	1,17	0,59	2,92
% ze 444			20,95	2,48	4,05	9,23	13,96	11,04	7,21	0,23	0,45	0,23	1,13

Poznámka: ŘR – říšská rada, ČZS – český zemský sněm, MZS – moravský zemský sněm, RNS – Revoluční Národní shromáždění, 1P – první funkční období Poslanecké sněmovny, 2P - druhé funkční období Poslanecké sněmovny, 3P - třetí funkční období Poslanecké sněmovny, 4P – čtvrté funkční období Poslanecké sněmovny, PNS – Prozatímní Národní shromáždění, ÚNS – Ústavodárné Národní shromáždění, SSK – Sněm slovenské krajiny, US – uherský sněm, SNR – Slovenská národní rada, NS1 – první funkční období Národního shromáždění, NS2 - druhé funkční období Národního shromáždění, NS3 - třetí funkční období Národního shromáždění

- zdroj: kartotéka APS PČR, tabulka vlastní

Členové Senátu zasedající v jiných parlamentních komorách po zkušenosti v Senátu													
pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	zákonodárné sbory										
			ŘR	ČZS	MZS	RNS	1P	2P	3P	4P	PNS	ÚNS	jiné
1.	Fritscher, Karl	DCHS							Sen.				
2.	Jelinek, Josef	DFP						Sen.					
3.	Lokota, Ivan Prokop	K								Sen.			
4.	Mayr-Harting, Robert	DCHS						Sen.					
5.	Pfeifarová, Karla	K									Sen.		NS1
6.	Prause, Johann	DG							Sen.				
7.	Zmrhal, Antonín	K									Sen.		NS1

Poznámka: ŘR – říšská rada, ČZS – český zemský sněm, MZS – moravský zemský sněm, RNS – Revoluční Národní shromáždění, 1P – první funkční období Poslanecké sněmovny, 2P - druhé funkční období Poslanecké sněmovny, 3P - třetí funkční období Poslanecké sněmovny, 4P – čtvrté funkční období Poslanecké sněmovny, PNS – Prozatímní Národní shromáždění, ÚNS – Ústavodárné Národní shromáždění, NS1 – první funkční období Národního shromáždění

Sen. – značí opoziční funkční období, kdy senátor zasedal v Senátu

- zdroj: kartotéka APS PČR, tabulka vlastní

Seznam prvorepublikového tisku zaznamenávající zprávy z jednání Senátu Národního shromáždění 1920 - 1938

Název novin	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	celkem
Národní Listy	3	25	64	30	30	4	13	10	5	19	17	11	21	8	8	1	0	5	2	276
Čech	2	1	1	0	0	1	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Národní Politika	1	8	13	4	6	2	7	2	0	6	21	12	10	12	9	2	2	1	4	122
Deutsche Zeitung Bohemia	1	3	11	2	5	2	6	0	1	2	0	4	2	0	3	3	4	2	2	53
Prager Tagblatt		4	10	1	3	1	9	4	1	2	0	1	1	0	1	1	3	0	2	44
Lidové Noviny		1	3	0	10	1	1	0	0	7	29	14	20	18	20	14	15	11	9	173
Čas		5	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28
Právo Lidu		3	11	2	5	1	11	2	0	6	25	23	22	12	6	2	2	1	3	137
Venkov		4	13	0	4	1	10	2	2	2	21	8	17	5	7	4	0	4	4	108
České Slovo		2	8	3	6	3	20	2	1	8	10	3	8	4	8	8	11	7	8	120
Deutche Landpost		1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	3	0	2	0	0	0	0	10
Tribuna		3	31	14	5	0	13	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67
Prager Presse		1	36	1	4	0	6	3	8	0	3	9	8	1	6	5	17	17	12	137
Československá Republika		2	14	13	3	3	2	0	1	2	13	11	6	0	0	0	0	0	0	70
Lidové Listy			8	0	7	0	10	3	0	2	13	12	4	1	1	1	0	0	1	63
Večer			2	0	0	1	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Rudé Právo			1	0	3	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Národní Demokracie			1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Reforma			1	0	2	0	2	0	0	2	8	1	0	0	0	0	0	0	0	16
Sozialdemokrat			9	2	7	0	7	1	0	2	1	1	3	0	0	0	2	1	0	36
Našinec			1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Československé Noviny			1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Moravsko-slezský Deník			1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Tagesbote			2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
28. Říjen				2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Československá Samosatnost					6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Role					1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Pražský večerník					1	0	2	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	6
Národní Osvobození					2	4	8	2	0	2	15	5	9	13	12	1	6	3	1	83

<i>Nový Večerník</i>							1	0	0	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	6
<i>Prager Abendzeitung</i>							1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
<i>Deutsche Presse</i>								1	0	1	1	2	0	0	0	1	1	0	0	7
<i>Polední List</i>										1	6	0	0	1	1	0	0	0	0	9
<i>Národní Střed</i>													1	1	1	3	0	0	0	6
<i>Die Zeit</i>																		4	4	8
<i>zahraniční noviny</i>							6	0	4	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	14
<i>neidentifikováno</i>		3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
celkem	7	66	265	78	114	25	143	33	24	66	191	122	136	77	86	46	63	56	53	1651

- zdroj: NA Praha, f. MZV - VA I., Senát, k. 2191, 2192, 2193

- vlastní součet

- tabulka vlastní

4.1 Imunitní přestupky senátorů

Imunitní řízení senátorů Národního shromáždění 1920 - 1939 (tabulka č. 1)

funkční období	řešených případů*	žalovaných senátorů	případů vydaní senátorů/ek	případů nevydaní senátorů/ek	případů nerozhodnutých	počet klubů, jejichž členové byli stíháni	oblasti stíhání senátorů/ek							
							na ochranu republiky 50/1923 Sb.	proti bezpečnosti cti	přečin proti právu shromažďování	fyzické násilí	finanční podvody	porušení tiskového zákona	ostatní případy stíhání	sami chtěli vydat
1920-25	74	36	26	45	1	11	24	38	2	3	1	2	4	6
1925-29	97	43	27	67	2	15	35	31	13	2	2	2	12	2
1929-35	159	48	55	95	6	12	54	64	15	7	6	4	9	1
1935-39	50	38	10	27	13	13	14	29	3	0	0	0	4	0

*Počet řešených případů se nemusí shodovat se součtem případů vydaní/nevydaní/nerozhodnutých, jelikož senátoři byli mnohdy vydáváni za více trestných činů při jednom řízení imunitního výboru (klasicky například za přestupek proti bezpečnosti cti a proti bezpečnosti republiky).

- zdroj: indexy za jednotlivá funkční období, tabulka vlastní

Imunitní řízení senátorů Národního shromáždění 1920 - 1939 (tabulka č. 2)

1920-25					1925-29					1929-35					1935-39				
strana	jméno senátora/ky	nevydán/a	vydán/a	nerozhodnuto	strana	jméno senátora/ky	nevydán/a	vydán/a	nerozhodnuto	strana	jméno senátora/ky	nevydán/a	vydán/a	nerozhodnuto	strana	jméno senátora/ky	nevydán/a	vydán/a	nerozhodnuto
K	Bodnár	1	5	0	K	Bodnár	3	2	0	K	Douda	0	2	0	K	Dresl	1	0	0
	Chlumecký	1	1	0		Fijala	0	3	0		Fidlík	2	1	0		Fidlík	0	0	1
	Matuščák	2	5	0		Hampl	6	0	0		Hajníková	1	0	0		Pfeiferová	3	0	0
	Svraka	2	1	0		Herz	3	0	0		Haken	4	0	1		Popovič	0	1	0
ČSD	Blaho	2	0	0		Hlávka	1	1	0		Kello	4	0	0		Steiner	1	0	0
	Kada	0	1	0		Chlumecký	3	2	0		Kindl	1	2	0		Wenderlich	1	1	0
	Lažo	2	0	0		Koutný	2	0	0		Langer	3	0	0	ČSD	Dundr	1	1	0
	Soukup	2	0	0		Petor	1	0	0		Lokota	5	13	0		Pocisk	1	0	0
	Svěcený	1	0	0		Sehnalová	6	0	0		Mezö	10	2	1		Winter	1	0	0
	Šáda	1	0	0	K-KL	Herlinger	2	1	0		Mikulíček	12	4	0	ČS	Javornický	0	1	0
	Štelcl	1	0	0		Kučera	3	0	0		Nedvěd	1	1	0		Klofáč	1	0	0
	Witt	1	0	0		Sochor	1	5	0		Pilz	2	3	0		Klouda	1	0	0
	Zimák	3	3	0		Šturc	3	1	0		Stejskalová	6	1	0		Pichl	1	0	0
ČS	Klofáč	2	0	0		Toužil	3	1	0		Stránský	3	3	0		Špatný	1	0	0

	Klouda	1	0	0		Včelička	0	1	0	ČSD	Česný	0	1	0	REP	Vraný	0	0	1
REP	Duchaj	1	0	0	ČSD	Dundr	1	0	0		Farkas	0	1	0	Ž	Pechman	0	0	1
L	Jílek	0	1	0	ČS	Klofáč	2	0	0		Havránek	1	0	1	L	Krejčí	0	0	1
	Karas	1	0	0		Macků	1	0	0		Johanis	2	0	0		Roudnický	0	0	1
	Šachl	1	1	0		Šolc	1	3	0		Kříž	1	0	0		Sobota	1	0	0
HL	Barinka	1	0	0	REP	Lukeš	1	0	0		Nentvich	1	0	0	HL	Buday	1	0	0
	Důrčanský	1	1	0		Roháček	0	1	0	ČS	Klofáč	2	0	0		Fritz	1	0	0
	Klimko	2	4	0		Vraný	1	0	0		Marušák	3	0	1		Krčméry	1	0	0
DSD	Heller	1	1	0	Ž	Kotrba	1	0	0		Pánek	1	0	0		Labaj	0	1	0
	Link	0	0	1		Sláma	1	0	0	REP	Foit	0	1	0		Mederlý	1	0	0
	Lorenz	2	0	0	L	Adamovský	1	1	0		Kroiher	2	0	0		Polyák	1	0	0
	Löw	1	0	0	HL	Činčala	1	0	0		Pivko	0	1	0	NSj	Havlín	0	0	1
	Reyztl	1	1	0		Důrčanský	2	0	0		Sechtr	1	0	0		Paulus	1	0	1
	Schiller	1	0	0		Klimko	1	0	0	Ž	Horák	3	2	1	DSD	Wellan	1	0	0
	Stark	1	1	0		Kolčok	1	0	0		Sláma	0	1	0	SdP	Bock	1	1	0
DNA	Fahrner	1	0	0		Kovalik	1	0	0	L	Kavan	1	0	0		Frank	0	0	1
	Jesser	1	0	0		Podoba	2	0	0		Kopřiva	1	0	0		Keil	1	0	0
DN	Hartl	1	0	0		Tomik	1	0	0	HL	Důrčanský	2	0	0		Pfrogner	3	1	1
	Herzigová	1	0	0	ND	Dyk	1	0	0		Hacko	0	1	0		Schösser	0	2	0
NA	Hübner	1	0	0	DSD	Beutel	1	0	0		Janček	1	0	0		Tschakert	0	0	1
	Luksch	3	0	0		Löw	3	1	0		Janík	4	5	0	MN	Füssy	0	0	2
NDSS	Jelinek	1	0	0		Stark	1	1	0		Kovalik	1	0	0	OKS	Hokky	0	1	0
					DCHS	Scholz	0	1	1		Volko	2	0	0		Pajor	0	0	1
					LW	Richter	0	0	1	ND	Bergman	1	0	0	AZS	Földesi	1	0	0
					DN	Brunar	1	1	0	DSD	Heller	1	0	0					
						Oberleithner	1	0	0		Niessner	1	0	0					
					MN	Egry	1	1	0		Reyztl	2	0	0					
						Törköly	1	0	0	DG	Tichy	1	0	0					
					OKS	Franciscy	1	0	0	DNS	Köhler	0	1	0					
											Wenzel	1	0	0					
										MN	Füssy	3	2	0					
											Korláth	2	4	0					
											Richter	0	2	1					
											Szilassy	0	1	0					

- zdroj: indexy za jednotlivá funkční období, tabulka vlastní

4.2 Ženy v Senátu

Ženy v Senátu										
jméno senátorky	datum narození	místo narození	národnost	stranická příslušnost	profese před nástupem do Senátu	bydliště	datum úmrtí	místo úmrtí	aktivita v politice	
									před Senátem	po válce
Ecksteinová-Hniličková, Božena	7.3.1871	Praha-Smíchov	cz	ČSD	úřednice	Praha	22.5.1930	Praha	RNS	
Hajníková, Rozálie	4.9.1874	Tuchlovice	cz	K	v domácnosti	Motyčín	12.11.1951	Motyčín		
Herzigová, Emma Marie	25.3.1873	Rýnovice, okr. Jablonec	de	DN	lékařka	Liberec	1.3.1933	Liberec		
Chlebounová, Anna	8.12.1875	Bučina u Vysokého Mýta	cz	REP	rolnice	Džbánov	14.3.1946	Džbánov	RNS, 1P, 2P	
Karpíšková, Betty	14.6.1881	Praha-Žižkov	cz	ČSD	redaktorka	Praha	31.10.1942	Osvětim	1P, 2P	
Koutková, Emma	18.8.1876	Dobruška	cz	ČSD	úřednice	Hronov	20.1.1962	Hronov		
Perthenová, Anna	22.12.1866	Jílové u Podmokel	de	DSD	soukromnice	Podmokly	11.12.1957	Magadala u Výmaru		
Pfeiferová, Karla	23.3.1886	Vysoké nad Jizerou	de	K	textilní dělnice	Praha	25.12.1969	Praha		NS1
Plamínková, Františka F.	5.2.1875	Praha	cz	ČS	učitelka	Praha	30.6.1942	Praha		
Reichstädterová, Růžena	9.11.1872	Brno	cz	ČS	učitelka	Prostějov	30.11.1928	Prostějov		
Rozsypalová, Augusta	19.2.1857	Jirkov, okr. Chomutov	cz	L	učitelka	Praha	23.11.1925	Praha	1P	
Sehnalová, Růžena	11.7.1875	Lázně Bělohrad	cz	K	textilní dělnice	Lázně Bělohrad	23.6.1952	Lázně Bělohrad		
Schacková, Betty	20.9.1874	Cheb	de	DSD	soukromnice	Cheb	27.10.1958	Moosburg		
Stejskalová, Marie	7.12.1879	Praha	cz	K	dělnice	Praha	3.11.1953	Nová Ves nad Nisou		
Vetterová-Bečvářová, Anna	10.12.1884	Humpolec	cz	ND	profesorka	Praha	25.3.1968	Praha	3P	
Viková-Kunětická, Božena	30.7.1862	Český Brod	cz	ND	spisovatelka	Praha	18.3.1934	Libočany	ČZS!, RNS	
Vydrová, Marie	11.1.1851	Dolní Bukovsko	cz	K	soukromnice	Nové Hodějovice	1.11.1946	České Budějovice		

Poznámka: ČZS - český zemský sněm; RNS - Revoluční Národní shromáždění; 1P - první volební období PS; 2P - druhé volební období PS; 3P - třetí volební období PS; NS1 - první volební období Národního shromáždění (1948-54)

- zdroj: tabulka vlastní

4.3 Národnostní skupiny v Senátu

Senátoři hlásící se k české národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Ackermann, Josef	ČSD	29.	Fáček, Vladimír	ND	57.	Hrubý, Emanuel	REP	85.	Klouda, Antonín	ČS
2.	Adam, Josef	REP	30.	Filipínský, Jan	ČSD	58.	Hubka, Josef	ČS	86.	Komrs, Julius	ČS
3.	Adamovský, Antonín	L	31.	Foit, Ferdinand	REP	59.	Hucl, Josef	REP	87.	Konečný, Alois	ČS
4.	Balla, Josef	ČSD	32.	Folber, Karel	ČSD	60.	Hybeš, Josef	ČSD	88.	Kopřiva, František	L
5.	Barinka, Josef	Lud	33.	Franta, Bohuslav	ND	61.	Hybš, František	REP	89.	Korvas, Tomáš	ČSD
6.	Bas, Otakar	Ž	34.	Habrman, Gustav	ČSD	62.	Hyrš, Josef	REP	90.	Kotrba, Jan	Ž
7.	Baxa, Bohumil	ND	35.	Hajníková, Rozálie	K	63.	Chalupník, Josef	ČSD	91.	Koubek, Jan (Leopold)	L
8.	Bečka, Bohdan	ND	36.	Haken, Josef	ČSD-K	64.	Chlebounová, Anna	REP	92.	Koukal, Bohuslav	L
9.	Beneš, Vojta	ČSD	37.	Hampl, Vojtěch	K	65.	Chlumecký, Václav	K	93.	Koukal, Josef	ČSD
10.	Bergman, Rudolf	ND	38.	Havelka, Otakar	REP	66.	Cholek, Josef	ČSD	94.	Kouša, Josef	ČSD
11.	Berkovec, Antonín	ČS	39.	Havlena, Jáchym	ČSD	67.	Jakubec, František	REP	95.	Koutková, Emma	ČSD
12.	Brabec, Jaroslav	ND	40.	Havlík, Rudolf	ČSD	68.	Jakubka, Bohumil	ČSD	96.	Koutný, Tomáš	ČSD
13.	Brodecký, Vilém	ČSD	41.	Havlín, Josef	ND	69.	Janovský, Jakub	L	97.	Krejčí, František	ČS
14.	Brož, Bedřich	L	42.	Havránek, Jan	ČSD	70.	Jaroš, Rudolf	ČSD	98.	Krejčí, František Václav	ČSD
15.	Cífk, Karel	ČSD	43.	Havránek, Pavel	ČSD	71.	Javornický, Otakar	ČS	99.	Krejčí, Jan Jiří	L
16.	Cingr, Petr	ČSD	44.	Havránek, Rudolf	ČS	72.	Jílek, Jan	L	100.	Kroihler, František Jan	REP
17.	Časný, Felix	ČSD	45.	Herben, Jan	ND	73.	Jirásek, Alois	ND	101.	Krouský, Otakar	ČS
18.	Černý, Václav	ČS	46.	Hlávka, František	K	74.	Jirásek, Ferdinand	ČSD	102.	Krupka, Ludvík	L
19.	Čipera, Vojtěch	ND	47.	Hnátek, Antonín	ČSD	75.	Johanis, Václav	ČSD	103.	Kříž, Alois	ČSD
20.	Dědic, Karel	ČSD	48.	Holý, Josef	ČS	76.	Juran, Josef	K	104.	Kučera, Emanuel	K-KL
21.	Dobrovolný, Filip	K	49.	Horáček, Cyril	REP	77.	Kadlčák, Josef	L	105.	Kvasnička, Josef	ND
22.	Donát, Václav	REP	50.	Horák, Alois	L	78.	Kapras, Jan	ND	106.	Lisý, Čeněk Josef	CS
23.	Douda, Jan	K	51.	Horák, Jan	Ž	79.	Karas, Josef	L	107.	Lorenc, Jan	ČSD
24.	Dresler, Josef	REP	52.	Horák, Jaroslav J.	Ž	80.	Karpíšková, Betty	ČSD	108.	Lukeš, Josef	REP
25.	Dundr, Vojtěch	ČSD	53.	Horký, Stanislav	REP	81.	Kavan, Eduard	L	109.	Macek, Rudolf	ČSD
26.	Dyk, Viktor	ND	54.	Houser, Václav	K-KL	82.	Kindl, Bohuslav	K	110.	Macků, Bedřich	ČS
27.	Dytrych, Tomáš	L	55.	Hrejsa, Otmar	REP	83.	Klečák, Josef	ČS	111.	Machovský, Josef	REP
28.	Ecksteinová-Hniličková, B.	ČSD	56.	Hruban, Mořic	L	84.	Klofáč, Václav Jaroslav	ČS	112.	Malík, František	K

113.	Malínský, František	ND	147.	Plamínková, Františka F.	ČS	181.	Sochor, Josef	K	215.	Vácha, František	ČSD
114.	Marák, Stanislav	ČSD	148.	Prášek, Karel	REP	182.	Sokol, Karel Stanislav	ND	216.	Valoušek, František	L
115.	Mareš, František	ND	149.	Prinz, Jan	REP	183.	Soukup, František	ČSD	217.	Vaněček, Čeněk	ČS
116.	Marušák, Karel	ČS	150.	Procházka, Adolf	L	184.	Stejskalová, Marie	K	218.	Včelička, Alois	K-KL
117.	Matoušek, Josef	ND	151.	Procházka, Jan	ČSD	185.	Stojan, Antonín Cyril	L	219.	Veselý, František	ČS
118.	Mazanec, Gustav	L	152.	Procházka, Vincenc	L	186.	Stránský, Adolf	ND	220.	Vetterová-Bečvářová, Anna	ND
119.	Měchura, Alois	ČSD	153.	Prošek, Josef	REP	187.	Stránský, Petr	K	221.	Viková-Kunětická, Božena	ND
120.	Měchura, Jan	REP	154.	Průša, Josef	K-KL	188.	Stržil, Josef	REP	222.	Vlček, Jaroslav	REP
121.	Merta, František	ČS	155.	Přikryl, Ondřej	ND	189.	Svěcený, Antonín	ČSD	223.	Vlk, Antonín	Ž
122.	Mikulíček, Vítězslav	K	156.	Raiman, Ferdinand	ČS	190.	Svoboda, Josef	K	224.	Votruba, Vilém	ND
123.	Miller, Jan	ND	157.	Reichstädterová, Růžena	ČS	191.	Šabata, František	L	225.	Vraný, Josef	REP
124.	Milota, Albert	ČS	158.	Reiter, Richard	K	192.	Šáda, Josef	ČSD	226.	Vydrová, Marie	K
125.	Modráček, František	ČSD	159.	Rejmon, Pavel	REP	193.	Šachl, Antonín	L	227.	Wagner, Rudolf	ČS
126.	Molík, František	REP	160.	Reyl, František	L	194.	Ševčík, Vincenc	L	228.	Winter, Arnošt	ČSD
127.	Müller, František	ČSD	161.	Riedl, Karel	ČS	195.	Šimek, Eduard	ND	229.	Witt, Zikmund	ČSD
128.	Navrátil, Gustav	ND	162.	Rohlena, Maxmilián	ČS	196.	Šimonek, Josef	REP	230.	Záborec, Cyril	NSj
129.	Nedvěd, František	K	163.	Roudnický, Alois	L	197.	Šmeral, Bohumír	K	231.	Zavadil, Vojtěch	ČSD
130.	Nejezchleb-Marcha, Domin.	REP	164.	Rozkošný, Jan	REP	198.	Šolc, Antonín	ČS	232.	Zavoral, Method	L
131.	Němec, Bohumil	ND	165.	Rozsypalová, Augusta	L	199.	Špatný, Emil	ČS	233.	Zmrhal, Antonín	K
132.	Němeček, Václav	ČSD	166.	Rušavý, Karel	ČS	200.	Špera, Alois	ČSD	234.	Žďárský, Josef	ND
133.	Nentvich, Jindřich	ČSD	167.	Rýpar, Jan	L	201.	Šťastný, Ferdinand	ČS			
134.	Novák, Antonín	ČSD	168.	Sáblík, Karel	REP	202.	Štelcl, Josef	ČSD			
135.	Novák, František (1872)	L	169.	Sehnal, Václav	REP	203.	Štolba, Václav	REP			
136.	Novák, František (1883)	REP	170.	Sehnalová, Růžena	K	204.	Štunc, Václav	K-KL			
137.	Olejník, František	REP	171.	Sechtr, Josef	REP	205.	Švec, Václav	ČSD			
138.	Pánek, František	REP	172.	Seifert, Josef	ND	206.	Thoř, Josef	Ž			
139.	Pánek, Rudolf	ČS	173.	Schubert, Rudolf	K	207.	Tomášek, František	ČSD			
140.	Pastyřík, Josef	Ž	174.	Skalák, Josef	K-KL	208.	Toužil, František	K-KL			
141.	Paulus, František	NSj	175.	Sladký, Václav	ČS	209.	Trčka, Emanuel	Ž			
142.	Pavelka, Artur	L	176.	Sláma, Julius	Ž	210.	Trnobranský, Jindřich	lig.-ND			
143.	Pechanec, Jan	L	177.	Slavík, Antonín	REP	211.	Turek, Václav	REP			
144.	Pechman, František	Ž	178.	Smetana, Antonín	ČSD	212.	Udržal, František	REP			
145.	Petřík, Josef	ČSD	179.	Smrtka, Josef	REP	213.	Ušák, Alois	REP			
146.	Pichl, Jiří	ČS	180.	Sobota, Jan	L	214.	Vacek, Václav	K			

Senátoři hlásící se k německé národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Barth, Josef	DSD	29.	Herlinger, Wilhelm	K-KL	57.	Langer, Robert	K	85.	Prause, Johann	DG
2.	Bartl, Karl	SdP	30.	Herzigová, Emma Marie	DN	58.	Ledebur-Wicheln, Eugen	DCHS	86.	Reil, Emil	DCHS
3.	Beutel, Franz	DSD	31.	Hilgenreiner, Karl	DCHS	59.	Liehm, Hugo	SdP	87.	Reyzl, Josef	DSD
4.	Bock, Karl	SdP	32.	Hladik, Hermann	DSD	60.	Lichtneckert, Anton	LW	88.	Richter, János	MN
5.	Böhr, Josef	DCHS	33.	Hocke, Josef	SdP	61.	Link, Franz	DSD	89.	Schacková, Betty	DSD
6.	Brass, Kurt	SdP	34.	Holitscher, Arnold	DSD	62.	Lippert, Andreas	LW	90.	Scharnagl, Georg	DCHS
7.	Brunar, Heinrich	DN	35.	Hübner, Ignatz	LW	63.	Löhnert, Eduard	SdP	91.	Schiller, Josef	DSD
8.	Dresl, Karl	K	36.	Hütter, Robert	DN	64.	Lorenz, Wenzel	DSD	92.	Schlossnikel, Hieronymus	DSD
9.	Eichhorn, Josef	DG	37.	Iketr, Franz	LW	65.	Löw, Dominik	DSD	93.	Schmidt, Karl Eugen	MNL
10.	Enhuber, Emil	SdP	38.	Jarolim, Anton	DSD	66.	Luksch, Josef	LW	94.	Schmidt, Rudolf	SdP
11.	Fahrner, Adam	DNS	39.	Jelinek, Josef	DFP	67.	Maixner, Wilhelm	SdP	95.	Scholz, Adolf	LW
12.	Feierfeil, Wenzel	DCHS	40.	Jesser, Franz	DNS	68.	Mayr, Gustav	SdP	96.	Scholz, Franz	DCHS
13.	Fijala, Milan	K	41.	Jokl, Hans	DSD	69.	Mayr-Harting, Robert	DCHS	97.	Schösser, Karl	SdP
14.	Frank, Ludwig	SdP	42.	Just, Anton	DSD	70.	Medinger, Wilhelm	DCHS	98.	Schrammel, Emil	SdP
15.	Franke, Paul	LW	43.	Kahler, Josef	LW	71.	Meissner, Robert	DN	99.	Schwamberger, Karl	K
16.	Friedrich, Albert	DNS	44.	Keil, Sigmund	SdP	72.	Michler, Karl	SdP	100.	Spiegel, Ludwig	DFP
17.	Friedrich, Karl	DN	45.	Kiesewetter, Wilhelm	DSD	73.	Müller, Heinrich	DSD	101.	Spiess, Erdmann	LW
18.	Fritsch, Heinrich	LW	46.	Knesch, Heinrich	LW	74.	Müller, Wilhelm	SdP	102.	Stark, Franz Karl	DSD
19.	Fritsch, Max	SdP	47.	Köhler, Franz	DNS	75.	Naegle, August	DN	103.	Stellwag, Karl	SdP
20.	Fritscher, Karl	DCHS	48.	Koperniczky, Franz	OKS	76.	Niessner, Wilhelm	DSD	104.	Stöhr, Robert	LW
21.	Garlik, Karl	SdP	49.	Korinek, Ludwig	LW	77.	Oberleithner, Gustav	DN	105.	Stollberg, Friedrich	DCHS
22.	Goth, Josef	DSD	50.	Kostka, Karl	DFP	78.	Palme, Franz	DSD	106.	Teschner, Ernst	DNS
23.	Greger, Justin	SdP	51.	Krczal, Gottfried	SdP	79.	Patzak, Vincenz	SdP	107.	Tichy, Hans	DG
24.	Grünzner, Ernst	DSD	52.	Kreibich, Karl	OKS	80.	Perthenová, Anna	DSD	108.	Tischer, Friedrich	SdP
25.	Hackenberg, Theodor	DSD	53.	Kreibich, Karl	K	81.	Pfeiferová, Karla	K	109.	Tschakert, Robert	SdP
26.	Hartl, Hans	DN	54.	Kreppenhofer, Mathias	ČSD	82.	Pfrogner, Anton	SdP	110.	Tschapek, Johann	DG
27.	Hecker, August	DSD	55.	Krommer, Otto	SdP	83.	Pilz, Josef	K	111.	Varga, Imre	ZD
28.	Heller, Karl	DSD	56.	Křepek, Franz	LW	84.	Polach, Johann	DSD	112.	Vetter-Lilie, Moric	DCHS

113.	Wellan, Mathias	DSD	115.	Wenderlich, Josef	K	117.	Werner, Franz	SdP	119.	Zuleger, Theodor	LW
114.	Weller, Friedrich	SdP	116.	Wenzel, Leo	DNS	118.	Wiechowski, Wilhelm	DSD			

Senátoři hlásící se k slovenské národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Babka, Juraj	ČSD	25.	Klimko, Julius	Ľud	49.	Riskó, Béla	AZS			
2.	Bačínský, Edmund	REP	26.	Kovalik, Ján	Ľud	50.	Roháček, Šimon	REP			
3.	Blaho, Jan	ČSD	27.	Králka, Michal	K	51.	Rovňan, Gašpar	Ľud			
4.	Bobula, Eduard	Ľud	28.	Krčméry, Karol	Ľud	52.	Ružiak, Ján	REP			
5.	Botto, Ján	REP	29.	Križko, Milutin	REP	53.	Stodola, Kornel	REP			
6.	Buday, Jozef	Ľud	30.	Krno, Vladimír	REP	54.	Svraka, Antonín	K			
7.	Činčala, Andrej	Ľud	31.	Kubač, František	K	55.	Šelmec, Adolf	REP			
8.	Danko, Ján	REP	32.	Labaj, Ľudevít	Ľud	56.	Šrobár, Vavro	REP			
9.	Daxner, Samo	Sl.	33.	Matusčák, Theodor	K	57.	Štefánek, Anton	REP			
10.	Dráb, Alexandr	K	34.	Mederlý, Karol	Ľud	58.	Tomik, Michal	Ľud			
11.	Duchaj, Jan	REP	35.	Melíšek, Adolf	Ľud	59.	Turchányi, Imre	OKS			
12.	Dula, Matúš	ND	36.	Mudroch, Pavel	ČSD	60.	Volko, Gabriel	Ľud			
13.	Durčanský, Juraj	Ľud	37.	Mudroň, Ján	Ľud	61.	Vollay, Elemír	REP			
14.	Endlicher, Karel	ČSD	38.	Okálik, Ludovít	REP	62.	Vyskočil, Juraj	Ž			
15.	Fidlík, Štefan	K	39.	Osvald, František Richard	Ľud	63.	Walló, Theodor	L			
16.	Fritz, Gejza	Ľud	40.	Pázmán, Anton	Ľud	64.	Zeman, Ján	REP			
17.	Hanco, Anton	L-Ľud	41.	Petor, Juraj	K	65.	Zimák, František	ČSD			
18.	Janček, Ondrej	Ľud	42.	Pivko, Cyril	REP	66.	Žiška, Pavol	L			
19.	Janík, Ján	Ľud	43.	Pocisk, Ján	ČSD						
20.	Juriga, Ján	Ľud	44.	Podoba, Ján	Ľud						
21.	Kada, Štefan	ČSD	45.	Poliak, František	ČSD						
22.	Kalčok, Michal	Ľud	46.	Polyák, Štefan	Ľud						
23.	Kello, Ján	K	47.	Ravasz, Viktor	Ľud						
24.	Kianička, Bohuš	Ž	48.	Rehák, Gejza	ND						

Senátoři hlásící se k maďarské národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Böhm, Rudolf	OKS	6.	Földesi, Julius	AZS	11.	Herz, Sándor	K	16.	Pajor, Miklós	OKS
2.	Csehy, Endre	K	7.	Franciscy, Lajos	OKS	12.	Hokky, Karoly	OKS	17.	Steiner, Gábor	K
3.	Egry, Ferenc	MA	8.	Füßy, Kálmán	MN	13.	Keresztúry, Jozsef	OKS	18.	Szilassy, Béla	MN
4.	Farkas, Zoltán	ČSD	9.	Grosschmid, Géza	OKS	14.	Korláth, Endre	MA-MN	19.	Törköly, József	LW
5.	Ficza, Josef	MAP	10.	Hangos, István	MAP	15.	Mező, István	K			

Senátoři hlásící se k rusínské národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Lokota, Prokop Ivan	K	2.	Popovič, Vasil	K	3.	Resčuk, Kyril	K			

Senátoři hlásící se k ruské národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Curkanovič, Ilarion	ND	2.	Lažo, Jurko	ČSD						

Senátoři hlásící se k ukrajinské národnosti

pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost	pořadí	jméno senátora/ky	stranická příslušnost
1.	Bodnár, Ivan	K									

- zdroj: kartotéka APS PČR; tabulka vlastní